

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**HÜSEYİN BİN AHMED'İN CÂMIÜ'N-NESÂYİH ESERİ
(ARAŞTIRMA-İNCELEME VE METİN 1-70b varaklar)**

YÜKSEK LİSANS

EHLİMAN SİMİTÇİOĞLU

İSTANBUL,2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**HÜSEYİN BİN AHMED'İN CÂMİÜ'N-NESÂYİH ESERİ
(ARAŞTIRMA-İNCELEME VE METİN 1-70b varaklar)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EHLİMAN SİMİTÇİOĞLU
(180101052)**

**Danışman
(Prof. Dr. Kemal YAVUZ)**

İSTANBUL,2021

FATİH
SULTAN
MEHMET
VAKIF ÜNİVERSİTESİ

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ TEZ ONAY FORMU

[05/07/2021]

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim] Dalı'nda 180101052 numaralı [Ehliman SİMİTÇİOĞLU'nun] hazırladığı “‘Hüseyin bin Ahmet ‘Cami’ün Nasayih” 1-150. Varaklar Arası Metin İnceleme” konulu [Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans] tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, [05/07/2021] [Pazartesi] günü saat [12 :00]’da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin [KABULÜNE] karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı [.../.../20...] tarihinde, saat [...]:[...] da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının [‘Hüseyin bin Ahmed’in Câmi’ün Nesâyih Eseri (Araştırma İnceleme ve Metin 1-70b Varaklar)] şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) [Prof. Dr. Kemal YAVUZ]	[05/07/2021]	[KABUL]
[Prof. Dr. Nihat ÖZTORPAK]	[05/07/2021]	[KABUL]
[Dr. Öğür. Üyesi Esra EGÜZ O DONOHOE]	[05/ 07/2021]	[KABUL]
(İkinci Danışman)		
*	[.../.../20...]	[.....]
*	[.../.../20...]	[.....]

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ehliman Simitçioğlu

İmza

TEŐEKKÜR

Desteğinden, tecrube ve derin bilgilerinden lisans eğitimimde ve tez çalışmam esnasında faydalandığım ve kendisiyle çalışmaktan son derece keyif aldığım çok kıymetli hocam Prof. Dr. Kemal Yavuz'a, seneler önce yarım bıraktığım yüksek lisans çalışmama tekrar başlamam noktasında kıymetli desteğini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Fatih Andı'ya, bu süreçte her zaman her konuda en derin desteğini gösteren eşim Turgut Simitçioğlu'na ve çocuklarım mer Faruk Simitçioğlu ve Esat Simitçioğlu'na, bu yolda tecrubesinden istifade ettiğim değerli dostum Rabia Szer Göksu'ya sonsuz teőekkür ederim.

Ehliman Simitçioğlu

İmza

HÜSEYİN B. AHMED'İN CÂMIÜ'N-NESÂYİH ESERİ

(Araştırma-İnceleme-Tahlil)

ÖZET

Ehliman Simitçioğlu

Hüseyin b. Ahmet, XVI.yy'da yaşamış Halveti tarikatına bağlı şeyh mertebesinde olan mutasavvıf bir şairdir. Şairin üzerinde çalıştığımız *Câmiü'n-nesâyih* adlı eserinden başka *Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs* ve *Dürr-i Mekkûn* adlı iki eseri daha bulunmaktadır. Bu eserlerden *Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs* adlı eseri üzerinde bir doktora tezi hazırlanmıştır. Çalışmamıza konu olan *Câmiü'n-nesâyih* üzerinde ise herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde yaptığımız araştırmada önce eserin Serez Bölümünde 1744 demirbaş numarasına kayıtlı nüshasına ulaştık. Ayrıca eserin Hacı Mahmud Efendi 1604 demirbaş numarasına kayıtlı başka bir nüshasının bulunduğunu öğrendik.

Çalışmamız üç ana başlık altında yaptık:

Birinci bölümde Hüseyin b. Ahmed'in hayatı, edebî ve tasavvufî şahsiyeti eserleri üzerinde durduk. İkinci bölümde eserin nüsha tanıtımı, türü ve yazılış sebebi verildikten sonra şekil ve muhteva hususiyetleri ile eserin edebî ve dinî unsurlarını inceledik. Üçüncü bölümde eserin transkripsiyonlu metnini verdik.

Hüseyin bin Ahmed'in *Câmiü'n-nesâyih*'i dinî bir nasihatnâme olup, Yâsin Sûresi esas alınarak yazılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hüseyinî, Câmiü'n-nesâyih, nasihatnâme, Yâsin

HÜSEYİN B. AHME'S BOOK: CÂMIÜ'N-NESÂYİH
(RESEARCH-REVIEW-ANALYSIS)

Ehliman Simitçioğlu

ABSTRACT

Hüseyin b. Ahmet, lived in sixteenth century, was a *Sufi* poet and a senior (sheikh) follower of *Halveti Sufi* tradition. Besides *CÂMIÜ'N-NESÂYİH*, the manuscript which we are studying, there are two other books by the author: *Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs* and *Dürr-i Meknûn*. A doctoral thesis has been prepared on the book, "*Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs*". However, there has not been any study on the book, "*Câmiü'n-nesâyih*", the subject matter of this research. Therefore, we decided to study this copy, which we first discovered in the SERES section, Number 1744, based on our research that we conducted in the Sulaymaniyah Library of Manuscripts. In the meantime, we also found out that there is another copy in the same library registered with number 1604, Hacı Mahmud Efendi.

Our study was examined under three main headings:

In the first part, we studied the biography of Hüseyin b. Ahmed, his literary and *Sufi* personality, and his writings. In the second part, we discussed the form and content characteristics of the manuscript, and its literary and religious elements after defining the copy, its type, and the reason for writing the book. In the third part, we provided the transcribed text.

Hüseyin b. Ahmed's "*Câmiü'n-nesâyah*", is a book of religious/spiritual advice, written based on Surah Yâsin.

Key Words: Hüseyinî, Câmiü'n-nesâyah, Religious advice, Yâsin

ÖNSÖZ

Türklerin İslâmiyet'i kabul ettiği dönemden başlayan halkı bilinçlendirme gayretleri diyâr-ı Rum'a göç edilmesiyle beraber hız kazanır. Zira Anadolu bir yandan fethedilmeye çalışılırken bir yandan da İslamlaştırılarak bir gönül medeniyeti kurulur. İşte bu yeni topraklardaki gayretli çalışmalarda alperenlerin, dervişlerin dolayısıyla tarikatların etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Bu manevî çehrenin oluşmasında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin etrafında kurulan Mevlevîlik, Hacı Bektâş-ı Velî etrafındaki Bektâşîlik, Hacı Bayram Velî'nin kurduğu Bayramîlik tarikatlarının yanında Halvetî tarikatının da önemli etkileri vardır. Dolayısıyla Türkler yaşadığımız İslam'ın kaynağını tekkeden, tarikattan yani aşktan almıştır. Bu aşk, Allah'ın sevgisini, birliğini dile getiren şiirlerdeki aşktır.

Bu yeni oluşum içinde mevlidin ve Hakikat-i Muhammediye'nin etkisi önemlidir. İbn-i Arabî tarafından sistemleştirilen vahdet-i vücud anlayışının tezahürü olan Hakikat-i Muhammediye, Peygamberimiz'in yüzü suyu hürmetine âlemlerin yaratılması düşüncesidir. Zira *Câmiü'n-nesâyah*'de şairin Süleyman Çelebi'nin mevlidinden etkilendiği bazı beyitlerde görülmektedir. ¹

Çalışmamıza konu olan *Câmiü'n-nesâyah*, şairin vahdet-i vücud düşüncesini Hakikat-i Muhammediye anlayışıyla vermeye çalıştığı tasavvufî bir eserdir. Şair bundan başka kulluğun önemi, nefisle mücadele, Allah'ın kudreti, insanın kendini bilmesi, mürid ve şeyh olmanın şartları, Yâsin sûresinin özellikleri gibi çeşitli mevzularda pek çok öğütlerde bulunmuştur.

Câmiü'n-nesâyah'in Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Serez bölümünde nu.1744'te kayıtlı olan nüshası , çalışmamızda esas alınmıştır. Bu nüsha 17. yyda istinsah edilmiştir. Esas itibariyle eser 10527 beyit, 311 varaktır. Bizim çalışmamız vr.1b ile vr.70b arasındaki bölümü ihtiva etmektedir.Eserin vr.149a ile

¹ Bkz. TABLO:2 Süleyman Çelebi'nin Mevlidinden Etkilendiği Beyitler

220b arasındaki bölümü Bedia Durak tarafından Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

Halvetî tarikatına bağlı bir şeyh olan Hüseyin b. Ahmed tarafından yazılmış olan eserde şairin yaşadığı XVI.yy'ın gerek dil gerekse tasavvufî yönü görülmektedir. XVI.yy Türk kültür ve medeniyetinin ve buna paralel olarak Türk sanatı ve edebiyatının başarıya ulaştığı ve gitgide zenginleştiği bir dönemdir. Bu dönemde şairlerin duyuş ve düşünüşlerindeki derinlik kadar kullandıkları dilin ifade kabiliyetinin bir hayli ilerlemiş olduğu da görülmektedir. Gazel ve kasidelerin yanında mesneviler de en çok kullanılan nazım şekilleri olmuştur. Türkçenin şiir dili olma hususiyetini kazandığı ve önemli eserler verilebilecek bir kıvama ulaştığı bu dönemde daha çok dinî, ahlakî ve tasavvufî konular ile aşk hikayeleri kaleme alınmıştır. Dinî ve tasavvufî mesneviler didaktik tarzı devam ettirmişlerdir.²

Bir öğüt kitabı olan eserde şair, vermek istediği nasihatları âyet ve hadislerden getirdiği iktibaslarla desteklemiştir. Bu âyetlerin içinde en çok Yâsin sûresi üzerinde durmuş, hatta Yâsin sûresinin manzum tefsirini yapmıştır.

Tevhit, münacat, nat bölümleriyle başladığı eserinde şair, Çâr-yar-ı güzün başta olmak üzere Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Hatice'nin övgüsünü yapar. Bazı öğütlerini Hz. İbrahim, Hz. Musa'nın hikayeleriyle zenginleştirirken bazı tarihî ve efsanevî şahsiyetlerin yanında tasavvufî şahsiyetlerle ilgili hikâyelere de yer verir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı ele alınmıştır. Eserinden yola çıkarak şairin edebî ve tasavvufî şahsiyetine ait bilgiler de verilmiştir.

İkinci bölümde çalıştığımız nüshanın ve diğer nüshaların tanıtımını yaparak, çalışmamıza aldığımız bölümün şekil ve muhteva hususiyetleri tespit edilmiş ve eserde kullanılan nazım şekilleri, iktibasları ve mükerrer beyitleri ayrı tablolar halinde ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde İstanbul Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi nu.1604'te kayıtlı nüsha ile karşılaştırılarak eserin transkripsiyonlu

² Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, s.377, Doğu Yay, İstanbul 2013

metni verilmiştir. Esas aldığımız nüshanın bazı kelimelerinin vezin uyumsuzluğuna sebep olduğu belirlenerek metin tamirleri yapılmış ve bunlar dipnotta gösterilmiştir.

Çalışmamız sırasında okuduğumuz metnin varak numaraları sayfanın sol üst köşesinde yazıldıktan sonra da her beyit numarasıyla belirtilerek verildi. Sözcüklerin ve deyimlerin anlamlarını vermek için kaynak sözlüklerden istifade edildi.

Bu çalışma ile daha önce üzerinde araştırma yapılmamış olan eserin, nasihat türünde yazılmış diğer eserlerin yanında detaylı bilgilerinin bulunması ve araştırma yapacaklara gerekli rehberliği yapması en önemli amacımızdır.

Bu çalışmada bana destek olan ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Kemal Yavuz'a sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
TABLO LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. HÜSEYİN BİN AHMED'İN HAYATI VE ESERLERİ	3
1.1. HÜSEYİN BİN AHMED'İN HAYATI.....	3
1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ	4
1.2.1. Mahlası.....	4
1.2.2. Şairliği	5
1.3. ESERLERİ.....	8
1.3.1. Câmiü'n-nesâyih	8
1.3.2. Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs	8
1.3.3. Dürr-i Meknûn	9
1.4. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ	9
1.4.1. Bağlı Olduğu Tarikat.....	9
1.4.2. Mürşidi.....	10
1.4.3. Tasavvuf Anlayışı.....	11
İKİNCİ BÖLÜM	16
2. CÂMIÜ'N-NESÂYİH'İN İNCELENMESİ.....	16
2.1. Câmiü'n-Nesâyih'in Nüshaları	16
2.1.1. Eserin Yazılış Sebebi.....	19
2.1.2. Yazılış Tarihi	22
2.1.3. Eserin Türü.....	22
2.2. TERTİP HUSUSİYETLERİ	23

2.3. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ	25
2.3.1. Nazım Şekilleri ve Nazım Türü:	25
2.4. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİĞİ.....	37
2.4.1. Dil Özelliği	37
2.4.2. Atasözleri, Tabirler ve Deyimler	41
2.4.2.1. Atasözleri	41
2.4.2.2. Tabirler.....	45
2.4.2.3. Deyimler	50
2.4.3. Üslûp Özelliği	86
2.5. VEZİN VE KAFİYE.....	98
2.5.1. Vezin Türleri	99
2.5.2. Vezin Kullanımında Bazı Hususiyetler	100
2.5.3. Kafiye ve Redif	103
2.5.3.1. Ek halindeki redifler	103
2.5.3.2. Kelime halindeki redifler	104
2.5.3.3. Kullanılan Kafiye Çeşitleri	109
2.5.3.3.1. Kafiye-i mücerrede.....	109
2.5.3.3.2. Kafiye-i Mürdef.....	110
2.5.3.3.3. Müesses kafiye.....	111
2.5.3.3.4. Mukayyed kafiye	112
2.6. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ.....	113
2.6.1. Eserde Geçen Şahıslar	113
2.6.1.1. Hz.Muhammed.....	113
2.6.1.2. Hz.İsa	117
2.6.1.3. Hz.İbrahim	118
2.6.1.4. Hz.Mûsâ	119
2.6.1.5. Hz.‘Alî.....	120
2.6.1.6. Hz.Âişe.....	121
2.6.1.7. Bayezid-i Bestâmî	122
2.6.1.8. Ebû Cehil	122
2.6.1.9. Hz.Ebû Bekir.....	123

2.6.1.10. Ebûbekr-i verrâk	124
2.6.1.11. Fahreddîn-er-Râzî	124
2.6.1.12. Fâtımatu'z-Zehra.....	125
2.6.1.13. Habîb-i Neccâr	126
2.6.1.14. Hz.Hasan	126
2.6.1.15. Hz.Hatice	127
2.6.1.16. Hızır	128
2.6.1.17. Hz.Hüseyin.....	128
2.6.1.18. Ma'ruf-ı Kerhî.....	129
2.6.1.19. Nemrud	129
2.6.1.20. Nurî	130
2.6.1.21. Hz.Osman.....	131
2.6.1.22. Hz.'Ömer	132
2.6.1.23. Sevbân.....	133
2.6.1.24. Şem'ûn	134
2.6.1.25. Şeybe.....	134
2.6.1.26. Şiblî	134
2.6.1.27. Ukbe b. Ebû Muayt	135
2.6.1.28. Ümmü Eymen	135
2.6.1.29. Ümmü Seleme.....	135
2.6.1.30. Vâhidî.....	136
2.6.1.31. Velîd b. Mugîre	137
2.6.1.32. Yahya	137
2.6.1.33. Zeliha	137
2.7. Rûhanî Varlıklar.....	137
2.7.1. Cebrâil.....	137
2.7.2. Cin	139
2.7.3. İblis	140
2.7.4. Gılman.....	141
2.7.5. Hûri	141
2.7.6. Rıdvan	142

2.7.7. Vildan	143
2.7.8. Zebâni.....	143
2.8. ESERDE GEÇEN HİKÂYELER	144
2.8.1. Hz.Âişe'nin Has Bir Kul Olduğunu Hz.Muhammed'in Müjdelemesi	144
2.8.2. Hz.Ali'nin Ayağına Batan Okun Çıkarılması	145
2.8.3. Cebrâil'in Muhammed Aleyhisselam'a Peygamberliğini Müjdelemesi	145
2.8.4. Hz.Ebû Bekir'in Borç İsteyen Bir Kişiyi Yardım Etmesi.....	146
2.8.5. Hz.Ebû Bekir'in Allah'ın Rızasını Kazanması	147
2.8.6. Ebû Cehil'in Muhammed Aleyhisselamı Öldürmek İstemesi.....	148
2.8.7. Hz.Fâtıma'nın Hz.Muhammed (sav)'i Evine Davet Etmesi.....	148
2.8.8. Hz. Fâtıma'ya Cennetten Elbise Gelmesi ve Kafirlerin Müslüman Olması	149
2.8.9. Güneşin Hz.Ömer'den Utandığı İçin Kaybolması.....	149
2.8.10. Habib-i Neccar'ın Allah'ın Birliğine ve Hz.İsa'nın Resûllüğüne İman Etmesi.....	150
2.8.11. Hz.İbrâhim'in Ateşe Atılması	151
2.8.12. Hz.İsa'nın Halkı İmana Davet Etmek İçin Antâkiye'ye Üç Elçi Göndermesi.....	151
2.8.13. Meleklerin Hz.Osman'ın Hayâsından Utanarak Terlemesi	153
2.8.14. Muhammed Aleyhisselâm'ın Müşriklerin Yüzüne Toprak Saçması	153
2.8.15. Muhammed Aleyhisselam'ın Kafdağı'nda Benî İsrâil'in Zulmünden Kaçanlarla Karşılaşması	153
2.8.16. Sivrisineğin Nemrut'u Helâkı	154
2.8.16.1. Benzetmeler	155
2.8.16.1.1. Âlemle İlgili Benzetmeler	155
2.8.17. Dinî Unsurlar.....	156
2.8.17.1. Allah'ın Sıfatları.....	156
2.8.17.2. Allah'ın İsimleri(Esmâü'l-Hüsna).....	157
2.8.17.3. Hz.Peygamberle İlgili Kelime,Tamlama,Benzetme ve Çeşitli İfadeler.....	158

2.9. DİĞER HUSUSLAR	160
2.9.1. Nasihatlar.....	161
2.9.1.1. Acele etmenin zararı	161
2.9.1.2. Ahiret hazırlığı	162
2.9.1.3. Kulun Allah'a şükürü.....	162
2.9.1.4. Kulun Allah'tan korkması.....	163
2.9.1.5. Kulun nefesine uyararak dünyaya aldanması	164
2.9.1.6. Allah'ın hidâyeti ve rahmeti	165
2.9.1.7. Allah'ın kudreti	166
2.9.1.8. Allah'ı zikretmenin faydası.....	168
2.9.1.9. Cenneti kazanmak için kulun yapması gerekenler.....	169
2.9.1.10. Cehennem ehlinin özellikleri	170
2.9.1.11. Hak yolundan ayrılmamak ve gafletten kurtulmak.....	171
2.9.1.12. Hal ehli olmanın özellikleri.....	172
2.9.1.13. Kamil bir şeyhin özellikleri.....	173
2.9.1.14. Kendini bilen Rabbini bilir	177
2.9.1.15. Kıyamet gününün özellikleri.....	178
2.9.1.16. Müridin özellikleri	179
2.9.1.17. Şeyhin özelliği	182
2.9.1.18. Yasin sûresinin özellikleri.....	182
2.10. EDEBÎ VE DİNÎ TERİMLER	184
2.11. ESERDE KULLANILAN İKTİBASLAR.....	309
2.11.1. Âyet iktibasları.....	313
2.11.2. Hadis iktibasları	320
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	324
3. CÂMIÜ'N-NESÂYİH'İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	324
3.1. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	543
SONUÇ.....	544
KAYNAKÇA	546

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Mükerrer Beyitler.....	24
Tablo 2: Nazım Şekilleri, Konusu, Vezin.....	25
Tablo 3: Eserde Kullanılan Nazım Şekilleri ve Nazım Türlerinin Sayısı.....	37
Tablo 4: Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inden Etkilendiği Beyitler	91
Tablo 5: Eserde Kullanılan Vezinler.....	99
Tablo 6: Eserin İlk Beş Bin Beyitinde Kullanılan Sûre ve Âyetler.....	309

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
Ar.	Arapça
B.	Beyit
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
E.T.T.	Eski Türkiye Türkçe
Far.	Farsça
haz.	Yayına hazırlayan
HM//	Hacı Mahmud
nu.	Numara
s.	Sayfa
sy.	Sayı
tas.	Tasavvuf
Yy	Yüzyıl

GİRİŞ

Şairler coşkulu duygularını dile getirmek için şiiri vasıta olarak kullanır. Öğüt verme düşünceleriyle bu yolu seçen şairler de vardır. *Câmiü'n-nesâyih* de bu şekilde, dinî ve tasavvufî konulardaki nasihatların, şairin coşkun duygularıyla anlatılan bir öğüt kitabıdır.

Türk edebiyatı'nda öğüt vermek amacıyla eser yazma eski tarihlere uzanan bir gelenektir. Bu öğütler bazen devlet yönetimine dair olmakla beraber sosyal ya da tasavvufî cihetiyle ön plana çıkan eserler de görülmüştür. *Kutadgu Bilig*'le başlayan *Atabetü'l-hakâyık*'la devam eden nasihat geleneği Yunus Emre'nin *Risâletü'n-nushıyye*'siyle estetik bir bakış açısı kazanır. Zira Yunus Emre, eserinde Kur'ân-ı Kerim'den ve hadislerden çıkarılacak derslerde bu estetik yaklaşımı sergiler.

Edebî eserler var oldukları dönemin özelliklerini, zevk ve sanat anlayışlarını, dinî inanışlarını kısaca söylesen, toplumun hayatını yansıtır. Divan edebiyatımız da toplum hayatını takip ederek onun akislerini eserlerinde barındırır. İslâmiyet'in kabul edilmesinden itibaren toplumla içi içe görülen Kur'an ve hadis eserlere de kaynaklık etmiştir. Dolayısıyla Divan edebiyatı'nı anlamak için bu kaynakları da bilmek gerekecektir.³

Çoğu medreselerde eğitim almış olan şairlerin insanları güzele ve doğruya yönlendirme gayretleri nasihatnâmelerinde görülmektedir. Bu şairlerin düsturu, gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerekse hadislerde belirtilen “emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i ani'l-münker”⁴ yani “dinin emirlerini bildirip iyiliği teşvik etmek, yasakları ve kötülükleri önleyerek yaptırmamak” olmuştur. Bu sebeple *Câmiü'n-nesâyih*'te şair vermek istediği öğütleri âyet ve hadislerle destekleyerek her âyetten sonra bir şiir getirmiştir.

Eserin genelinde dinî ve tasavvufî nasihatlar kullanılmakla beraber bu nasihatların aralarında bazı sosyal öğütlerin verildiği de görülmektedir. Eserde

³ Agâh Sırrı Levent, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s.7-9.

⁴ Mustafa Çağrı, “Emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker, *TDVİA*. İstanbul 1995, C.11, s.138.

kullanılan deyim ve atasözleri, şairin dinî öğütlerinin yanında sosyal nasihatlar vermek endişesinde olduğunu da göstermektedir.⁵ Agah Sırrı Levent “Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız” başlıklı yazısında “*Ümmet çağında ahlâkî, dinî esaslardan hatta tasavvufî düşüncelerden ayırmak mümkün olmadığına göre ,bir eser için dinî, tasavvufî, ahlâkî vasıflardan birini kesin olarak vermek kolay değildir.Dinî bir eser aynı zamanda ahlâkî olabilir.Bunun içindir ki,ancak kapsadığı esas fikre bakarak, bir esere dinî, tasavvufî yada ahlâkî hükmünü verir ve o çerçeveye içine alabiliriz.*”⁶ diyerek bir nasihatnamede ahlâkî ve dinî,tasavvufî öğütlerin içi içe kullanılabileceğini açıklamıştır.

Edebiyat tarihimizdeki nasihatnameler bazen manzum bazen mensur bazen de manzum-mensur karışık olarak yazılmıştır. *Câmiü'n-nesâyi*h manzum bir nasihatnâmedir. Eserdeki şiirler çoğunlukla mesnevi ve gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Öğütler ayrıca bazı hikayelerle desteklenerek esere bir canlılık kazandırılmıştır.

⁵ Bkz.DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİĞİ, Atasözleri, Tabirler ve Deyimler

⁶ Agâh Sırrı Levent, "*Ümmet Çağında Ahlak. Kitaplarımız*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1963, 1964, sy. 234, s. 91.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN BİN AHMED'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HÜSEYİN BİN AHMED'İN HAYATI

Şairin hayatına ait bilgi elde etmek için incelediğimiz tezkirelerde herhangi bir kayda yer verilmemiştir.⁷ Fakat Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin *Osmanlı Müellifleri*⁸ kitabı ve aynı eserin Prof.Dr. Yekta Saraç tarafından günümüz Türkçesine aktarılmış şekli olan çalışmada⁹ şairin hayatına dair az da olsa bilgi bulunmaktadır. Bursalı Mehmet Tahir şair hakkında eserin hem “Şu'arâ” faslında hem de “Meşâyih” faslında zikretmiş olup Şu'arâ faslında “Hüseynî”¹⁰ ,meşâyih faslında da “Hüseynî (Hüseyn bin Ahmed-i Sirozî) ”¹¹ başlığı altında bilgi vermiştir. Mehmet Tahir Efendi'nin “Meşâyih” faslında, Hüseyn bin Ahmed'in Müze-i Hümâyun'da (günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi) bulunan *Câmiü'l-envâr* adlı eserinde kendisi hakkında bilgi verdiğini belirtir. Buna göre Hüseyn bin Ahmed'in memleketinin Siroz olup Halvetî Tarikatı'nın arif ve şairlerindendir.

Mehmet Tahir Efendi eserinin Şu'arâ faslında belirttiğine göre; Hüseyn bin Ahmed, Latifî tezkiresinde¹² Rumeli'nde şiir yeteneği çok iyi olmayan mutasavvıf bir

⁷ Sicill-i Osmânî ve zeyilleri, XVI. Yy. Tezkireleri: Sehî Bey ”Heşt Behişt”, Ahdî “Gülşen-i Şu'arâ”, Âşık Çelebi “Meşâirü'ş-şu'arâ”, Hasan Çelebi “Tezkire-i Şu'arâ”, Beyanî “Tezkire-i Şu'arâ”, Âlî “Künhü'l-ahbar”, Garibî “Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rum; XVII. yy. Tezkireleri: Sâdîkî “Mecmâü'l-havas”, Riyazî “Riyazü'ş-şu'arâ”, Fâizî “Zübdetü'l-eş'âr”, Rızâ “Tezkire-i şu'arâ”, Yümnî “Tezkire-i şu'arâ”, Âsım “Zeyl-i zübdetü'l-eş'âr”, Güftî “Teşrifatü'ş-şu'arâ”; XVIII. yy. Tezkireleri, Mucîb “Tezkire-i şu'arâ”, Safayî “Nuhbetü'l-âsâr min fevâid'l-eş'âr”, Sâlim “Tezkire-i şu'arâ”, Belîg “Nuhbetü'l-âsâr li zeyli Zübdetü'l-eş'âr”, Râmiz “Âdab-ı Zurefâ”, Silahdarzâde “Tezkire-i şu'arâ”, Esrâr Dede “Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye”, Âkif “Mir'ât-i Şi'r”; XIX. yy. Tezkireleri: Şefkat “Tezkire-i Şu'arâ”, Hatibî “Tezkire-i Şu'arâ-yı Bağdad”, Es'ad “Bağçe-i Safâ-endûz”, Arif Hikmet “Tezkire-i Şu'arâ”, Fatin, Hatîmetü'l-eş'ar”, Tevfik “Mecmu'a-i Terâcim”, Mehmet Tevfik “Kâfile-i Şu'arâ”

⁸ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri, I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftahü'l-Kütüp ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*, Bizim Büro Yay., Ankara 2000.

⁹ M.A. Yekta Saraç, *Osmanlı Müellifleri*, Türkiye Bilimler Akademisi, C.I, Ankara 2016.

¹⁰ Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, s.137.

¹¹ Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, s.59.

¹² Mustafa İsen, *Latifî Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 248.

şairdir. Tahir bu Hüseyinî'nin, "Gördüs" (günümüzde Mora Yarımadası'nda bulunan ve Gördes olarak anılan yer)' de medfun olan bir Hüseyinî olması ihtimalinin teyit edilmediğini belirtir.

Şair, "*Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs*" adlı eserinde babasının adının Ahmet, doğum yerinin Siroz olduğunu belirtmektedir:

İbn-i Aḥmed mevlüdü Sîrüz-durur

Hem ṭariḳ-i Ḥalvetîde uz durur¹³

Âmil Çelebioğlu, Hüseyin b.Ahmed'in XVI. yy ın ikinci yarısında, Agâh Sırrı Levent 19.yyda yaşadığını belirtmiştir.¹⁴ Kanaatimizce Levent, Süleymaniye Kütüphanesinde kayıtlı nüshanın istinsah tarihine bakarak böyle bir çıkarımda bulunmuştur.¹⁵

Şairin ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir.

1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.2.1. Mahlası

Bursalı Mehmet Tahir'in eserinde şairin tanıtıldığı Meşâyih faslında şairin adının yanında "Hüseyinî"yi kullanması,¹⁶ Hüseyinî'nin bir mahlas olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca şair *Câmiü'n-nesâiyih*'teki şiirlerinde de "Hüseyinî" mahlasını kullanır. Bunu:

Bu Ḥüseyinî anuñ ḳulı ve gül ḥüsnünde bülbüli

Anuñ vaşfın ider dili gönlü doludur her bār

311a

Bu Ḥüseyinî senün ḳulun öter gülşende bülbülün

Anuñ derdi senüñ vaşlun Cemîl ü hem Cemâl Allâh

¹³ *Câmiü'l-Envâr ulâ Tefsîri'l-İhlâs*, İstanbul Arkeoloji Müzesi D. No: 66, vr. 387a.

¹⁴ Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Devri Türk Edebiyatı*, MEB. Yay. İstanbul 1994, s.86.

¹⁵ Agâh Sırrı Levent, *Divan Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1972, s.69.

¹⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, s.59

3b/57

İy Hüseynî tapdı vaḥdetden ‘ayān

Tenbîḥ idüp ġāfile dirsın uyan

68a/2122

Beyitlerinde görmekteyiz. Ayrıca “Faşlun fî Rukiyye ‘aleyhisselām” başlığını taşıyan şairin rüyasının anlatıldığı bölümde, Peygamber Efendimiz, şaire hitap ederken “Hüseyn” ismini kullanmıştır:

Buyurdu yâ Hüseyn kim ansa bizi

Ki ya‘nî medḥ iderse aña sözi

31b/918

1.2.2. Şairliği

Bursalı Mehmet Tâhir, eserinde Hüseyn b.Ahmed’in şair bir zat olduğunu belirtir.¹⁷ Şairin *Câmiü'n-nesâyah*'te kullandığı tasavvufi terimleri ve ele aldığı konular göz önünde bulundurulduğunda, onun mutasavvıf bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Zaten eserinde tasavvufî şahsiyetlere yer vermesi bu duruma açık bir işarettir.

Anlatımını âyet ve hadislerle zenginleştirme yoluna giden şairin¹⁸ iktibasların gücünden yararlanarak zengin bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir:

Nitekim uşda Qur‘ân’da buyurduñ

Kim az gül dünyāda dā‘im çoğ ağla¹⁹

2a/17

Senüñ şānuñdadur levlāke levlāk²⁰

Yaratmazdum didi Ḥaḳ yidi eflāk

¹⁷ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s.106

¹⁸ Bkz.ESERDE KULLANILAN İKTİBASLAR, Âyet İktibasları, Hadis İktibasları

¹⁹ “Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar.”Tevbe,9/82

²⁰ “Levlāke levlāke lemâ halaktü'l-eflāk” *Acluni, II: 164; Hâkim el Müstedrek, II: 615*

8a/174

Resül şehridür 'ilmüñ sen kapısı ²¹

Senüñ hakkında dir böyle tapısı

22a/592

Sendedür bilgil muraduñ iy mürîd

Ol yaķındur saña **min hablu'l-verîd**²²

6a/120

Evvel Allāh āhir Allāh'dur hemîn

Kün²³ demekle oldı āsmān u zemîn

34a/995

Ölüm mü'minlerüñ bil tuhfesidür

Velî fāsıķlaruñ eydüñ nesidür

58b/1795

Deyim ve atasözlerini kullanarak çağrışım yoluyla manayı zenginleştiren ve samimi anlatımı olan şairi, konuşma havasında bir ifadeye yer verir. Bu durum kullandığı hitaplardan da anlaşılmaktadır. Bu bir noktada şairin diyaloga kaçan bir ifadesinin bulunduğunu da göstermektedir:

Ne yüzden diñle **iy sıdķ içre şādık**

Diyem ismin müsemmasında tábıķ

28b/814

Haber de Cebrā'il virdi resüle

²¹ “Ben ilmin/ hikmetin şehriyim, Ali de kapısıdır. İlim isteyen kimse bu kapıdan gelsin” (*Tirmizi, Menâkıb, 20; Hâkim, Müstedrek, H.No: 4612, 4613, 4614; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, H.No: 10898*)

²² Kaf, 50/16.

²³ Bakara, 2/117.

Bu naql andandur anı **hoşça diñle**

30a/870

Ƙalan halkuñ su'älinden nedür hâl

Diyem tã kim bilinsin cümle aḥvâl

53b/1621

Ƙamusın bir yirde cem' itseñ anı

Bir kişiyeye virseñ **iy cãnım cãnı**

69b/2175

Bu açıdan bakınca akıcı bir üslubunun olduğunu söylemek mümkündür.

Yabancı kelimelere fazla yer vermeyen Hüseyinî'nin, anlatımında sanat tarafından çok öğreticiliğe önem vererek, anlatımını hikâyelerle zenginleştirdiği bölümlerde açık ve didaktik üslûba yer verdiği görülmektedir:

Gözün aç gör nedür hâlün neye irişdi aḥvâlün

Gel ihlâş eyle a'mâlün bulasın sırr-ıla esrâr

7a/152

Ebū Bekr ü 'Ömer 'Oşman 'Alî'dür

Bular Ḥak gülşeninün bülbülüdür

8b/187

Meger bir gün yamardı hırkasın ol

Yamadan olmuş-ıdı şöyle yol yol

17b/455

İy ki anuñ sünnetini dutmayan

Ḥaḳ yolunda 'ömrünü şarf itmeyen

20b/553

Bu sebeplerle Hüseyinî'nin okuyucuyu sıkmayan ahengli bir anlatıma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

1.3. ESERLERİ

1.3.1. Câmîü'n-nesâyah

Eser hakkındaki ayrıntılı bilgi çalışmamızın ileriki bölümlerinde verilmiştir.

1.3.2. Câmîü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs

Âmil Çelebioğlu, Hüseyin b.Ahmed'e ait olan bu eserin on bin beyit civarında mesnevi nazım şekliyle yazıldığını ve İhlas sûresinin tefsiri olduğunu belirtir.²⁴ Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin de isminden bahsettiği eserin ilk iki beyiti şöyledir:²⁵

İlâhî Hâlik-u Kevneyn senindir arz u hem eflâk

Saňa maşşûşdur ol ancak yaratmak nûruñı kim hâk

Ve sensin naşşeden şüret senindir izz ü hem kudret

İremez âkıl hem fikret kimesne eylemez idrâk

Eser üzerine yapılmış olan doktora çalışmasından aldığımız bigilere göre 10.912 beyit olan “Câmîü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs” da üzerinde çalıştığımız eser gibi mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.²⁶ İhlas sûresinin manzum tefsirinin yapıldığı bu eserin elimizde olan tek nüshası Âmil Çelebioğlu'nun da belirttiği gibi İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde 66 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Nüshada 11.000 beyit bulunmaktadır.

²⁴ Âmil Çelebioğlu, **a.g.e.**, s.86

²⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s.107.

²⁶ Mesut Bayram Düzenli, “*Hüseyin B. Ahmed Sirôzî'nin Câmîü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eseri*” *Doktora Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2014, s.456.

1.3.3. Dürr-i Meknûn

Hüseyin b. Ahmed'in, "Kaside-i Cezerî"nin manzum şerhi olan bu eserinden Bursalı Mehmet Tahir Efendi²⁷, Âmil Çelebioğlu²⁸ ve Ahmet Kartal²⁹ bahsetmiş, fakat eserin maznum bir şerh olduğunu belirtmesinden başka bir bilgi vermemişlerdir.

İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Kasidecizâde Süleyman Sırrı Efendi bölümü'nde 8 demirbaş numarasıyla kayıtlı olarak tespit ettiğimiz bu eser, 62 varaktan ibaret olup, 13 satır ve 205x142,152x108 mm ebatlarındadır. Kayıtlarda eserin "el-Hüseyinî-Hüseyinî b. Ahmed es-Sirozî"ye ait olduğu belirtilmiş olmakla beraber, vr.56 / 5. ve 6. satırlardaki beyitlerde geçen ibâreden anlaşıldığı gibi:

Ḥāk-i rāh-ı pāylarına rüy-ı māl iden velī

Dā'ī-i muhlisleri Seyyid Ḥüseyni ibni 'Alī

El-Amāsī hem Ḳapūdan cāmi'inde olub imām

İder ihvāna du'ālar ol maḳāmda şubḥ u şām

Bu eserin Hüseyin bin Ahmed'in değil, Kapudan camii imamlarından bir başka Hüseyin bin Ahmed'e ait olduğunu, isim benzerliği yüzünden karışıklık gösterdiğini belirtmemiz gerekir.

1.4. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

1.4.1. Bağlı Olduğu Tarikat

²⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s.107.

²⁸ Âmil Çelebioğlu, **a.g.e.**, s.86.

²⁹ Ahmet Kartal, **a.g.e.**, s.381.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin “*Osmanlı Müellifleri*” kitabının “Meşâyih” bölümünde verdiği bilgiye göre Hüseyinî, Halveti tarikatına mensuptur.³⁰ Şairin “*Câmiü'l-Envâr 'alâ Tefsîri'l-İhlâs-ı Şerîf*” adlı eserindeki şu beyiti, bu fikri doğrulamaktadır:

İbn-i Aḥmed mevlûdı Sîrûz-durur

Hem ʃarîḳ-i Ḥalvetîde uz durur³¹

Câmiü'n-nesâyih'in 310b varağındaki bölüm “Hazā faşlun fi'ş-şeyḥ Ḥüseyin b. Aḥmed rü'yetü'n-nebî” başlığında geçen “şeyh” ibaresi, Hüseyinî'nin şeyh olduğunu düşündürmektedir. Hüseyinî'nin rüyasında, Peygamber Efendimiz'i Çâr-yâr ile cennette gördüğünü anlattığı bu bölümün ilk beyti:

Bu nazmı kim beyân itdüm kitâba

Ḥüzâ fazl ide luḫfın bî-ğınâya

310 b

ile başlamış şu beyitle:

Du'â iden du'âya irüşür ol

Aña Allâh açâ ḥayr üzre yol

311 a

sona ermiştir.

1.4.2. Mürşidi

Bursalı Mehmet Tahir, eserinin “Meşâyih” faslında, Hüseyinî'nin mürşidinin Selâhaddin olduğunun belirtirken: “...bir nüshası (Müze-i Hümâyun) Kütübhânesi'nde mevcut (*Câmiü'l-Envâr*) isimdeki eser-i manzumunun nihâyetinde zikreder.” bilgisini verir. “*Câmiü'l-Envâr*” adlı eserinin zahriyesinde “Ṭarîḳat-ı

³⁰ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s.59.

³¹ *Câmiü'l-Envâr 'alâ Tefsîri'l-İhlâs-ı Şerîf*, İstanbul Arkeoloji Müzesi D. No: 66, vr. 387a.

Halvetiyye'den Şeyh Şalāḥa'd-dīn Ḥazretlerinin Ḥalīfesi Sirōzī Ḥüseyn" ³² yazılı kayıt, Tahir'in bu bilgisini doğrular.³³

Eserde bazı beyitlerde şeyhine hitap ettiği görülen şairin, kastettiği şeyhin bu şeyh olması muhtemeldir:

On tokuz şartı budur *şeyhüm dedem*

Kim hemîşe ola sâbit kadem

65a/2024

Şöyle teslīm ola ol Ḥaḫka müdām

Nesne görsem dimeye bil *iy dedem*

70b/2218

1.4.3. Tasavvuf Anlayışı

Hakkında fazla bir bilgi olmayan Hüseyinî'nin tasavvufî anlayışını, tasavvufî yaklaşımlarla yazdığı “*Câmiü'n-nesâiyih*” ve “*Câmiü'l-Envâr*” da geniş olarak anlatmıştır.

Gerçek menzile ulaşmanın tarikatta bir şeyhin rehberliğiyle olacağına inanan Hüseyinî için tasavvuf yolunda tarikat, hakikat, ma'rifet ve şariat çok önemlidir. Menzile ulaşmak ve seyr ü sülûkunu tamamlamak için bu yollardan geçmek gerekir. Kâinatın bir aşkla yaratıldığına inanan şair, ilâhî aşka çok önem verir. Bu hakikî aşktır, bu aşka ulaşmak ibâdet etmekle mümkündür.³⁴

Bu düşüncelerini *Câmiü'n-nesâiyih*'te de belirtir. Hüseyinî'ye göre, tasavvufun temeli ilme dayanır ve bu ilim Allah'a yakınlaşmaya vesile olur. Zira tasavvuf, kişinin bi-zâtihî içindedir. Şair, ilme önem verdiği gibi ilme ulaşmak için takip edilmesi gereken yolun da öneminden bahs eder. Şariat, tarikat, marifet ve hakikat ilmini

³² “*Câmiü'l-Envâr 'alâ Tefsîri'l-İhlâs-ı Şerîf*, İstanbul Arkeoloji Müzesi D. No: 66, 1a.

³³ Bursalı Mehmet Tahir, **a.g.e.**, s.59.

³⁴ Bkz. Mesut Bayram Düzenli, **a.g.e.**, s.42, 43, 44, B. 3594, 4145, 4146, 4366, 4372, 4478.

bilenler Allah'ın sevgisine layık kimselerdir. Bu sebeple şeriat, tarikat, marifet ve hakikat yolundan uzaklaşmamak gerekmektedir:

Şerī'at yoluna doğru gidenler

Ṭarīkat 'ilmin erkānın bilenler

8b/189

Ṭarīkat havlinden taşra çıkma

Ṭıfılveş baķuban her yaña aķma

18b/480

Kime kim ol sāye düşer şāh olur

Ma'rifet gönlinde tolu māh olur

65b/2035

Şer'i yoludur **hakīkat** hālidür

Hem ṭarīkat şıdķ-ıla a'mālidür

66a/2057

Bu ilimle amel etmek gerektiğini de söyleyen şair, bunun için gönlün temizlenmesini ister. Çünkü Allah'a giden yol, ondan geçer:

Göñülden istegil anı hem 'ilmiñle 'amel eyle

Zīra Hāķ böyle buyurdu göñüldür hāzretin yolu

6b/141

Kulun Allah'a yaklaşması ve O'nun sırrına vakıf olması için gönlün nefsin kötülüklerden temizlenmesi gerekir. Bu da ancak kibir, hased, hırs, cimrilik, haramlardan sakınmak, şehvetten uzaklaşmak ve dünyayı terk etmekle olur:

İşitgil yine esrār-ı ğarāyibden idem ĩşār

Göñül levhını sil imdi açılsın gülşen-i esrār

6b/143

Loğmasında ihtiyât ide kıatı

Terk ide dünyâyı ve hem şehveti

67b/2102

Hırş u hem kibr-i ħased hem-râh ola

İşbu yolda bil kışı gümrâh ola

70a/2203

Kulun beşerî sıfatlarından kurtularak ilâhî vasıflarla donanması için ölmeden önce ölmek ve fâniü'l fâni olmak gerektiğini belirten Hüseyinî, sülûkun bu mertebelerden sonra olacağına inanır:

Fâniü'l-fâni olup bula beķā

Andan irer ol Ħüdāya mutlaķa

6a/123

Gel imdi ölmedin ölgil fenā baħrına ğark olğil

Vücuduñ ħāle ğark eyle gidergil kıl-ıla kıalı

6b/140

Ħadīs-i kıudsī içinde ħaber virmişdür ol āĝāħ

Ki şāyet cüş idüp bir gün sülûka açasın fālı

6b/142

Hüseyinî'ye göre tarikat yoluna girince gereken ilk iş Allah'a dönmek anlamına gelen tevbedir. Tevbe olunca kulun amelleri de bir sedefe dönecektir:

Evvel añā key gereklü tevbedür

Kim şadef oldı 'ameller tevbe dür

66b/2082

Tevbe ya'nî dönmek oldı Tañrı'ya

Yavuz işden kim anı yoldan kıoya

66b/2083

Gaflet, kişinin kendinden habersizliğidir. Nereden geldiğini, neden geldiğini bilmeyen kişi gaflet içindedir. Gaflete düştüğünün farkında olan Hüseyinî, ondan kurtulunca mertebesinin artıp, gerçek huzuru bulacağını farkında olup bunun için Allah'a dua eder:

Ġaflet-ile biz hemîşe tıolmuşuz

Bu küdüretten bizi kıurtarıvir

2b/31

Niredensin kıandadır 'azmüñ senüñ

Bu beyāna var mıdur kıazmuñ senüñ

5a/103

Niçün sen şöyle Ġaflet birle kıalduñ

Unutduñ kendüzüñ 'ısyāna dalduñ

15a/383

Uyanğıl key gözüñden gide Ġaflet

Ola bir gün kı kıona başa devlet

20b/545

Kıulağıum tıoludur Ġaflet bezinden

Tıoķınmışdur naşıhat te'sir itmez

52a/1582

Şaire göre gafletten kurtulmak için nefsinı terbiye etme yolunda zikirle meşgul olmak gerekir. Hüseyinî, Allah'ın adını zikrederek O'nun yaratma sıfatını fikretmek gerektiğini ancak huzurun böyle bulunacağını söyler. Ona göre zikir şükürle beraber devamlı yapılması gereken bir ibadettir:

Evvel Allāh ādını zıkr idelüm

Soñra añun şun'ını fikr idelüm

34a/992

Didi Allāh te'ālā böyle yādı

Anuñ zikrin kılanlar bula dadı

52a/1575

Ziyāde eyleñüz pes şükri dā'im

Oluñ zıkr-i 'ibādet üzre kâ'im

53b/1631

Ancak avam olanlar, dilinde zikir bulunmayanlardır. Bu sebeple sürekli zikirle meşgul olmak gerekir:

Zıkr-i tesbîhi dilinden gitmeye

Şol 'avām itduğı işi itmeye

68a/2125

Tasavvuf, ihsan merkezli bir ilimdir. Bir yaşama hareketi olan ihsan, kulun Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmesi ve yaşamasıdır. Allah'ın kullarına şah damarından yakın olduğunu hatırlatan şair için de önemli olan bunun bilinciyle yaşamaktır:

Sendedür bilgil murāduñ iy mürīd

Ol yaķındur saña min ħablu'l-verīd

6a/120

Hüseynî için şeyh, tasavvuf yolunda sülûka ermek ve nefsin kötülüklerden arınması için önemlidir; bu yolda şeyh olmadan yürünmez

Mürşidüñ kāmil gerekdür şöyle bil

Gidere senden tā ol ğıll u ğışı

49a/1486

Key iriş üstād elin al kıl sülük
İren anlardur degül ehl-i mülük

61b/1906

Olmadı bu iş yalıñuz biñ düriş
İrmek istersen yüri şeyhe iriş

62b/1929

Tasavvuf yolunda şeyh kılavuzdur, aya benzer. Ona uymayanlar pişman olur, onun verdiği zehir bile olsa düşünmeden içilmelidir:

Çünkü şabrı cān içinde hoş ide
Şeyhi ger ağu virürse nüş ide

67b/2106

Pes kulağuzdur bu yolda şeyh-i māh
Uymayanlar aña ide hayfa āh

65b/2041

Bir sefer kim zāhiren egitsen i yār
Olmayınca kulaguz gitmez bir er

65b/2049

İKİNCİ BÖLÜM

2. CÂMIÜ’N-NESÂYİH’İN İNCELENMESİ

2.1. Câmiü’n-Nesâyih’in Nüshaları

Yaptığımız araştırmada eserin dört nüshası tespit edilmiştir:

1.Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Serez Nüshası

Çalışmamıza aldığımız “Câmiü’n-Nesâyiḥ” Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesinin Serez Bölümünde 1744 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Nüsha 206x151, 160x65 mm ebatlarındadır. Varak sayısı 311 olup her sayfada 18 satır bulunmaktadır. Fakat vr.47a,vr.57a,vr.67b der-kenarlarında eklenmiş beyitler hesaba katılırsa yer yer satır sayısı 19’a çıkar. Âyet ve hadislerin eklendiği varaklardaki satır sayısı az tutulmuştur.

Eser 10527 beyit olup harekeli nesih hatla yazılmıştır. Beyitler kırmızı mürekkeple çizilmiş iki ayrı sütun içine yerleştirilmiştir. Bölüm başlıklarıyla âyet ve hadislerin yazıldığı bölümler de kırmızı mürekkep, metin kısımları ise siyah mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Yazıda ince ve yer yer kalın uçlu kalemler kullanıldığı görülmüştür. Eserin başlangıç sayfasının (1b) üstünde siyah mürekkeple yazılmış olan “Vakıf Şeyḫe’l Hacı Muḥammed Bin el Ḥacı ‘Ali ”ibaresi, vr.2a’nın yan tarafında da yazılıdır. Eser besmeleyle başlamış ve “Faṣl-ı fî-ḥatm-i kitâb-ı Câmiü’n-neşâyiḫ” başlıklı bölümle son bulmuştur.

Eser:

İlâhî sensin ol Ḥallâḳ u Mevlâ

Ki zâtundur münezzeḥ ḳadrüñ a’lâ

1b/1

Beyti ile başlamakta ve:

Ḥaḳ Te’âlâ Ḥazretin fikr idelüm

İsm-i a’lâsın birez zıkr idelüm

Beyti ile bitmektedir. Çalışmamızda eserin ilk 70 varağı ele alınmış ve bu kısım üzerinde incelemede bulunulmuştur.

2.İstanbul Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi

Çalışmamızı yaparken de yer yer karşılaştırmalarından istifade ettiğimiz nüsha İstanbul Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümünde 1604 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Eserin ismi nüshanın ilk sayfasında başlık olarak geçmektedir. 282 varak, 17 satırdan oluşan nüsha çift sütun halinde çift çizgiyle çerçevelenmiş olup 229x160, 150x90 mm ebatlarındadır. Başlıklar, âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple nesih hatla yazılmıştır. Ketebe kaydına göre nüshanın istinsah tarihi 1236/1820-21 olup müstensihi Muhammed Sâdık'tır. İstinsah tarihinden hareketle bu nüshanın Serez nüshasından istinsah edilmiş olması ihtimali vardır.

3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası

Bu nüsha 567 demirbaş numarası ile Türkçe yazmalar bölümünde kayıtlıdır. Sırtı bez, üstü kâğıt kaplı olup 205x150 mm, 170x103 mm ebatlarındadır. 31 varaktan oluşan nüshanın cetveli kırmızıdır. 21 satır ve çift sütundan müteşekkildir. Söz başları, âyet ve hadisler kırmızı mürekkepli harekeli nesih hatla yazılmıştır. İstinsah tarihi belli olmayan ve noksan olduğunu belirlediğimiz nüsha, baş kısmında kırmızı mürekkeple yazılmış : “Haza kitâb Câmîü'n-neşâyiḥ şeyḥ Ḥüseyin” başlığını taşımaktadır.

Nüshanın ilk beyiti:

İlâhî sensin ol Ḥallâḳ-ı mevlâ

Ki zâtuñdur münezzeh ḳadrüñ a'lâ (1b)

Nüshanın son beyiti:

Pes inzâr anlara te'kîde hüccet

İçün geldi bilinsün uş temâmet (31b)

4. Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Bölümü Nüshası

Hüseyin b. Ahmed'in “*Câmiü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs*” adlı eseri üzerine yapılan çalışmada kaydedilen bilgiye göre bu nüsha, Ms. or. oct.2320 numarasıyla arşiv kaydı ve istinsah tarihi 1067 (1656-57) ile kayıtlı olup, müstensihi Mehmed b.

Ahmed'dir. Nüsha, 195x135 mm ebatlarındadır, varak sayısı 281 ve satır sayısı 17'dir. Eser, nesih hatla yazılmıştır.³⁵

Bu durumda eserin 19. ve 17. Yüzyıllarda istinsah edildiğini söylememiz gerekir. Araştırmaların yazılış tarihi hakkındaki farklı fikirleri bu tarihlerden kaynaklanmaktadır.

“*Câmiü'n-Nesâyah*”in bu nüshaları içinde Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesinin Serez Bölümünde 1744 demirbaş numarası ile kayıtlı olan nüshası, harekeli olması ve rahat okunabilmesi sebebiyle çalışmamızda seçtiğimiz nüshadır.

2.1.1. Eserin Yazılış Sebebi

Müstakil olarak belirtilmiş “Sebeb-i Te'lif ” kısmı bulunmamakla birlikte eserin adı vr. 310 b'nin “Hazā faşl-ı fī ru'yeti'n-nebī (as) şeyh Hüseyin bin Ahmed” başlığında kanımızca şair eseri yazma sebebine değinmiştir:

Bu nazmı kim beyân itdüm kitâba

Hüdâ fazl ide luṭfın bî-'itâba

Diñildi bunda uş bil bunca âyet

Ḳamu ḥaḳḳ yola eylerler delâlet

Muḥabbettendür amma bu nişānum

Evet ben kim olam yâ 'ilm ü şānum

Hemān añmaḳdur ancaḳ ol Ḥabībī

Kim andan olur eşyānuñ naşībī

³⁵Mesut Bayram Düzenli, a.g.e., s.53.

Ola ki ben za'ife feyz-i Hâlık

İrüp qalbüm ola fi'le muṭābıq

Buna göre şairin eserini yazma gayesi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bir öğüt kitabı olan *Câmiü'n-nesâyiḥ*'in okuyanlar için bir ibret olmasını isteyen şairin eserini nasihat vermek için yazdığı beyitlerdeki anlatımdan da görülmektedir:

Qabül ide naṣīḥat qorqa Ḥaqq'dan

Girü qalmaya Raḥmān raḥmetinden

42a/1254

Beyān itdi ki tā soñra gelenler

İşidüp alsun 'ibret bundan anlar

53b/1623

Hüseynî'nin bunlardan başka kıyâmette hesaba çekilirken mahcub olmak istemediğini de:

Qıyâmetde şorarsa ger su'âli

Cevābumda aña idem maqâli

53a/1617

beytiyle vermektedir.

Peygamber Efendimiz'i rüyasında gören şair, bu eseri yazmayı bir emir olarak telakki etmiştir:

Velî bu ben za'ife emr olupdur

Anuñçün bu ḷadar kim naql olupdur

31a/902

Uyandum ol sâ'at fetḥ itdi Bâri

Bu birkaç söz olunsın dile câri

31b/921

Eserde yer yer şairin eseri yazmasındaki nedenlerden bahsettiğini de görmekteyiz. Bunlardan belki de en önemlisi, bu eseri okuyup da dua edenlerin vesilesiyle Hüseyin’in Allah’ın inâyeti ve rahmetine kavuşması isteğidir ³⁶:

Bu Hüseyn’ün ki derdi Hâk kılupdur gönlünü ihrâk

Umar bir kul du‘â ide inâyet kıla tâ Allâh

36a/1065

Bu sebeple nakl etmek, tenbih etmek, beyân etmek gibi ifadeleri sık sık kullandığını görürüz:

İşit putları zemm itdi budur evvel bidâyâtı

Kulağ tut naql idem bir bir olunca tâ nihâyâtı

49a/1491

İşte ol şeyhün kemâlin naql idem

Virdügince Hâk bu rāza ‘aql idem

63a/1946

İy Hüseynî tap di vaḥdetden ‘ayân

Tenbîh idüp ğāfile dirsın uyan

68a/2122

Bağışlanma dileği için Yâsin sûresinin tefsirini yaptığını da belirtir:

Kılam şimden girü tefsirden āğâz

İderse ben kıluna feyzi feyyâz

32a/930

³⁶ Kemal Yavuz , “XIII-XVI. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri,” **Türk Dünyası Araştırmaları**, no.27, 1983.

2.1.2. Yazılış Tarihi

İmdi tîz tur bunda eylegil yarak

İrdi 'ömrüñ uşda āhir yaşına

24a/665

beyitinden anlaşılacağı üzere Hüseyin bin Ahmed eserini ömrünün sonunda yazmıştır.

Ketebe kaydına bakınca da:

Elḥamdulillāhi 'ale'l-iḥtiyām veşşālātu 'alā resūlihi Muḥammedin ve ālihi el-kirām ḳad veḳaa' el-ferāğ min taḥriri ḥazīhi'n -nüşa eş-şerife fī vakti'd-dulā min yevmi er-rābi' fī şehri şa'bān el-mu'azzam min yedi da'fi şeyhi el-ḥāc Muhammed bin el-ḥāc 'alī rafea'hu'l-lāh derecetün fī dāri'l-cinān min şuhūr şehri sîrüz şāneha'l-lāh el-ḥannān min şuhūri seneti tis'a ve hamsin ve elf vakf

Eserin 4 Şaban 1059 (13 Ağustos 1649) yılında Şeyh el-Hacı Muhammed b. el-Hac Ali adlı bir kişi tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

2.1.3. Eserin Türü

Çalışmamızı oluşturan eserin, başlığında kullanılan “Nesâyiḥ” kelimesinin anlamıyla beraber, eserde ele alınan konulardan okuyanları dinî yönden bilgilendirmek için yazıldığı, pek çok âyet ve hadisın yanında sûre-i Yasin'den daha çok istifade edildiği gözlenmiş fakat bu durum eserin bir Yasin tefsiri olmasının yanında öğüt tarafı ağır basmaktadır. Peygamber aleyhisselâm'ın “Din nasihattır.” sözü göz önüne alındığında şairin buna göre hareket ettiğini belirtmek gerekir. Bunu başka eserlerde de görmek mümkündür. Ayrıca şair, pek çok dinî konuya temas ederken ünlü mutasavvıfların, muhaddislerin sözlerine, dinî kıssa ve hikâyelere ve bir takım ahlakî manzumelere de yer vermiştir. Ancak Âmil Çelebioğlu'nun³⁷ ve Ahmet

³⁷ Âmil Çelebioğlu, *Türk Mesnevî Edebiyatı*, Dergâh Yay. İstanbul 2018, s.21.

Kartal'ın³⁸ yaptığı tasnifler göz önüne alındığında, incelediğimiz eserin dinî ve ahlakî açıdan okuyanlara bilgi vermek amacıyla mesnevî nazım şeklinde ve Muhammediye tarzında yazılmış bir nasihatname olduğu söylenebilir. Eserde yer yer kullanılan “nasihat” kelimesi, nasihatname türünde yazılmış olduğunu da doğrulamaktadır:

Bu Hüseynî bir naşîhat didi hem sen hem eve

Kim tutarsa kona cennet içre tûba dalına

29b/853

Eger ‘aqluñ ide idrāk naşîhat bu hemân kâfi

İderseñ havfı Allāh’dan bilürsin ‘ilm ü ‘ırfânı

42b/1265

Yine gördüm bu kez bir nesne anda

Naşîhatdür bular pes saqla canda

60b/1864

2.2. TERTİP HUSUSİYETLERİ

1. Eser metnin dışında yazılan “besmele”yle başlar.
2. Tahmid bölümüyle devam eder.
3. Münacat bölümü: “Kaside-i İlâhi ‘alâ Baħr-i Mesnevi” , “Hazâ Münacat ve Tevħîd-i İlâhî”
4. Tevhid: “Tevħîd-i Bâri Te‘âlâ ‘alâ Baħr-i Mesnevi”
5. Na’t: “Faşl-ı Fî-Sual Nebiyyü ‘aleysiselâm Hattâ Ezel” , “Hâza Medħi’n-Nebiyyi Mükremîn ‘aleyhi’s-Şalātu ve Sellem” ve “Hazâ Medħ-i Nebiyyi ‘aleyhi’s-Selâm”

³⁸ Ahmet Kartal, a.g.e., s.381.

6. Miraç için bir bölüm ayırmayan Hüseyinî, “Faslun fî Merâtib ‘Alî Radiyallāhu ‘Anh” başlığındaki ilk 7 beyit içinde Peygamberimizin miraçtaki durumundan bahseder.

7. Din Ulularına Övgü

- Medh-i Çihār Yār-ı Güzin’e Övgü
- Hz.Fâtıma’nın Övgüsü
- Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin’e Övgü
- Bazı âlimlere Övgü

Bir öğüt kitabı olan *Câmiü'n-nesâyih*'te hikâyelerin ve şairin verdiği öğütlerin sonunda bazı mükerrer beyitlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum Gülşehrî, Âşık Paşa, Süleyman Çelebi'den gelen bir husustur. Hüseyinî, âdeta eseri okuyanların Peygamber efendimize salavat getirmeleri gerektiğini hatırlatmaktadır. Konunun akışındaki yeknesaklığı engelleyerek esere bir canlılık kazandıran bu mükerrer beyitler şu şekilde tespit edilmiştir:

TABLO 1:Mükerrer Beyitler

MÜKERRER BEYİT	TEKRAR SAYISI
Tâ kıyâmet ger dinilse bu haber Naql olunmaz eyle bil iy mu'teber	3
Ger dilersen bulasın andan şafâ Vir şalavât rûh-ı pâk-ı Muştafâ	3
Niķâb açdı cemâlınden yine cânân elinden yâr Ķanı 'âşık anı ister virür yoluna baş u cân	7
Ķanı er kim bu çevgâni sala meydânda koyup baş Ķanı ol ķalbi ħâliş kim aña miĥmân ola sulţân	7
Gör kemâl-i ķudretinden bizi insân eyledi Luţf idüp ĩmân-ı Ķur'an bunca iĥsân eyledi	6

Hem Muhammed kim habîbin gönderüp eyler mu'ın Âleme rahmet ve ni'metdür ki yeksân eyledi	6
---	---

2.3. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ

2.3.1. Nazım Şekilleri ve Nazım Türü:

Mesnevi tarzında yazılan eserde yer yer kaside ve gazellere rastlanmaktadır. Şair, öğütlerini vermek için yararlandığı hikâyelerde önce mesnevi nazım şeklini daha sonra gazel nazım şeklini bir kompozisyon halinde düzenlemiş, her nazım şeklinde farklı bir vezin kullanmıştır. Eserde tespit ettiğimiz nazım şekilleri, nazımın konusu ve vezinleri şu şekilde tabloda gösterilmiştir:

TABLO 2: Nazım Şekilleri, Konusu, Vezni

Nazım şekli	Konusu	Vezni
Kaside ³⁹	İhlas sûresinin 3.-4. Âyetlerinden istifâde ederek Allah'a hamd anlatılır.	Mefâilün /Mefâilün /Feülün
Mesnevi ⁴⁰	Çok gülmenin zararı, ağlamanın yararını âyetle ⁴¹ izah eden şair, Allah'ın hidâyetini anlatılır.	Mefâilün /Mefâilün /Feülün
Gazel ⁴² (Münacat)	Şair Allah'ın sıfatlarını kullanarak Allah'a münacat etmeden önce âyeti verir. ⁴³	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Kaside	Allah'ın birliği, ilim ve kudretinin sonsuzluğunu anlatırken, kulların	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün

³⁹ 1b/1-8, 2a/9-17

⁴⁰ 2a/18-22

⁴¹ Tevbe 9 /82

⁴² 2b/23-31

⁴³ Nahl 16/93, Fatır 35/8, Rad 13/27

(Tevhit nazım türü) ⁴⁴	işledikleri günahları afv etmesi için Allah'a dua eder.	
Kaside (Münacat nazım türü) ⁴⁵	Şair, dilinde Allah'ın sevgisini dillendirmesine rağmen bu sevginin gönlünde de yer bulması, dardına derman olması için yalvarır, Allah'ın keremine sığınır.	Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün
Gazel ⁴⁶ Mükerrer 2 beyit ⁴⁷	Nefsine uyararak heva yoluna uyanlar için nasihatte bulunur. Âhiret için hazırlıkların dünyada yapılması gerektiğini anlatır. Mükerrer beyitten önce verdiği âyeti beyitte açıklar. ⁴⁸	Fāīlātün / Fāīlātün / Fāīlün Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün
Mesnevi ⁴⁹	Allah'ın varlığına ait delilleri O'nun sıfatlarıyla anlatır ve âyetten istifade eder. ⁵⁰	Fāīlātün / Fāīlātün / Fāīlün
Mesnevi ⁵¹ Münacat ⁵² Mükerrer iki beyit ⁵³	Allah'ın sıfatlarıyla O'na niyaz eden şair, gönlünde O'nun sevgisinden başka sevginin olmadığını, bütün âlemin bu sevgiyle vücud bulduğunu, yaratılan her şeyin yok olup sadece Allah'ın sonsuz olduğunu, kâinattaki her varlıkta Allah'tan izler bulunduğunu, bu âlemde insanın ancak bir damladan başka bir şey olmadığını anlatır.	Fāīlātün / Fāīlātün / Fāīlün Fāīlātün / Fāīlātün / Fāīlün

⁴⁴ 2b/32-35, 3a/36-47

⁴⁵ 3a/48-49, 3b/50-57

⁴⁶ 3b/58-63, 4a/64-65

⁴⁷ 4a/66-67

⁴⁸ Vakıa 56/ 85

⁴⁹ 4a/68-76, 4b/77-89

⁵⁰ Şura 26/11

⁵¹ 5a/90-104, 5b/105-119, 6a/120-132, 6b/133-136

⁵² 5a/90-97

⁵³ 6b/135-136

Gazel ⁵⁴	Menzile ulaşmak için ölmeden önce ölmek gerektiğini söyleyen şair, bunun gönülden istemekle mümkün olduğunu söyler.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel ⁵⁵	Şaire göre Allah'ın ilmiyle amel edilince gönül nefse ait kötülüklerden temizlenir. Muhammed aleyhisselâm'da Allah'ın birliğine ait sırr vardır ve kullar bu sırrı bilirse asıl sırra ulaşır.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Kaside ⁵⁶ (Na't) Mükerrer iki beyit ⁵⁷	Muhammed aleyhisselâm'ın övgüsünü yaparken Allah'ın kâinatın O'nun hürmetine yaratıldığını söyleyen şair, O'nun mim-i Ahmed olduğunu ve Allah'ın vahdet sırrını bu mimde ayan ettiğini, ancak ilahi âşka düşenlerin buna vakıf olduğunu anlatır. Mükerrer beyitte anlattıklarını âyetle destekler. ⁵⁸	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün
Mesnevi ⁵⁹ (Na't)	“Levlâke levlâk” hadisini beyitte veren şair Muhammed aleyhisselâm'ın methine devam eder. O'nun iki cihanın nuru, yaratılanların en şerefli olduğunu, Allah'ın ak gülü O'nun terinden yarattığını anlatır.	Mefâilün/Mefâilün/ Feülün
Mesnevi ⁶⁰	Çâr-Yâr'i çeşitli sıfatlarla metheden şair, şeriat ve tarikat yolunda gösterdikleri mücadeleyle	Mefâilün/Mefâilün / Feülün

⁵⁴ 6b/137-142

⁵⁵ 6b/143-145, 7a/146-152

⁵⁶ 7a/153-159, 7b/160-162, 165-172

⁵⁷ 7b/163-164

⁵⁸ Enbiya 21/ 107

⁵⁹ 8a/173-186

⁶⁰ 8b/187-201, 9a/202-203

Mükerrer iki beyit ⁶¹	Hız.Ebûbekir'in vasıflarını anlatırken dinleyenlerin bu anlatılanlara değer verip uygulaması yönünde nasihatta bulunur.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Mesnevi ⁶²	Yardıma muhtaç olanlara yardım etmekten uzak kalmayan Hız.Ebûbekir'in cömertliği üzerine yazılmış bir hikâye anlatılır.	Mefâilün/Mefâilün / Feülün
Gazel ⁶³ (Methiye)	Şair Ebûbekir'in ağzından Muhammed aleyhisselâm'ı metheder. O, sırr-ı Muhammed'dir. Allah'ın yaratma sıfatının mükemmelliğini görmek isteyenler için O, bir aynadır.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Mesnevi ⁶⁴	Şair, Ebûbekir'in vasıflarını bir hikâyeyle ⁶⁵ anlatır.	Mefâilün/Mefâilün / Feülün
Mesnevi ⁶⁶ (Münacat)	Hız.'Âişe'nin Ebûbekir için Allah'a niyazda bulunmasını anlatılır. ⁶⁷	Mefâilün/Mefâilün / Feülün
Gazel ⁶⁸ (Methiye)	Allah'ın yaratma sıfatı üzerinde duran şair, cennetin önemi ve Müslüman olmanın şartını nasihatla anlatır.	Mefâilün/Mefâilün / Feülün
Mesnevi ⁶⁹	Şair, Ebûbekir'in üzüntüsünü bir hikâyeyle anlatırken ⁷⁰ Ebûbekir'in ağzından Muhammed aleyhisselâm'ın Çâr-yâr'e yaptığı	Mefâilün/Mefâilün / Feülün

⁶¹ 9a/204-205

⁶² 9a/206-214, 9b/215-229, 10a/230-237

⁶³ 10a/238-243, 10b/244-248

⁶⁴ 10b/249-257, 11a/258-272, 11b/273-286

⁶⁵ Bzk. Eserde Geçen Hikâyeler: Hız.Ebûbekir'in Borç İsteyen Bir Kişiyeye Yardım Etmesi.

⁶⁶ 12a/287-300, 12b/301-305

⁶⁷ Bzk. Eserde Geçen Hikâyeler: Hız.Ebûbekir'in Borç İsteyen Bir Kişiyeye Yardım Etmesi.

⁶⁸ 12b/306-312

⁶⁹ 12b/313-314, 13a/315-329, 13b/330-344, 14a/345-359, 14b/360-374, 15a/375-389, 15b/390

⁷⁰ Bzk. Eserde Geçen Hikâyeler: Hız.Ebûbekir'in Allah'ın Rızasını Kazanması

Mükerrer beyit ⁷³	2	övgüyü ⁷¹ (Burada Hz.Osman isim olarak zikredilmemiştir.) yapar, gaflete düşerek nefesine uyanlara nasihat eder. Mükerrer beyitten önceki âyeti beyitte açıklar. ⁷²	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün
Gazel ⁷⁴		Şair nefesine uyarak dalalete düşmenin ve kendini beğenmenin menzile varmayı engelleyeceğini nasihat ederek anlatır.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Kaside ⁷⁵		Şair, Cebrâil'in Allah'ın hangi emrini yerine getirirken zorlandığını ve Ebûbekir'in cennetteki makamını anlatır.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel (Methiye) ⁷⁶		Şair Çâr-Yâr'ın övgüsünü yapar.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün
Mesnevi ⁷⁷		Şair Hz.Ömer'i vasıflarını hem sıfatlarla hem de onunla güneş arasında geçen hikâyeyle anlatır. ⁷⁹	Mefâilün/Mefâilün / Feülün
Mükerrer beyit ⁷⁸	2		Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Gazel ⁸⁰		Çâr-Yâr'i örnek göstererek anlatan şair, Allah'a onlar gibi iman etmeyi nasihat eder.	Mefâilün/Mefâilün / Feülün

⁷³ 15b/397-398

⁷¹ Bkz.Eserde Geçen Şahsiyetler: Hz.Ebûbekir, Hz.Ömer, Hz.Ali

⁷² Mümin, 40/64

⁷⁴ 15b/399-402, 16a/403-407

⁷⁵ 16a/408-416, 16b/417-430

⁷⁶ 17a/431-438

⁷⁷ 17a/439-444, 17b/445-459,18a/460-474, 18b/475-489, 19a/490-493

⁷⁸ 19a/494-495

⁷⁹ Bkz.Eserde Geçen Hikâyeler: Güneşin Hz.Ömer'den Utandığı İçin Kaybolması

⁸⁰ 19a/496-503

Gazel ⁸¹	Şair Hz.Ömer'i vasfını hikâyeyle anlatır. ⁸²	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel ⁸³	Şair, kesrette vahdeti görmenin öneminden bahseder.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün
Mesnevi ⁸⁴	Şair Hz.Osman'ın vasıflarını bir hikâyeyle anlatır. ⁸⁵	Mefâilün/Mefâilün / Feülün Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel ⁸⁶	Allah'ın emrini tutarak ve resûlün yolunda giderek imanı korumanın önemini anlatır.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Kaside ⁸⁷	Meleklerin Hz.Osman'ın hayâsından utandığını anlatır.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel ⁸⁸	Şair erenlerden ders alınması ve hak yolda çalışmanın önemi, dünyanın kötülüğü hakkında nasihat eder.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Mesnevi ⁸⁹ Mükerrer beyit ⁹⁰	Şair, Hz.Ali'nin vasıflarını hikâyeyle anlatır ⁹¹ ve bir hadisten istifâde eder.	Mefâilün/Mefâilün / Feülün Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel ⁹²	Şair, dünyaya bağlanmamak ve Allah'ın yarattığını unutmamak gerektiğini, cehennemden uzak kalmak ve cennete kavuşmak için iyi ameller yapılmasını nasihat eder.	Mefâilün/Mefâilün /Feülün

⁸¹ 19b/506-515

⁸² Bkz. Eserde geçen Hikâyeler: Hz.Ömer'in Nurunun Cennette Görülmesi

⁸³ 19b/517-519, 20a/520-523

⁸⁴ 20a/524-536, 20b/537-552, 21a/560-570

⁸⁵ Bkz.Eserde Geçen Hikâyeler: Meleklerin Hz.Osman'ın Hayâsından Utanarak Terlemesi

⁸⁶ 20b/553, 21a/554-559

⁸⁷ 21a/560-570, 21b/571-573

⁸⁸ 21b/574-582

⁸⁹ 21b/583-586, 22a/587-604, 22b/605-622, 23a/623-629

⁹⁰ 23a/630-631

⁹¹ Bkz.Eserde Geçen Hikâyeler: Hz.Ali'nin Ayağına Batan Okun Çıkarılması

⁹² 23a/632-640

Gazel ⁹³	Gaflete düşmenin zararını anlatan şair, Hak yolunda çalışmanın ve kendi varlığından geçmenin önemini anlatırken âyetten istifâde ederek anlatır. ⁹⁴	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Gazel (methiye) ⁹⁵ Mükerrer 2 beyit ⁹⁶	Şair, Hz.Ali'nin övgüsünü, Muhammed aleyhisselâm'ın miraçta çıktığında onu görmesiyle anlatır.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Gazel ⁹⁷	Nefisten vaz geçmenin, nereden gelip nereye gittiğini düşünmenin önemi anlatılır.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Mesnevi ⁹⁸ (Münacat) (Methiye) Mükerrer 2 beyit ⁹⁹	Şair, Hz.Fatma'nın vasıflarını ve övgüsünü iki hikâyeye anlatırken ¹⁰⁰ ,onun Allah'a münacatını da veren şair son iki beyitte ¹⁰¹ gönülde Allah'ın aşkından gayrısının önemsiz olduğu nasihatını verir.	Mefâilün/Mefâilün /Feülün Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün
Gazel ¹⁰²	Gaflete düşmenin zararlarını nasihatla anlatır.	Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün
Gazel (Methiye) ¹⁰³ Mükerrer 2 beyit	Hz.Fatma methederek vasıflarını verir.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün

⁹³ 23b/641-647

⁹⁴ Yunus 10/25

⁹⁵ 23b/648-654, 24a/655-656

⁹⁶ 24a/658-659

⁹⁷ 24a/660-667

⁹⁸ 24a/668-670, 24b/671-688, 25a/689-706, 25b/707-722, 26a/723-734, 26b/744-755, 27a/756-773, 27b/774-791, 28a/792-809, 28b/810-814, 28b/824, 29a/825-841

⁹⁹ 26a/735-736

¹⁰⁰ Bkz.Eserde Geçen Hikâyeler: Hz.Fatma'ya Cennetten Elbise Gelmesi ve Kâfirlerin Müslüman Olması, Hz.Fatma'nın Hz.Muhammed(sav)'i Evine Davet Etmesi

¹⁰¹ 29b/843-844

¹⁰² 26a/737-738, 26b/739-743

¹⁰³ 28b/815-821

Gazel ¹⁰⁴	Dünyanın aldatan yönüne kanmamak gerektiği nasihat eder.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün
Mesnevi ¹⁰⁵ (Methiye) (Münacat) Mükerrer 2 beyit ¹⁰⁶	Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in vasıflarını methederek anlatan şair, onları neden övdüğünün sebebini bir hikâyeyeyle ¹⁰⁷ açıklar, cehenneme girecekler hakkında bilgi verir ¹⁰⁸ ve bu eseri yazarken kendisine yardım etmesi için Allah'a dua ettikten ¹⁰⁹ sonra Yasin sûresinin 2.ve 3. Âyetinin tefsirine başlar. ¹¹⁰	Mefâilün/Mefâilün /Feülün Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel (Tevhid) ¹¹¹	Allah'ın birliği, yaratma sıfatı ve kullarını bağışlaması üzerinde durur.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Mesnevi ¹¹² Mükerrer 2 beyit ¹¹³	Yasin sûresinin özelliklerini ¹¹⁴ anlatırken başka âyetten ¹¹⁵ de istifâde eder.	Mefâilün/Mefâilün /Feülün Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün
Mesnevi ¹¹⁶	Şair Yasin sûresinin nüzul sebebi ve sûreyi okumanın faydalarını hadislerle açıklarken, kendisinin bu tefsiri neden yaptığını da belirtir.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün Mefâilün/Mefâilün /Feülün
Gazel ¹¹⁷	Şair doğru yolu bulamayanlar için Allah'a dua ederken, bu yolda müşşidin gerekli olduğunu, sünnete	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün

¹⁰⁴ 29b/845-852

¹⁰⁵ 29b/853-857, 30a/858-875, 30b/876-891, 31a/892-904, 31b/908-920

¹⁰⁶ 31a/905-906

¹⁰⁷ Bkz. Eserde Geçen Hikâyeler: Hüseyinî'nin Rüyasında Hz.Muhammed(sav)'i Görmesi

¹⁰⁸ Bkz. Nasihatlar: Cehennem Ehlinin Özellikleri

¹⁰⁹ 31b/921-924, 32a/925-928

¹¹⁰ 32a/929-941, 32b/942-958, 33a/959-960

¹¹¹ 33a/961-966

¹¹² 33a/967-974, 33b/975-988, 34a/991-1006, 34b/1007-1024

¹¹³ 33b/989-990

¹¹⁴ Bkz. Nasihatlar: Yâsin Sûresinin Özellikleri

¹¹⁵ Bakara 2/201

¹¹⁶ 35a/1025-1034, 35b/1035-1048, 36a/1049-1065, 36b/1066-1071

¹¹⁷ 36b/1072-1078

	ve farza uymanın gerekli olduğunu nasihat eder. ¹¹⁸	
Mesnevi ¹¹⁹ Mükerrer beyit ¹²⁰	2 Yasin sûresinin 4,6,7,8,9,10,11,12. Âyetlerinin tefsirini yapan şair, önce âyetleri sonra açıklamayı yaparken, başka sûrelerden de istifade ederek anlattıklarını hikâyeye destekler. ¹²¹	Mefâilün/Mefâilün /Feülün Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Gazel ¹²²	Allah'ın kullarını cennet ve cehennemle uyardığını söyleyen şair, akli olanların bunu idrak ederek davranmasını nasihat eder.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel (Münacat) ¹²³	Allah'ın aşkını kendisine kılavuz yapmasını dileyen şair, O'nun kudretini görmek için akıl ve irfan vermesini isterken Hakk'ın Kur'ân âyetleriyle bulunacağını nasihat eder.	Mefâilün/Mefâilün /Feülün
Mesnevi ¹²⁴	Yasin sûresinin 13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23. âyetlerinin tefsirini yaparken geçmişten hikâyeler anlatır. ¹²⁵	Mefâilün/Mefâilün /Feülün
Gazel ¹²⁶ Mükerrer beyit ¹²⁷	2 Şair, Şem'un'un dilinden Allah'ın ehad, ebed, münezzehe sıfatlarını açıklar.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün

¹¹⁸ Bkz. Nasihatlar: Allah'ın Hidâyeti ve Rahmeti

¹¹⁹ 36b/1079-1081, 37a/1082-1098, 37b/1099-1114, 38a/1115-1132, 38b/1133-1148, 39a/1149-1164, 39b/1165-1182, 40a/1183-1198, 40b/1199-1215, 41a/1216-1233, 41b/1234-1249, 42a/1250-1254

¹²⁰ 39a/1152-1153

¹²¹ Bkz. Eserde Geçen Hikâyeler: Hz.İbrahim'in Ateşe Atılması

¹²² 42a/1255-1265

¹²³ 42b/1266-1271

¹²⁴ 42b/1272-1279, 43a/1280-1297, 43b/1298-1315, 44a/1316-1332, 44b/1333-1349, 45a/1350-1366, 45b/1367-1375, 46a/1385-1399, 46b/1400-1417, 47a/1418-1436, 47b/1437-1452, 48a/1453-1466, 48b/1467-1480, 49a/1481-1482

¹²⁵ Bkz. Eserde Geçen Hikâyeler: Hz.İsa'nın Halkı İmana Davet Etmek İçin Antâkiye'ye Üç Elçi Göndermesi, Habib-i Neccar'ın Allah'ın Birliğine ve Hz.İsa'nın Resullüğüne İman etmesi

¹²⁶ 45b/1376-1382

¹²⁷ 46a/1383-1384

Gazel ¹²⁸ Mükerrer beyit ¹²⁹	2 Allah'tan uzak kalanların kötü duruma düşeceğini anlatan şair, bu yolda mürşid-i kâmilin gerekli olduğunu nasihat eder.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
Kaside ¹³⁰	Şair Habib-i Neccar'ın imana geldiği için öldürülmesini anlatırken ayrıca onun dilinden Allah'ın birliğine dair nasihatlar verir ve Yasin sûresinin 24,25,26,27.âyetlerini tefsir eder.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Mesnevi ¹³¹	Şair Yasin sûresinin 28,29.âyetlerinin tefsirini yapar.	Mefâilün/Mefâilün /Feülün
Gazel ¹³²	Yasin sûresinin 30,31,32.âyetlerini tefsir eder.	Mefâilün /Mefâilün /Mefâilün /Feülün
Mesnevi ¹³³ Mükerrer beyit ¹³⁴	2 Açıklamalarını hadislerle destekleyen şair, kötü ameller işleyip cehenneme gitmekten korunmak için Allah'a dua eder ve Kıyâmette kulların nelerden sorgulanacağını açıklar.	Mefâilün/Mefâilün /Feülün Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün
Gazel ¹³⁵ (Münacat)	Çaresizliği sebebiyle Allah'a sığınan şair, Allah'ın hidâyetine sığınarak inayetine kavuşmak için ona dua eder.	Mefâilün/Mefâilün /Feülün
	Kıyâmet günü hakkında bilgi veren şair ¹³⁸ anlattıklarını bazı tasavvuf	

¹²⁸ 49a/1483-1488

¹²⁹ 49a/1489-1490

¹³⁰ 49a/1491-1495, 49b/1496-1510, 50a/1511-1527

¹³¹ 50b/1528-1540

¹³² 50b/1541, 51a/1542-1551

¹³³ 51a/1552-1555, 51b/1556-1573, 52a/1574-1578

¹³⁴ 52a/1579-1580

¹³⁵ 52a/1581-1587, 52b/1588-1592

¹³⁸ Bkz. Nasihatlar: Kıyâmet Gününün Özellikleri

Mesnevi ¹³⁶ Mükerrer 2 beyit ¹³⁷	âlimlerinin ¹³⁹ anlattıklarıyla destekleyip diğer sûrelerden de istifâde ederek Yasin sûresinin 33,34,35.âyetlerini tefsirini yapıp nasihatlarda bulunur. ¹⁴⁰	Mefâilün/Mefâilün /Feülün Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel ¹⁴¹	Kıyâmet gününü tasvir eden şair, bahar mevsiminde toprağın canlanmasını kıyâmet gününe benzetip bununla ilgili nasihat eder.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Mesnevi ¹⁴²	Kıyâmet gününün özelliklerini bazı âyetler ¹⁴³ ve hadisle anlatır. ¹⁴⁴	Mefâilün/Mefâilün /Feülün
Gazel ¹⁴⁵	Şair dünyanın faniliği ve nefsin kişiyi aldatması, Allah'ı sevmenin ve O'nun yolunda iyi ameller işlemenin faydalarını nasihatla anlatır. ¹⁴⁶	Feilâtün/Feilâtün/Feilün
Mesnevi ¹⁴⁷	Başka âyetlerden de istifâde ederek Yasin sûresinin 36.âyetini tefsirini yapan şair, bazı âlimlerin bilgilerinden yararlanarak ¹⁴⁹ dünyanın aldatıcılığıyla ilgili	Mefâilün/Mefâilün /Feülün Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün

¹³⁶ 52b/1593-1604, 53a/1605-1620, 53b/1621-1634, 54a/1635-1644

¹³⁷ 54a/1645-1646

¹³⁹ Bkz.Şeyh Nuri, Şeyh Şibli

¹⁴⁰ Bkz. Nasihatlar: Âhiret Hazırlığı

¹⁴¹ 54a/1647-1651, 54b/1652-1653

¹⁴² 54b/1654-1667, 55a/1668-1683, 55b/1684-1700

¹⁴³ Zilzal, 99/1-2, Büruç, 85/11, Meryem, 19/59

¹⁴⁴ Bkz. Nasihatlar: Kıyâmet Gününün Özellikleri

¹⁴⁵ 56a/1705-1713

¹⁴⁶ Bkz.Nasihatlar: Kulun Nefsine Uyararak Dünyaya Aldanması

¹⁴⁷56a/1714-1716, 56b/1717-1734, 57a/1735-1751, 57b/1752-1769, 58a/1770-1787, 58b/1788-1805, 59a/1806-1828, 59b/1824-1840, 60a/1841-1847, 60b/1856-1873, 61a/1874-1891,61b/1892-1903

¹⁴⁹ Bkz.İmam Vahidi, İmam Râzi

Mükerrer 2 beyit ¹⁴⁸	nasihatlar verir. ¹⁵⁰ Anlattıklarını hikâyeye destekler. ¹⁵¹	
Gazel ¹⁵²	Şair, Muhammed aleyhisselâm'ın dilinden, namaz, zekât, oruç ibadetlerinin önemi üzerine nasihatlar verir.	Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Mesnevi ¹⁵³ Mükerrer 2 beyit ¹⁵⁴	Kâl ehlinde hâl ehline dönmenin önemini anlatan şair ¹⁵⁵ ,kâmil bir şeyhin özelliklerini verirken tarikatın şartlarını da anlatır ¹⁵⁶ ve tasavvuf âlimlerinin bilgilerinden istifade eder. ¹⁵⁷	Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
Gazel ¹⁵⁸	İki âyetin ¹⁵⁹ tefsirini verirken Allah'ın birliği ve ebedî vasfını açıklayan şair, kâinata bu sıfatların var olduğunu söyler.	Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün
Mesnevi ¹⁶⁰	Müridin özelliklerini veren şair ¹⁶¹ , nefsini öldürmek isteyenlerin şeyhine önem vermesinin ve Allah'a tevekkül etmenin önemini anlatır ve bir hadisle anlattıklarını desteklerken Hakk'a teslim olmak gerektiğini, şeyhe bağlı	Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün

¹⁴⁸ 60a/1848-1849

¹⁵⁰ Bkz. Nasihatlar: Cenneti kazanmak için kulun yapması gerekenler, Kulun Nefsine Uyararak Dünyaya Aldanması

¹⁵¹ Bkz. Eserde Geçen Hikâyeler: Muhammed Aleyhisselâm'ın Kafdağı'nda Benî İsrâil'in Zulmünden Kaçanlarla Karşılaşması

¹⁵² 60a/1850-1855

¹⁵³ 61b/1904-1908, 62a/1909-1926, 62b/1927-1932,1939-1942, 63a/1943-1960, 63b/1961-1978, 64a/1979-1996, 64b/1997-2014, 65a/2015-2031, 65b/2032-2049, 66a/2050-2067, 66b/2068-2073

¹⁵⁴ 66b/2074-2075

¹⁵⁵ Bkz. Nasihatlar: Hâl Ehli Olmanın Özellikleri

¹⁵⁶ Bkz. Nasihatlar: Kâmil Şeyhin Özellikleri

¹⁵⁷ Bkz. Ma'ruf Kerhî, Bayezıt-ı Bestâmi, Şeyh Şiblî

¹⁵⁸ 66b/2076-2080

¹⁵⁹ Fussilet,41 /54,Bakara,2/115

¹⁶⁰ 66b/2081-2083, 67a/2084-2101, 67b/2102-2119, 68a/2120-2137, 68b/2138-2155, 69a/2156-2173, 69b/2174-2191, 70a/2192-2208, 70b/2209-2226

¹⁶¹ Bkz. Nasihatlar: Müridin Özellikleri

	almazsa şehvet yeline düşeceğini nasihat eder.	
--	--	--

TABLO 3:Eserde Kullanılan Nazım Şekilleri ve Nazım Türlerinin Sayısı

NAZIM ŞEKLİ/NAZIM TÜRÜ	SAYISI
Mesnevi	25
Gazel	32
Kaside	7
Tevhit	2
Münacât	8
Na't	2
Methiye	6

Câmiü'n-nesâyi'de mesnevi, gazel ve kaside nazım şekilleri kullanılmış olup, şair gazel ve mesnevi nazım şekillerine daha çok yer vermiştir.

2.4. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİĞİ

2.4.1. Dil Özelliği

Telif tarihi itibarıyla (1059/1649) eser, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini yansıtmaktadır. Hüseyinî şu beyitte de eserde kullanılan dilin bu özelliğini hatırlatmaktadır:

Zamānına göre söylendi bu söz

ƘulaƘ tut naƘline hem ol aña göz

3b/55

Câmiü'n-nesâyah'te kullanılan Eski Anadolu Türkçesine ait tespit ettiğimiz özellikler şunlardır:

Gelecek zaman eki:-ısar/-iser'dir: geliser (2a/16) ,olısar (2b/23)

Soru zarfı: kaçan (2a/20) , kanı (4a/66/ 4a/67)

Emir eki –gıl/-gil'dir: eylegil (2b/25) ,istegil (4a/64), bırakmagıl (5b/116)

Zarf-fiil eki:-uban/-üben'dir: kıluban (9b/221)

: -up/üp'tür: varup (9b/225) ,gelüp (9b/228)

: -madın/-medin: olmadın 835a/1034),bakmadın (58b/1794)

Çoğul I.şahıs istek eki olarak -alum/- elüm kullanılmıştır: kılalum (10b/253), idelüm (10b/255)

I.tekil şahıs eki olarak –van/-ven kullanılmıştır: olupvan (3b/55), oğurvan (24b/684)

Çoğul I.şahıs eki olarak –uz/-üz,-vuz/-vüz kullanılmıştır: kırkaruz (42b/1266) ,bulavuz (42b/1271)

İsimden isim yapma eki –cılayın'dır: buncılayın (12a/297)

Tezlik fiili –vir'dir: kurtarıvir (2b/31)

Belgisiz zamir: kamu (4a/74)

Biraz: bir şemme (7b/167)

Kimse: kimesne (1b/2) , (29b/852) ,(64b/2010)

Asla: hergiz (1b/2) , (27a/756) , (64a/1979)

Bunların yanında aşağıdaki kelimeler de eserde kullanılan Eski Anadolu Türkçesi'ne ait kelimelerdir:

Ağu:Zehir (24a/667)

Aldamak: Aldatmak, kandırmak (21b/578) , (58b/1788)

Artuğ(g):Fazla, ziyade (13a/328)

Aşşı: Yarar, kazanç, fayda (48a/1455) , (56b/1734)

Ayt-:Söylemek (23b/640)

Berk: Sağlam, sıkı, muhkem (12b/303) , (21b/582)

Birle: İle (1b/6) , (32a/941) , (65a/2025)

Buyruk: Emir (68b/2152)

Çal-:Kesmek üzere sürmek, kesmek (19b/419) , (16b/421)

Çalap: Tanrı (65a/2015) , (68b/2154)

Depren-:Hareket etmek, kımıldamak (54b/1661)

Dirgür-:diriltmek, canlandırmak (49b/1413)

Düken-:Tükenmek, ardı arkası kesilmek (51a/1547)

Dürüş-:Çalışmak, çabalamak (21b/578)

Etmek: Ekmek (44b/1335) , (44b/1336)

Geñez: Kolay (51b/1566)

Gevde: Gövde (47a/1426)

Gökçek: Güzel (8b/190) , (31b/ 920) , (55a/1668)

Gözü: Ayna (67a/2096) , (67a/2097)

İgen: Pek, çok, fazla (52b/1598)

İr-:Ulaşmak (41a/1230) , (70b/2225)

Kaçan: Ne zaman (3b/62) , (36a/1065),(70b/2217)

Key: Pek, çok (51b/1572)

Toyla-:Doyurmak (69a/2165)

Ület-: Kazımak, traş etmek (43b/1315)

Yavlağ: Çok, pek çok. (70a/2205)

Yoy-:Yok etmek (70b/2213)

İderdi nāzı dergāh-ı ‘azīme

Yaraşur gire uçmağ-ı na‘īme

17b/448

Dağı bir vech bu *yevmü’l-bahār*da

Ekinler biçiliser niçe yirde

55b/1694

Sensin āhir *gözü-yı nūr-ı celāl*

Görinür senden celālullah cemāl

5b/105

Şöyle kim kezzāb u seḥḥar kimseye virmez aman

Her kim ‘aql oldı çevirmez *vech -i ile’l mālına*

29b/851

Gider ‘aqlum ki *beyne’l-yakāza* ven nevm

Gibi ṭaldum geçüp bir lahza ol dem

31b/910

Eger ehl-i va‘īd ehl-i şekāvet

Ki gelmiş tā gelür *yevme’l-kıyāmet*

39b/1176

Didi ol *şadr-ı bedr-i nūr-ı ālem*

Muḥammed seyyid ü evlād-ı ādem

34b/1022

gibi kullanışlarda Hüseyinî'nin dile tasarrufları görülmektedir.

Ḥac yolunda olmayınca kâfile

Yola girmeklik irişmez ġâfile

65b/2039

Bunda dünyâ saña bâķī kalmaya

Ġâfil olma kim ecel virmez aman

23b/641

Fânîdür bu dünye şöyle kalmaya

Saña senden yakın olmuşdur ecel

56a/1707

İş kemâle irişür tedrîc-ile

Hiç nesne hâşıl olmaz güç-ile

65a/2021

beyitlerinde de bu tasarruf görülmektedir.

Açık ve anlaşılır bir dile sahip olan eserde şairin sanat yapma endişesinden ziyade anlama önem verdiği ve sade dil anlayışını bilinçli olarak tercih ettiği görülmektedir.

2.4.2. Atasözleri, Tabirler ve Deyimler

2.4.2.1. Atasözleri

'Akl olan fuzûl olmaz

Aklıyla hareket eden, doğru yolu bulan kişi hadden aşmaz.

(16a/405)

Âyine kara demürden olur

Gönül manen temiz olursa içindeki güzelliği gösterir.
(65a/2022)

Basiret olmayınca gözde kim var

Allah'ın varlığına ait işareti görmeyen gözün değeri de yoktur.
(10a/237)

Bekçili bostana uğrı girmez

Bir müridin rehberliğinde olan kişinin gönlünde kötülükler barınmaz. (65b/2032)

Bid'ate uyanuñ rif'ati olmaz

Şeriat yoluna uygun işler yapmayan kişi yücelik mertebesine ulaşamaz. (67a/2100)

Buyruk begden kula gelür

Kulların Allah'tan gelen emirlere uyması gerekir. (68b/2152)

Ecel aman virmez

Ölüm vakti gelen kimsenin yalvarması bir işe yaramaz.
(23b/641)

Ecel sana senden yakın olmuşdur

Azrail her kulun daim yanında ,canını alacağı vakti bekler,kul bunun farkında değildir. (56a/1707)

Evvelinde işüñ hâlel ola âhirinde 'amel bî-sebat ola

Başında kötülük olan işin sonunda da hayır olmaz. (67a/2085)

Gönlünde ne olursa taşra ol zâhir olur

Kişinin gönlünde nasıl bir düşüncesi varsa, bakış açısına yansıyan da odur. (29b/844)

Gönül neyi severse dil anı söyler

Dil, gönülde olan sevgiyi anlatır. (29b/843)

Hak sözi işk kulağından erer

Kulak, Allah aşkıyla dolu olursa dil de Allah kelamını zikreder. (5b/109)

Hakk'dan gayrıya tapan kişinin işi bitmez

Allah'tan başkasını Hak belleyen kişinin işi doğru gitmez.(49a/1483)

Hâl ehline hâl-ıla ırfân gerek

Sözsüz konuşup gönülden anlaşılanlara yakışan,Allah'ın gizli sırlarına ve eşyânın hakîkatine tefekkür etmektir.(62a/1922)

Her işe sabreylemek yegdür

Karşılaşılan her zorluğa tahammül göstermek üstün olan davranıştır. (44b/1341)

Her kim 'akl oldu ile'l mâluna vechi çevirmez

Aklı olan kişi haram mala önem vermez. (29b/850)

Her kim 'aybın bile ol kalmaz girü

Kusurunu, eksikliğini bilen kişi geri kalmaz, daima doğru yolda ilerler. (16a/404)

Her safâ terbiyetten hâsıl olur

Huzurlu olmanın koşulu bilgiyi öğrenmektir. (71a/2228)

Hiç nesne güç-ile hâsıl olmaz

Hiçbirşey zor kullanılarak meydana gelmez. (65a/2021)

Irak düşdükçe korku az olur

(Allah'tan) uzak kaldıkça, O'nun korkusu da gönülden kaybolur. (23a/626)

İş tadrîc-ile irişür

Kişi¹⁶² hedefine derece derece, basamak basamak kavuşur.

(65a/2021)

Kâfile hac yolunda olmayınca gâfile yola girmeklik irişmez

Kişi, gafletten kurtulmayı istemedikçe, hiçbir şeyh ona yol gösteremez. (65b/2039)

Kişi kahrı özine kendi ider

Bir kimsenin kötülüğü ancak kendisine yapar. (58b/1805)

Od irakdan kimse yakmaz

Ateş uzaktan yakmaz. (22b/606)

Rehnümâsız yola girmeklik hata(dır)

Allah'a ulaşma yolunda ilerlerken, bir mürşitten yardım almamak hatadır. (65b/2048)

Rence timar olmasa şifa bulmaz

Hastalık tedavi edilmezse iyileşemez. (71a/2228)

Rızkın hikmeti kırk yıl öñdündendir

Rızık, kırk yıl öncesinden verilmiştir. (64b/2002)

Sabırla derd dermana irişür

Derdin çaresi sabırla elde edilir. (44b/1341)

Şem î olmayan yolu gice varmaz

Allah'a ulaşmak için mürşitten yardım alınmazsa bu yolda ilerleme olmaz. (70b/2226)

Şer ekse şerrin görür

Kötülük yapan , kötülük bulur. (55b/1698)

Varlığından geçmeyince sırra irilmez

¹⁶² Metinde kastedilen, mürid.

Benliğini terk etmeyince hakikate erilmez. (23b/644)

Yola yoldaş istemek vâciptir

Allah'a ulaşma yolunda ilerlerken yol gösterecek bir mürşit olmalıdır. (65b/2040)

2.4.2.2. Tabirler

Âb u gil sâkıt olmak:

Dünya hayatının değerini kaybedip gözden düşmesi. (5b/118)

Âyine kara demürden olur.

(*tas.*) Kalp kötü düşüncelerden temizlenince İlahî feyze kavuşur,parlar. (65a/2022)

Âd eylemek:

Tahmin etmek. (39a/1156)

Basiret olmayınca gözde kim var:

Varlıkların iç yüzünü hakikatini; Allah'tan işaret olduğunu görmeyen gözün değeri de yoktur. (10a/237)

Bekçili bostana uğrı girmez.

(*tas.*)Bir mürşidi olan nefis kötü amellerden uzak kalır.
(65b/2032)

Bid'ate uyanuñ rif'ati olmaz.

Şeriate uygun yaşamayanın mertebesi yüksek olmaz.
(67a/2100)

Bu dünya fanidür şöyle kalmaz

Bu dünya ölümlüdür,yapılan hiçbir şey kalıcı değildir,hepsinin bir sonu vardır. (56a/1707)

Buyruk begden kula gelür.

Emir Allah'tan kullarına uyulması için gelen bir emirdir.
(68b/2152)

Dünyenün sebâtı yokdur.

Yaratılmış bir alem olarak dünya da bir gün yok olacaktır,
aldanmamak gerekir. (29b/845)

Ecel aman virmez.

Ölüm vakti geldiğinde hiç kimseye af yoktur,her nefis ölümü
tadacaktır. (23b/641)

Ecel sana senden yakın olmuştur.

Ölüm gerçeği,kulun ölümün her an gelebileceği düşüncesini
idrak etmesinden daha çabuk vuku bulacaktır. (56a/1707)

Eczanuñ cünbüşi asl-ı küldurur.

Görülen bütün varlıkların toplamının aslı Allah'ı işaret eder,
bütün varlıklar O'ndan gelmiştir. (6a/125)

Evvelinde işüñ hâlel ola âhirinde 'amel bî-sebat ola:

Bir işin başlangıcındaki niyet kötü olursa,o işin sonu da hayırla
bitmez. (67a/2085)

Feth-i kalp idüp temâşa kılmak:

Baktığı her şeye kalbe hidayet verecek vesileler bularak
bakmak. (26b/741)

Göñül seyrine cân virmek:

Allah'a ait sırları keşfetmek için çok istekli olmak. (36b/1072)

Gönlünde ne olursa taşra ol zâhir olur.

(tas.) Gönül bir ayna gibidir,içinde nasıl bir niyet ve düşünce
varsa dışarıya da o yansır. (29b/844)

Göñül neyi severse dil anı söyler.

(*tas.*) İçinde Allah aşkı olan bir kalp ile olmayan kalp farklı sevgiler besler. (29b/843)

Hak sözi ışk kulağından erer:

(*tas.*) Gönlünde Allah aşkını taşıyan bir kişinin duyduğu ve konuştuğu her şey Allah sözü üzerinedir. (5b/109)

Hakkdan gayrıya tapan kişinin işi bitmez.

Allah'tan başkasına iman eden kişinin istediği olmaz.(49a/1483)

Hakk yolu:

Allah'ın insanlara kitapları ve peygamberleri ile bildirdiği, dünya hayatında tutmaları gereken yol, yaşama düzeni, doğru ve haklı yol.(42a/1251)

Hâl ehline hâl-ıla ırfân gerek:

Hakk'ın rızasını ve sevgisini kazanan kişiye Allah'ın gizli sırlarına vakıf olmak yaraşır. (62a/1922)

Her kim aybın bile ol kalmaz girü.

Kusurunu, eksikliğini bilen kişi geri kalmaz,daima doğru yolda ilerler. (16a/404)

Herşeyün kıymeti rızka olupdur.

Herşeyin Allah tarafından takdir edilmiş bir kısmeti vardır. (64b/2002)

Hiç nesne gücile hâsul olmaz.

Göñül rızası olmadan hiçbir şey zorla yaptırılamaz (65a/2021)

Irak düşdükçe korku az olur.

Allah sevgisinden uzaklaştıkça Allah korkusu azalır.(23a/626)

İrşâd şeyhden, hidâyet Tañrıdan.

(*tas.*)Bir kişiyi uyarmak,rehberlik etmek mürşidin vazifesidir; ama doğru yolu bulmak Allah'ın izni ile olur.(64b/2014)

İssili бага sovuk el urmaz.

Bir müridin rehberliğinde yol alan mürşidin gönlünde kötülük bulunamaz. Sahibi olan bağa soğuk eli ulaşmaz. (65b/2032)

İş tedrîc-ile kemâle irişür

Yapılmak istenen bir iş ancak yavaş yavaş olursa başarıya ulaşır.(65a/2021)

Kâfile hac yolunda olmayınca gâfile yola girmeklik irişmez.

Gaflete düşmüş bir kişiyi bu gafletten kurtarmak için yardım edecek bir cemaat gerekir.(65b/2039)

Kişi Hak'dan yakîn olduğu mikdar anuñ korkusu artar.

Kul Allah'ın sevgisini ne kadar çok gönlünde taşırsa, günah işleme korkusu da o kadar çok artar. (22b/605)

Kişi kahrı özine kendi ider.

Herkes kendi kötülüğünü ,yaptığı davranışlarla kendisi yapar. (58b/1805)

Kulağum gaflet bezinden tolu nasihat te'sir itmez.

Gaflet içinde olana nasihat tesir etmez. (52a/1582)

Laf urmak:

Konuşmak ,söz etmek.66a/2066

Maşuk yüzü ışk gözüyle görünür.

Allah aşkı ile ancak bakılma her yerde Allah'ın varlığından izler görülebilir. (5b/109)

Menzile azık gerek.

Âhîret yolcusuna azık lazımdır. (26b/738)

Menzile yayan varılmaz.

İnsan-ı kamil mertebesine bir şeyhin rehberliği olmadan,yalnız ulaşamaz. (23b/646)

Ne işlense emr-i takdîr olur.

Herşey ezelde Allah'ın olmasını istediği şekilde olacaktır,bunun dışında yapılanlar sonucu değiştiremez. (54a/1641)

Od irakdan kimse yakmaz.

Ateşin uzaktan etkisini göstermediği gibi,şeyhe bağlı olmayan kişi Allah'a sevgisine ulaşamaz. (22b/606)

Od odu kibrid-ile kabul eyler.

Müridin gönlündeki Allah aşkını güçlendirecek güç mürşidin yol göstericiliğidir. (70b/2224)

Râh-ı vuslat içerdendir(taşradan istemekle olmaz.

Allah'a kavuşma ümidi ancak Allah aşkının gönülde yer bulmasıyla gerçekleşir. (29b/850)

Rehnümâsız yola girmeklik hata(dır).

Yola kılavuzla gidilir. (65b/2048)

Sabırla derd dermana irişür.

Çekilen bir sıkıntıya tahammül göstermek, o derdin dermanını da getirecektir. (44b/1341)

Şer ekse şerrin görür.

Kötülük yapan yaptığı kötülüğü görür. (55b/1698)

Tâlibi ahhâb olan kendin yıkar.

Dostlarından başka hiç kimseyi dinlemeyen kişi kendi felaketini hazırlar. (64b/2010)

Varlığından geçmeyince sırra irilmez.

Gurur, kibir gibi hasletleri hayatında önemsemeden gönülde mânevî meleke görülemez. (23b/644)

Vâcib evvel yola yoldaş istemek.

Yola yoldaş ile girmek gerekir. (65b/2040)

2.4.2.3. Deyimler

Açlık virmek

Mârifete ulaşmak. (67b/2113)

Ad koymak

İsim vermek. (32b/953)

Âdet gözlemek

Alışkanlık haline getirmek. (68b/2146)

Âdet olmak

Bir şey gelenek durumuna gelmiş olmak. (53a/1610)

Adın anmak

Birinden,birşeyden söz etmek. (43b/1302)

Ağırbaşlı olmak

Ciddi, olgun, hareketlerinde ölçülü, işlerini düşüne taşına yapan kimse. (65a/2017)

Aklı başa gelmek

Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak.
(52b/1604), (31a/904)

Aklı başından gitmek

Aklımı kaybetmek.(18b/484)

Akl-ı selim olmak

Olgun davranmak.(68b/2151)

Alânet itmek

İşaret göstermek.(54a/1636)

Âlemden geçmek

Mâsivâyı terk etmek.(21b/576)

Âlemlere gayret vermek

Kâinatı harekete geçirmek.(2b/35)

Allâh'a dönmek

Tevbe etmek. (52b/1588)

Allâh'a irmek

Allah'ın rızasını kazanmak,O'nun bizden olması. (49a/1487)

A mâli ihlas eylemek

Ameli sadece Allah'ın rızasını gözeterek yapmak. (7a/152)

Aman vermemek

Acımayıp öldürmek. (23b/641)

Asla ermek

Dinin esasları olan tevhit, marifet, iman, yakîn ve sıdk'a ulaşmak. (2a/13)

Aslın işitmek

Gerçekliğini öğrenmek. (57b/1753)

Aşına ağı katmak

Kötülükte bulunmak, zehirlemek. (24a/667)

Ayağa düşmek

Zelil, rezil olmak. (2b/26)

Ayağa yüz sürmek

Saygı göstermek. (28b/810)

Ayaksuz yürümek

Bir velinin yol göstericiliği olmadan ilerlemek. (65b/2043)

A 'yan eylemek

Açıklamak, ortaya koymak, aşikâr etmek. (7a/153, 7b/170)

'Ayân olmak

Görünür hale gelmek, meydana çıkmak. (7b/169)

'Ayb göziyle bakmak

Kusur aramak. (68a/2136)

'Aybın bilmek

Kendi eksiğini, hatasını kabul etmek. (16a/404)

'Aybın özine yüzlemek

Kendini hesaba çekme. (69a/2164)

Aydın kılmak

Işıklandırmak. (9a/203)

Âyinenün rengini silmek

Kalbini saf, temiz etmek. (3a/45)

'Aynıyla 'aynı fark etmek

Bir şeyin suretinde Allah'ın ilmindeki manayı görmek.
(10a/236)

'Azmile işlemek

Gayret göstererek çalışmak. (67b/2104)

Bağrını delmek

(Bir şey)dertlenmesine yol açmak, pek çok dokunmak.

(27b/781)

Bağrına basmak

Birini gözetip kayırmak, koruyup yetiştirmek. (14a/357)

Bakî kalmak

Sürekli, devamlı olmak. (23b/641)

Balına ağı katmak

Acı ve üzüntü vermek. (29b/845)

Baş koymak

Bir şey uğruna ölümü göze almak.

(23a/631), (31a/906), (4a/67), (54a/1646)

Başa devlet konmak

Bahtı açık olmak. (20b/545)

Başa irmek

Hükümdar olmak. (44b/1337)

Başdan çıkarmak

Kötü yola sürüklemek. (58b/1804)

Başı oñulmak

Yarası iyilişmek. (3a/49)

Başına dar olmak

Büyük çaresizlik içinde kalmak. (21b/586)

Başını urmak

Pişman olmak. (25a/705)

Bazâr kovmak

Pazar gezmek. (70a/2199)

Bel bağlamak

Güvenmek. (69b/2189)

Bela bâbın açmak

Kötü yola düşmek. (41b/1243)

Beñizi sararmak

Yüzünün rengi solmak, rengi değişmek. (61a/1881), (22a/599)

Benzi solmak

Gücünü yitirmek. (28b/812)

Berâti bulmak

Temize çıkıp aklanmak. (50a/1518)

Berk urmak

Şimşek çakmak, parıldamak. (12b/303)

Bir içim su

Çok güzel, hoş. (69b/2182)

Bir olmak

El bir etmek, iş birliği yapmak. (68b/2148)

Boğazına durmak

Zorlanmak, sıkıntı içinde olmak. (44b/1336)

Borcundan çıkarmak

Borçlu olan kişiye yardım etmek. (9a/211)

Boyun virmek

Teslim olmak, boyun eğmek, itiraz etmemek.

(42b/1276), (20a/527)

Buna irmek

Bunalmak. (6b/133)

Can baş oynamak

Canını fedaya hazır olmak, ölümüne atılmak. (21b/574)

Can gözine görünmek

İçine doğmak. (66a/2064)

Cân u baş u malında geçmek

Canından malına kadar her şeyden vazgeçmek. (68a/2128)

Can virmek

Ölmek. (28b/810), (36b/1072)

Candan güzer kılmak

Canından vaz geçmek. (24a/664)

Canı çıkmak

Ölmek. (9a/1162)

Canunu kandırmak

Kendini bir şeyi varlığına inandırmak. (3b/63)

Cennet buhuru saçmak

Etrafa cennet kokusu yaymak. (25b/718)

Ciğeri büryan olmak

Ciğeri yanmak, çok üzölmek. (10b/244)

Ciğeriüni kebab eylemek

Ciğeri yanmak, çok üzölmek. (24a/663)

Cinâni bulmak:

Cennetlere ulaşmak. (8b/199)

Cûş itmek

Coşup sevinmek. (6b/1429)

Çevgâni salmak

Allah'ın takdirini kazanmak. (4a/67)

Delalet eylemek

Doğru yolu gstermek. (36b/1068)

Derde deva bulmak

Sıkıntıyı zmlmek, atlatmak, çaresizliği yenmek. (43a/1291)

Derdi dermana irişmek

zntsn gdermek. (44b/1341)

Derdine derman kılmak

Sıkıntıyı zmlmek, atlatmak, çaresizliği yenmek. (10b/246)

Derdine derman olmak

Sıkıntıyı zmlmek, atlatmak, çaresizliği yenmek.
(55b/1695)

Derdine deva kılmak

Sıkıntıyı zmlmek, atlatmak, çaresizliği yenmek. (14a/356)

Dergâha yz tutmak

Dergâha ynelip gitmek. (9a/213)

Derman irişmek

Derdi sona ermek. (30b/887)

Deryâya ekmek

İnsan-ı kâmil mertebesine ulaşmak. (66b/2077)

Devlet virmek

Yapılan iyi bir davranış sonucunda mutlu etmek. (3a/36)

Devlete irişmek

Byk bir saâdete veya mevkie erişmek. (65b/2037)

Deryâya talmak

Allah'ın varlığında kaybolmak. (61b/1895)

Deyn eylemek

Borç para vermek. (9b/224)

Dilde da vi eylemek

Gönülde iddia etmek, kabul etmemek. (6b/133)

Dili dönmek

Tercüme etmek, anlatmak. (47b/1437)

Dili üstüne taş koymak

Konuşmamak, susmak. (14b/364)

Dimağ tutulmak

Hiçbir şeye anlam verememek, şaşırarak. (26a/724)

Diyet vermek

Bir şeyin maddi karşılığını vermek. (41a/1226)

Dost yoluna girmek

Tarikata girmek. (70a/2215)

Dûş olmak

Karşılaşmak, tesâdüf etmek. (43a/1282)

Düğünlük virmek

Düğünde kullanmak için vermek. (27b/785)

Dünya balına barmak banmak

Zevke, sefâya dalmak. (63b/1971)

Dünya sevgisinden elini çekmek

İnsanı Allah'ın sevgisinden uzaklaştıracak olan meşguliyetlerden uzak durmak. (24b/671)

Dünyayı virüp âhireti almak

Maddi servetini Allah yolunda harcamak. (11a/265)

Dürüşgörmek

Gayret göstermek, çalışmak. (40a/1185)

Edeble sıhhah bulmak

Tas. İyi ameller işleyerek kurtuluşa ermek. (21b/571)

Eğri bakmak

İyi görmemek,kötü düşünmek. (69a/2166)

Ekber kılmak

Bir şeyin en iyisini yapmak. (9b/227)

El götürmek

El çekmek,vazgeçmek. (59b/1826)

El yumak

El çekmek, vaz geçmek. (9a/214)

Elden gitmek

Bir şeyi yitirmek,o şeyden yoksunolmak. (65b/2046)

Ele girmek

Ele geçmek, yakalamak. (30b/877)

Elin üstüne salmak

Elini üstüne bırakmak. (61b/1895)

Elinde kalmak

Birinin bakımında, yönetiminde olmak. (15b/399)

Elsüz dutmak

Kendiliğinden olmak. (65b/2044)

Emân bulmak

Kurtulmak. (69b/2187)

Em ân virmek

Canını bağışlamak, öldürmemek. (21a/555)

Eser virmek

Te'sir etmek. (10a/239)

Esrar bulmak

Sırları anlamak, keşfetmek. (7a/149)

Fâni mülkü bekâya değişme

Ahireti dünyaya tercih etmek. (9a/210)

Fenâ bahrine gark olmak

Dünyalığı terk etmek. (6b/140)

Fenâ bulmak

Kulun kendi varlığını, Allah'ın varlığı karşısında
yok bilmesi. (17b/447), (58b/1791)

Ferah kılmak

Rahata, mutluluğa kavuşturmak. (9b/217)

Fesâde dönme

Karışıklık,bozgunculuk yapmak. (59a/1820)

Fidâ olmak

Uğruna yok olmak. (7b/162)

Fitne durgurmak

Karışıklık,kargaşa çıkarmak. (43b/1314)

Fitne ile kaynamak

Kötü bir durum oluşturmak için hazırlık yapmak. (37a/1082)

Fursat bulmak

Uygun ve elverişli zaman bulmak. (65a/2031)

Gâfil kalmak

Gerçekleri göremeyecek durumda olmak. (3b/59)

Gaflet âbını nuş itmek

Dünyevî olaylar peşinde koştururken manevî sorumluluklarını unutmak. (47b/1451)

Gafletle tolmak

Allah'ı ve Peygamber'i unutmak. (2b/31)

Gâyete ermek

Sonuca ulaşmak. (4b/77)

Gönli dar almak

İçti sıkılmak. (27b/783)

Gönlinden gitmek

Artık sevmez hale gelmek. (67a/2092)

Gönlün aynasını silmek

Kalbini günahlardan temizlemek. (70a/2207)

Gönlüñ eğiltmek

Tevâzu göstermek. (47a/1435)

Gönlünde yer itmek

Birinin sevgisini kazanmak. (69a/2161)

Gönlüñe çırak olmak

Gönlün maddi heveslerden temizlenmesi için çalışmak. (3b/62)

Gönlüne düşmek

(Allah'ı) hatırlamak. (22a/588)

Gönlü bağı olmak

İçten ve samimi olarak sevgi ve saygı duymak. (2a/18)

Gönlü tolmatk

Gönlünü kaplamak. (64a/1990)

Gönül almak:

Kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek. (29b/851)

Gönül evi

Kalp. (70a/2201)

Gönül levhini silmek

Kalbini maddi istek ve arzularından temizlemek. (6b/143)

Gönül şehrine girmek

Allah'ın sevgisini kazanmak. (5a/102)

Gönül virmek

Bütün varlığıyla bağlanmak. (8b/197)

Gönülde yol bulmak

Hakk'a doğru gitmek için zemin hazırlamak. (64a/1988)

Gönülden görmek

Bir kimsenin niyetini kalpten hissetmek. (69a/2168)

Gönülden pası silmek

Hakk'ı müşahede etmeyi engelleyen düşüncüyü kalpten uzaklaştırmak. (62a/1925)

Gözü kör olmak

Kalbini temiz tutmak. (48b/1468)

Gözün yaşına gark eylemek

Çok ağlamak. (24a/663)

Gözün yummak:

Gerçeği görmezden gelmek. (61b/1905)

Gözünden gaflet gitmek

Gerçeği anlamak. (20b/545)

Gözünden yaşı yaşa irişmek

Çok ağlamak. (52b/1604)

Gözünü ayırmamak

Bir şeye devamlı bakmaktan kendini alamamak. (69a/2157)

Gussa yimek

Üzölmek,acı çekmek. (53a/1612)

Haber virmek

Bildirmek, haber ulaştırmak.

(7a/156), (6b/142), (18b/475), (35a/1028), (49b/1501)

Habse saldurmak

Hapse attırmak. (44a/1319)

Hadden aşmak

Çok fazla olmak, aşırı gitmek. (31a/907), (64a/1983),
(67b/2103)

Haddi yok

Sayılamayacak kadar çok,hesapsız,sayısız. (69b/2183)

Hak kapusu

Bir kimsenin hakkını arayabileceği makam, İlâhi mahkeme.
(69b/2186)

Hak yola dürüşmek

Doğruluk için çalışmak. (21b/578)

Hak yolına iltemek

Cenab-ı Allah'ın insanlara kitapları ve peygamberleri ile bildirdiği, dünya hayatında tutmaları gereken yolu göstermek. (66a/2052)

Hakir görmek

Küçümsemek,hakir görmek. (65a/2018)

Hakk işi

Doğru iş. (70a/2204)

Hakka sülûk kılmak

Hakk'a giden yolda gitmek. (21b/575)

Hakktı bâtuldan seçmek

İyi doğruyu kötüden ayırmak. (68a/2128)

Hakktı bulmak

Doğruyu bilmek, doğruya ulaşmak. (3b/61)

Hakkından gelmek

Alt etmek, yenmek. (30b/881)

Hakktı örtmek

Gerçeği gizlemek. (30b/877)

Hakkuñ rızasından bilmek

Herşeyin Allah'ın izniyle olduğunu bilmek. (64b/2005)

Hâl ile gitmek/kalmak

Allah'ın rızasını kazanma yolunda O'nun sevgisiyle yaşama durumu .(3a/44), (6b/134)

Halvet kapusını gözetmek

Hakkıla olmak. (25a/703)

Havf içre gitmek

Allah'ın korkusunu dâ'ima içinde yaşatmak. (22a/602)

Hayat virmek

Bir şeye canlılık kazandırmak. (66b/2076)

Hayr işlemek

Dine ve insanlığa uygun iyi davranışlarda bulunmak, iyilik yapmak. (52a/1587)

Hazzından geçmek

Nefsine uymamak. (64a/1992)

Her yana akmak

Olur olmaz herşeyi merak etmek. (18b/480)

Hesab virmek

Yaptığını doğrulamak. (51b/1566)

Heva yili

Nefsin süfli cihete yönelip, ulvi cihetten yüz çevirme durumuna gitmesi, nefis arzusu. (52a/1581)

Hevâ yolundan irak olmak

Nefsin isteklerine uymamak. (3b/58)

Hidayet eylemek

Doğru yolu göstermek. (36b/1067)

Hidayet içre salmak

Doğru yola ulaştırmak için rehberlik etmek. (48b/1472)

Hidâyet olmak

İslam dinini kabul edip, Müslüman olmak. (2a/21)

Hidâyet virmek

Yanlıştan dönüp doğru yola gelmek. (50a/1526)

Hikmetin görmek

Ders almak, sırlara vakıf olmak. (57a/1751)

Hüda emr etdüğü yoldan gitmek

Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davranmak. (43a/1293)

Irak düşmek

Uzak kalmak. (22b/605), (23a/626)

İşk âbına kanmak

Allah'ın sevgisi ile dolmak. (26b/742)

İşk atına süvar olmak

Allah'ın sevgi ve rızasını gözetmek. (23b/646), (68a/2121)

İşk gözüyle görmek

Görülen her varlığa hak tarafından bakmak.(5b/109)

İşk kulağıyla duymak

Doğruyu işitmek. (5b/109)

İşk oduna yakmak

Âşık olmak. (5b/106)

İyd-i bekâya vasl itmek

Ebedî sevince kavuşmak. (2a/15)

İbâdet menzili

İbadette son hedef. (52a/1583)

İblis yoluna uymak

Şeytana uymak. (70a/2211)

İblise uymak

Şeytana uymak. (51a/1550)

İbret almak

Ders çıkarmak. (15b/395), (53b/1623), (60b/1867)

İhlas bulmak

Temiz kalpli olmak, riyadan uzak bulunmak. (66a/2059)

İhsan eylemek

Bağışta bulunmak, iyilik etmek. (7b/163)

İhtiyarı elden komak

Kendine hakim olamamak. (28a/808)

İlm okumak

Eğitim almak, yetişmek. (37a/1083)

İlminde amel eylemek

Bilgisine göre davranmak. (6b/141)

İlmünde âmil olmak

Amel eden, icra eden olmak. (9b/219)

İmân getürmek

İman etmek. (48a/1461, 49b/1499)

İmân virmek

Müslüman olmayı nasip etmek. (50a/1520)

İmâna gelmek

İman etmek, Müslüman olmak, yanlışı bırakıp doğruya gelmek.
(29a/829), (37b/1107)

İmânsuz gitmek

Kâfir olmak. (39b/1165)

İnâyati virmek

İhsanda bulunmak. (7b/166)

İnâyet kılmak

Lutfetmek, ihsan etmek. (3b/50)

İnâyet ummak

İhsan,yardım beklemek. (52b/1591)

İnce yol

Allah'a ulaşma sürecinde karşılaşılabilecek olan meşakkatler. (51b/1568)

İnsâfa gelmek

Haksız ve acımasız tutumdan vaz geçmek. (37b/1106)

İnsan eylemek

İnsan olarak yaratmak. (7b/163)

İsbât kılmak

Bir şeyin doğruluğunu ortaya koymak. (1b/6)

İşi iş isine koymak

İşi ehline bırakmak. (70a/2196)

İşini ismarlamak

İşi Allah'a havale etmek. (70a/2197)

İtikâdı gitmek

İnancını kaybetmek. (63b/1966)

İzzet itmek

Saygı göstermek. (24b/681)

Kadrini bilmek

Kıymetini anlamak. (44a/1318)

Kalbe tasfiyat virmek

Kalbini temizlemek. (3a/46)

Kalbi hâlis

Gönlünde kötülük barındırmayan. (4a/67)

Kâli kîl ile gidermek

İnandığını hayatına uygulamak. (6b/140)

Kapusında kul eylemek

Bir kişiyi kendisine bağlı hale getirmek. (10a/232)

Karşu gelmek

İtiraz etmek. (25a/701)

Kavline uymak

Sözünü dinlemek. (66a/2052)

Kemale irişmek

Olgunlaşmak. (65a/2021)

Kemâl-i vasfını bilmek

Eriştiği olgunluğu açığa çıkarmak. (8a/178)

Kendi aslın bulmak

Nereden geldiğini, niçin geldiğini anlamak, Hakk'a dönmek.

(63a/1945)

Kendilik virmek

Bir nesnenin varlığını meydana getiren şeye önem vermemek.

(16a/406)

Kendin hak özünden bilmemek

Kendi varlığında Allah'ın izlerini görmemek. (20a/521)

Kendinüñ terkini gidermek

Nefsini aradan kaldırıp, öldürmek. (3a/45)

Kendüleksiz gelmemek

Benlikten uzak kalmak. (20a/520)

Kendüyi ölmüş bilmek

Kendini ölmüş olarak düşünmek, benliği bırakmak. (18b/486)

Kendüzinden geçmek

Benliği bırakmak. (56a/1710)

Kesb etmek

Kazanmak, edinmek. (30b/879)

Kesret içre yol bulmak

Kainatta Allah'ın varlığına deliller bulmak. (7b/161)

Kesrette vahdet bilmek

Varlık aleminde çokluğun içinde Vahdeti, Allah'ı anlamak, fark etmek. (19b/517)

Kiblesinden dönmek

Dinini değiştirmek. (70a/2194)

Korkudan benzi sararmak

Yüzünün rengi sararmak. (20a/535)

Kul olmak

Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. (69b/2185)

Kulagina koymamak

Söz dinlememek. (63b/1964)

Kulagı gaflet beziyle dolmak

Söz işitmek, dinlememek, duymazdan gelmek. (52a/1582)

Kulaguz eylemek

Rehber edinmek. (42b/1269)

Kulak tutmak

Bir sözü önemseyerek dinlemek. (8b/192, 49a/1491)

Kulaksuz işitmek

Gönül gözüyle duymak. (65b/2044)

Kur'ân içre okunmak

Kur'ân-ı Kerim'in içinde doğru yolu göstermek için çağrılmak.
(8b/196)

Kurb u visâle ermek

Allah'a yakın olmak ve Allah'a ulaşmak. (8b/190)

Kuvvet bulmak

Kuvvetlenmek. (63b/1967)

Kuvvetlü kılmak

Güçlendirmek. (44a/1322)

Likâya irmek

Allah'ın sevgisine kavuşmak. (9a/210)

Lütfuna mazhar olmak

(Allah'ın) bağışlamasına, iyiliğine kavuşmak. (34a/1000)

Ma ĩmur kılmak

Güzelleştirmek, iyileştirmek. (2a/20)

Ma ĩzur dutmak

Kusuruna bakmama, mazeretini kabul etmek. (13b/335)

Mahrûm olmak

Nasipsiz olmak. (1b/5)

Ma ĩzur tutmak

Hoş görmek, kusuruna bakmamak. (25b/714)

Meâni levhine irmek

Suretle zahir olan sıfat âlemindeki sırlara erişmek. (6b/143)

Mecal kalmamak

Güçsüz olmak. (56a/1706)

Mededsiz kalmak

Yardım edecek bir yol bulamamak. (9b/220)

Melâl bulmak

Hüzünlenmek. (24b/673)

Melâmet gözlemek

Nefsi devamlı yerip, kınayarak halkın iltifâtından uzaklaşıp Hakk'a yaklaşmayı beklemek. (68b/2146)

Melûl olmak

Üzgün, ağlamaklı olmak. (68b/2149)

Menzilden kalmak

Gidilen yoldan geri kalmak. (16a/404)

Merhem eylemek

Çare olmak. (3b/53)

Mertebe bulmak

Yükselmek, ilerlemek. (64a/1996)

Mest ü hayran kalmak

Çok beğenmek. (31b/923)

Mevc urmak

Dalgalanmak, harekete geçirmek. (3a/38)

Mevlasına dönmek

Allah'a yönelmek, ibadet etmek, tevbe etmek. (53a/1611)

Mih tokumak

Hakaret etmek, kötölemek. (30a/861)

Mihnet üzre hicre salma

Sıkıntıya düşürüp ayrı bırakmak. (2a/22)

Minnnet eylemek

Boyun eğip yalvarmak. (48a/1459)

Mu ĩn eylemek

Yardımda bulunmak. (7b/164)

Murâdına irmek

İsteğine, dileğine veya amacına kavuşmak. (70a/2223)

Münevver kılmak

Aydınlatmak. (8b/192)

Müyesser eylemek

(Allah)nasip etmek. (15b/396)

Nakş-ı dilde kalmamak

Gönül güzelliğine kapılmak. (20a/522)

Nâle kılmak

İnlemek. (2a/15,17a/432)

Nasihât almak

Birinden öğüt almak. (42b/1277)

Nasihât demek

Birine yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söz söylemek. (29b/852)

Nasihât işitmek

Söz dinlemek. (69a/2165)

Nasihât kılmak

Öğüt vermek. (48a/1464)

Nasihât virmek

Bir kimseye doğru yolu göstermek. (64a/1986)

Nazar kılmak

Bakmak. (12a/292, 12b/301, 68a/2137)

Nedamet bulmak

Yaptığına pişman olmak. (69b/2191)

Nefs atına uyan urmak

Nefsi dizginlemek. (67b/2115)

Nefs elinden azâd eylemek

Nefs, tabiatında ebediyet arzusu, cimrilik, acelecilik, hırs, nankörlük, cehalet, hak, hukuk tanımamak ve nimeti görünce azmak gibi isteklerinden uzak kalmak, nefsten kurtulmak. (2a/12)

Nefsi elden koyumamak

Nefsin isteklerinden vaz geçememek, nefse uymak. (23a/626)

Nefsile cihad kılmak

Nefsin isteklerine uymamak için çok gayret sarfetmek. (67b/2110)

Nefsin hicabını götürmek:

Nefsin gönle hoş gösterdiği kötü davranışlara uymamak. (2a/13)

Nefsine teber urmak

Nefsin istediği kötülükleri yapmamak için mücadele etmek. (67b/2116)

Nesne saçmak

(Türlü) şeyler dağıtmak, vermek. (55a/1674)

Nesne ummak

İsteddiği ve beklediği şeyin gerçekleşeceğine dâir bir duygu taşıyarak o şeyin olmasını beklemek, ümit etmek. (49a/1481)

Nikâb açmak

Engelleri perdeyi,örtüleri kaldırmak.

(4a/66), (9a/204), (23a/630), (31a/905), (46a/1383), (54a/1645), (66b/2071)

Nikâb götürmek

Gizlilikleri sırları göstermek, perde ve örtüyü kaldırmak.

(5b/115)

Nikâbın ref' itmek

(Hz.Muhammed'le) aradaki perdeyi ,engeli kaldırmak.

(62b/1942)

Ni'met virmek

Rızık vermek. (69b/2181)

Nisyan virmek

Gaflete düşürmek, unutturmak. (10a/238)

Nişan almak

Kainatta görülen şeylerin Allah'ın varlığına ispat teşkil ettiğini kavramak. (61b/1904), (6b/138)

Nur virmek

Aydınlık getirmek. (6a/124)

Nûr-ı tecella görmek

Allah'ın lütfuna uğramak. (2a/12)

Nutkı tutulmak

Beklenmedik bir durum karşısında heyecanlanmak, hayranlık duymak. (28b/821)

Oda yanmak

Ateşe yanmak. (15b/399)

Oda salmak

Ateşe atmak, yakmak. (30b/876)

Ölmeden önce ölmek

Kulu maddi hazlara ve bedensel zevklere yönelten hevâ ve hevesini yok ederek nefisini öldürmesi. (6b/140)

Önüñde sed kalmak

Bir işin, bir davranışın, bir isteğin gerçekleşmesini önlemek.
(64a/1979)

Özüne kul edinmek

Kendisine köle yapmak. (9a/203)

Özüni birinden yana dutmak

Kayırmak, desteklemek. (61b/1899)

Özüñü virmek

Kendini (Allah'a) teslim etmek. (50a/1512)

Pas açılmak

Allah'ın sevgisine ulaşmaya engel olan bütün kötülükleri gönülden silmek, gönlünü temizlemek. (23a/628)

Pây-mâl eylemek

Ayaklar altına almak. (29b/849)

Perrân eylemek

Havalanıp uçmak. (16b/422)

Pertâb eylemek

Atılmak, sıçramak. (7a/159)

Râh-ı hazretten yana gitmek

Hızlı yolda ilerlemek. (20b/546)

Rahmet bulmak

Bağışlanmak. (36b/1071)

Rahmetinden nâtik eylemek

Allah'ın bağışlamasından uzak kalmak. (4b/86)

Rehn almak

Bir anlaşmanın yerine getirilmesi için malı alıkoymak. (9b/225)

Revna virmek

Güzellik katmak, harekete getirmek. (10a/243)

Rıza virmek

Kabul etmek. (49b/1507)

Rızık virmek

(Allah'ın) bütün yarattıklarına yiyecek vermek. (64b/2000)

Rif'at bulmak

Yükselmek. (68a/2134)

Rivayet eylemek

Anlatmak, nakletmek. (24a/657)

Sâbit olmak

Gerçekliği, doğruluğu ortaya koymak, ispatlamak. (65a/2025)

Saf tutmak

Sıra teşkil etmek, sıralanmak. (15b/396)

Salavat getürmek

Hz. Muhammed'in rûhâniyetine sığınmak amacıyla salavat okumak. (35b/1046)

Salavat virmek

Dua etmek. (6b/136), (19a/495), (24a/659), (28b/823),
(52a/1580)

Sâlik olmak

Bir tarîkâta girip bir mürşide bağlanmak. (52b/1594)

Sarf etmek

Harcamak, tüketmek. (20b/553)

Secde kılmak

Secdeye kapanmak, yüzü yere koymak. (19b/508)

Selâmat bulmak

Kurtulmak. (49b/1499)

Selâmet olmak

Her türlü korku tasa ve tehlikeden uzak, güvende olmak. (2a/19)

Selâmetlik bulmak

Rahata kavuşmak .(64b/2004)

Sema etmek

Dönmek. (11b/281)

Semanun seba'sından geçmek

Dünyaya ait işlerden vaz geçip maneviyata yönelmek. (24b/672)

Ser virmek

Ölümü göze almak, ölmeye râzı ve hazır olmak. (68a/2123)

Setr ü pûş kılmak

Örtünmek, giyinmek. (13b/338)

Seyran etmek

Gezinti yapmak, gezmek, dolaşmak. (5a/102)

Sıhhat bulmak

Bir hastalıktan kurtulma, şifa bulmak, iyileşmek, sağalmak.
(43a/1296)

Sırra ermek

(Bir işin veya şeyin) Sırrını, inceliğini kavramak. (23b/644)

Sırruñ sırrına irişmek

Hakk'ın gâib hâle getirpi halka bildirmedığı gizli durumlara vâkıf olabilmek, işin aslına ulaşmak. (62b/1937)

Soñı murdar olmak

Sonu kötü olmak. (70a/2216)

Söylemek

Konuşmak,dile gelmek. (65b/2043)

Söz düzmek

Nazmetmek,şiir söylemek. (63a/1950)

Sözden kalmak

Anlatılanları duymamış olmak. (51a/1552)

Sulh eylemek

Barışmak. (68b/2150)

Sulhine uymak

Barışmay anlaşmasına sadık kalmak. (14a/347)

Sülûka fal açmak

Hakk'a giden yolu tutacağını önceden bilmek. (6b/142)

Sürûr bulmak

Sevinçli olmak. (28a/805), (52b/1593)

Şecaat cur'asın saçmak

Yiğitliğini göstermek. (23b/651)

Şifa bulmak

Eski sağlığına tekrar kavuşmak, iyi olmak. (43a/1297)

Şu le virmek

Işıklı, aydınlık olmak. (8a/182)

Şükrin getürmek

Şükretmek. (53b/1630)

Taaccüb kılmak

Şaşırarak, hayret etmek. (12b/301)

Ta'at tohmin ekmek

Allah'ın emirlerine uymak için vesile olmak. (55a/1677)

Tahiyyat kılmak/olmak

Namazda kâdelerde okunan ve “et-tahiyyâtü” sözüyle başlayan duâları okumak. (27b/789), (8a/186)

Tahsil kılmak

(Bir bilgiyi) öğrenmek, kazanmak. (19b/506)

Takrir eylemek

Anlatmak, ifade etmek. (16b/429)

Tana kalmak

Şaşırarak. (12a/296)

Tanıkluk virmek

Şahitlik etmek. (51a/1544)

Tanrı emrini tutmak

Allah'ın yarattığı kullarından istediği uygun davranışta bulunmak. (21a/557)

Tanrı hakkını aradan çıkarmak

Farzları yapmak. (30b/878)

Tapuya durmak

Allah'ın huzuruna durmak, ibadet etmek. (12b/314)

Tarikat havlinden çıkmak

Tarikat çevresinden uzaklaşmak. (18b/480)

Taşı inci içi arı gevher

İçi dışı bir olmak. (8b/194)

Tebdil kılmak

Değiştirmek. (13b/344), (11b/277)

Tecelli istemek

Görmeyi istemek. (4a/64, 26b/743)

Telkin almak

Bir fikri zihnine yerleştirerek, iyice öğrenmek. (29a/842)

Temâşâ kılmak

Seyretmek. (17a/432)

Teveccüh kılmak

Yönelmek. (9b/227)

Toğru yola adım atmak

Bir konunun doğru tarafını bulmak için harekete geçmek.
(52a/1582)

Toprak saçmak

Ölümünü istemek. (41b/1243)

Turup gelmek

Kalkıp gelmek. (61b/1894)

Ucb itmek

Kibirleşmek. (16a/404)

Umagelmek

Ümit etmek. (16a/403)

Üstad elin almak

(Mürî)başkalarına yol göstermek için mürşidinden izinli olmak.
(61b/1906)

Üstüne medh okunmak

Birisi hakkında övgüde bulunmak. (28b/813)

Va 'de kılmak

Bir işin yapılması, bir borcun ödenmesi için zaman vermek. (10b/253)

Vahdet hâlini bilmek

Bütün yaratılışta kendisinden başka bir varlık bulunmayan Allah'ın Allah'ın varlıktaki birliğini idrak etme durumu. (3a/43)

Vahdette kesret kesrette vahdet

Birlikte çokluk, çoklukta birlik. Vahdet ehline göre vahdet gerçek, kesret hayaldir. Bir olan varlığın çok görünmesi yalnızca bir görüş meselesidir, gerçek sûfi çoklukta birliği görür. (19b/517)

Var olmak

Yaşamak.(62a/1918)

Varlığın virmek

Bir şey uğrunda en değerli varlığını feda etmek. (69a/2171)

Varlıktan geçmek

Allah'ın lutfu olan şeyleri kendi malı zannetmekten ileri gelen gurur, kendini var görmeyi önemsememek. (23b/644)

Vatan dutmak

Yurt edinmek. (3b/60)

Vatan tutmak

Yurt edinmek. (26b/739)

Verhem eylemek

Kötü söz söylemek. (9b/229)

Visal bulmak

Kavuşmak. (69a/2156, 62b/1941)

Vücûd bulmak

Var olmak, ortaya çıkmak. (5b/111-113)

Vücudu hâle gark eylemek

Allah'ın bir lütfu olmak üzere kalbi, kalbe gelen manalarla doldurmak. (6b/140)

Vüs'at bulmak

Rahata kavuşmak, genişlemek. (45a/1361)

Yabana akmak

Başka yerlere meyletmek. (68a/2129)

Yabana gitmek

Boşa harcanmak. (52b/1589)

Yaka çâk itmek

Yakasını yırtmak. (10a/238)

Yarag düzmek

Hazırlık yapmak. (51a/1553)

Yarag eylemek

Hazırlık yapmak. (55b/1693)

Yarak itmek

Hazırlık yapmak. (3b/59)

Yarasına tuz ekmek

Acı vermek. (67b/2108)

Yardım irürmek

Yardım ulaştırmak. (58b/1802)

Yarı kılmak

Arka çıkmak, yardım etmek. (9b/224)

Yatlı söylemek

Kötü söylemek. (8b/201)

Yeksân eylemek

Yerle bir etmek. (7b/164)

Yerinden gocunmak

Yerinden tedirgin olmak. (22b/621)

Yile virmek

Boşuna emek harcamak. (68b/2150)

Yirine getürmek

Gerekli olan istenilen şeyi yapmak. (62b/1939)

Yirlü yirine yitürmek

İstenilen şeyi yapmak. (67b/2107)

Yol bulmak

Fırsat bulmak. (68b/2143)

Yoldan koymak

Engel olmak. (66b/2083)

Yol göstermek

Kılavuzluk etmek. (43a/1294)

Yol tutmak

Yaşayışını inandığı düzende sürdürmek. (42b/1279)

Yola girmek

İtiraz etmemek. (6b/1734)

Yolda kalmak

Hedefine ulaşamamak. (21b/582)

Yoldan azdurmak

Sapıttırmak. (47b/1439)

Yoldan azmak

Sapıtmak. (42b/1266)

Yoldan çıkmak

Sapıtmak. (29a/841)

Yoldan ırmak

Doğru davranmaktan alikoymak,uzaklaşmak. (67b/2114)

Yoldan yoymak

Doğruluktan uzaklaşmak. (70a/2213)

Yoluna baş vermek

Kendini feda etmek. (4a/66)

Yoluna uymak

(Birinin)doğru olarak gösterdiğine inanmak. (44a/1316)

Yolunda can virmek

Birinin uğruna ölmek. (59a/1813)

Yük vurmak

Sırtına yük koymak. (63b/1975)

Yürek paralanmak

Çok fazla acımak. (12a/291)

Yüz karası

Utanmayı gerektiren şey. (51a/1554)

Yüz tutmak

Yönelmek. (30a/871)

Yüzi Kara

Günahkar olmak. (47b/1441), (48b/1468)

Yüzünü dergâha tutmak

Dergâha yönelmek. (11a/271)

Yüzünü dergâha sürmek

(Sevgi veya saygı ifâdesi olarak) Huzûrunda yere kapanmak.

(25a/705)

Zahmet çekmek

Sıkıntıya uğramak, güçlükle karşılaşmak.

(30a/860), (30b/882), (50a/1524), (55a/1675)

Zahmet oduna yakmak

Çok sıkıntı çekmek. (69a/2166)

Zâri kılmak

Ağlamak. (3b/50)

Zamânı geçürmek

Bir şeyle meşgul olarak zamanı tüketmek. (51b/1573)

Zemm itmek

Kötülemek. (40a/1186)

Zerreden görünmek

Görünmeyecek kadar küçük olmak. (62b/1936)

Zevâl irmek

Yok olmak. (3a/48)

Zevâl vermek

Yok etmek. (56a/1705)

Ziya vermek

Parlaklık vermek, aydınlatmak. (28a/806)

Ziyâde eylemek

Çoğaltmak. (53b/1631)

2.4.3. Üslûp Özelliği

Câmiü'n-nesâyiḥ , açık anlatımlı ve akıcı bir üslûba sahiptir. Ayrıca kullandığı bağlaçlarla iki mısrayı cümle oluşturacak biçimde yazmıştır :

Bugün yarın diyü günler geçerdı

Ve dost ârzûsı gönlüñden uçardı

18a/460

Eger **kim** bizi bir qarınca bir kez

Isırsaydı şalât içinde tez tez

20b/539

İlâhî sen ḥidâyet vir bu benüm kavmüme dirdi

Ki bilmezler olup ğafil iderler bunca cevrâtı

50a/1526

Didiler ba'zılar anı bıçaqlar-ıla dīvâra

Ḳomadılar o sulṭânı **ki** vardı buldı Ḥannâni

49b/1508

Elinde bir ‘alem var her birinüñ

Ki altundan kızıl bil tedbîrinüñ

57b/1755

Gibi kullanışlar örnek olarak karşımıza çıkar. Şair, “dedüm-dedi” söyleyiş tarzının kullanarak akıcı bir üslûp yakalamıştır :

Didüm ki hastalık sizlerde var mı

Bu halk ol emre hiç gâh gâh irer mi

60b/1872

Didiler hastalık işyân içündür

Kefâretdür bilâ-şek bu muğarrer

60b/1873

Öğütlerle ilgili âyet ve hadisler verilirken de bu durum görülmektedir:

Didi Qur’ân’da yakîn ol Huḍâ

İsteme anı varup Şam u Irak

4a/65

Senüñ şânundadır levlâke levlak

Yaratmazdum didi Hâk yidi eflâk

8a/174

Nitekim virdi Qur’ân’da haber Hâk

Budur söz kim didüm anı muḥaqqak

50b/1531

Budur ol naql olan aḥbâr ki didüm didi peygamber

İnanduñsa ‘amel kıl var ola cümle işüñ maḥşül

54a/1650

Eserde Türkçe kelimelerin yanında Arapça ve Farsça kelimelere de yer verilmiştir. Bu şekilde Arapça, Türkçe ve Farsça kelimelerin bir beyitte kullanılması ifadenin akıcılığını sağlayarak, anlatımdaki yeknesaklığı gidermiştir:

Çün işler itdi ol envār cemāl-i kibriyāsından
Muḥammed didi ol mūdūr elā *yā eyyühe* ʾaḥbār

7a/154

Anuñçün anlamazsız siz *kelāmı*
Size hiç *Tañrı* ʾdan raḥmet ola mı

47b/1452

Veger *ḥācetlü okursa* bil anı
İcābet kıla Ḥaḳ tutma *gümānı*

36a/1058

Emānında ola ol *pādişāhuñ*
Okursa gice hemçün bil *ilāhuñ*

36a/1060

Âhengi yakalamak için vezin ve kafiyenin gücünden yararlanan şair kelime ve ses tekrarlarından da yararlanmışır. Böylece esere bir akıcılık sağlamıştır:

Sensin evvel *sensin* āḥir bī-gümān
Senden artık yok yine *sensin* hemān

5a/91

ʾ*İşk*dur āḥir bār olup dildār olan
*İşk*dur ol gizlü olup hem var olan

5b/110

Ki hiçbir gün *yorulduñ* mı *yoruldum* dir iki kerre

İşit kim na**kl** idem aşlın ne va**ktin** *oldı ol* sultān

16a/413

Getürür ‘āleme ol **hüb** kimi mer**güb** kimi ma**hbüb**

Yürüdür pes vir**üp** kudret aña yār eyley**üp** cānı

45b/1382

Mağrūr olma ‘ilmüñe iy ehl-i **qāl**

Hāl-ıladur **hāl**-ıladur iş bu **hāl**

62a/1924

Kimin gözsüz ider **kimi** pes dilsüz

Ayaqsuzdur kimi hem **kimi** elsüz

46a/1395

Qulaq **kanı** işitsünler bu rāzı

Kanı ya añlamak ol bī-niyāzı

48a/1463

Şair aynı anlama gelen farklı kelimeleri kullanarak akıcı üslûbu yakalamıştır:

Kim anuñ alsa elinden tuhfе soñ kere olısar

Müflis ü ‘ā**ciz** aşılmış uş anuñ çengeline

29b/848

Qanı er kim bu çevgānı **şala** meydānda **ko**yup baş

Qanı ol qalbi hālis kim aña mihmān ola sultān

46a/1384

Bazı kelimeleri eş anlamlı şekilde kullanmıştır:

Ta‘accüb kıldı dir gerçeksın iy yār

Nazar kıldı o dürre **yine tekrār**

12b/301

Aña luḡf-ıla baḡsun *yine tekrār*

Ki böyle emr ider ol yüce Settār

18a/474

Yer yer kuvvetli bir kafiye örgüsü görölmektedir. Bunu aḡaḡıdaki beyitlerde görmek mümkündür:

-visālinden/-cemālinden: . _ . _ /mefāilün

Olki nefsi-i šüm elinde **ḡaldılar**

Hiç amansuz šöyle oda **yandılar**

15b/399

-kaldılar/-yandılar: _ . _ /fāilün

Biz abraslara ger ḡılsaḡ **ilācı**

Olur tendüst hemān ol dem **mizācı**

46a/1387

-ilācı/-mizācı: . _ _ /feülün

Kimi ma'būd idinmišdür **hevāsın**

Güzel oḡlan için eyler **nevāsın**

56b/1733

-hevāsın/-nevāsın: . _ _ /feülün

İšte ol šeyḡüñ kemālin **naḡl idem**

Virdügince Ḥaḡ bu rāza **'aḡl idem**

63a/1946

-naḡl idem/-'aḡl idem: _ . _ /fāilün

Dinî bir nasihatname olan eserde şairin yer yer mevlitten etkilendiği beyitler vardır. Süleyman Çelebi'nin mevlidinden¹⁶³ ve *Câmiü'n-nesâyiḥ*'ten aldığımız örneklerde bu durum görülmektedir:

TABLO 4: Süleyman Çelebi'nin Mevlidinden Etkilenilen Beyitler

Süleyman Çelebi'nin "Mevlid"i	Câmiü'n-nesâyiḥ
Allâh adın zikredelim evvelâ Vâcib oldur cümle işde her kula	Evvel Allah âdını zikr idelüm Soñra añun sun'ını fikr idelüm (34a/992)
Ger dilersiz bulasız oddan necât 'Aşk ile derd ile idin eş-şalât	Ger dilersen bulasın andan şafâ Vir şalavât rûḥ-ı pâḳ-i Muştafâ (6b/136)
Şun'ıla bunları ol vâḥ eyledi Birliğine cümle ikrâr eyledi	'Âlemi luḫfindan izḫâr eyledi Mülk anuñdur yoḡiken vâḥ eyledi (62a/1914)
Gerçi kim bunlar daḫı mürseldurur Lîk Aḫmed ekmeḷ ü efdaldurur	Ve sensin cümle mürsellerde server Senüñle olısar cennet münevver (39b/1171)
Evveliñ ol evvelidir bi-gümân Âḫiriñ hem âḫiridir Cavidân	Evvel âḫir vâḥ olan Ḥaḳ zâtidur Cümle âlem zâtinun mir'âtidur (4b/82)

Süleyman Çelebi'nin Mevlidinde bulunan : "Velâdet" "Miraç", "Mücizât", "Vefât" bölümleri çalışmamıza dahil olan ilk 70 varak içinde olmayıp diğer varaklarda mevcuttur. Bu sebeple bu bölümlerin sadece ismini vermekle yetindik:

Faşl-ı fî mevlüd 'alâ vezn-i âḫir /172b

Fî beyân-ı mevlüt nebî 'aleyhisselâm /176b

Faşl-ı fî mu'cizâtü'n-nebî / 179a

Faşl-ı fî mîrâcü'n-nebî /180a

¹⁶³ Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât*, (Haz. Mehmet Akkuş, Uğur Derman), D. İş. Başk. Yay. Ankara 2017.

Haza faşl-ı fî rihleti' n-nebî /196a

Eserde samîmi bir anlatım hakimdir. Şairin kullandığı hitaplı ifadelerinde bu anlaşılmaktadır :

Gel hevā yolundan *iy cān* ol ırak

Çalmaya gönlüñ içinde hiç firāk

26a/737

Var şifatlardan arın ol pāk-i zāt

Anı andan bilesin *iy hoş nihād*

62b/1927

On toköz şartı budur *seyhüm dedem*

Kim hemīşe ola şābit kadem

65a/2024

Anda dilsüz söylenür bilgil yakīn

Hem ayaksuz yürünür *iy nāzenīn*

65b/2043

Gizlü yoldan gizlidür olan haber

Görmek isterseñ niķāb aç *iy peder*

66b/2071

Oldı dördünci hişāli *iy hümām*

Ehl-i sünnet itikādında temām

67a/2098

‘Aql eli almaz bu menzilden *iy yār*

Ger giderseñ ‘ışķ atına ol süvār

68a/2121

Hürî de ğılman da vildan da kıamu

Perî de insan da cin de *iy 'amu*

69b/2174

Şairin cinaslı kullanışlara yer verdiğini de görmekteyiz. Aşağıdaki beyitlerde bu durum açıkça ortaya konmuştur:

Dilde da'vî eylemek olmaz buña

İrmeyince şöıra irer çok buña

6b/133

Ki hiç bu beñzemez dünyâ taşına

Hicâb olmaz içi aşlâ taşına

12b/302

Kuvvet-ile yük vura arķasına

Ol kıadar urmaya kim arķa sına

63b/1975

Görür ol nür-ı hâzret aña gelmiş

Bu dertlü 'âşıkını aña gelmiş

14a/355

Uyuşurdı teveccüh itse kıanı

Aña beñzer görün bir daķı kıanı

22b/611

Şeyķ kıutub oldu bu 'âlem kıavrına

Çarķ bilmez şeyķ kindür kıavrı ne

66b/2069

Senüñ inzâruñ ol kimse işide

Kim ol Hâk yolu kendüye iş ide

42a/1251

Eserde söz sanatları açısından bakıldığında şunları görmekteyiz:

Şair, aşağıdaki beyitlerde bir olayın meydana gelmesini, güzel bir nedene bağlayarak *Hüsn-i talil*'i kullanmıştır:

Bu sūre çünkim inzāl oldı Aḥmed

Risālatın bunuñla kıldı işbāt

38a/1118

Bularuñ gözlerin örtüdi dālalet

Olurlar yārın anlar key melālet

40a/1197

Şair, sözünü pekiştirmek için âyet ve hadisin bir bölümünü şu beyitlerde kullanarak *İktibas* yapmıştır :

Niçeler ḥayrān olup pes didiler

Anuñçün lâ ilāhe illā de¹⁶⁴ hū

34a/998

Didi örtüdük olaruñ gözlerin biz¹⁶⁵

Görimez nesne anlar key bilüñ siz

40b/1208

Kehel olduḡda toprak şaçar ol ḥar

Bilün anı oḡuñ lâ havle¹⁶⁶ kim var

¹⁶⁴ Hz. Peygamber, “Kıyamet gününde benim şefaetim sayesinde en mutlu olacak insan, kalbinden içtenlikle, Lâ ilâhe illallah diyendir.” buyurmuştur. (*Buhârî, İlim*, 33; *Rikâk* 51)

¹⁶⁵ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır.” Bakara, 2/7.

¹⁶⁶ Enes b. Mâlik tarafından rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber -sallâllâhu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

41b/1244

Şair, sözünü inandırmak ve pekiştirmek için aşağıdaki beyitte deyim yada atasözü değerinde bir örnek getirerek *İrsâl-i mesel* sanatı yapmıştır :¹⁶⁷

Şakınuñ siz de *toprak saçmasunlar*¹⁶⁸

Belâ bâbın şeyâñin açmasunlar

41b/1243

Bekçili bostana uğrı girmeye

İssili bağa sovuk el irmeye

65b/2032

Hüseyinî, cevap alma amacı gütmeyen, sözünü güçlendirmek için aşağıdaki beyitlerde *İstifham* sanatını kullanır:

Hasretüñden gayrı *kime vâralum*

Yüzümüz alup saña yalvaralum

5a/97

Kanı senden öñdin ol gelen giden

Görmedüñ mi bunda bâki kalmadı

21b/579

Bir kelimenin köküyle ondan türeyen başka kelimeyi aynı beyitte kullanmak¹⁶⁹ olan *İstikak* sanatını aşağıdaki beyitlerde görmekteyiz:

Kaçan *İlm* okuyup mektepde durdı

“Evinden çıkarken, şu duâyı okuyan kişiye bu duâ kâfidir. O adam muhafaza altına alınır. Şeytan da o adamdan uzaklaşıp bir kenara çekilir. O duâ: Bismillâhi tevekelâtü alallâhi lâ havle velâ kuvvete illâ billâh'tır.” (*Tirmizi, Daavât*, 34).

¹⁶⁷ Cem Dilçin, *Örnekle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.464,

¹⁶⁸ “Başına toprak saçmak, yani ‘büyük bir üzüntü duymak’, Türk kavimlerinde görülen çok yaygın bir deyim idi.” Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, No. 638. s.64.

¹⁶⁹ Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri İstilahât-ı Edebiyye*, (Haz. Yekta Saraç), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2004, s.50.

*Mu‘allim*de edeb h od  anda gördi

37a/1084

Bular *esb b* olur oldur *müsebbib*

Ki ‘ilmi ba rına olmaya hiç dip

46b/1410

Şair, sözünü etkisini g clendirmek için anlattığı konuyu daha çok yada daha az göstererek ¹⁷⁰ *M bala a* sanatı yapmıştır:

Yine altıncı gökde Fa ru dirler

Ki *a zından d kil r d ne dürler*

34b/1011

 amu mahl k anu  hüsninde  ayr n

Kılur h r-ı cennet anı seyr n

25b/716

Şair aşağıdaki beyitlerde “Ey, hey” gibi önlemlerin kullanarak vermek istediğı duyguyu pekiştirmek için *Nid * söz sanatını kullanmıştır:

Ey  vahdet sar yında Muhammad Ahmed   Mahmud

Vey  *iy* devlet ayından Muhammed Ahmed   Mahmud

7b/165

Didi *iy* şeyh içen  or utma  alkı

Be  yet gökçek it hüsn-ile  ulki

52b/1597

Şair, sözü nükteye dayalı olarak gerçek bir durumu bilmiyormuş gibi kullanarak *Tec h l-i  rif* sanatı ¹⁷¹ yapmıştır:

¹⁷⁰ Cem Dilçin, **a.g.e.**, s. 447.

¹⁷¹ Muallim Naci, **a.g.e.**, s.147.

Ne vech-ile olur pes ol maḳā mı

Ya sünnet dutanı ol Ḥaḳ yaḳa mı

19a/493

Ṭayaḳ olmaḡa hiç bunlar yarar mı

Görüñ hiç nefsumüz anı arar mı

56b/1728

Herkes tarafından bilinen bir olay, ünlü bir kişi, bir inancı hatırlatmak ve onu hatırlatmak ¹⁷² için şair *Telmih* sanatını kullanmıştır:

1125 Nitekim *ceddũñ İbrahim 'i* anlar

Atarlar odlara iy yüzi envār

38a/1125

Sefer kıldı cihāndan çünki *Mūsā*

Bile gitdi *yed-i beyzā hem 'asā*

59a/1818

Aralarında türlü ilgiler buluna en az iki sözcüğü beyit içinde kullanan řair aşağıdaki beyitlerde *Tenūsüp* söz sanatına yer verdiği görülür:

Olar ol *gũlsitānuñ gül*leridür

Ḳamu ümmet anuñ *bũlbũl*leridür

29b/858

Bu *reyḫān* u *benefşe gül* şaçıdır *lāle* vü *sũnbũl*

Düşürür 'āleme ğulğul yanağı rengi alından

10a/240

¹⁷² Cem Dilçin, a.g.e., s.461.

Birbirine karşıt olan iki düşünce, duygu veya hayali bir arada kullanan ¹⁷³ şairin aşağıdaki beyitlerde *Tezad* sanatını kullandığını görüyoruz:

*Ƙahr*₁ vü *luřf*₁ var anuñ key delim

Kimine raşmet ider kime elīm

34a/1000

Eger bu fi'li sizlerden görevüz

Gider *şüphe* hemān *tařdīķ* idevüz

46b/1415

2.5. VEZİN VE KAFİYE

Hüseyñî, eserinde aruzun tek veznini kullanmamıştır. Aruzun iki bahrini tercih eden şairin en çok yararlandığı bahir, Hezec bahridir. Şair,mesnevi nazım şekliyle yazdığı manzumelerde aruzun kısa bahirlerini tercih etmiş, sadece bir mesnevide uzun bahir kulanmıştır. Uzun bahirlerden önceki başlıkta “Bahr-i Tavîl” ibaresi, kısa bahirlerden önce de “Ecr-i Kasîr” ibaresine yer verildiği görülmektedir.

Bahr-ı tavîl terimi edebiyatımızda iki kavramın karşılığı olarak kullanılmıştır. Birincisi esas tefileleri fa'ülün /mefâ'îlün/ fa'ülün/ mefâ'îlü olan aruz bahrinin adıdır ki Türk edebiyatında örnekleri verilmemiştir. Bahr-ı tavîl teriminin ikinci karşılığı birbiri arkasına yinelenen tefilelerle yazılan nazım şeklinin adıdır.¹⁷⁴ Bölümler içindeki bazı başlıklarda her ne kadar “Bahr-i tavil” ibaresine yer verilse de bu başlıkta yazılan parçada Bahr-i tavilin özellikleri görülmemektedir. Araştırmamızda bahr-i tavillerin feilâtün tefilesinin arka arkaya tekrarlanmasıyla yazıldığını, dizelerin kafiye şemasının kıta yahut gazel biçiminde olabileceğini ve manzumenin sonunda şair mahlasını kullanması gerektiğini belirledik. Ayrıca Bahr-ı tavilde, beyit sayısı 97'e, dizelerdeki tefile sayısı da 50'ye kadar çıkabilmektedir. Konu olarak sevgilinin güzellik unsurları ile âşık ve sevgili arasındaki münasebetlerin işlendiğini bunun yanı

¹⁷³ Cem Dilçin, a.g.e., s.449.

¹⁷⁴İsmail Hakkı Aksoyak, *Beyanî'nin Bahr-ı Tavil'i Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 2, sy. 3, 2018, s. 230-242.

sıra na't,münâcat gibi dinî konuların da ele alınabileceğini araştırdık.¹⁷⁵Bu tespitler doğrultusunda Câmîü'n-nesâyih'deki bahr-i tavillerin kafiye şemasının gazel nazım şekli biçiminde olduğu, na't ya da münâcat nazım türünde yazılmasının dışında bu özellikleri taşımadığı ve manzumelerin başlığından ibaret olduğu görülmüştür.

2.5.1. Vezin Türleri

Câmiü'n-nesâyih'de iki bahir , 5 vezin kullanılmıştır.Bu vezinler şöyledir:

Remel Bahri:

Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün

Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün

Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Hezec Bahri:

Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün

Mefâilün /Mefâilün /Feülün

Genel olarak eserde mesnevi nazım şeklinde şairin en çok kullandığı vezin *Mefâilün /Mefâilün /Feülün*, ardından 3 mesnevide *Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün*, 2 mesnevide *Fâilâtün/Fâilâtün /Fâilün* veznini kullandığı görülmektedir. Kaside nazım şeklinde en çok *Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün* veznini kullanan şair, 1 kaside de *Mefâilün /Mefâilün /Feülün* veznini kullandığını, gazel nazım şeklinde *Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün* vezniyle hemen hemen aynı oranda *Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün* veznini kullanmıştır. Mükerrer olan beyitlerde en çok *Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün* ve *Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün* vezinleri görülmektedir. *Câmiü'n-nesâyih*'te şairin kullandığı vezinler aşağıdaki tabloya çıkarılmıştır:

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Aksoyak, “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın Mıdır?”, *Turkish Studies*, 2007-Volume 2 Issue 4, s.84-97.

TABLO 5:Eserde Kullanılan Vezinler

VEZİNLER	MESNEVİ	KASİDE	GAZEL	MÜKERRER BEYİT	MUSAMMAT KASİDE	BAHİR	TOPLAM
Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün			3	5		REMEL	3
Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün	6	1	11	5			18
Feilatün / Feilâtün / Feilün			1				1
Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün	1	11	6	5	1	HEZEC	19
Mefâilün /Mefâilün /Mefâilün /Feülün		1	1	1			2
Mefâilün /Mefâilün /Feülün	28	4	4				36

2.5.2. Vezin Kullanımında Bazı Hususiyetler

Hemen hemen her şairde görüldüğü gibi Hüseyin b. Ahmed'in eserinde de vezin ve kafiye bozukluklarına rastlanmaktadır.

Câmiü'n-nesâyah'de vezin kullanımıyla ilgili olarak imalelere rastlanmaktadır. Bu imâleleri şu beyitlerde görmekteyiz:

Pes *oldı* *Yâsin* andan diñle anı

Sa*ña* naql *ideyin* ben *bu* beyânı

32a/936

Ger ki bir münkir çe*ke* şey*hi* eger

Sen a*ña* yoldaş olursın zî-hüner

70b/2210

Yarat**di** yirle**ri** gökler bize mesken ider **anı**

Ve hem bun**ca** neā'yim **de** yeni lür içilür her bār

33a/967

Di**di** Şem'un ki Tañ**rı** ñuz ne ş**ı**fatdur zik**ri** anı

Bi**le**lüm uş **anı** biz **de** pes andan söyleñ irfānı

45b/1376

beyitlerinde görülmüştür.

Vasl ise şiirde âhengın oluşmasında katkı sağladığından şairimiz şiirinde vasla yer vermiştir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere :

İlāhī sensin **ol** Hāllāk u Mevlā

Ki zātundur münezzeh kadrüñ **a**lā

1b/1

Bunda nefsüñ hoşlığın hoş gözleyüp

Yarın **anda** müflis **olma**klık neden

21a/556

Sizi kurtaram **andan** didi Şem'un

Sürüp puthāneye de geldi ol gün

44b/1343

Günüñ yüzine karşı virür **ol** nūr

Münevver **oldı** şehrüñ veçhi şandur

28a/792

Yür **imdi** mescide saysınlar izüñ

Yarın maşşerde hem aq ola yüzüñ

45b/1373

Bazı beyitlerde aynı bahirin farklı vezni kullanılarak mısraları arasında vezin uyumsuzluğu yapılmıştır:

Ol uçmağñ çiçeklerin bilüñ siz

Me fā ī lün/Me fā ī lün / Fe ū lün

Olur degmesi bir ev gibi nite biz

Me fā ī lün/Me fā ī lün/Me fā ī lün

58a/1787

Bazı beyitlerde de mısraların hece sayılarında fazla kullanım belirledik:

Benem çü kamı günāhum *yoh*sa gāyet

Yāhūd bu resme mi emr-i irādet

Me fā ī lün/ Me fā ī lün/ Fe ū lün

20b/538

Didi baña ki bir miḥnet iriṣdürmek dilerseñüz

Vefā itmeye di hergiz baña anlar *uñ* şefā'āti

Me fā ī lün/Me fā ī lün/Mefā ī lün/Mefā ī lün

49a/1492

Eyitdi ben sizüñ ger kim tutarsam diniñüz girür

Apāşikāre ḍalāletde oluram *koñ* bu ḥālāti

Mefā ī lün / Mefā ī lün / Mefā ī lün /Mefā ī lün

49b/1496

Bazı vezin kusurlarına rağmen, eserin genelinde şairin aruz veznini başarıyla kullandığı söylenebilir.

2.5.3. Kafiye ve Redif

Câmiü'n-nesâyah'de âhengi sağlayan unsurlardan diğeri kullanılan rediflerdir. Hüseyinî, genellikle mesnevi nazım şekliyle yazdığı şiirlerden oluşan eserinde, kullandığı rediflerle anlatımdaki yeknesaklığın giderilmesinde etkili bir yol bulmuştur. Kullandığı bu redifleri bazen Türkçe kelime ve eklerden oluşturmuş, bazen Arapça, Farsça ya da Türkçe kelimelerden yapmıştır. Şair, aşağıdaki beyitlerde görüldüğü gibi âhengi rediflerle sağlamıştır:

Haberde geldi kim dir Kaf tağı var

Añaru dahı yetmiş Kaf tağı var

57a/1748

Benüm maşşüdum 'âlemde degildür lâkin illâ hû

Bu benüm derdüme dermân olunmaz lâkin illâ hû

62b/1933

Çün vücüdum çeşmesinden aqdı ol âb-ı hayât

Ölmiş-iken diri kıldı cânuma virür hayât

66b/2076

2.5.3.1. Ek halindeki redifler

Heft gerdün noқта-i pergâridur

'Arş u kürsi ğarğa-ı envâridur

4a/71

Ṭonanmışlar olar dürlü libâsı

Müzeyyen cevheri hâş üzre hâşı

27a/770

Ki ğālibdür ve yāhūd müntakımdür

Alur olur intikām kim müttehimdür

37b/1104

İşit imdi bularuñ vaşf-ı hālin

Naşihat ala nefsuñ diñle kālin

42b/1277

Beni İsrā'īlün fısq itdi halkı

Unutdılar kamu erkān-ı hulkı

59a/1819

2.5.3.2. Kelime halindeki redifler

Elâ iy t̄alib ü maṭlūb kādīm ü lā-yezāl Allāh

Kemālūñe zeval irmez cemāl ü hem cemāl Allāh

3a/48

Gör kemāl-i kudretinden bizi insān eyledi

Luṭf idüp ĩmān-ı Qur'an bunca iḥsān eyledi

15b/397

Beden ben baña anlar cān olupdur

Oları bilmeyen nādān olupdur

31a/903

Şeyḫ üçünci şart-ıla 'āqıl gerek

Her ma'anī şerḫine nāqıl gerek

63a/1957

Kime kim ol sāye düşer şāh olur

Mağfired gönlinde ʔolu māh olur

65b/2035

Şair, eserde kafiye bakımından redife yer verdiği gibi kimi kafiyelerde yalnız Türkçe kelimeleri kullanmış, ayrıca Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça, Arapça- Farsça kelimelerle de kafiye yapma yolunu seçmiştir. Ayrıca Hüseyin b. Ahmed'in kafiyeyi sadece göz için değil kulak için de ortaya koyduğunu belirtmek gerekir. Aşağıya aldığımız örnekler bunu göstermektedir:

Her iki mısradaki Türkçe kelimelerden oluşturulan kafiye:

Ya'nī cümle gide kendi ʔala **ol**

Eyle olmayınca varmaz aña **yol**

6a/122

Her iki mısradaki Farsça kelimelerle yapılan kafiye:

İy ki ʔalmışlara olan destg **īr**

Senüñ-ile buldı 'ışkı her dil **īr**

2b/24

Merci'-i eşyā Hüdā'dur iy püser

Cümle alem aña varur ser-te-ser

6a/127

Bir mısradaki Farsça ,diğer mısradaki Türkçe sözcükle yapılan kafiye

Cinān bir ev anuñ sensin **çerāğı**

Seni seven bulur anda **durāğı**

8a/180

Bugün ʔurtar beni luʔf eyle iy **yār**

Mededsiz ʔaldı hālim şöyle kim **var**

9b/220

Bir mısradaki Farsça ,diğer mısradaki Arapça sözcüklerle yapılan kafiye

Şamu reyhānuñ aslısın **cihānda**

Gerek bunda gerek anda **cinānda**

8a/185

Şaşında şayd olur biñ hūr-i **dilber**

Şanaydın zūlf-i ‘anberdür ya **cevher**

11b/279

Her iki mısradaki Arapça sözcüklerle yapılan kafiye:

Sensin āhir gözgü-i nūr-ı **celāl**

Görinür senden celālullāh **cemāl**

5b/105

‘Aql-ı kül ‘ışk-ıla buldı hem vücūd

Hep melā’ik ‘ışk-ıla kıldı sücūd

5b/111

Tā kıyāmet ger dinilse bu **haber**

Naql olunmaz eyle bil iy **mu‘teber**

6b/135

Yarattı nūr-ı kudretten ‘ayān eyledi ol **Vehhāb**

Ki kudret yüzi devrinde bu nokta fetḥ ide bir **bāb**

7a/153

Bir mısradaki Türkçe diğer mısradaki Arapça sözcüklerle yapılan kafiye:

Şo bu esbābı müsebbeb iste **var**

Tā yirüñ ola senüñ **dārü’l-şarār**

5b/117

Gel hevā yolundan iy cān ol **ıraq**

Qalmaya ta göñlüñ içinde **fırāk**

3b/58

Bir mısrada Arapça diğər mısrada Farsça sözcüklerle yapılan kafiye:

Māhı bī- nūr-yı güneş pür-**nūr ider**

Çünkü nūr virür anı ol **dūr ider**

6a/124

Gözüm dünya evinden oldu çün **dūr**

Virildi ‘aynına qalbūñ hemān **nūr**

31b/912

O bir nūr-ı münevverdür ki **toğmuş**

Bile iki cihāna şu‘le **virmiş**

8a/182

Meger kim anda vardı bir **Yahūdi**

Sonucı Hāq ānı İslāma **qodı**

9b/226

Ebū Bekr’i görüp ol kimse **eydür**

Kimesne görmedi buncılayın **dürr**

12a/297

Görüp ba‘zı cehennemde **melāmī**

Giren aña acep kim şād ola **mu**

54b/1666

Ḳıyāmetde ne yüzden sora **Ḥālīḳ**

Ḥaber al tā olasın emre **sālik**

52b/1594

Ki lāilāheillallāh **Muḥammed**

Resūlullāhdur añañ olan **üm̄met**

58a/1775

Var şıfatlardan arın ol pak-i **zāt**

Anı andan bilesin iy hoş **niḥād**

62b/1927

Divan şiirinde, uyaklı sözcüklerin aynı sözcük türünden olmasına çok dikkat edilirdi. Yani uyak, ad ise ad, sıfat ise sıfat, eylem ise eylem olurdu.¹⁷⁶ *Câmiü'n-nesâyiḥ*'te bu kurala çoğunlukla uyulduğu görülmektedir:

Ḳatre-i raḥmet yeter her 'āsīye

Luṭfuñ-ıla raḥmet it biz ḳāsiye

4b/89

..āsīye/..ḳāsiye:sıfat

İlāhī sen müyesser eyle inşāf

Senüñ dostlaruñ-ıla ṭutavuz şāf

15b/396

..inşāf/..şāf:isim

Ve hem raḥm eylerüz diyüp **gidersiz**

Niçün bu sözlere inkār **idersiz**

48a/1466

¹⁷⁶ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.67.

...gidersiz/..idersiz:fiil

Mūsā ile Hızır için **zıkr** eyleye

Ol ezel ‘ilmin degin **fıkr** eyleye

69b/2190

..zıkr/..fıkr:isim

Hüseynî, kafiye oluştururken bazı mısralarda Farsça, Arapça, Türkçe sözcükleri kullanırken kafiye oluşturan sözcüklerin türlerinin benzer olmasına da özen göstermiştir.

2.5.3.3. Kullanılan Kafiye Çeşitleri

Mısra sonundaki sözcüklerin kafiyeli sayılabilmeleri, anlam ve ses bakımından aynı olmamalarına bağlıdır.¹⁷⁷ Bu noktalardan kafiye *Mücerred kafiye* ve *Mürekkeb kafiye* olmak üzere ikiye ayrılır. Mürekkeb kafiye de kendi içinde *Mürdef kafiye*, *Mukayyed kafiye* ve *Müesses kafiye* olarak üçe ayrılmaktadır.¹⁷⁸ *Câmiü'n-nesâiyih* de kullanıldığını tespit ettiğimiz kafiyeler şunlardır:

2.5.3.3.1. Kafiye-i mücerrede

Sadece revî harfiyle yapılan kafiyedir¹⁷⁹: ser ve seher kelimelerinde olduğu gibi. *Câmiü'n-nesâiyih*'de kullanılan kafiyelerden biridir:

Zamânına göre söylendi bu söz

Ꞑulaꞑ tut naꞑline hem ol aña göz

15a/377

İşitgil yine ‘Ömer’den hikâyet

İderdi ‘adli ol şer’ içre gâyet

¹⁷⁷ Cem Dilçin, **a.g.e.**, s.59.

¹⁷⁸ Yekta Saraç, **a.g.e.**, s.272.

¹⁷⁹ Yekta Saraç, **a.g.e.**, s.267.

17a/439

Uyangıl key gözüñden gide ğaflet

Ola bir gün ki kona başa devlet

20b/545

Kılur mı red anı ol yoğsa mağbül

Pes andan oldu lâzım korğa bir kıl

22a/600

Cevābın kılayın anuñ münevver

Ne naql itdi ise mağlūka rehber

33a/970

Hemān mi'rācı gibidür o şāhuñ

Ya'nī peygamberüñ ol alnı māhuñ

58b/1799

2.5.3.3.2. *Kafiye-i Mürdef*

Revîden önce ridf (=â, ū, ĩ) bulunan kafiyedir: pinhân, billūr, şīr gibi.

Câmiün 'n-nesâyh' de en çok kullanılan kafiyedir:

Anı da Hâk te'âlâ kıldı āsān

İder luğfında baq kıllara ihsān

33b/978

Evvel Allāh āhir Allāh'dur hemīn

Kün demekle oldu āsmān-ı zemīn

34a/995

Didi bedrüsti sen gerçek nebīsin

Şırāt-ı müstakīm üzre ebisīn

37a/1088

Ƙokarlar pes ŧanasın ‘azra-i nās

İriñler ie anlar tās u ber-tās

40b/1205

Su‘āli görmeden ne ola maḳḣūd

Ḥarāma baḳmadan dur dir o ma‘būd

51b/1569

‘İbādet yimişinden ḳala maḥrūm

Ki yaprağından ‘uryan olmuş ol būm

55b/1692

2.5.3.3.3. Müesses kafiye

Tesis harfinin bulunduğu kafiyedir: ...kerāmet/ ..iḣāret kafiyesi gibi.¹⁸⁰

Eger ehl-i va‘īd ehl-i ŧeḳāvet

Ki gelmiş tā gelür yevme’l-ḳiyāmet

39b/1176

Bularuñ gözlerin örtdi ḳalālet

Olurlar yārın anlar key melālet

40a/1197

İḣit putları zemm itdi budur evvel bidāyātı

Ḳulaḳtut naḳl idem bir bir olunca tā nihāyātı

49a/1491

¹⁸⁰ Yekta Saraç, a.g.e., s.272.

Hüseyinî, “Faşl-ı fî kıtal-i habîbi ve mürselîn” başlıklı parçada 34 beyitte , “Kaside-i ilâhi ‘alâ baħr-i mesnevi” başlıklı parçada 12 beyitte Müesses kafiyeyi kullanmıştır.

2.5.3.3.4. *Mukayyed kafiye*

Kayd harfinin –reviden önce bulunan ridf dışındaki harflerdir- bulunduğu kafiyedir: miħr,sipiħr; elest, mest gibi. *Câmiü’-n-nesâiyih*’de çok fazla olmasa da kullanılan kafiyedir:

Şaħîħin ‘âlimin hem mâh-ı bedreyn

Olarla faħr iderdi şâh-ı kevneyn

30a/869

Bu ni‘metler ki virdi ħanı şükürüñ

Çoduñ tül-ı emel emrinde fikrüñ

46b/1400

Yâħüd sizi çekerler dürlü ħahra

Ĥaberler añlanur berren ve baħra

48a/1457

Benî İsrâ’ilüñ fısk itdi ħalkı

Unutdılar ħamu erkân-ı ħulķı

59a/1819

‘Işķ cāmından ħarâb u mest ola

Yidi çarĥ anuñ ħatında pest ola

63b/1972

Ĥaşdı tedbirinde key ola dürüst

Muħkem ola olmaya ‘ahdinde süst

65a/2027

Manşb ile âleti terk eyleye
Şeyh i-ile ahdini berk eyleye

67a/2089

2.6. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ

2.6.1. Eserde Geçen Şahıslar

Hüseynî, eserinde Allah'ın birliğinin, mü'minlerin O'na iman etmesinin ve Hz.Muhamed(sav)'in peygamberliğinin önemini, bazı mühim şahsiyetleri temel alarak anlatmıştır. Yararlanılan bu şahsiyetler şairin anlatmak istediği konuyu pekiştirmesinde ve okuyucunun zihninde daha kuvvetli yer bulmasında önemli katkı sağlamıştır. Başta Hz.Muhammed ve sahabeleri, Peygamberimiz'in ehl-i beyti, hanımları olmak üzere bazı âlimler, bazı ruhânî varlıklar şairin eserini yazma amacını pekiştiren çok önemli bir yere sahip şahsiyetlerdir.

2.6.1.1. Hz.Muhammed

Hz.İbrahim'in mübarek soyundan gelen¹⁸¹ Muhammed aleyhisselâm hicret'ten 53 sene evvel Rebî'ül-evvel ayının on ikinci Pazartesi gecesi sabaha karşı Mekke'nin Hâşimoğulları mahallesinde miladî 571 yılında doğmuştur. Peygamberlik onunla son bulmuştur.:

Didi Cibrîl eyâ hatm-i nübüvvet

Serây-ı lâmekânı 'ayn-ı kudret

11b/274

Muhammed aleyhisselam, Allah'ın kudretinin nurundan yaratılmıştır. O kudret, Ahmed'in miminde görünmektedir. Bu "mim", Allah âşıklarına Allah'ın birliğinin sırrından haber verir. O'nun lutfuyla mana kapıları açılır. Ashâp ve maarif

¹⁸¹ 39b/1168-1169

ehli ,onun aydınlığının kâinatın varlığına bir ışık olduğunu ve âlemlerin varlığının o
Mimde son bulduğunu nakletmiştir ¹⁸²:

Çamu ol mimde mahv u ğark bu mevcûdât-ı ‘âlemler

Ma‘ârif ehli naql itmiş bu resme hem dağı aşhâb

7a/158

Allah kendi güzelliğinin izini Muhammed aleyhisselam’da göstermiştir.Bu
güzelliği sadece onun yolunda gidip nefsinden vaz geçenler, nefsini öldürenler
görebilirler:

Nikâb açdı cemâinden yine cânân elinden yâr

Çanı ‘âşık anı ister virür yoluna baş u cân

4a/66

Vahdet, onun gönlünde, o da vahdet sarayındadır. Allah, kullarına kendi
hidâyeti olan Muhammed aleyhisselam’ı bir inayet olarak vermiştir. Cennet onun
güzelliğinin safasının yanında bir zerre gibi kalmıştır. Şairimiz bunları aşağıdaki
beyitlerde dile getirmiştir:

Eyâ vahdet sarâyında Muḥammad Aḥmed ü Maḥmûd

Veya iy devlet ayından Muḥammad Aḥmed ü Maḥmûd

7b/165

Ḥaḳ’uñ sensin hidâyâtı saña virdi ‘inâyâtı

Dağı faẓl u kemâlâtı Muḥammad Aḥmed ü Maḥmûd

7b/166

Senüñ ḥüsnüñ şafâsından behişt bir şemme olmuşdur

Cemâlüñ nûr-ı ezhârdur Muḥammad Aḥmed ü Maḥmûd

7b/167

¹⁸² 7a/153-154-155-156-157-158

Güneş nûrın alur senden hayât viren tene cāndan

Senüñ nûrındur iy sulţān Muḥammed Aḥmed ü Maḥmūd

7b/168

Ki sensin ol ilāha miftāḥ senüñle bulısar rāh

Saña müştāk ḳamu ervāḥ Muḥammed Aḥmed ü Maḥmūd

7b/171

O,iki âleme rahmettir,güneş bile nurunu ondan alır.Hüseynî, bu durumu aşağıdaki beyitlerde çeşitli şekillerde dile getirir:

Didiler esselām iy nûr-ı ḥazret

Sen olduñ pes iki ‘âlemde raḥmet

59a/1812

Kim celâlden kim cemâlden bil ‘ayān

Eyle dır ol Bedr-i envār-ı cinān

6a/128

Şefi‘dür sābi‘inde āsımānuñ

Şefā‘atçisidür ehl-i İmānuñ

34b/1012

Cemālün bedrinün olmaz hilāli

O şemsi görenün ḳalmaz melāli

8a/181

Didi ol şadr-ı bedr-i nûr-ı ‘âlem

Muḥammed seyyid ü evlād-ı âdem

34b/1021

Senüñ-çün oldı var cennet maḳāmı

Senüñ-çün eyledī her şubḥ u şāmı

8a/179

Cinān bir ev anuñ sensin çerāğı

Seni seven bulur anda durağı

8a/180

Allah, iki bin yerde peygamberin adını yâd eder. Bunların kimisini açıklar kimini de gizler. Onun adı yerde Muhammed, gökte Ahmet'tir.¹⁸³ İkinci gökte adı Muhāmid olup Hāmid diye çağırırlar,¹⁸⁴ üçüncü gökte Mahmūt,¹⁸⁵ dördüncü gökte Mustafā, beşinci gökte Safā,¹⁸⁶ altıncı gökte Fahrū,¹⁸⁷ yedinci gökte Şefi' dir ve ehl-i imānun şefaatchisidir.¹⁸⁸ Gökyüzündeki adı Seyyid'l-enam'dır.¹⁸⁹ Dünyada ve âhirette huzurlu olmak isteyen her mü'min onun adlarını yâd etmelidir.¹⁹⁰

Kürside adı Hayrū'l-berriye'dir. Bu ismi söyleyen rahmet bulur. Cennetteki adı Kāsim, cehennemde Ad'dır. Allah, onun için şefiü'l-müznibin demiştir.¹⁹¹

Tevrat'taki adı "Mevsav", Zebur'da "Kalkalita", İncil'de "Tâbe Tâbe", Kur'an'daki adı "Müzemmil ve Müddesir"dir.¹⁹²

Kâinatın parlayan göğsü ve insanoğlunun Efendisi olan Muhammed aleyhisselam,¹⁹³ kendi isminin çok olduğunu fakat gökyüzünün ve cennetin en yüksek yerine ulaşmasına vesile olan ve Rabb'in "kulum" demesini daha çok sevmiştir. Hüseyinî bu durumu:

Benüm ismüm eger dillerde çokdur

Çatumda birisi maḥbubırağdur

¹⁸³ 34a/1003-1006

¹⁸⁴ 34b/1007

¹⁸⁵ 34b/1008

¹⁸⁶ 34b/1009

¹⁸⁷ 34b/1010

¹⁸⁸ 34b/1011

¹⁸⁹ 34b/1013

¹⁹⁰ 34b/1014

¹⁹¹ 34b/1015

¹⁹² 34b/1016-1017-1018-1019

¹⁹³ 34b/1021

34b/1023

Ol ismüñ kuvveti-y-ile girişdüm
Ki ‘illiyyin-i ‘ālaya irişdüm

34b/1024

Ol ad oldur ki kulum didi Rabbüm
Anuñ nūrıyla yine anı gördüm

34b/1025

beyitleriyle dile getirmiştir.

Eserde Hz.Muhammed’den başka adı geçen peygamberler, anlatılan hikayelerin arasında zikredilmiştir. Şair, bu peygamberlerin vasıflarına dair anlatımlarda bulunmamış, vermek istediği nasihatlarını desteklemek için onların isimlerini ve yaşadıkları olayları zikretmiştir.

2.6.1.2. Hz.İsa

Kur’an’da adı geçen ve kendisine kutsal kitap , “İncil” verilen peygamber. ¹⁹⁴

Halka Allah’ı anlatarak, O’na imân etmeleri için davet eden peygamber olan Hz.İsa, bu amaçla elçilerini farklı şehirlere göndermiştir:

‘İsa peygamber uş başladı halkı

Kılup da‘vet diye bunlara haqqı

42b/1278

Perākende kılur aşhābını ol

Şehirler içre tıtdı her biri yol

42b/1279

¹⁹⁴ Bkz. *TDVİA*. Mad. “İsâ”

Bu elçilerden üçünü, halkı iman etmeleri için Kâriye şehrine gönderir.¹⁹⁵ Allah, Yasin sûresinin 6.âyetinde¹⁹⁶ Peygamber Efendimiz'e Hz.İsa'nın Kâriye halkını uyardığını fakat ondan sonra Allah'a inanmayanları uyaran olmadığını vahiy eder:

Ki 'İsa'dan beri anları kimse

Gelüp korkutmadı dimedi nesne

37b/1112

Didi korkut oları yâ Muhammed

Dönerlerse ire anlara devlet

37b/1113

2.6.1.3. Hz.İbrahim

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamber.

Kureyş halkının imana gelmemesi üzerine Hz.Muhammed'e hatırlatılan peygamber olan¹⁹⁷ Hz.İbrahim, Allah'ın birliğine iman ettiği için, Nemrud'un emriyle ateşe atılmıştır.¹⁹⁸

Nitekim ceddüñ İbrâhim'i anlar

Atarlar odlara iy yüzi envâr

38a/1125

Çoyup mancılığa pes atdılar bil

Velî ben eyledüm ol odı tebdîl

38a/1126

Hz.İbrahim, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm tarafından en büyük ata kabul edilir. Onunla ilgili Tevrat'ta ve genel olarak Yahudi dinî literatüründe ayrıca

¹⁹⁵ 43b/1310-1311

¹⁹⁶ Ataları uyarılmamış ve bu nedenle habersiz bir halkı uyarman için indirilmiştir. (Yâsin/6)

¹⁹⁷ 38a/1124

¹⁹⁸ 39a/1154

Hıristiyan kültürü ile Kur'ân-ı Kerîm ve sonraki İslâmî literatürde çok geniş yer verilmiştir. Bilhassa Yahudi ve İslâm kaynaklarında tevhid inancını yerleştirmek için gösterdiği faaliyetlerden dolayı Hz.İbrâhim hakkında bilgi verilmiştir.¹⁹⁹

2.6.1.4. Hz.Mûsâ

*İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir.*²⁰⁰

Hüseyinî, Hz.Mûsâ'nın Benî İsrâil'in halkı üzerindeki etkisini belirtmek için onun ölümünden sonra halkın yaşadığı kötü hâli anlatırken, yed-i beyzâ ve âsâ mucizesine de değinmiştir.

Sefer kıldı cihândan çünkü Mûsâ

Bile gitdi yed-i beyzâ hem âsâ

59a/1818

Benî İsrâ'ilüñ fısk itdi halkı

Unutdılar kamu erkân-ı hulkı

59a/1819

Şair,Hz.Musa'nın halkıyla olan diyaloguna yer verirken ,onun bir vasiyetini de ekler ve Hz.Muhammed'in son peygamber olduğunu söyleyerek,ümmetinin öneminden bahseder:

Mûsâ beyğamber uş kıldı vaşiyet

Zehî kılmışıduk biz aña hizmet

59b/1839

Didi sizler ki her kanķı göz irse

Muhammed yüzünü şol demde görse

59b/1840

¹⁹⁹ Ömer Faruk Harman, "İbrahim", *TDVİA*. C.21, s.266.

²⁰⁰ Bkz.*TDVİA*. Mad. "Mûsâ"

Kim ol ahir zemân peygamberidür

Cemî'-i enbiyânuñ serveridür

60a/ 1841

Anuñ ümmetlerin Hâk kıla mağfür

Kıyâmetde ola yüzleri şan nūr

60a/1842

Olar çün hayr-ı ümmet didi Hādī

Yazıldı anlaruñ Qur'an'da adı

60a/1843

2.6.1.5. Hz.'Alî

Hz. Peygamber'in damadı ve Çâr-yâr'in dördüncüsü

Hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (m. 600) Mekke'de doğduğu rivayet edilmektedir. Muhammed aleyhisselam'ın amcası Ebû Tâlib'in en küçük oğludur.²⁰¹

Hz.Ali, hatm-i evliyâ ve emirü'l-mü'minin'dir. Esedullah, şîr-i hazret, sırr-ı şâhenşâh sıfatlarına sahip²⁰² olup mâh-ı eflâk²⁰³ ve bahr-i kerâmet sıfatlarıyla bilinen bir sahabedir. Bu kerâmet sahibi, Allah'a yakın olduğu namaz vakitlerinde benzi sararıp solacak kadar Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmazdı.²⁰⁴ Kendisine namaz kıldığı esnâda yaşadığı bu sır sorulunca, namazın kullarda bir emanet olduğunu ,namaz vakti gelir gelmez bu emâneti teslim etmek için telaşlandığını zira kula yakışanın da bu olduğunu söylerdi.²⁰⁵ Bu durum Hz. Ali'deki Allah ilminin ne kadar büyük olduğunun da bir işaretidir. Peygamber Efendimiz, “Ben ilmin şehriyim, Ali

²⁰¹ Ethem Ruhi Fığlalı, “Ali”, *TDVİA*. C.2, s.371.

²⁰² 21b/572-573, 27b/778

²⁰³ 27b/777

²⁰⁴ 22a/599-600

²⁰⁵ 22a/589-590-594-596-597

kapısıdır”²⁰⁶ demiş, Allah da onu her ilme vakıf kılmıştır.²⁰⁷ Peygamber Efendimiz vedâ haccında Hz.Ali için:

Vezîrümdür ‘Alî hem vârişimdir

Ve hem didi halîfemdür pes ol mîr

15a/376

Diyerek ona ne kadar önem verdiğini söylemiştir. Şecaat sahibi bir sahabe olan Hz.Ali, gece sabaha kadar namaz kılmayı kendisine âdet edinerek, kendisini Allah’ın yoluna vermiş ve Allah’a gönülden bağlanmıştır.²⁰⁸ Hüseyinî, Hz.Ali’yi o kadar çok sever ki, onu miraca yükselen Peygamber Efendimiz’in yanında gösterir.²⁰⁹

2.6.1.6. Hz.Âişe

Hz. Ebû Bekir’in kızı ve Hz. Peygamber’in hanımı.

Hz.Ebûbekir’in ciğer köşesi ²¹⁰olan kızı Hz. Âişe, meleklerin bile hayran olduğu ²¹¹ ve Hz.Muhammed’in zamanındaki güneşin bile güzelliğini ondan alacak kadar bir güzelliğe sahiptir. O, kaşında bin tane hurinin gölgelendiği, zülfü anber kokan bir cevherdir.Yedi kat gök, onun parlaklığını görseydi, hemen yakasını parçalardı.Tuba ağacı onun yürüyüşünü görünce ,onun güzel kokusunun etrafında dönmeye başladılar. Sahâbeler de bu güzelliği tasdik etmişlerdir. İşte bu sûrete sahip olan Hz.Âişe, Resûl’e hem çift hem de yâr olmuştur.²¹²

Hz.Muhammed(sav), Hz. Âişe’yle nikahlanmak isteğini Cebrâil’e ileterek Allah’a niyaz eder. Allah, Peygamber Efendimiz’in bu isteğini kabul ederek, emrini iletir ve evlenebileceklerini bildirerek²¹³Hz.Âişe’nin nikahını Peygamber Efendimizle gökte kıymış ²¹⁴ ve Allah, onu bütün mü’minlere anne yapmıştır.²¹⁵

²⁰⁶ 22a/592

²⁰⁷ 22a/593

²⁰⁸ 21b/584-585

²⁰⁹ 23b/650-651-652-653

²¹⁰ 11a/270

²¹¹ 11b/273

²¹² 11b/276-277-278-279-280-281-282-283-284

²¹³ 11b/273-274-275

²¹⁴ 11a/272

²¹⁵ 61b/1894

Hiz. Peygamber, hanımları arasında Hiz. Hatice'den sonra en çok onu sevmiş, dünyada en çok kimi sevdiği sorusuna karşılık olarak onun adını vermiştir. Hanımları içinde yalnızca Âişe ile birlikte bulunduğunda kendisine vahiy geldiğini açıklaması, onun diğer hanımlarından daha faziletli olduğunu ve Hiz. Peygamber'in ona duyduğu sevginin -Zehebî'nin dediği gibi- ilâhî kaynağa dayandığını göstermektedir.

Hiz. Âişe Resûl-i Ekrem ile evlendikten sonra üstün bir mevkie ve haklı bir şöhrete ulaştı. Peygamber hanımlarının müminlerin anneleri (ümmehâtü'l-mü'minîn) olduklarını bildiren ve Hiz. Peygamber'den sonra, başkalarının onlarla evlenmesini ebediyen yasaklayan Kur'an âyetleri (bk. Ahzâb 33/6, 53) gereğince "ümmü'l-mü'minîn" diye anılmaya başladı. On sekiz yaşında dul kalan Hiz. Âişe, bir daha evlenmedi.

Hiz.Âişe, Hiz. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hiz. Peygamber'in sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahâbilerin başında yer alır.²¹⁶

2.6.1.7. Bayezid-i Bestâmî

Hüseynî, ilk büyük mutasavvıflardan olan Bayezid-i Bestâmî'yi bir şeyhin örnek alması gereken şahsiyetlerden biri olarak gösterir. Şaire göre şeyh, Bayezid gibi tasavvufun bütün mertebelerini bilmeli, Hakk'a giden yolda nefsini öldürmelidir²¹⁷:

Şeyhi çün bu vaşfıla mevşûf ola

Bayezid u Şiblî vü Ma'ruf ola

65b/2036

2.6.1.8. Ebû Cehil

Hiz. Muhammed'in ve İslâm'ın azılı düşmanıdır.

²¹⁶ Mustafa Fayda, "Âişe", *TDVİA.*, C2, s.201-202-203-204.

²¹⁷ Süleyman Uludağ, "Bayezid-ı Bistâmî", *TDVİA.* C.5, s.239.

Ebû Cehil, Resûl-i Ekrem'in imâna davetine karşı çıkmış ve asla imana gelmemiştir.²¹⁸ Peygamber Efendimiz'i pekçok defa öldürmek istemiş, fakat istedikleri olamamıştır.²¹⁹

2.6.1.9. Hz.Ebû Bekir

Çâr-Yâr'ın birincisi olup Peygamber Efendimizin kayınpederi ²²⁰ ve Hz. Âişe'nin babasıdır.²²¹ Hz.Ebubekir, Muhammed aleyhisselam, peygamberliğini bildirince hiç tereddüt etmeden iman edip, İslâmiyeti ilk kabul edenlerden biridir.²²²

Çâr-yâr-ı güzinden olup²²³ dışı inci, içi cevher kadar ²²⁴ değerli olan Hz.Ebubekir'in, Allah'a ve Peygamberimiz'e , malını ve canını feda eden bir sevgisi ve sadakati vardı. Vaktinin çoğunu Allah'a ibadet ederek geçirir, geceden sabaha kadar mescitten çıkmazdı. Kimsenin kalbini kırmamaya önem verdiği için dilinin üstüne taş koyarak konuşmasına dikkat etmiştir. Nefsine uyararak gıybet yapmaz, kötü sözden Allah'a sığırdı.²²⁵

Emirü'l-mü'minin sıfatına sahip olan Hz.Ebubekir'in kokusu cennet kokusundan bir izdir. Yüzünün nuru , dünyayı aydınlatır. Hakikat denizine bahri olacak kadar doğruluktan yanadır. Cebrâil, Allah'ın ve Hz.Muhammed(sav)'in sevgili kulu²²⁶ olan Ebubekir'in cennetteki makamının erişilmesi güç bir menzilde olduğunu Hûri ve Gılman'ın makamından daha yüksekte olduğunu belirtmiştir: ²²⁷

Dağı ğayrı maķâmâtın eger kim eylesem taķrîr

Beyâna şığmaya hergiz eger hûrî ve ger ğilmân

16b/429

²¹⁸ 39b/1180

²¹⁹ 40b/1210-1211-1214-1215

41a/1223-1224-1225-1226

Bkz. Eserde yer alan hikâyeler/ Ebû Cehil'in Muhammed aleyhisselam'ı öldürmek istemesi.

²²⁰ 11b/283

²²¹ 11b/285

²²² 8b/190

²²³ 14b/374

²²⁴ 8b/194

²²⁵ 9a/209,14b/363-364-365-366-367

²²⁶ 8b/195-196-197-198,9a/202

²²⁷ 16b/426-428-429

İbn-i Sa'de göre Hz.Ebûbekir'in müslüman olduğu zaman kırk bin dirhemi vardı.Bu servetini Allah yolunda harcamaktan, müslümanlığa ve müslümanlara bununla destek olmaktan geri durmadı. Müslüman oldukları için ağır işkencelere uğratılan birçok kadın ve erkek köleyi satın alarak azad etmiştir. Medine'ye hicret ettiği zaman yanında ancak beş altı bin dirhemi kalmıştı. Hassan b. Sâbit'in de bir şiirinde dediği gibi: "O Peygamber'den sonra yaratılmışların en hayırlısı, Allah'tan en çok sakınanı, insanların en adaletlisi, üzerine aldığı vazifeleri eksiksiz yerine getirendi."²²⁸

2.6.1.10. Ebûbekr-i verrâk

İlk sūfi müelliflerdendir.

Eserde kıyâmet gününde mukarreb meleklerinin sorularını cevaplayan kulların Allah'ın kendilerine verdiği lutufların bolluğuyla gururlandıklarını, kullarına bol bol ihsanlar verdiği gibi kullarını affedebileceğini anlatan bir şeyh olarak anlatılmıştır.²²⁹

2.6.1.11. Fahreddîn-er-Râzî

*Kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan Eş'arî âlimidir.*²³⁰

Eserde bir tefsiriyle ele alınmıştır.İmam Fahri Râzi, bu tefsirinde gayb âlemi hakkında haber vermiştir. Ona göre bu gayb âleminde denizler ve dağlar vardır. Allah,burada güneş ve gökyüzünü de yaratmıştır. Derya içindeki bir damla nasılsa üzerinde yaşadığımız dünya da bu âlemin yanında bir zerre kadardır:

Budur pes bil haber uş naql-i tefsîr

İmâm-ı Faḥri Râzî söylemişdür

61a/1886

Olur pes 'âlem-i ḡayb içre yirler

Deñizlerde daḡı taḡlarda dirler

²²⁸ M.Âsım Köksal, "Hz.Muhammed ve İslâmiyet-Mekke Devri",Şâmil Yay. s.161,İstanbul 1981

²²⁹ 53a/1616-1617-1618-1619-1620.

²³⁰ Yusuf Şevki Yavuz, "RÂZÎ, Fahreddin",*TDVİA*. C.12, s.89-90.

61a/1887

Ve hem ‘arşı vü kürsi iy güneş var

Dahı gökler yaratmış anda Settâr

61a/1888

Bu dünyâ bil anuñ katında zerre

Yâhûd deryâ içinde sanki kaatre

61a/1889

2.6.1.12. Fâtımatu’z-Zehra

Hz. Peygamber’in soyunu devam ettiren kızıdır..

Fahr-i cihân’ın Hz.Hatice’den olan ²³¹ kızı Hz.Fâtıma, ümmetin nûru ve sırr-ı Ahmed’dir.²³² ümmi olup Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin’in annesi olması nedeniyle nûreyn²³³ sıfatına sahiptir. Günlerini ibâdet ederek, oruç tutarak ve kıyâmeti fikrederek geçiren Hz.Fâtıma, fakirliğiyle dâima övünmüştür, bu haliyle şeytan, ona asla zarar verememiştir.²³⁴

Nazîri cihana gelmemiş olan Hz.Fâtıma’nın güneşten arı, nurlu bir yüzü vardır. Fesâhatte ve belâgatte sözünün güzelliğinde Zeliha sadece bir nokta gibi kalır. Güneş,onun aydınlığının etrafında pervane gibidir.²³⁵Geçtiği bir yerden üzerine misk-i anber yağın Hz.Fâtıma’yı görenler onun uğrunda çalışmak için can atar.²³⁶ onu gören tekrar görüp,uğruna can vermek ister.²³⁷

Firdevs cennetindeki Rıdvan meleği de yeryüzünde eşi benzeri bulunmayan Hz.Fâtıma’ya hayrandır. Gece karanlığını aydınlatan bedr-i kamer gibi bir güzelliği

²³¹ 29a/832

²³² 26b/744,28b/815

²³³ 25a/700

²³⁴ 26b/745, 759-760-762

²³⁵ 27a/756-757-758

²³⁶ 28a/807-808

²³⁷ 28b/810-811

vardır.Bulunduğu yerde muma ihtiyaç duyulmaz. Oturuşu ve duruşuyla babası Hz.Muhammed(sav)’e benzer. Bu sebeple bütün kadınların en değerlisidir.²³⁸

2.6.1.13. Habîb-i Neccâr

İslâmî kaynaklara göre ,Yâsîn sûresinde kıssası anlatılan büyük zattır.²³⁹

Hz.İsa’nın gönderdiği elçilerden ikisi Antâkiye ²⁴⁰halkını imana davet için şehre gelir. Bu elçilere inanan sadece Habib Neccar olur ²⁴¹ :

Ḥabîb idi o birüñ adı Neccâr

Bulardan eyledi şehri ḥaberdâr

43b/1304

Tefsir kitaplarında belirtildiğine göre, geçimini ayakkabıcılık yaparak sağlayan ve bunun yarısını ailesine verdikten sonra kalanını da tasadduk ettiği söylenen Habîb-i Neccar, cüzzam hastalığına yakalandığı için şehirden uzakta ibadetle meşgul olurdu.Hz.İsa’nın imana davet etmek için gönderdiği elçilere inanmış ve halkı da onlara inanmaya çağırınca linç edilerek, öldürülmüştür. ²⁴²

Eserde de Habîb-i Neccâr’ın imana gelmesi, Antâkiye halkını da imana gelmeleri için ikna etmesi ve bu sebeple taşlanarak öldürülmesi anlatılır.

2.6.1.14. Hz.Hasan

Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali’nin büyük oğludur.

Resûlün neslinden olan²⁴³ ve sevdiği arı canlardandır. Hüseyinî, Hz.Hasan’ı överek anlatır. Onun her derde sabreden, söylenenlere itaat eden, hem yiğit olan hem

²³⁸ 28b/815-8116-817-818-819-820

²³⁹ Süleyman Ateş, “Habib-i Neccar”, *TDVİA*, C.14, s.373-374.

²⁴⁰ Elmalı M.Hamdî Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, s.406,Azim Dağıtım. “Ashâbü’l-Kâriye’nin hangi şehrin halkı olduğu Kur’ân- Kerim’de geçmemektedir. E İmalı M.Hamdî Yazır tefsir kitabında bu şehrin Antakya, Ashâbü’l-Kâriye’nin de Antakya halkı olduğunu belirtmektedir.”

²⁴¹ 42b/1278-1279,43a/1280,48b/1469,1470

²⁴² Süleyman Ateş, *a.g.e*, s.373.

²⁴³ 30b/891

de ilim sahibi olduğunu söyler.²⁴⁴ Cennet ehli ve bütün şehitlerin en ulusu olan iki nur denizi olan bu iki kardeş, gülistanın gülleri ümmet ise onların bülbüleridir.²⁴⁵

Her ikisinin güzeliği nedeniyle, yüzlerine bakanların gözleri kamaşır. Onların sözlerini duyan hüriler onlara imrenirlerdi.²⁴⁶ Allah için iki üç gün yemek yemeyerek oruç tutan bu ilim sahibi iki parlak ayla, şâh-ı kevneyn olan Hz.Muhammed(sav) daima övünürdü. O'nun övüldüğü gibi²⁴⁷ cennet de Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'e kavuşacağı için övünmüştür. Öyle ki onlar, cennet ehli içinde serverdir. Onların vasıfları uçsuz bucaksız bir deniz gibi olduğu için onları methetmeye kimsenin gücü yetmemiştir²⁴⁸:

Çamaşur göz bakarsa yüzlerine

Çüriler reşk iderler sözlerine

30a/867

2.6.1.15. Hz.Hatice

Hz. Peygamber'in ilk hanımı olan Hz.Hatice, Hz.Fâtıma'nın anasıdır. Hüseyin'e göre onun bir benzeri dünyaya gelmemiştir. Hz.Muhammed(sav)'e iman eden ilk insandır. Kadınların içinde bir şâh-ı usûl olan Hz.Hatice'nin Resûlullah'tan hadisler nakletmiştir:

Anasıdur Çadice ol çürinüñ

Çelâli ol nebîler serverinüñ

29a/832

Mişâli gelmedi Ruma Çicaza

Ne naql itse resûlden oldı cāna

29a/833

²⁴⁴ 30a/859-860

²⁴⁵ 29b/853-854-855-856-857

²⁴⁶ 30a/866

²⁴⁷ 30a/867-868

²⁴⁸ 30b/891, 31a/899-900

İnanan oldu ol evvel resüle

Nisa içinde ol şâh-ı uşüle

29a/833

Hz.Hatice,Resûlullah'a öyle bir aşkla bağlıdır ki , yetmiş deve yükü çok değerli malını Harem'de dağıtır.Şair onun için “Sevmeyenler cehennemde yansın”, der.²⁴⁹

2.6.1.16. Hızır

Hz. Mûsâ döneminde yaşayan, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen kişidir.²⁵⁰ Hüseyinî, müridin şeyhine koşulsuz bağlanması gerektiği anlatmak için Hızır ve Musa hikâyesi hatırlatır:

Müşâ ile Hızır işin zikr eyleye

Ol ezel 'ilmin degin fikr eyleye

69b/2190

Şeyhi-y-ile 'itirâzı olmaya

Zira kim andan nedâmet bulmaya

69b/2191

2.6.1.17. Hz.Hüseyin

Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin küçük oğludur.

Hüseyinî, Hz.Hüseyin'i çeşitli övgülerle anlatmasının yanında ²⁵¹ Kerbelâ'da olan şehâdetiyle tanıtır :

Emirîn kâmilîn maqbûl-i hazret

Şehidîn âlimîn hem ehl-i mürvet

30a/856

Ol erdür ehl-i cennet içre şabbeyn

²⁴⁹ 29a/835-836-837-838-839

²⁵⁰ Yaşar Kandemir, “Hatice”, *TDVİA*, C.16, s.465-466.

²⁵¹ 29b/853-854-855-856-857

Şehīdler ulusu hem bahr-ı nūreyn

30a/857

Hem velî hem ulu olan Hz.Hüseyin Kerbelâ'da zahmet çekerek şehit olmuş fakat Allah'ın rahmetiyle nura bulanmıştır. Hz.Hüseyin, şehadeti Kur'ân okuduğu esnada tatmıştır. Münafığın birisi bu esnada Hz.Hüseyin'in elbisesini çıkarmak istemiş; fakat Hz.Hüseyin mübarek eliyle tutarak buna izin vermemiştir.²⁵²

Hüseyinî, Peygamberimizin torunlarını sevmeyenleri sert sözleriyle uyarır:

Muṭahhar canların Hâḡ kıldı merhûm

Oları sevmeyen bî-dîn ü maḡrûm

30a/866

2.6.1.18. Ma'ruf-ı Kerhî

İlk büyük mutasavvıflardan.

Hüseyinî'ye göre, Hakk'ın sevgisini kazanmayı isteyen şeyh, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olmak için Ma'ruf Kerhî'yi de örnek almalıdır.²⁵³ Ona göre hangi şeyh bu vasfı kazanırsa gönlü Allah'ın merhametiyle aydınlanacaktır:

Oldı sulṭān gölgesi Hâḡ sāyesi

Hem ṭalep ehlinüñ ol sermāyesi

65b/2034

Kime kim ol sāye düşer şāh olur

Maḡfiret gönlinde ṭolū māh olur

65b/2035

2.6.1.19. Nemrud

²⁵² 30a/861-862-863-864

²⁵³ 65b/2036

Hız.İbrahim'i Hakk'a iman ettiği için ateşe atan hükümdardır. Hız.İbrahim'e bir gömlek giydirip de bu ateşe atılması için vezirine emir verir²⁵⁴. Zira bu gömlekle ateşten kurtulacağını ve onun bu gücünden herkesin etkileneceğini düşünür. Fakat Hız.İbrahim'in yanmadığını gömleğinin yandığını görünce kötü duruma düşer:

Kaçan atmağ dilerdi anı Nemrüd

Vezirin kıldı da'vet itdi fermüd

39a/1154

Ki geydür gönlegüm ger yakmaya od

Disünler aña gönlek virdi Nemrüd

39a/1155

Şaire göre Nemrud, kâfir olduğu için ebediyyen cehennemde kalacaktır:

Anuñ kızbi olur her demde zâhir

Yanar nâr-ı cehennem içre âhir

39a/1163

Ebed ıalır muħalled nâr içinde

Budur âdet bilüñ küfrün suçunda

39a/1164

2.6.1.20. Nurî

Nûriyye adıyla bilinen tasavvufî bir akımın öncüsüdür.

Eserde kıyâmet gününün tasvirini yaparak, kıyâmet gelmeden önce mü'minlerin hangi hazırlıkları yapması gerektiğini anlatan şeyh olarak zikredilir. Allah'ın kıyâmet gününde kullarını tekrardan diriltmesini bahar mevsimine benzeterek anlatır. Hüseyinî'ye göre, müridin tarikat yolundaki gayretinde, bu şeyhin anlattıklarını dinlemesi şarttır:²⁵⁵

²⁵⁴ 39a/1155-1156-1157

²⁵⁵ Bkz. Kıyâmet Gününde Kazananlardan Olmak İçin Yapılması Gerekenler

Çıkup va'z itdi bir gün Şeyh Nûri

Ki naklınden bulurlardı sürûri

52b/1593

Kıyâmetde ne yüzden sora Hâlîk

Haber al tâ olasın emre sâlik

52b/1594

2.6.1.21. Hz.Osman

Dört büyük halifenin üçüncüsüdür.

Peygamberimizin (s.a.v.) iki kızıyla evlendiği için Zinnûreyn lakabı verilen Hz.Osman, Muhammed aleyhisselâm'ın üçüncü yâri ²⁵⁶ olup tarikat ilmîni ve erkânın bilen Hak gülşeninî dört gülünden biridir.²⁵⁷ Kıyâmete kadar okunacak olan Kur'ân-ı Kerim'i o bir araya getirmiştir.²⁵⁸

Hüseynî, Hz.Osman'ı edebîyle överken, hem sünnete uygun yaşayışı hem de edebîyle örnek göstererek anlatır.

Hemîşe kendüzin alçağ görürdi

Mübârek boynunu egüp yürürdi

20b/541

Yürürdi meskenet birle beğâyet

İşit bu söz neye irdi nihâyet

20b/542

Hâk'uñ emri resûlüñ sünnetinde

Yoğ-ıdı bundan ahsen hâzretinde

20b/543

²⁵⁶ 19b/515

²⁵⁷ 8b/187-189

²⁵⁸ 19b/515

Ḥayā issi ve dövlet issīdi ol

Görün imdi bu resme var nūrī bol

20b/544

Hz.Osman'ın şehadetinde itikâfta oruçlu olduğundan da bahseden şair, eseri okuyanlara onu örnek göstererek gafletten kurtulmaları için uyarır:

Şehīd oldı vü virdi tatlu cānı

Ḥicābın ref' kıldı cāvidānı

20b/547

Oruç ayındadı ḥalvetde hem bil

Sefer kıldı fenādan döndi hep il

20b/548

Dutarken sünneti ol virdi cānı

Göründi ol sâ'at esrār-ı ma'nī

20b/550

Dutarsañ sen de ayrılmazsın andan

İşit aḥvālin uşda dile cāndan

20b/551

2.6.1.22. Hz.Ömer

Dört büyük halifenin ikincisidir.

Hak gülşeninin diğer bülbülü ve ²⁵⁹ kadri yüce olan Hz.Ömer, adaleti şeriata göre uygulamıştır.²⁶⁰ Resûl'ü çok sevdiğinden, cān u gönülden hizmet etmiştir. Resûl'ün bildirdiği şeriata uyarak davranmış, ibâdetlerini buna göre yapmıştır. Diğer

²⁵⁹ 8b/187

²⁶⁰ 17a/439

dört sevgili dost gibi, gecesini ibadetle geçirmiş, gündüzünde de oruç tutmuştur. Oğlunu döverek öldürecek kadar Hakk'ın emrine sadık kalmıştır.²⁶¹

Hakk'ın rızasına göre bir hayat yaşamak amacıyla olduğu için, mal, mülk, oğul ve kız O'nun için önemli değildir. Eserde Hakk'a yakınlığı sebebiyle dünyaya ait herşeyden vaz geçmesiyle anlatılan Hz.Ömer'in ²⁶² iman mücadelesi için yapılan savaşlardaki heybetinden de bahs edilir. Bu vasıflarıyla Hüseyinî, onu Hakk'a yaklaşmak için bir örnek olarak gösterir. ²⁶³

2.6.1.23. Sevbân

Hz.İsa'nın Karye şehrine gönderdiği elçilerden biridir.

Biri Yahya biri Sevban idi ol

İkisi çünkü şehre tutdılar yol

43a/1280

Yakın geldi çü şehre girdi bunlar

Yürürken birine düş oldu bunlar

43a/1282

Sevban, diğer elçiyle beraber halka Hz.İsâ'yı anlatarak, onun ashâbı olduklarını söyler:

Ne gelmek maşlahat ne pes didiler

İsa peygamberi şerh eylediler

43a/1285

Anuñ aşhâbiyuz geldük ki bunda

Degüldür añladuğ bunları dinde

43a/1286

²⁶¹ 17a/440-441-442-443-444

²⁶² 17b/445-446-447

²⁶³ 448-449-450-451-452-453-454-455

2.6.1.24. Şem'un

Hüseynî, eserinde Şem'un'u Hz.İsâ'nın Karye halkını imana davet için gönderdiği elçilerin üçüncüsü olarak anlatır.

Kendisinden önce gönderilen elçilerin davette başarısız olması üzerine Şem'un şehre gelir ²⁶⁴, fakat iman etmeyen halk tarafından taşlanarak öldürüldüğü²⁶⁵ Yasin sûresi 14. âyette de belirtilmiştir:

Nitekim uşta Qur'an'da buyurdu

Ḥaber ta kim resüle böyle virdi

44a/1321

Didi kuvvetlü kılduḡ ikisin biz

Üçünci birle ya'nî añañuz siz

44a/1322

Şem'un, kaynaklarda belirtildiğine göre Benî İsrâil peygamberlerindedir. Şemsun diye de anılır. Resûlullah aleyhisselam buyurdu ki: "Geçmiş zamanda Şem'un (aleyhisselam) adında bir peygamber vardı. Allahu teâlânın rızası için bin ay devamlı cihad edip, silahını omuzundan çıkarmadı.(Hadis-i şerif-Zeynü'l-Mecâlis)²⁶⁶

2.6.1.25. Şeybe

Peygamber Efendimiz'i öldürmeye kasd etmiş, ona düşman olan ve Hüseynî'nin aynı beyitte zikrettiği azılı kâfirlerden ikincisidir.²⁶⁷

2.6.1.26. Şiblî

Eserde Şeyh Nûri'nin zikredildiği beyitte geçer. Hicrî 247, Milâdî 861 senesinde yaşamış olan Şeyh Şiblî'nin Şeyh Nûri ile aynı zamanında yaşadığını anlıyoruz. Ayrıca Şeyh Şiblî, onun sohbetinde bulunan bir kimsedir. Mü'minlere kıyâmetle ilgili konuları anlatma yolunu seçmekle tanınır:

²⁶⁴ 44a/1320

²⁶⁵ 48b/1467-1468

²⁶⁶ Ekrem Buğra Ekinci, *Dinî Lugat*, Arı Sanat Yay. İstanbul 2018, s.579.

²⁶⁷ 39b/1180

Hasan anı beyân eylerdi cāndan
Ki Şeyh Şiblî de mescid kapusından
52b/1595

Geçerken diñledi pes oldı hāzır
O kamu ehl-i mescid oldı nāzır
52b/1596

Didi iy şeyh igen kōrkutma halkı
Beğāyet gökçek it hūsn-ile hulkı
52b/1597

2.6.1.27. Ukbe b. Ebû Muayt

Peygamber Efendimiz’i öldürmeye kasd etmiş ve ona düşman olan azılı kâfirlerdendir:

Ebūcehl ü ve ‘Ukbe hem ve Şeybe
Muğire vü ve hem gayrı bu vehme
39b/1180

Anuñçün gelmedi ĩmāna anlar
Nişār it sen yolunda baş u cānlar
39b/1181

2.6.1.28. Ümmü Eymen

Ümmü Eymen, Peygamber Efendimiz’in doğumundan itibaren dadılığını yapmıştır.²⁶⁸ Hz.Fâtıma’nın yanında bulunan ve ona yardımcı olanlardan biridir.²⁶⁹

2.6.1.29. Ümmü Seleme

²⁶⁸ Bünyamin Erul, “Ümmü Eymen”, *TDVİA.*, C.42, s.317.

²⁶⁹ Bkz. Haza Faslı-ı fi Ahvâl-i Fâtıma Radiyallâhu Anhüma

Ümmü Seleme de Peygamber Efendimiz'in eşlerindedir.²⁷⁰ Ayrıca Hz.Fâtıma'nın yanında bulunarak ve kâfirlerin davet ettiği düğüne giderken hazırlanmasında yardımcı olanlardan biridir:

Ve hem Ümmî Selîme²⁷¹ dağı bile

Ve Ümmül Eymen anlar geldi dile

28a/804

Ṭonadup aldılar ol dem o nûrı

Anuñla buldılar anlar sürürü

28a/805

2.6.1.30. Vâhidî

*Tefsir âlimi, ve Arap dili bilginidir.*²⁷²

Hüseynî, eserinde onun tefsirine yer verir. Bu tefsire göre Allah, yeryüzünde, gökte ve denizde bin türlü mahlukat yaratmıştır. Bunun dört yüzü yerededir. Hepsinin özellikleri farklı farklıdır :

İmâm-ı Vâhidî dir tefsîrinde

Ḳomışdur dürlü haşlet herbirinde

56b/1720

Ki Ḥaḳ te'âlâ biñ dürlü canavar

Yaratdı yirde vü deryâda iy yâr

56a/1721

Anuñ dört yüzini yir üzre bilgil

Olupdur herbirinüñ vechi tebdîl

56b/1722

²⁷⁰ Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *TDVİA.*, C. 42, s. 328.

²⁷¹ Metinde Selîme

²⁷² Bkz. *TDVİA.* mad."Vâhidî"

Āvāzları daḥı bil birbirine

Ve benzemez lūgat lūgatlerine

56b/1723

2.6.1.31. Velid b. Mugire

Peygamber Efendimiz'e düşman olan ve iman etmeyen azılı kâfirlerin üçüncüsüdür.²⁷³

2.6.1.32. Yahya

Hakk'ın birliğini ve Hz.İsâ'mı peygamberliğini açıklayan elçilerden ikincisidir.²⁷⁴ Fakat diğer elçiyle beraber,halkın imana gelmesinde başarılı olamazlar:

Hidâyet bulmayınca zire Hâk'dan

Ne bilsün anlaruñ kadrini şeytân

44a/1318

2.6.1.33. Zeliha

Eserde Hz.Fâtıma'nın güzelliğinin anlatıldığı bölümde zikredilir. Hüseyinî'ye göre, Mağrib melikesi olan Zeliha²⁷⁵, Hz.Fâtıma'nın güzelliği yanında bir nokta gibi kalmıştır:

Zeliha şemme-i veçhinde noқта

Görüñ kim ne yaratmış yüce Hüda

27a/758

2.7. Rûhanî Varlıklar

2.7.1. Cebrâil

*İlâhî emirleri meleklerle ve peygamberlere ulaştıran vahiy meleği.*²⁷⁶

²⁷³ 39b/1180

²⁷⁴ 43a/1285-1286-1289

²⁷⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2016 s.490.

²⁷⁶ Bkz. *TDVİA*. mad."Cebrâil"

Muhammed aleyhisselâm'a Allahu teâlâ'dan vahiy getiren melektir:

Hemândem geldi Cebrâ'il resûle

Selâm itdi vü girdi 'izzet-ile

13b/339

Didi ki yâ Muḥammed olgıl āgāh

Selâm itdi saña luḡfindan Allāh (26a/ 728)

İriş yâ Cebrâ'îl tîz tut iriştüm emr-i Ḳudretle

Ki sidrû'l-müntehâdaydum düşürmedüm tutup el-'ân (16a/415)

'Urûc itdi yine Cibrîl geçüp seb'a semāvâtı

Resûlûñ yâri vü dostı ferîştehler içinde mâh (21a/564)

Muhammed aleyhisselâm'ın yaşadığı her türlü sıkıntılı durumunda hemen gelen Cebrâil, Allah'ın Peygamber Efendimiz'e verdiği değeri de hissettirir:

Hemândem irdi Cebrâ'il didi kim yâ resûlallāh

Selâm itdî saña Allāh bu rāzı feth idüp ol şāh

21a/560

Buyurdı Ḥaḡ ki tîz yâ Cebrâ'il var

Ḥabîbüm göñli andan olmasun dar

27b/783

Cebrâil, Resûlullâh'a Allah'tan haber getirmek için uçtuğunda bir yıl hesâbı kadar bir zaman geçer. Hüseyinî, Cebrâil'in altı yüz kanadı vardır ve her kanadının

özelliğini anlatır.²⁷⁷ Vahiy getirirken o kadar hızlıdır ki, şimşek çakar ya da rüzgar eser sanılır:

Hemân ol hâl içinde geldi Cibrîl

Şanaşın berk-i hâtıf yâ eser yil

18a/470

Yedi kat gökleri aşıp gelen Cebrâil, Muhammed aleyhisselâm'ın sevdiği melektir ve onların içinde ay gibi parlar:

‘Urûc itdi yine Cibrîl geçüp seb‘a semâvâtı

Resûlüñ yâri vü dostı ferîştehler içinde mâh

21a/564

Îmâna gelmeyen Kâriye halkını Allahu teâlâ'nın emriyle bir nâra ile yok eden Cebrâil olduğu gibi:

Anı ol Cebrâ'il emriyle itdi

Helâk oldı kamu çünkim işitdi

50b/1540

Hz.İbrâhim, ateşe atıldığında hemen yanına gelen de Cebrâil'dir. Hüseyinî bunu:

İrişdi Cebrâ'il bil Tarfetü'l-‘ayn

Ba'îd olmaz aña gelmekde kevneyn

38a/1133

beyitinde dile getirir.

2.7.2. Cin

²⁷⁷ 16a/411, 16a/410, 16a/415, 14a/350, 21a/564

Duyularla algılanamayan ve kavranılamayan,insana özgü bilince sahip olan,ilahi emirlere uyması istenilen,hem mümin hem kafir olarak telakki edilen bir varlık olup Kur'ân'da Cin sûresi de vardır.

Aña yokdur nev'iyile faşl-ı cins

Anı bilmez cinn melek hem dağı ins (4b/83)

Gâh melek gâh ins ü cin seyrin geçer

Gâh nebât u kundu gâh perrin açar (67b/2117)

2.7.3. İblis

Kulları Hakk'ın yolundan uzaklaştıran ve isyana götüren ruhanî varlıktır.

Nefis, kulların iyi ameller işlemesi ya da işlememesi noktasında şeytanın aldatmalarına uymaya meyillidir. Allahü Teâlâ onun için Kur'ân-ı Kerîm'de, “Şeytan insana çok şeyi söz verir ve birçok şeyi hatırlatır. Şeytanın söz verdiği şeylerin hepsi yalandır.”²⁷⁸ sadece aklını doğru yolda kullananlar, şeytanın hilelerine uymaz:

Münāsib anda peygamber buyurdı anla iy 'âkıl

'Amel kııl uyma İblîse bu nefsün çoğdur alları

51a/1550

Eserde İblis kelimesiyle beraber “Şeytan” kelimesini de kullanılır. Şaire göre şeytan ancak şeyh mertebesine olanlardan uzak durur:

Gölgesinden şeytân ol şeyhüñ kaçar

Ger yavuzsa hōd heman iki biçer

65b/2033

Kâriye halkı da şeytana uydukları için putlara tapmış ve doğru yoldan sapmıştır. Hüseyinî aşağıdaki beyitlerde şeytan ve hallerinden bahseder:

²⁷⁸ Nisâ sûresi, 4/121

Niçün bâtil diye putlara pes ol

Bu resme virdi şeytân anlara yol

41a/1228

Yirsin içersin yatarsın gāv-vār

Kıldı şeytân gönlüñ evin tārumar

70a/2201

Virüp dünyâyı aldı āhîret ol

Aña şeytân ne resme bulısar yol

11a/265

Eserde cennetteki melekler bazen verilen şahsiyetlerin önem derecesini anlatmak için zikredilmiş olup bazen de şairin Allah'a olan sevgisinin derecesini belirtmesi için kullanılmıştır:

2.7.4. Gılman

Hüseynî, Hz.Ebûbekir'in cennetteki makamını anlatmak için cennette bulunan Gılman'la kıyas eder:

İşitdün mi Ebû Bekr'ün maķāmın cennet içinde

Ne deñlü kıldı Hâķ varın keremden eyleyüp ihsân

16b/428

Daķı ğayrı maķāmâtın eger kim eylesem taķrîr

Beyāna şığmaya hergiz eger hûrî veğer ğılmân

16b/429

2.7.5. Hûri

Hüseynî'nin gönlündeki sultan cennetteki hûriler değildir. O'nun gönlünde Allah'ın aşkından başka bir güzellik yoktur:

Benüm maķşûdum 'âlemde degildür lâkin illâ hû

Bu benüm derdüme dermân olunmaz lâkin illâ hû

62b/1933

Degüldür hürî vü ğılman ne cennet köşk ya ne rıdvân

Bu benüm göñlüme sulţân olunmaz lâkin illâ hû

62b/1934

2.7.6. Rıdvân

Kur'ân ve hadislerden anlaşıldığına göre dünyada iken salih ameller işleyip iyi bir kul olarak yaşayanları cennette karşılayacak olan melekler vardır.²⁷⁹ Rıdvân adı verilen bu melekler cennetin bekçisidir.²⁸⁰ Adn cennetinde bulunan Rıdvân meleği eserinde Hz.Fâtıma'ya hayranlığıyla zikredilir:

'Adn-ı Firdevs buña müştâk hür u rıdvân u melek

Kendi faqr iden kıana'at Fâtıma'dur bu gelen

28b/816

Melekler, Tahâ ve Yâsin sûrelerinin indirildiği ümmetin dert ve sıkıntı çekmemesi ve onları cennette Rıdvân meleklerinin karşılaması için Allah'a dua etmişlerdir:

Ki biñ yıl ayrı okudu çünkü ol Allâh

Feriştehler işitdiler didiler Hakk'a iy sulţân

35b/1036

Ne bahtlu şol ümmet ki bu nâzil ola anlara

Oğuya bunları anlar hidâyet eyleye Raḥmân

35b/1037

²⁷⁹ "Rab'lerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük Cennete sevk edilir, oraya varıp da kapıları Açıldığında bekçileri onlara: 'Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya' derler." Zümer, 39/73.

²⁸⁰ Ali Çolak, "Melek İncasının Kur'ân Ve Hadis Temelleri", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/1, C.1, s.1.

Ve ne bahtulu şunlar kim götüre bunları bile
Ebed görmeyeler ğussa vire Hax ravza-ı rıdvân

35b/1038

2.7.7. Vildan

Şair, Allah'ın güzelliğini anlatırken, peri, cin, insanlar ve cennetteki bütün varlıkların akıl edemeyeceği kadar bir güzelliğe sahip olduğunu söyler:

Hürî de ğılman da vildan da kamu

Perri de insan da cin de iy 'amû

69b/2174

Ķamusın bir yirde cem' itseñ anı

Bir kişiyeye virseñ iy cânım cânı

69b/2175

Niçe ola ya güzellik anda uş

Yâhūd hüsün kim ta'akkul ide hoş

69b/2176

İmdî ol canlar cânı ol pâdişâh

Ol Hüdâ-yı dü-cihânu ol ilâh

69b/2177

Hüsni kâtında güzellikde i yâr

Olmaya bir zerre deñlü şöyle vâr

69b/2178

2.7.8. Zebâni

İslam inancına göre, müşrikleri ve günahkâr kimseleri cehenneme yönlendiren ve burayı yöneten melek, Zebânî'dir ve Kur'ân-ı Kerim'de ²⁸¹ “cehennemin azap melekleri” anlamında geçmektedir.²⁸²

Hüseynî, dünyadayken kötü amel işleyen kulların cehennemde karşısına çıkacak olan zebânilerin zinciriyle bağlanacağını ve ateşe götürüleceklerini belirtir:

Bakar karşısına artuğ ne çâre

Zebânî şamudan zencîr çıkara

51b/1558

Ve hem anda görünen olısar nâr

Gidenler egri yola pes anda kaynar

51b/1559

2.8. ESERDE GEÇEN HİKÂYELER

Câmiü'n-nesâyah'te şair, verdiği öğütleri hikâyelerle desteklemiştir. Hz.Muhammed, Hz.Ebû Bekir, Hz.Ömer, Hz.Osman, Hz.Ali, Hz.Fâtıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyn için ayrılan bölümlerde oluşturulan hikâyelerin yanında, Yasin sûresini sûrenin âyetlerinde anlatılan hikâyelerle açıklamış ve vermek istediği öğütlerle bitirmiştir.

2.8.1. Hz.Âişe'nin Has Bir Kul Olduğunu Hz.Muhammed'in Müjdelemesi

Peygamber Efendimiz, vefat eden bir sahabenin cenaze namazını kıldırdıktan sonra yağmur yağarken evine döner. Hz.'Âişe, Peygamberimiz'i kapıda karşılayıp elini mübarek üstüne sürdüğünde, O'nun yağmurdan ıslanmadığını görür. Bu duruma şaşırır ve sebebini sorar. Peygamber Efendimiz, Hz.Âişe'ye üzerine ne giydiğini sorunca, Peygamberimiz'in imamesini giydiğini söyler. Peygamberimiz de dışarıda

²⁸¹ Alâk, 96/18

²⁸² İsmail Parlatır, *Açıklamalı Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 2017, s.713.

yağmur olmadığını, kendisinin gayb âlemindeki yağmuru gördüğünü belirterek, bunu ancak gözünden perde giden mertebesi yüksek kulların görebileceğini söyler :²⁸³

Sebeb oldur ki senden perde gitmiş

Gözüñ tã gayb yağmurını görmüş

61b/1902

Ki var gayb ‘âleminde dahı yağmur

Bulutlarda anı haşlar bilir dir

61b/1903

2.8.2. Hz.Ali’nin Ayağına Batan Okun Çıkarılması

Hz.Ali,yiğitliğiyle bilinen, çok takvalı bir sahabeydi. Gece boyunca sabaha kadar namaz kılmak ve Hüda’nın hizmetinde bulunmak için çok gayret ederdi. O namazdayken, kendini bütün varlığıyla kıldığı namazın huşusuna bırakır, dünya ile olan bağı koparırdı. Hz.Ali’ye bu durum sorulduğunda namazın bir emanet olduğunu layıkıyla kılınmadığı takdirde, ibadete hıyanetlik etmiş olacağını söylerdi.

Bir gün Hz. Ali’nin ayağına bir ok batar. Sahabeler bu oku çıkaramayınca, Peygamber Efendimiz’e giderek Hz. Ali’nin ayağının kötüleştiğini bu durumda ne yapmaları gerektiğini sorarlar. Peygamber Efendimiz, namaza durduğu andan itibaren Hz. Ali’nin dünyayla olan bütün ilgisinin kesildiğini ancak namaz kılarken ayağındaki oku çıkarabileceklerini söyler. Hz.Ali , namaza durduğu anda ayağına batan ok, sahabeler tarafından kolayca çıkarılır.²⁸⁴

2.8.3. Cebrâil’in Muhammed Aleyhisselam’a Peygamberliğini Müjdelemesi

Küffarın Peygamber Efendimiz’in peygamberliğini kabul etmemeleri, sadece Ebû Talib’in yetimi olduğunu hiç kimseye rehberlik edemeyeceğini söylemeleri, Hz. Muhammed(sav)’in üzülmüne sebep olur.

²⁸³ 61a/1890-1891, 61b/1892-1903

²⁸⁴ 21b/583-584-585-586, 22a/587-588-589-590

Bu durum üzerine Allah'ın izniyle gelen Cebrâil (as), Peygamberimiz'in sırât-ı müstakîm üzere bir ebi,²⁸⁵ İslâm dinininin de sırât-ı müstakîm üzere olduğunu, Kur'ân-ı Kerim'i Allah'ın indirdiğini²⁸⁶ ve onu okumasını, münkirlerin bunu işitip de insafa gelip imana kavuşmalarını, inanmazlarsa onları Hz.İsa'nın uyardığı gibi korkutarak uyarmasını,²⁸⁷ kendisine inananların ise doğru yolda olduğunu söyler.²⁸⁸

2.8.4. Hz.Ebû Bekir'in Borç İsteyen Bir Kişiyeye Yardım Etmesi

Hz. Ebu Bekir, borçlulara yardımını severdi. Evinde giydiği gömleğinden başka eşyası yoktu. Bir gün başkasına bin akçe borcu olan bir kişi Ebû Bekir'e gelerek, kendisine yardım etmesini ister. Allah'ın rızasını kazanmak Hz.Ebû Bekir'in en büyük amacıdır. Elinde olan bütün malını ihtiyacı olanlara verdiği için, bu kişiye verecek parası kalmaz. Ancak yardım isteyen bu kişiyi boş çevirmez: "Allah Kâdirdir,bütün eksikleri örtendir" diyerek yardımını kabul eder ve bu kişiye yardım etmek için bir Yahudi'den borç alır. Eğer Ebu Bekir borcunu veremezse eski dinine dönecek, borcunu öderse, Yahudi Müslüman olacaktır. Bu anlaşma sonucunda Ebû Bekir akçeyi alıp borçlu kişiye verir. Allah'ın rızasından başka amacı olmayan Ebû Bekir için mal ve para önemli değildir. Ancak borcunu ödemekte zorlanır. Paranın ödenme zamanı gelmesine rağmen bir çare bulamaz, kızı Hz.'Âişe'ye gider. Babasının durumuna üzülen Hz.Âişe, lutfu ve keremini isteyerek Allah'a dua eder:

Didi iy 'Alîm ü Ğaffâr u Settâr

Atamuñ ğalbi olmuş şimdi key dar

12a/287

Hz.Aişe'nin dua ederken dökülen üç damla gözyaşı inciye dönüşür, onları Hz.Ebû Bekir'e verir ve bu inciler Hz.Ebû Bekir'in bütün borcunu karşılar :²⁸⁹

Ħağ'uß emriyle üç tamla yaş indi

Nazar ğıl ğudretine Ħağğ'uß imdi

²⁸⁵ Yâsin,36/4

²⁸⁶ Yâsin,36/5

²⁸⁷ Yâsin,36/6

²⁸⁸ 37b/1099-1100-1111-1112-1113-1114

²⁸⁹ 12a/288-295

12a/292

Ucu üç dâne inci oldu anuñ

Bu işte olmasun aşlâ gümanuñ

12a/293

Ebû Bekir, böylece Yahudi'ye olan borcunu öder. Yahudi, Hz.Ebû Bekir'in getirdiği incileri görünce çok etkilenip müslüman olur. Böylece Ebû Bekir, dünyayı verip âhireti alır.²⁹⁰

2.8.5. Hz.Ebû Bekir'in Allah'ın Rızasını Kazanması

Bir gün karnı aç bir kimse Hz.Ebu Bekir'den karnını doyurmasını ister.Yalın bir kat gömleğinden başka verecek malı yoktur,çıkarp gömleğini bu fakir kişiye verir.Uryan vaziyette kalan Hz.Ebu Bekir, bu halden sakınmak için açtığı bir çukurun içine girer ve üç gün boyunca burada Allah'a dua eder.

Duasında Allah'a Hz.Muhammed(sav)'in meclisinde bulunmamasından duyduğu üzüntüyü dile getirir. Onun bu durumu Hz.Muhammed'e ayan olur, zira Hz.Muhammed(sav) onun Allah'ın rızasını kazanmak için bütün vârimı vereceğini bilir. Hz.Muhammed(sav), Hz.Ebu Bekir'e giymesi için evinden bir şey vermek ister ;fakat Onun da verecek bir şeyi yoktur.Hz.Fâtma'nın evine gider ve ondan Hz.Ebu Bekir'e vermek üzere bir örtü ister .

Hz.Fâtıma'nın evinden aldığı içi hurma yapraklarıyla doldurulmuş bir yastığı hizmetçiyle Hz.Ebû Bekir'e gönderir.Yastığı alıp bedenine saran Hz.Ebu Bekir, Allah'a hamd eder. Bu arada Cebrâil gelerek, Allah'ın Hz.Ebu Bekir'den razı olduğunu bildirir sonra da Hz.Ebu Bekir sûretinde Hz.Muhammed(sav)'in yanına gider.

Hz.Muhammed(sav), Cebrâil'e hiç bu sûrette görünmediğini ve bunu sebebini sorduğunda Cebrâil, yedi kat gökteki meleklerin de Ebû Bekir gibi birer yastık tuttıklarını bu sebeple bu duruma şaşırmasınını bildirir ve Makam-ı Müntehâ'ya gider.

²⁹⁰ 9b/21;228, 10b/249;257, 11a/258; 272, 12a/297-298-299-300

Resûlullah hemen Hz.Ebû Bekir'in yanına giderek Allah'ın Hz.Ebû Bekir'in bütün isteklerini yerine getirdiğini ve affedildiğini bildirir.²⁹¹

2.8.6. Ebû Cehil'in Muhammed Aleyhisselamı Öldürmek İstemesi

Bir gün Ebû Cehil Peygamber Efendimiz namaz kılarken secdeye gitme anını bekler ve aldığı taşı fırlatarak, mübârek başını yarmak ister. Fakat Allah,onun gözünü örterek vurmasını engeller. Bundan sonra Ebu Cehil, Peygamberimiz'in Harem'de namaz kıldığını ne kadar çok görmek istese de Allah, izin vermez.

Kureyş Halkı, Peygamber Efendimiz'i ve arkadaşlarını Kâbe'de görünce yakalayıp, Kubeys dağında ²⁹² öldürmeye karar verir. Sadece kendi dinlerinin hak olduğuna inanan ve şeytanın oyununa gelen bu kavim için farkında değildir. Ancak Allah,onların önlerine bir sed çekerek Muhammed aleyhisselam'ı ve sahabesini görmelerine izin vermez.²⁹³

2.8.7. Hz.Fâtıma'nın Hz.Muhammed (sav)'i Evine Davet Etmesi

Hz.Ali, Hz.Fâtıma'ya gelerek Resulullâh'ı eve davet ederek Hz.Muhammed'in gelirken attığı her adımı için bir köle bağışlamak istediğini belirtir. Fakat evlerinde davete yetecek kadar yiyeceklerinin bulunmaması Hz.Ali'yi düşündürmektedir. Hz.Fâtıma, onun bu fikrini Peygamber Efendimiz'e bildirmesini, Allah'ın izzeti ile bunun üstesinden geleceklerini söyler.

Dört yüz sahabetiyle beraber bu daveti kabul eden Hz.Muhammed(sav), Hz.Ali ve Hz.Fâtıma'nın evine gelir, fakat gelenlerin önüne çıkaracak yemek yoktur. Hz.Fâtıma, bu duruma çok üzülür ve Allah'a niyazda bulunur.

²⁹¹ 13a/315;329, 13b/330;344, 14a/345;359

²⁹² Ebûkubey's dağı Câhiliye döneminde halkın mukaddes saydığı yerlerdendi. Kâbe'nin yaklaşık 100 m. doğusunda bulunan dağdır. Mekke'nin zâhid ve âbidleri buraya çıkarak itikâfa çekilirlerdi. Hz. Peygamber kendisini en çok üzen olayın, Tâif'te İbn Abdüyâlîl b. Abdükülâl'den (Abdüyâlîl b. Amr) kendisini himaye etmesini istediği zaman onun bu teklifi reddetmesi olduğunu söyler. Bu olaydan sonra üzgün bir halde Mekke'ye dönerken Hz. Peygamber'e gelen bir melek Ebûkubey's ile Kuaykîân dağlarını (Ahşebeyn) göstererek, "Eğer bu iki dağın Mekkeliler üzerine çökerek bütün müşrikleri ezmesini istersen onu da yaparım" deyince Hz. Peygamber, "Hayır! Ben onların soyundan Allah'a şirk koşmayan bir nesil gelmesini isterim" buyurmuştur. (Abdullah A.Boks, "Ebûkubey's", *TDVİA.*, C.10 s.280.)

²⁹³ 40b/1209-1210-1211-1212-1213-1214-1215, 41a/1216;1233, 41b/1234;1249

Duasında Hz.Muhammed(sav) ve sahabelerine ziyafet vereceğini ; fakat evinde hiçbir şeyin bulunmadığını söyleyerek Allah'tan yardımını ister. Hz.Fâtıma'nın bu duasını geri çevirmeyen Allah, cennet taamlarını gönderir.Yemeklerden gelen misk kokusu etrafa yayılırken Cebrâil gelerek, Allahu teâlâ'nın Hz.Fâtıma'nın hürmetine Peygamberimiz'in her adımı için bin kulu cehennemden azad eylediğini haber verir.²⁹⁴

2.8.8. Hz. Fâtıma'ya Cennetten Elbise Gelmesi ve Kafirlerin Müslüman Olması

Hz.Fâtıma,dünya malına önem vermeyen, bu sebeple evinde eşyası olmayan üzerinde ancak giyeceği elbisesi olan mü'mindi. Bu durum,Müslüman olmayan kişilerin alay konusu oluyor her defasında bunu dile getiriyorlardı.

Bir gün Yahudilerden birisi, dört yüz davetlinin katıldığı bir düğün yapar. Hz.Fâtıma'nın bu fakir haliyle alay etmek için , düğüne davet ederler. Hz.Fâtıma, bu düğüne çağırımlarındaki maksadın kendisiyle alay etmek olduğu için üzülür. Onun bu üzüntüsünü gören Hz.Ali,durumu Peygamber Efendimiz'e bildirir.

Bir müddet sonra Cebrail(as), elinde Hz.Fâtıma için cennetten getirdiği elbiseyi Peygamberimiz'e vererek, onu Hz.Fatıma'nın giymesini söyler. Elbiseyi alan Hz.Ali, Hz.Fâtıma'ya giymesi için getirir.

Hz.Fâtıma, Ümmî Seleme ve Ümmü'l-Eymen'le birlikte davete gider. Onu görenler elbiseye hayran kalarak onu nereden bulduğunu sorarlar.Hz.Fâtıma'nın Hak Teâlâ'nın Cebrâil vasıtasıyla babasına gönderdiğini söylemesi üzerine düğünde bulunan kâfirler îman ederler.²⁹⁵

2.8.9. Güneşin Hz.Ömer'den Utandığı İçin Kaybolması

Hz.Ömer, Hakk'ın rızasını kazanmak için yaşar ve dünya malına değer vermezdi. Bu sebeple üzerinde yamadan delik delik olmuş bir hırkası, ayağında çarık, başında sarık olduğu halde yaşardı.²⁹⁶

²⁹⁴ 24a/668-669-670, 24b/671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688, 25a/689;706, 25b/707;722, 26a/723;731

²⁹⁵ 26b/744-755,27a/756-773,27b/774-791,28a/793-809

²⁹⁶ 17b/455-456-457-458-459

Hırkasını yamamak için çıkardığı bir gün, güneşin sıcaklığıyla sırtı çok ısınır. Güneşe dönüp, “Sıcaklığını benim gönlümdeki Allah aşkımdan mı aldın? Bu nasıl bir sıcaklıktır âdeta beni yaktın.” deyince güneş, utancından kapkara olur ve cihan karanlığa gömülür. Bunu görenler, karanlıkta kalmak istemezler ve bir çözüm bulması için Resûl’e gidip durumu anlatırlar. O anda Muhammed aleyhisselâm’a Cebrâil gelerek, Hz.Ömer’in güneşe lütfuyla bakmasını yoksa rûz-ı mahşere kadar karanlığın devam edeceğini haber verir.²⁹⁷

Resul, Hz.Ömer’e yapması gerekenleri söyler. Âlem aydınlanır ve eski haline döner.²⁹⁸

2.8.10. Habib-i Neccar’ın Allah’ın Birliğine ve Hz.İsa’nın Resûllüğüne İman Etmesi

Antâkiye (Karye) halkı, kendilerini Hakk’a davet etmek için gelen Hz.İsa’nın havarilerine inanmazlar. Kendisi hem âbid hem de mü’min olan Habib Neccar, insanların gelenlere uyması gerektiğini ve bunların haberci olduğunu söyler. Elçilerin amacının onlardan mal ya da yardım istemek olmadığını, kendilerini hidâyete ulaştırmaktan başka bir amaçlarının bulunmadığını belirtir. Köy halkı, Habib Neccar’ın anlattıklarına inanmaz ve putlara tapmayı başka bir dinde olursa onu taşıyıp öldüreceklerini söylerler. Habib-i Neccar, halkın gittiği yolun yanlış olduğunu izah etmeye çalışsa da onları düştüğü bu yanıştan geri çeviremez. Fakat kendisinin Tanrı’ya iman ettiğini, Tanrı’nın bir olduğuna inandığını ve kurtuluşa erdiğini, Hz.İsa’nın risâletini kabul ettiğini gelen elçilere söyler.²⁹⁹

Habib-i Neccar’ın hasta bir oğlu vardır. İmana davet için gelen elçilerin, dua edip oğlunu iyileştirdiğini de gören Habib Neccar, bir mağaraya girerek Mevlâ’ya ibâdet edip dua eder. Gelen elçiler, taşlanarak öldürülmüştür. Bunu gören Habib-i Neccar’ın Kâriye halkına, dünya hayatının önemsizliğini, asıl olanın kişinin özünü Allah’a vermesi, her anını ibâdetle geçirmesi gerektiğini, şeytanın aldatmasına kanmamalarını söyler. Bunun üzerine onu boynundan zincireleyip şehrin kapısına

²⁹⁷ 18a/460;474

²⁹⁸ 18b/475-476

²⁹⁹ 48b/1469-1478, 49a/1494-1495, 49b/1496-1497-1498-1499-1500-1501-1502

asarlar. O ise öldürüldüğü anda bile bu kavmi doğru yola iletmesi için Allah'a dua eder.³⁰⁰

2.8.11. Hz.İbrâhim'in Ateşe Atılması

Hız.İbrahim, Nemrud tarafından mancınığa konularak , ateşe atılır. Fakat Allahu Teâlâ, ateşin şiddetini ve ona vereceği acıyı yok etmiştir. Gökyüzü ve yeryüzü, dağların üstündeki ağaçlar, yeraltındaki ölüler hep Hız.İbrahim'e ağlarlar.Allah'ın izniyle melekler, rüzgarı ve yağmuru getirirler. Ateş, Allah'a Hız.İbrahim'i yakmaması için yalvarır.

Hız.İbrahim, ancak Allah'ın derman getireceğini söyleyerek, Allah'tan meded ister.O sırada Cebrail(as) gelerek Hız.İbrahim'e isteğini sorar. Cebrail,kulu cezadan ancak Allah'ın kurtaracağını söylese de, Hız.İbrahim, Allah'tan başka bir şey istemediğini belirtir.

Ateş gül bahçesine dönmüştür, güller ona selam verirken bülbüller de ötmektedir.³⁰¹

2.8.12. Hız.İsa'nın Halkı İmana Davet Etmek İçin Antâkiye'ye Üç Elçi Göndermesi

Yahya ve Sevban, Hız.İsa tarafından Antâkiye'ye gönderilmiş ilk elçilerdir. Bunlar Hız.İsa'yı ilk olarak , koyunlarını güderken gördükleri ihtiyar bir adama anlatırlar. Ona Hakk'ın birliğinden bahsederler. Hüda'nın emr ettiği yoldan gidip ,dua ederek hastaları iyileştirdiklerini gözü görmeyen ya da vücudundaki lekelerden dolayı rahatsız olan bir kişinin bu şekilde iyileştiğini söylerler. İhtiyar adam da kendisinin hasta bir oğlu olduğunu uzun zamandan beri şifasını bulamadıklarını belirterek ,onun için dua etmelerini ister. Şehre gelen iki elçi, hasta olan çocuğun arkasını sıvayınca çocuk şifa bulur. İhtiyar adam gözlerinde hastalık olduğunu bunun için de dua etmelerini isteyince, dua ederler ve ihtiyarın gözleri görmeye başlar. İhtiyar adam, olanları hayretle seyrettikten sonra bu gelenlerin asıl niyetlerini sorup öğrenmek ister. Kendilerinin Hız.İsa'nın elçisi olduklarını halkı dine davet etmek için geldiklerini,

³⁰⁰ 49b/1503;1510, 50a/1511;1520

³⁰¹ 38a/1124-1125-1126-1127-1128-1129-1130-1131-1132, 38b/1133-1148, 39a/1149-1150-1155-1160-1162

Hakk'ın birliğini ve Hz.İsa'nın peygamberliğini onlara da bildirmek istediklerini söylerler. Zira Antâkiye halkı, putlara tapmaktadır. Fakat bu zararlı kişi, onların anlattıklarına inanmaz, onları cadılıkla, fitne çıkarmakla suçlar. Şehir halkı da onları şehire götürüp hapse atar.³⁰² Bunun üzerine Hz.İsa, Şem'un adında bir başka elçisini şehre gönderir. Şem'un, zindanda hapsedilen iki elçinin yanına girer. Onlara beklemelerini kendisinin, Allah'ın emriyle sultana gidip onları kurtarmaya çalışacağını belirtir.³⁰³

Şem'un, şehirde hastalara mucizelerini göstererek şifa verir. Böylece oradakilerin güvenini kazanır. Zamanla sultanla dost olur. Sultana elçileri zindandan çıkarıp getirtmesini ve onların kerametlerini görmelerini de tavsiye eder.³⁰⁴

Sultanın huzuruna gelen elçiler, Allah'ın birliğini, kudretinin yüceliğini ve yaratma sıfatını, hükmünün ebedi olduğunu her ne yerde olunursa orada Tanrı'nın varlığından izler bulunduğunu, ölümsüz olduğunu, ana rahmindeki meni ve kandan bir can yaratıp onu dünyaya getirmesinin Allah'ın büyük bir delili olduğunu anlatırlar.³⁰⁵

Elçiler, dua ederlerse gözsüz bir kişinin gözünü açabiliriz diyerek açık bir delil göstermek isterler. Şem'un, anadan doğma gözleri görmeyen, gözlerinin yeri bile olmayan bir çocuk getirterek gözlerini açmalarını ancak bu şekilde onlara inanacaklarını ve azad ettirileceklerini söyler. İki elçi, yerden aldıkları bir balçığı, iki yumak yapıp Allah'a dua ederek, çocuğun göz çukurlarına yerleştirip gözlerini açarlar. Daha başka delil göstermeleri istenince, elçiler ölüyü de diriltebileceklerini söylerler. Kimsesi olmadığı için, yedi gündür defn edilemeyen bir ölü elçilerin duası ile canlanır.

306

Şem'un, elçilere inanmalarını ve Tanrı'nın birliğini söyleyince,³⁰⁷ halk bunlara fikirlerinde ısrar etmemelerini, değilse taşıyarak öldüreceklerini söyler,³⁰⁸ sonunda imanlarından vaz geçmedikleri için öldürülürler:

³⁰² 42b/1278-1279, 43a/1280-1267, 43b/1298-1315

³⁰³ 44a/1323-1324-1325-1326-1327, 44b/1342

³⁰⁴ 45a/1350;1364

³⁰⁵ 45a/1365-1366, 45b/1367;1382

³⁰⁶ 46a/1385-1399, 46b/1403-1417, 47a/1418-1419-1420-1421

³⁰⁷ 47a/1434-1435-1436

³⁰⁸ 48a/1456-1457

Resüllerüñ i kardaşlar üstüne atıldı taşlar

Helāk itdiler anları görüñ n'oldı bu hālātı

49b/1509

Velī kendülerin kıldı helāk ol yüzleri kara

Olar hoş Tañrı'nuñ dostı ki cennetdür maķāmātı

49b/1510

2.8.13. Meleklerin Hz.Osman'ın Hayâsından Utanarak Terlemesi

Hz.Osman, evinden mescide gidip evine gelinceye kadar başından yağmur damlası gibi damlalar akar ve bu durumun günahları sebebiyle olduğuna inanır.

Bir gün Hz.Osman bu sırrı, Peygamber Efendimiz'e sorar. Allah'ın selâmını Muhammed aleyhisselâm'a getiren Cebrâil, yağın damlaların Hz.Osman'ın günahından dolayı değil, meleklerin O'nun hayasından utanarak alınlarından akan ter damlaları olduğunu söyler.³⁰⁹

2.8.14. Muhammed Aleyhisselâm'ın Müşriklerin Yüzüne Toprak Saçması

Müşrikler, gece gündüz Peygamberimiz hakkında doğru olmayan kötü sözler konuşurdu. Cihânın fahri olan Muhammed aleyhisselam, bir gün bunların yanından geçerken yerden aldığı bir avuç toprağı yüzlerine saçınca, Onu göremediler. Böylece gözleri bağlanan müşrikler bir yaprak gibi titrediler ve Peygamberimiz'in oradan geçmediğine yemin ettiler. Muhammed aleyhisselam'ın gösterdiği yolu tutmadıkları, imana gelmedikleri için o kavmin sonu çok kötü olmuştur.³¹⁰

2.8.15. Muhammed Aleyhisselam'ın Kafdağı'nda Benî İsrâil'in Zulmünden Kaçanlarla Karşılaşması

Allah, sonsuz güzellikteki Kafdağı'nın ardında içi insanlarla dolu bir şehir yaratır. Allah'ın habîbi ve âlemin fahri olan Mustafa(sav)'nın yüzünü görmek için dua

³⁰⁹ 20a/533-534-535-536, 20b/537,21a/560-561-562-563

³¹⁰ 41b/1234-1235-1236-1237-1238-1239-1240-1241-1242

eden bu insanlar, Muhammed aleyhisselam'la karşılaştıklarına şükredip Allah'a iman ederler. Bunlar Benî İsrâîl'in kavminden olup, onların zulmünden kaçanlardır.

Hız.Musa'nın ölümünden sonra bu insanlara, ona iman ettikleri için çok eziyet ederler. Fakat onlar, Firavuna inananlara Hakk'ın emirlerini göstermeye çalışsalar da kabul etmezler³¹¹ve zulümden kaçıp Allah'a sığınır. Allah, bunların duasını kabul eder ve yer yarıp dibine inerler. Burada bir buçuk yıl kalırlar. Allah'ın rızkını eksik etmediği bu insanlar başlarına gelen sıkıntıya da rıza gösterirler.³¹²

Kafdağı'ndan ötede olan bu yerin olduğuna dair bir rivayetler de vardır. Bu yer,dört yüz kırk dört cihan büyüklüğünde olup içi meleklerle doludur. Onlar, burada lâ ilâhe illallah Muhammed resûlallah tespihini okurlar. Bu yerde gece ve gündüz olmaz, ay ve yıl da yoktur.³¹³

Musa aleyhisselam, bu insanlara Muammed aleyhisselam'ın ümmetinden olmalarını vasiyet eder. Onun son peygamber olduğunu ve ümmetine Hakk'ın mağfirededeceğini,onların hayırlı ümmet olduklarını ve Kur'ân'da da adlarının yazıldığını bildirir.³¹⁴

Muammed aleyhisselam, bunlarla karşılaşıncı onlara Allah'a ibadet etmeyi, oruç, namaz ve zekatı; iki bayram namazını, cenaze namazını, Cuma namazını öğretir. Böylece sâlik olup, yüce dergâha ulaşmanın yollarını öğretir.³¹⁵

2.8.16. Sivrisineğin Nemrut'u Helâkı

Hüseyinî, Allah'ı inkar ettiği için Nemrut'un burnundan giren sinekle helakine de işaret eder.

Allah'a meydan okuyan Nemrud'un burnundan başına giren bir sivrisinek tarafından öldürüldüğü kabul edilir. Sivrisineğin sebep olduğu şiddetli ağrılar

³¹¹ 59a/1806;1823

³¹² 59b/1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830

³¹³ 59b/1831-1832-1833-1834-1835

³¹⁴ 59b/1839-1840,60a/1841-1842-1843

³¹⁵ 60a/1850-1851-1852-1853

yüzünden sürekli olarak kafasını tokmakla dövdüren Nemrud sonunda büyük bir acıyla ölmüştür.

Ki biz sivrisiñeikle düşmenümüz

Helāk eyler bil anı kudretümüz

50b/1536

2.8.16.1. Benzetmeler

Hüseynî, eserde özellikle şahsiyetlerin geçtiği beyitlerde benzetmeleri kullanmıştır. Bu benzetmelere şahsiyetlerin tanıtıldığı bölümde yer vermeyi uygun gördük.³¹⁶ Bu bölümde sadece şairin Allah'ın kendi güzelliğini yansıtmak için yarattığı âlemin benzediği unsurlara yer verilmiştir. Zira Allah bu âlemde hem gizli hem de görünendir:

Cümle 'āşık derdinüñ dermānısın

'Ālemüñ hem zāhiri pinhānısın

5a/92

2.8.16.1.1. Âlemle İlgili Benzetmeler

Âlem , Allah'ın ilmini en güzel gösteren aynadır. Bu sebeple eserde Allah'ı yansıtan özelliğiyle ele alınan âlem anlatılırken bazı benzetmelerden de istifade edilmiştir:

Senüñ '*ilm*üñdurur şāhā bu mevcūdāt 'ālemler

Kemālüñle idüp izhār idersin dürlü ta'zīmât

2b/33

³¹⁶ Bkz. Eserde Geçen Şahıslar

Evvel ah̄ir vār olan H̄aḡ zātıdur

Cümle ālem *zātınun mir'ātı*dur

4b/82

Heft gerdün *noḡta-i pergārı*dur

‘Arş u kürsi ġarḡa-ı envārıdur

4a/71

Her yaradılmış dilekdendür dilek

H̄aḡ yolunda *cümle ‘ālem bir siñek*

70b/2221

2.8.17. Dinî Unsurlar

2.8.17.1. Allah’ın Sıfatları

Allah’ın güzel isimleri yanında eşsiz ve benzersiz sıfatları vardır. Allah’a imanın bu sıfatlara imanın da kapsamı gerekir. Hüseyinî’nin eserinde tespit ettiğimiz Allah’ın sıfatları şu şekildedir:

a‘lem 3a/4

ekber 9b/227

āşıkāna şem‘ 5b/107

evvel 4b/82

aşḡ derdinüñ dermānı 5a/92

ġālib 37b/1104

‘ālemüñ zahiri pinhānı 5a/92

gözü-yı nūr-ı celāl 5b/105

baḡr-i ma‘anī 9b/227

güneş 4a/70

bī-mesel 4a/76

ḡayy 4a/75

bī-zevāl 62a/1913

ḡazret 13b/340,40b/1260

dost 38a/1120

H̄üdā-yı dü-cihān 69b/2177

ebed 4a/75

‘ışḡa perr ü bāl 5b/107

ḳadīm 4a/68-73	penāh 5a/90
ḳāhir 12b/310	raḥmet deryāsı 5a/93
ḳudret 4a/68	Rabbu'l-Ḥarem 5a/96
lā-yezāl 4a/68	sermedī 4a/68
lemyezel 4a/68	sulṭān 2a/9,23b/640,42a/1264
māh-rū 4a/75	ṣāh 3a/51, 21a/560
merci-i eṣyā 6a/127	Ṭālib-i matlūb 3a/48,4a/68
miftāh 7b/171	Ṭarīḳ-i ṣun'ı ḳudret 45a/1365
münezzeh 1b/1,45b/1378,56a/1714	vaḥdet sarāyı 7b/165
müttehīm 37b/1104	yār 4a/66,31a/905,66b/2074
pādişāh 5a/94, 23b/640,45b/1372	yüce sulṭān 22a/599, 40a/1194

2.8.17.2. Allah'ın İsimleri(Esmâü'l-Hüsna)

Kur'ân-ı Kerim'de: “En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na bu isimlerle dua edin ” ³¹⁷ “En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedir .”³¹⁸ âyetleriyle üzerinde önemle durulan esmâ'ül-hüsna'nın Hüseyinî'nin eserinde, özellikle tevhid ve dua bölümlerinde kullandığını görmekteyiz.

Eserde kullanılan esmâlar şu şekilde tespit edilmiştir:

Āḥīr 5a/101,45b/1380	'Alīm 2b/26,12a/287
Allāh 2b/23,34a/991	Cemāl 3a/49
Allām 26a/734	Cemīl 3a/48,3b/50

³¹⁷ A'raf, 7/180

³¹⁸ Haşr, 52/24

Deyyān 2b/32, 6a/409, 16b/419

Eḥad 2a/3, 45b/1378, 66b/2077

Evvel 4b/82, 5a/91, 6a/121

Fettāḥ 2b/32

Ġaffār 12a/287

Ġāfir 33a/964

Ġafūr 33a/964

Ḥallāk 1b/1, 11b/285

Ḥannān 2b/35, 49b/1508

Ḥayy 2b/29, 18b/483, 31b/912

Ḳadīm 3a/48, 4a/68

Ḳādir 2b/26

Ḳahhar 19b/511

Ḳayyūm 62a/1918

Kebīr 2b/29

Kerīm 4a/68, 5a/90, 53a/1609

Mennān 16b/424, 56a/1714

Mevlā³¹⁹ 1b/1, 37b/1100, 48a/1462

Müntakīm 37b/1104

Rabb 2b/30, 19b/509, 53a/1609

Raḥīm 37b/1102

Raḥmān 1b/7

Settār 12a/287

Tevvāb 7b/160

Vaḥit 2b/321,

Vehhāb 7a/153, 25a/692

Zü'l-celāl 4a/70

2.8.17.3. Hz.Peygamberle İlgili Kelime, Tamlama, Benzetme ve Çeşitli İfadeler

Hüseynî, Muhammed aleyhisselâm'ın kâinattaki değerinin yanında diğer varlıklar arasındaki eşsiz önemini belirtmek için sıfatlardan ve benzetmelerden yararlanmıştır:

‘Āleme rahmet vü ni‘met 7b/167

Alnı māh 58b/1799

Bedr-i envār 41a/1218

Bedr-i envār-ı cinān 6a/128

³¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî tarafından esmâü'l hüsnâ içinde gösterilmiştir.

Bkz. İsmail Parlatır, *a.g.e.*, s.464.

Bedr-i kevneyn 25a/700,30b/883	Mahbüb 21a/570
Boyu servi yüzi gülden de tāze 40b/1211	Sırr-ı rabbānī 21a/570
Cemi‘-i enbiyānuñ serveri 59b/1841	Hakāyık gencine miftāh 21a/570
Cevher 39b/1169	Mim 7a/156
Cümle gözgünüñ şafası 67a/2097	Nūr-ı ezhār 7b/167
Çerağ 8a/180	Nūr-ı kevneyn 13b/342
Dürr ile yâkut dizilmiş lü‘lü ü mercân (hz.peygamberin sözleri) 35b/1042	Nūr-ı münevver 8a/182
Faḥr-i cihân,faḥr-ı ‘âlem 59a/ 1809	Şüle 8a/182
Habīb-i hazretullāh, yüzi mäh 61b/1901	Padişāhuñ habībi 18a/469
Hak te‘âlānuñ habībi tabibi 8a/173	Reh-i ‘āli 23b/648
İki ‘âlemde raḥmet 59a/1812	Saçı reyhān u benefşe gül, yanağı lāle vü sümbül 10a/240
Kamu reyhānuñ aslı 8a/185	Şafā 34b/1009
Letāfet kânı, şāh-ı rüsül 13a/329	Sırr-ı nihānī 20b/537
Luṭf-ı kelāmı la‘l-ıla mercân,bāl(ü)sükkerler 10a/240	Sırr-ı vaḥdetten ḥaber viren 7a/156
Ma‘den-i esrār 7a/155	Şāh-ı kevneyn 13b/340, 24b/683
Mahbüb –ı raḥmān 25a/696	Şāh-ı usül 29a/834
Makbül-i dergāh 21a/567	Şefī‘ 34b/1011
Ma‘nide mäden-i ḥāş 39b/1170	Şehinşāh 14a/349
Mefhār-ı mevcüd 21a/570	Şems 8a/181
Ḥabīb 21a/570	Şems-i raḥmet 25a/701
	Mäh-ı devlet 25a/701
	Yüce şāh 59b/1838
	Yüzi mäh zülfi siyāh 10b/239

2.9. DİĞER HUSUSLAR

İnsanlara gerek dinî gerekse sosyal hayatında rahat yaşaması için söylenen sözlere nasihat denir. Arapça bir “nush” kelimesinden türeyen nasihat, Farsça’da “pend” kelimesiyle karşılık bulmuştur. Kelimenin sonuna eklenen “nâme” ekiyle birlikte ahlâkî ve öğretici mahiyette bir tür olarak, önce İran ve Arap edebiyatlarında kullanılmaya başlanmış, Türk edebiyatına da oradan geçmiştir.

Toplumda meydana gelen dinî ve ahlâkî bozulmalar şairleri nasihatnâme yazmaya teşvik eden önemli bir âmil olmuştur. İslâm dininin temel kaynağı Kur’ân-ı Kerim, bir öğüt kitabı olarak başvurulacak kaynak olarak nasihatle ilgili âyetler ,şairlerin şiirlerinde nasihata yer vermelerinde etkili bir neden olmuştur.

“Bu (Kur'an), insanlar için bir açıklama, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür.” (Âl-i İmran,3/138)

“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz.” (Âl-i İmran,3/110)

“Bu, sana, kendisiyle (insanları) uyarman için ve mü'minlere öğüt olarak indirilmiş bir kitaptır. Artık ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın.” (Araf,7/2)

Hüseyin bin Ahmed de verdiği nasihatların bu kaynaktan geldiğini belirterek bunun ne kadar önemli olduğunu söyler:

Eger ‘aqluñ ide idrāk naşīhat bu hemān kāfi

İderseñ havfı Allāh’dan bilürsin ‘ilm ü ‘irfānı

42b/1265

Varmaya dünyā için ol kimseye

Hakq-ıçün halkdan naşihat kesmeye

63 b/1974

Hüseyinî, verdiği nasihatlerde Peygamber Efendimiz'e Cebrâil vasıtasıyla ulaştırılan bilgilerin olduğunu da belirtir:

Ḥaberde Cebrâ'il virdi resûle

Bu naql andandur anı hoşça diñle

30a/870

Genel olarak bakıldığında şairlerin bu şekilde bir yol izlemelerinde Hz.Muhammed'in "Din nasihatir." ³²⁰ sözü de çok etkili olmuştur. Bu sebeptendir ki dinî ve tasavvufî nasihatnâmelerde şairler âyet ve hadisleri delil göstererek, anlatılan konuların tesirini de arttırmışlardır.

2.9.1. Nasihatlar

Eserde verilen nasihatler içerik sebebiyle çeşitlilik göstermektedir. Dinî öğretilerin ele alındığı, Allah'tan korkma, Hz.Muhammed(s.a.v.)'e duyulması gereken sevgi, âhiret inancı ,dünyanın aldatıcılığı, ölümden önce âhiret için hazırlık konularındaki öğütlerin yanında, tasavvufî konuları içeren şeyh, mürid ve mürşide ait öğütlere ve kişinin salih bir müslüman olması için uyması gereken nasihatlere de yer verilmiştir. Hüseyinî, eserinde nasihate yer vermesinin nedenini okuyanın cennete gitmesine vesile olarak belirtir:

Bu Ḥüseyinî bir naşîḥat didi hem sen hem eve

Kim tutarsa kona cennet içre tûba dalına

29a/852

2.9.1.1. Acele etmenin zararı

Dünyevî faaliyetlerimizde acele etmemek, sabırla hareket etmek gerekir. Atacağımız her adımı belli bir plan ve program dâhilinde atmalıyız. Önemli işlerimizi de bu sahada ehil olan kişilerle istişare ederek uygulamalıyız. Bir sıkıntının feraha kavuşması ancak ilerisini düşünerek sabırlı davranarak gerçekleşir³²¹. Zaten Peygamberimiz (s.a.v) "Acele şeytandandır" buyurarak bizleri uyarmıştır. Tasavvufta

³²⁰ *Müsned I*, 351; Buhârî, "Îmân", 42; Müslim, "Îmân", 95.

³²¹ 44b/1333-1341

da iyi iş işleyen hayır yapan kimseler, yaptıkları her işlerinde sabırla hareket etmişlerdir.

2.9.1.2. Ahiret hazırlığı

Eserimizde bir mü'minin âhiret hayatına hazırlığı için yapması gereken hususlara çokça yer verilmiştir. Hüseyinî'ye göre asıl varılacak yere uzanan yol çok uzak ve meşakkatlidir. Bu sebeple yola hazırlanarak çıkmak gerekmektedir. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, ömrü tamamlarken güzel amellerle süslemek, haramdan uzak kalmak bu hazırlığın süreçleridir.³²² Kusurunu eksikliğini bilenler, akıllı olanlar Allah'ın sevgisine kavuşmakta geri kalmaz, kendini beğenenler ve kusurlarını görmeyenler yolda kalırlar³²³ ve gidecekleri menzile varamazlar.

Zira Allah'ın kuluna vermiş olduğu önemli bir hazine olan akıl, mü'min için doğruyu ve yanlışı ayırt etmesinde çok önemli bir rehberdir. Gerçek akıl sahibi bir kişi için önemli olan, Allah'tan cennet istemesi değil, Allah'ın kudretini görebilmeyi dilemek olmalı,³²⁴ en büyük bağlılığı âhirete göstererek, dünyadaki hayatını ahirete hazırlanmak için yapmalıdır.³²⁵ Öldüğü zaman amellerini her iki yanında göreceğini unutmayarak,³²⁶ yüzünü Allah'a dönmeli ve emr edilen şekilde hayatını devam ettirmelidir. Zaten kul olmanın gereği de Allah'a ibadetten geçer.³²⁷

Allah, gizli olanları bilendir. Kulun işlediği bütün kötü amelleri kimse görmese bile Allah görür. İyi amel işleyenler için cennet, asi olan kullar için de kıyâmette huzur olmadığı gibi sonunda gönderilecek yerleri cehennem olacaktır. Unutmamalıdır ki "Kişi yaşadığı hâl üzere ölür ve öldüğü hâl üzere haşrolunur."³²⁸

2.9.1.3. Kulun Allah'a şükrü

Bir kulun Allah'a, kendisine verdiği nimetler nedeniyle elhamdülillah demesi, O'na sonsuz şükrünü bildirerek minnettar olmasıdır.³²⁹ Kulun Allah'a şükretmesi

³²² 3b/59,23b/642,26a/738

³²³ 3b/58-63,4a/64-65,16a/403-404-405-406

³²⁴ 29b/843-844-845-846-847-848-849-850-851

³²⁵ 53a/1610-1611, 26a/737-738, 26b/739-743,

³²⁶ 42a/1255-1264

³²⁷ 53a/1611

³²⁸ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, V, 663

³²⁹ 33b/975

bazen dille lâilâheillâllâh diyerek, bazen kalple, bazen de azalarla olur. Nimetlerin Allah'tan verildiğine inanmak, kalple şükür; “hamd olsun, şükür olsun “ sözleri dille şükür; Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan çalışmayla yorulan beden, azayla şükürün bir göstergesidir.

Kul, kendisine verilen nimetler sayesinde karnının doyduğunu, ömrünü sağlıklı geçirdiğini unutmamalıdır. Allah'ın sonsuz nimetlerine şükretmek bir ibâdet olarak görüldüğü için bu ibâdetin de çokça yapılması gerekmektedir.³³⁰ Fakat bazı kullar, sonu gelmez hırsları sebebiyle, kendisine verilen nimetlerin şükürünü unutturken³³¹ bazı kullar da ettikleri sonsuz şükür neticesinde Allah'ın lütuflarına mazhar olmaktadır.³³² Allah u Teâlâ :“Beni anın, ben de sizi anayım. Bana şükredin, nankörlük etmeyin.” (Bakara sûresi,152) âyetiyle de kulun nimetleri için rabbine şükretmesini, nankörlük yapmamasını buyurmuştur. Böylece verilen nimetlere şükreden bir kul, Allah'ın emrettiği şekilde doğru bir amel işlemişken, şükür olmayan bir kul isyana düştüğü için yaptığı ibadetleri de kabul olmaz.³³³

2.9.1.4. Kulun Allah'tan korkması

Eserde pek çok yerde geçen “kul” kelimesi Allah'tan korkan, günah işlemekten çekinen manalarıyla da zikredilmiştir.

Kulun Allah'tan korkması, O'na karşı duyduğu saygı ve sevgi sebebiyledir. O'nun sevgisinden uzak kalmış kulun Allah'tan korkması da beklenemez. Allah'ın sevgisinden mahrum olmamak için Allah'tan korkan kişi, Allah'a daha yakın olur, nefsinin arzularını engelleyerek, nefsin aldatıcılığına kanmaz.³³⁴ Nice evliya ve enbiya, Allah korkusu ile canını vermiştir.³³⁵Çünkü onlar, “Fakat kim de, Rabbinin (huzurunda duracağı) makamından korkup (gereğini yapar) nefsini de kötü hevesten men ederse; işte muhakkak ki cennet onun varacağı tek yerdir.” (Nâzi'at /40,41) âyetlerini tatbik etmeye çalışmışlardır.

³³⁰ 53b/1631, 69b/2180-2184

³³¹ 46b/1400

³³² 59a/1800,59b/1827

³³³ 61a/1874-1875

³³⁴ 22b/605-607,23a/626, 42b/ 1265

³³⁵ 23b/645

Allah'tan korkmak yapılan duanın kabul edilmesine ve ilâhî feyizlerin gönülde doğmasına vesiledir.³³⁶Hüseyinî, Allah'tan korkanların o rahmete kavuşacaklarını anlatır:

Qabül ide naşihât korka Hâk'dan

Girü qalmaya Raḥmân rahmetinden

42a/1254

Kul, eğer akli varsa Allah'tan korkmalı, kendisindeki ilim ve irfanın da Allah'dan geldiğine inanmalıdır.³³⁷

2.9.1.5. Kulun nefesine uyararak dünyaya aldanması

Dünya hayatı, insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden, aslında çok kısa olan, fakat insanların hiç sona ermeyecekmiş hükmünde yaşadığı bir ömürdür. Fakat bu ömür fâni olmasının yanında aldatıcıdır. Bunu unutmamak ve ecelin çok yakın olduğunu hatırlamak da gerekir.³³⁸ Bu yolda kişinin karşısında en büyük engeli nefsidir. Bunun için kişiyi doğruluktan uzaklaştırıp dünyayı sevdiren nefsi Hz.İsmail'in koçu gibi kurban etmek, Allah'ın yolundan ayrılmayıp Hakk'a ihlasla bağlanmak gerekir.³³⁹ Çünkü nefis yumuşaklık bulursa aslan kesilir.³⁴⁰

Kişiyi bu dünyanın güzel ve eğlenceleri yönleriyle oyalayan hem yapılması gereken ibadetlerinde hem de sosyal hayatında uyması gereken ahlâkî kurallarda geri kalmasına sebep olan nefis, ruhun süflî yönüdür:

Zehri sen sükker mi şanduñ meyl idersin cân-ıla

Hey yalancıdur muqarrer bakma kıl u kâlına

29b/846

Hüseyinî, nefis aradan çıkarılmadan gönlün aydınlanmayacağını, doğrunun görülemeyeceğini belirtir:

³³⁶ 22a/600,42a/1256

³³⁷ 42b/1265

³³⁸ 21b/581,23b/641,29b/845,56a/1707-1708,58b/1788

³³⁹ 40a/1188-1189

³⁴⁰ 67b/2111

Azād eyle bizi bu nefis elinden

Göre tā gözümüz nūr-ı tecellā

2a/12

Gel imdi sen bu naqşa hiç çevirme yüzüñi hergiz

Bu zāhir nefse aldanan muḥabbetden ırağ olur

40a/1193

Nefsinin isteklerini yerine getirirken, Hakk yolunda yapılması gereken iyi amellerden uzak olanların kıblesi Kâbe değil zevk ve safa tarafıdır. Böyle düşünerek ömrünü tamamlayanlar, aklını kullanmayıp kalbinde huzuru bulamayacak olanlardır. Bu şekilde vaktini dünya sevgisini ve bağlılığını arttıracak amellerle geçirenlerin müridliğe yakışan bir kalbi de bulunmaz.³⁴¹

Kul dünyanın güzelliğine aldanarak yaşadıkça nefis bu güzelliğe daha çok bağlanır. Her bağlanma beraberinde Allah'tan uzaklaşmayı, O'nun emirlerini uymamayı getirir. Eğer tecelli bularak yaşamayı isterse hem Allah'ı bulur hem de gönlü nurla dolar. Bu sebeple gafletten uzaklaşmak, varlıktan geçmek gerekmektedir³⁴². Yüzlerini Hak'tan çevirmiş olanlar, şeytanın aldatmacaları ile nefsinin emrinde yaşamaya başlar ve şeytanın kula verdiği kötü düşünceler, onu dalalete götürür. Tatlı bir içecek gibi görünen bu hileler aslında birer zehirdir. Yalnız aklını kullanarak doğruyu bulanlar bunlara kanmazlar. Bunların nefsi, nefis-i mutmainneye ulaşmıştır. Onların gönlünde dünya hayatının hiç değeri yoktur.³⁴³

Kısacası rüzgâr gibi esip çabuk geçen ve akarsuya benzeyen ömrü boşa geçirmemek gerekir.³⁴⁴

2.9.1.6. Allah'ın hidâyeti ve rahmeti

Hidâyet, maksada götüren yolu gösterme, gayeye vardırıran yolu tutmak anlamlarına gelir. Allah, kullarına doğru yolu gösteren yücelik makamının

³⁴¹ 70a/2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208

³⁴² 23a/632-638,23b/643-644, 26b/739-740-741-742-743

³⁴³ 15b/399-400-401,50a/1514

³⁴⁴ 56b/1727

aynasıdır.³⁴⁵Hâdî olan, nihâyete erdiren sadece Allah'tır.³⁴⁶ Kuluna dost³⁴⁷ ve yâr³⁴⁸olan Allah, kulun yanlışla yönelmesini ve günaha girmesini istemez. Kul da Allah'tan bu doğru yola kendisini ulaştırmasını umarak dua etmelidir.³⁴⁹

O'nun rahmetini umarak yaşayan kulları için hiçbir sıkıntı da yoktur.³⁵⁰ Yarattığı bütün varlıkları gözeten, kuşatan, merhamet eden ancak Allah(cc)'tır. Bir kul ne kadar hata yaparsa yapsın, Allah(cc)'ın o kula merhamet etmesi, acıyıp gözetmesi, Allah(cc)'ın bir rahmet tecellisidir, O'nun rahmetinin bir damlası bile her asi kul için yeterli olacaktır.³⁵¹ Hz.Muhammed(sav)'in yeryüzüne gönderilmesi âlemler için Allah'ın rahmetinin tecellisi, bir nimetidir. Hz.Muhammed'e iman ederek Hakk'ı zikredenler ve Kur'ân'a tâbi olanlar ancak Allah'ın rahmetine kavuşacaklardır.³⁵²

Hem Muḥammed kim ḥabībini gönderüp eyler mu'în

‘Āleme rahmet vü ni‘metdür ki yeksân eyledi³⁵³

İnsan, kendisi dışında yaratılan diğer varlıklara gösterdiği merhamet, hizmet ve vefasının temelini aslında Allah'tan geldiğini de unutmamalıdır. Allah'a hidayetini vakıf olmak isteyen kişinin yapması gereken, Allah'ın rızasını kazanmak için çalışmaktır. Allah'ın rızasından başka bir yola giren kişinin kötü durumlara düşmekten başka kazancı olmayacaktır. Bu yolda olan kişiye kâmil bir mürşit gereklidir. Hakk'ın rızasını kazanacak olanlar, Resûlün dediğinden sapmayan, Allah'ın farzlarını takip edenlerdir. Çünkü sünnetler ve farzlar kişiyi yapabileceği hatalarından uzak tutacak ve koruyacaktır.³⁵⁴

2.9.1.7. Allah'ın kudreti

Allah'ın her şeye kâdir olması, dilediği her şeyi yapması şeklinde tecellî eden kudret sıfatı, aynı zaman da Allah'ın kâinatta zâhir olan gücünün de bir delilidir. Bu

³⁴⁵ 5b/105

³⁴⁶ 25b/715, 39a/1159, 52a/1606, 60a/1843

³⁴⁷ 38a/1120

³⁴⁸ 4a/66, 9a/204, 23a/630, 31a/905

³⁴⁹ 36a/1066

³⁵⁰ 36b/1066, 52b/1591, 53a/1619

³⁵¹ 3a/37, 4b/87-89

³⁵² 42a/1251-1252-1253-1254

³⁵³ 7b/164, 15b/398, 26a/736

³⁵⁴ 36b/1072-1073-1074-1076-1077-1078

kudretin delili kâinata bakılınca görülebilir.³⁵⁵Tarik-i matlup, Kadîm ü lâ-yezal³⁵⁶,tarik-i sun'ı kudret³⁵⁷olan Allah, bu sonsuz kudreti sebebiyle rahmet deryâsıdır³⁵⁸Sonsuz ve yok olmayacak olan sadece Allah'tır. Yedi kat gökler O'nun kudreti yanında bir nokta bile değildir. O güneştir, başka ne varsa hepsi bir gölgeden ibârettir, cümle eşyayı yaratan bir padişaktır, sultandır. O kudret sahibidir, eşi ve benzeri yoktur.³⁵⁹ Âlemdede görülen ne varsa hepsi O'nun emriyle ve gücüyle var olmuştur:

Cümle ef'al hep anuñdur hem şıfat

Çamu yirden görünendür nür-ı zât

4b/78

Ya'nî emriyle olur ol yaradur

Her fi'ili işleyene aradur

4b/79

Kâinat sonsuz ve ebedî bir kudretle yaratılmıştır. Yaratılan bu varlıklarda Allah'ın kudretinden ve ebediliğinden de izler taşımaktadır. Kâinatın bu emsalsiz nizamının içinde yaratılan her varlığın çiftler halinde yaratılmış olmasını görmek ve idrak etmek isteyenler için derin anlamlar yatmaktadır. Güneş ayla, dünya âhiretle, hastalık sıhhatle, gece gündüzle çift olarak yaratılmıştır. Bunları yaratan Allah, doğmamış, doğurmamıştır.³⁶⁰ Âlem O'nun "ol" demesiyle meydana gelir; yedi kat gökler yedi kat yer Allah'ın yaratma gücünün bir işaretidir. Ölen her canlının Kıyâmet günü dirileceğini haber veren de Allah'tır. Bunlar Levh-i mahfuz'da önceden yazılmıştır.³⁶¹

³⁵⁵ 18b/478-483

³⁵⁶ 3a/48, 4a/68

³⁵⁷ 45a/1365

³⁵⁸ 5a/93

³⁵⁹ 4a/68-69-70-71-72-73-74-75

³⁶⁰ 57a/1738-1739-1740-1741-1742-1743-1744-1745-1746

³⁶¹ 45b/1365-1366-1367-1368-1374

Allah istediğini istediği şekilde yaratır, kimini gözsüz kimini dilsiz, kimini sağır eyler, kimini hasta bir şekilde lekeli tende, kimini sağ eyler, kimini ölü eyler. O'nun yaratma kudreti sonsuzdur.³⁶²

Kâdir ve Kâhâr olan Allah öyle yücedir ki Allah'ı inkâr eden Nemrud ve kavmi küçük bir sivrisinekle helâk edilmişlerdi.³⁶³

Eserde, Hüseyinî'nin Allah'ın kudretine gösterdiği bir delil de Allah'ın yarattığı Kafdağı'dır. Allah'ın hikmetini anlamak için Kafdağı'nı da bilmek gerekir. Kafdağının genişliği yedi dünya kadardır. Dağların hepsinden daha yücedir. Orada türlü mahlûkat vardır, fakat insanoğlu var mı yok mu bilinmez. İçi meleklerle doludur. Herbirinin elinde altından daha kıvılcık bir bayrak vardır. Her alemde, nurlu bir hatla "lâilâhe illallah Muhammed resûlullah" yazılıdır. Bu meleklerin sayısı sayılamayacak kadar çoktur.³⁶⁴

2.9.1.8. Allah'ı zikretmenin faydası

Zikir, Allah'ı, isim ve sıfatlarıyla anmak, tefekkür etmek ve gaflet içerisinde olmamak demektir. Derdi olan bir kul ne zaman Allah derse, herşeye gücü yeten Kâdir olan Allah bu derdi dermana kavuşturur, günahkâr kulunun ayıbını örten, Settâr'dır. Kulunun ne kadar çok günahı olsa da, dilindeki Allah zikriyle bu kusurlarını affeden Gafîr, Gaffâr, Gafûr olan da O'dur.³⁶⁵

Allah'ı güzel isimleriyle anmak en güzel zikirdir. Çünkü "Allah" kelamı cemi' esmâyı içinde barındırır.³⁶⁶ Bir kul, asıl huzuru ve mutluluğu kalpten Allah'ı zikrederek bulacaktır. Kur'ân-ı Kerim'de bildirilen: "Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Ra'd,13/28) âyetiyle de bu gerçek haber verilmiştir. Böylece Allah'ın tek olduğunu ve O'ndan başka ilah olmadığına inanan kul, bela ve sıkıntılarının da Allah tarafından bertaraf edileceğini bilir, tek gücün ve kudretin Allah'da olduğunu bilerek her şeyi Allah'tan ister.

³⁶² 46a/1394-1395-1396

³⁶³ 50b/1536, 42a/1259

³⁶⁴ 57a/1748-1749, 57b/1753-1754-1755-1756-1757-1758

³⁶⁵ 33a/961-962-963-964

³⁶⁶ 33b/983

2.9.1.9. Cenneti kazanmak için kulun yapması gerekenler

Eserimizde insandaki kulluk bilincini arttırmak için dünya hayatını yaşarken devam etmesi gereken bir yol belirlenmiş, mü'min için bir mükâfat yeri olan cennetin ve cennet ehlinin vasıflarına yer verilmiştir.

Mü'min, yaratılmasındaki gerçek sebebin eğlenmek ve gülmekten ibâret olmadığını idrâk edebilmelidir. Ağlamak ve gülmek her ne kadar insanın yaradılışı gereği engel olamadığı bir davranışı olsa da Allah, az gülüp çok ağlamayı emr eder.(Tevbe 9/82)

Cennet, dünyada sıkıntıyla yaşayan ve sıkıntılarına sabretmeyi bilen, eğlenmeyi ve gülmeyi tecih etmeyen kulların yeri olacaktır; zira az gülüp çok ağlamak cennet ehline mahsustur.³⁶⁷Kulun yeri cennettir, fakat bunu değiştirecek olan da kulun kendisidir:

Yirüñ Firdevs-i 'âlâ iken anda

Nedendür saña lâyıķ oldu külhan

23a/635

Dünya kulun cennetle mükâfatlandırılması için vesile olarak görülmeli, ameller de buna göre işlenmelidir. Peygamberin sünnetine uyarak yaşayanlar³⁶⁸, dünya malına önem vermeyenler, hayır işleyerek iyilik yapan sâlih kullar, ³⁶⁹yoksullukla ömrünü geçirenler³⁷⁰, veliler, peygamberler, âlimler ve bütün mü'minler³⁷¹ ömürlerini iyi amellerle tamamladıkları için mükâfata kavuşacaklardır.

Allah, kendisine itaat eden kullarına da cenneti verecektir.³⁷²Öyle ki Cennet mümin için duraktır, bu sebeple kulun nefesine uyarak dünyaya aldanmaması gerekir.³⁷³Fakat kulun nefesine değil aklına uyması ve ilâhî feyzin kalbinde zuhurunu istemesi daha önemlidir:

³⁶⁷ 2a/17-18-19-20-21

³⁶⁸ 19a/493

³⁶⁹ 55a/1671, 55b/1684

³⁷⁰ 30b/886

³⁷¹ 31a/892-893

³⁷² 12b/310

³⁷³ 3b/60

‘Ākīl-iseñ sen tecellī istegil

Dimegil virgil baña cennet burak

3b/60

2.9.1.10. Cehennem ehlinin özellikleri

Allah, cennetin ve cehennem var olduğunu, itaat eden kulların cennette, asi kulların da cehennemde bulunacağını buyurur:

Buyurdı Kādir ü Kāhhār ki cennet var cehennem var

İrerler ‘āsīler oda muṭ‘iler ide seyrānı

42a/1259

Bunlar cehennemde boyunlarından aşağı sarkıtılır, çenelerinden bağlanır, zira dalalet bunların gözlerini kapatmıştır gerçeği göremezler, dünyada çok rahat yaşarlar fakat âhirette ateş içinde sararmış olarak bulunurlar. Bunlar kibirlerinden gerçeği göremezler, elleri boyunlarından bağlı bir şekilde gözleri gök, yüzleri karadır. Kötü kokarlar, onlara irinler içirilecektir. Onların gözlerini Allah kör etmiştir artık gerçekleri göremezler. Bedenleri nârın içinde katranlaşır, fakat Allah onlara yardım etmez, zira bu kimseler dünyadayken namaz kılmazlar, ibâdet etmezlerdi. Ey Müslümanlar! Bu şekilde yaşamaktan sakının zira dünya kişiyi başdan çıkarır, kişi kendi sonunu kendisi hazırlar.³⁷⁴ Zira kul dünyada yaptığı her amelin karşılığını âhirette görecektir.

Cehennemden uzak kalmak için Allah’ı ve sevdiklerini sevmek, düşmanlarına düşman olup onları sevmemek gerekir. Başta Peygamber Efendimiz’in dört sevgili dostu olan Hz.Ebûbekir, Hz.Osman, Hz.Ömer ve Hz.Ali vardır. Bunları sevmeyen ve sevmedikleri için de doğru yolda yaşamayanlar cehennem ehli olarak anılır.³⁷⁵ Şehvete kapılarak günah işleyen ve Allah’ın emirlerine uymayarak asi davrananlar, Allah’a iman etmeden ölenler³⁷⁶ başkasına eziyet ederek davranan beyler, zekâtını vermeyen

³⁷⁴ 40a/1194-1198, 40b/1199-1208

³⁷⁵ 19a/490, 40a/1188

³⁷⁶ 39b/1165, 42a/1259, 55a/1669

zenginler, yalan söyleyenler, dünyaya bağlı yaşayarak âhiret hayatını düşünmeyenler, zengin olup da ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyenler, namazını doğru kılmayanlar cehennemlik olduğu gibi doğruyu örten ve dünyalık yaşayan kadılar da cehennemle cezalandırılacaklardır.³⁷⁷Oysaki kadılık makamında Allah'ın hükümlerine bağlı kalmak, doğrudan ayrılmamak, gerçeği gizlemeden olduğu şekliyle görüp hüküm vermek çok önemlidir.

2.9.1.11. Hak yolundan ayrılmamak ve gafletten kurtulmak

Allah'ı ve O'nun emirlerini unutanlar gaflet içindedirler. Eğer bir kul gafletten kurtulmak isterse takip edeceği yol, Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de bildirdikleri ve Peygamber Efendimiz'in sünnetlerinden oluşan Hak yoldur. Kulağının gaflet beziyle³⁷⁸ tıkalı olmasını istemeyen bir kul, Hak yolundan ayrılmaz, onu yoldaş edinir.
379

Allah u teâlâ da “İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara sapmayın. O yollar sizi parça parça edip Hak yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti.”(En'am,6/153) âyetiyle, Allah'ı bilmenin gönüldeki endişeleri de yok edeceğini anlatır.³⁸⁰

Hüseyinî:

Dünyeyñ olmuşdur dinüñ kıbleñ nisāñ

Key şaşın kim yavlağ olmuşsın uşañ

70a/2205

Yok şafā qalbüñde aşla bu yola

Pes mürīdik sende var mı gör hele

70a/2206

³⁷⁷ 30a/875-876, 30b/876-877-878-879

³⁷⁸ 52a/1582

³⁷⁹ 20b/545-546,553, 21b/578-582, 42a/1251

³⁸⁰ 21a/557-558

Beyitlerinde ikazda bulunurken, Allah'ı bilenlerin, gönüllerinde huzur bulacağını belirtmektedir.³⁸¹

2.9.1.12. Hal ehli olmanın özellikleri

Sûfilere göre hâl, kulun bir gayret sarf etmeden, kalbinde doğuveren sevinç, heyecan, ferahlık gibi durumlarıdır. Buna göre hâl, Allah'ın bir lütfudur. Hâl sahibi halden hâle yükselir. Bunlara “ehl-i hâl” tabir olunur.³⁸² Hal, Hakk'tan kalbe gelen bir manadır. Bu mana geldiği zaman, kul onu iradesi ve kesbi ile kendinden uzaklaştırılmaz, gelmediği zaman da tekellüf ve zorla cezb ve celb edemez.³⁸³

Allah'ın vahdet sırlarının vasıfları ancak bu hâle bilinebilir,³⁸⁴ arifin kalbine doğan bu manalar, ehl-i irfânın anlattıklarından duyulanlarla elde edilmez. Nitekim kula Allah'tan gelen bir lütuf olan bu manaları anlamak için, mü'minin duyduklarını hayatında uygulaması şarttır:

Ehl-i 'irfândan işidüp kâl-ıla

Kalma anda tâ bulasın hâl-ıla

6b/134

Tasavvufî bilgi, kâinatın ve Allah'ın hakikatini kalben keşfedip, ruhen idrak etmeye dayanır. Bunun için de nefis terbiyesi gerekmektedir.³⁸⁵ Bu noktada nefsin dört şeyi terk etmesi önemlidir: “Terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk”.³⁸⁶ Böylece kul, “Mûtû kable ente mûtû” -Ölmeden önce ölünüz.-kudsî hadisinde belirtilen düstura sahip olup kâlden hâle geçer. Sonucunda da varlık, hâle hakikati kavrar.

Tasavvufî hakikatleri idrak edemeyen, öğrendiği zahirî ilmiyle gururlanan “kâl ehli”nin Allah'a ulaşması, O'nun hakikatlerine vakıf olması beklenemez. Hakikatleri göremeyen bir kalp paslanmış sayılır. Gönlün paslanmasına vesile olan dünyaya ait

³⁸¹ 21a/558

³⁸² İskender Pala, *a.g.e.*, s.184 .

³⁸³ Annemarie Schimmel, *İslam'ın Mistik Boyutları*, Alfa Yay., İstanbul 2018, s.152.

³⁸⁴ 3a/44

³⁸⁵ Azmi Bilgin, “Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın Mahiyeti”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 24/Bahar, 2014.

³⁸⁶ 6b/140

maddi zevklerden arınmalı, cehd etmeli ve en önemlisi de bir mürşidin rehberliğine başvurulmalıdır. Bir insanın dünya makamını elde etmesi, o kişinin iradesiyle çalışması ve başarması sonucunda elde edilir. Buna karşılık hâller, kişinin yaptığı güzel davranışları, iyiliklerine karşılık tamamen ilâhî bağışlardan ibarettir. Zira mânevî hâller Allah'ın bir lütfu olarak iyi ameller karşılığında kişiye verilir.³⁸⁷

2.9.1.13. Kamil bir şeyhin özellikleri

Hüseyin bin Ahmed'e göre, Allah'ın emirlerini yerine getiren yalancı olmayan, gülünecek durumlara düşmeyen kişi kâmil şeyhtir:

İmdi oldur şeyh olan añañ yakîn

Getüre yirine her emriñ Hâk'uñ

62b/1939

Bir şeyhin sırr-ı vahdete erişmesi, Allah'la beraber olmasına ve sevgisini hissetmesine bağlıdır. Böylelikle Hz.Muhammed (sav)'le arasındaki perdeyi kaldırabilir, gördüğü her şeyin aslını hayatında uygular, anlattıkları sadece sözde kalmaz.³⁸⁸

Şaire göre kâmil bir şeyhte olması gereken yirmi şart vardır. Bu vasıflardan biri eksik kalsa, o şeyhin şeyhliği sayılmaz:

Ol yigirmi şart kim virmiş buña

Tâ kim irşâd ide ol öñden şoña

63a/1947

İlk şart, kâmil bir şeyhin itikadının olmasıdır. İtikad dinde direk gibidir. Bunu bilerek herkesin gönül levhini silmesi, kalbinin içini maddi istek ve arzuların temizlemesi gerekirken, davranışlarında da bid'at bulunmamasına dikkat etmesi, sünnet yolunda ilerlemesi gerekmektedir.³⁸⁹

³⁸⁷ 62a/1921-1922-1923-1924-1925-1926

³⁸⁸ 62b/1939-1940-1941-1942

³⁸⁹ 63a/1951-1952-1953

Şeyhlikte ikinci şart, şeri'at ilmini bilmektir. Ancak şeyh, bu şekilde müridin karşılaştığı müşküllerde ona yardımcı olabilir. Şeyhin, Allah'ın sırlarına vakıf olacak şekilde kendi marifeti vardır. İtikad içinde dürüst davranır, sünnet yolundan ayrılmaz. Yanına gelen akli başında olmayan bir kişiye davranırken bile bir kılı ikiye ayırabilecek kadar gerçekten ve doğruluktan uzaklaşmaz.³⁹⁰

Şeyhte olması gereken üçüncü şart, akla göre hareket etmesi, duygularını işine karıştırmadan manalar âlemini süslemesidir. Böylece müridin Allah'ın sırlarına vakıf olma yolculuğunda alması gereken eğitimini tamamlamasında yardımcı olabilir.³⁹¹

Dördüncü şartı cömertlik ve eli açıklık olmalıdır. Müridin bir hâcetini eli açık olan bir şeyh giderebilir.³⁹²

Beşinci şart, şeyhin kahraman bir cengâver olmasıdır. Ancak bu şekilde onu savaş hilesiyle yenmek isteyenler başarıya ulaşamazlar. Müridinin az bir işi olsa bile ondan yüz çevirmez ve Peygamber Efendimiz'in de buyurduğu gibi her hasetçinin fitnessi olan hiçbir söze değer vermez.³⁹³

Şeyhlikte altıncı şart, nefsine ve onun şehvetli yüzüne kanmamaktır. Zira kadınlara ve oğlana meyleden bir şeyhin müritlerinin gözünde değeri olmaz. Bir işe yeni başlayan kişinin itikadı gevşek olur, rüzgâr bile o kişiyi yıkar. İşte müridi de güçlü kılacak olan güç şeyhi olduğu için, şeyh de güçlü bir itikada sahip bulunmalıdır.³⁹⁴

Yedinci şart, dünya nimetlerinin o şeyhin gözünde değersiz olmasıdır. Şeyh için önemli olan müridine yardım etmek ve ihsanda bulunmaktır. Öyle ki, eğer şeyhin, malı varsa halka dağıtmalı dert yükü taşımayan, gamdan azade olmuş bir insan olmalıdır. Dünya malına değer vermeyen şeyh, müridinin malına değer vermez ve Allah aşkıyla sarhoşluğu sebebiyle felekler mest olur.³⁹⁵

Sekizinci şart şeyhin şefkatidir. Bu şefkati bütün müridlerine gösteren şeyhin, gönlü katı olmaz, daima merhametlidir. Eğer dünyaya ait bir meşgale bulursa, gönlü sıkıntıya düşer. Gönlünü kabz halinden kurtarması gerektiğini bilen şeyh, müridinin

³⁹⁰ 63a/1954-1955-1956

³⁹¹ 63a/1957-1958

³⁹² 63a/1959-1960

³⁹³ 63b/1961-1962-1963-1964

³⁹⁴ 63b/1965-1966-1967-1968

³⁹⁵ 63b/1969-1970-1971-1972

halini gözlerinden anlayacak kadar ona yakın durup müridine her an yardımda bulunmalıdır.³⁹⁶

Kamil bir şeyh olmanın dokuzuncu şartı, yumuşak huydur. Bu, şeyhin bir meziyetidir. Hiçbir şey onu bu huyundan uzaklaştıramaz. Müridine suçu yokken kötü bir söz söylemez ve müridinin ilim yolundan ayrılmasına fırsat vermez. Eğer ilim yolunda müridinin bir hatası olursa onu uyarır; müridin bu yoldan soğumasına fırsat vermez.³⁹⁷

Onuncu şartı, bir hata gördüğünde affetmesidir. Zira her insanın bir kusuru vardır. Eğer müridinin bir kusurunu görürse uyarıp bağışlayarak nasihatlerle doğru olanı gösterir. Eğer müride yaptığı nasihatleri, müridin düzelmesi için fayda vermezse cezalandırması gerekir.³⁹⁸

Kâmil şeyhlikte onbirinci şart, her gönülde yer bulacak kadar güzel huylu olmaktır. Müridinin gönlünde yer bulacak bir sevgi gösteren şeyhten müridi de korkmaz. Zira bir müridin gönlü ancak şeyhinin gönlündeki güzellik sayesinde Allah'ın sevgisine yol bulacaktır.³⁹⁹

Kâmil bir şeyhin kendinden çok başkalarının menfaatini düşünmesi ve fedakâr davranması on ikinci şarttır. Gönlünde dert yarası olan müridine çâre olacak bir dost olan şeyh, kendi işi için değil onun gönül sıkıntısını gidermek için çalışır.⁴⁰⁰

On üçüncü şart, kâmil bir şeyhin kerâmet verilecek şekilde lütuf ve ihsan dolu olmasıdır. Zira şeyhin varlığından gelen bu kerâmetler, müritlere dağılır. Her bir mürid, bu kerametlerden pek çok mertebeler bulur. Eğer bir kişi bu mertebelere erişmek istiyorsa, ilim mektebine gelmelidir.⁴⁰¹

On dördüncü şart, kâmil bir şeyhin tevekkül ehli olmasıdır. Zira her murada tevekkülle ulaşılır. Rızık Allah'ın verdiği iman eden kullar, saadet bulurlar. Ehl-i beyt de bu tevekkül sayesinde murada erdiği için, mürid de bu şekilde

³⁹⁶ 63b/1973-1974-1975-1976-1977-1978

³⁹⁷ 64a/1979-1980-1981-1982-1983

³⁹⁸ 64a/1984-1985-1986-1987

³⁹⁹ 64a/1988-1989-1990

⁴⁰⁰ 64a/1991-1992

⁴⁰¹ 64a/1993-1994-1995-1996

davranır.⁴⁰²Çünkü herşeyin kıymeti rızıkladır. Bir kulun rızıkı, Allah tarafından önceden tayin edilmiştir, bunun hikmetini bilmek ve düşünmek gerekmektedir.⁴⁰³

On beşinci şart, şeyhin kibirden uzak durmasıdır. Selamet ancak bu şekilde bulunur. Şeyhin, yanına kim gelirse her birinin içinde bulunduğu durumuna göre çeşitli nasihatlerle onları aydınlatırken, nasihatlarını tutmayanlara da lanet etmez. Hatta nasihatleri fayda etmiyorsa, bu kişilerden uzak durur. Kamil bir şeyh, müritlerinin çok olmasıyla sevinmez, az olmasıyla da kederlenmez. Müridinin çokluğuyla sevinen şeyh, kendi değerini düşürür. Çünkü kâmil bir şeyh mürid sayısının az ya da çok olmasıyla övünmez.⁴⁰⁴ Şeyh, irşad eder, aydınlatır; hidâyeti veren Allah'tır. Şeyh Allah'ın inâyetini kazanmak için bir rehberdir.⁴⁰⁵

On yedinci şart, şeyhin vakarlı davranması gerekir. Bu başkalarının hakir göreceği şekilde bulunmamalıdır. Hürmet edilen mürşit ağırbaşlı olur.⁴⁰⁶

Şeyhlikte on sekizinci şart, acele etmemektir. Zira işlerde acele zarar getirir. Bir iş yavaş yavaş olgunlaşır. Güç ile değil sabırla, elde edilen iş başarılı olur. Nasıl bir ayna kara demirden sabırla ve acele etmeden oluşuyorsa, bir iş de ancak sabırla kemale erer.⁴⁰⁷

Şeyhlikte mizaç da çok önemlidir. Bu şeyhlikte on dokuzuncu şarttır. Peygamberimizin hadisinde işaret ettiği gibi bir şeyh,⁴⁰⁸ verdiği sözden dönmez, dürüst davranır,⁴⁰⁹ sözünde durur.

Heybetli duruş da şeyh için önemlidir bu, yirmici şarttır. Müritlerinin çekinmesini bu duruşu sağlar. Müridin şeyhinden öyle çekinir ki, şeyhini görmediği zaman bile yanındaymış gibi yaşar. Bu korkuyla müridin nefsi erir, şeytan müritle uğraşacak fırsat bulamaz.⁴¹⁰

⁴⁰² 1997-1998-1999-2000-2001-2002-2003

⁴⁰³ Burada rızık önceden belirlenmiş olduğuna bir işaret vardır. "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızık Allah'a âit olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de o bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) dir."Hud,11/6

⁴⁰⁴ 2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011

⁴⁰⁵ 64b/2012-20113-2014

⁴⁰⁶ 65a/2015-2016-2017-2018

⁴⁰⁷ 65a/2019-20202021

⁴⁰⁸ "Men sebete nebete", Kim sebât ederse nebat eder(ondan hayırlar) biter.

⁴⁰⁹ 65a/2024-2025-2026

⁴¹⁰ 65a/2028-2029-2030-2031

2.9.1.14. Kendini bilen Rabbini bilir

Yaratılan en mükemmel varlık olan insan, kâinatta bir zerreden ibâret olduğunu bilmeli, yaradılışının aslını öğrenmelidir. Bu noktada kişinin kendini bilmesi için, Ben kimim? Nereden geldim? Niçin geldim? Nereye gidiyorum? sorularını sorgulaması gerekir. Eğer bu sorulara cevap arama endişesinde değilse, kişi asla kendisiyle karşılaşamaz. Aslında cevabın olduğu gerçek hazine yine kişinin kendisindedir. Varlığın aslı olan bu âlem bir aynadır. Zira Allah kendi varlık tecellilerini ayna hükmündeki kâinata yansıtmıştır. Nefsini arayan bu âlemde bir zerre olan insanın âleme bakarak kendini bulmasına yardım edecektir.⁴¹¹

Çatresin sen baḥr-i ‘ummān sendedür

Zerresin sen şems-i tâbān sendedür

5b/119

Allah için canını vermeyen Rabbini de bulamaz. Kâinatta görülen Hakk'ın güzelliği ancak ona duyulan aşkın gözüyle bakılırsa görülebilir. Bu âlemde ancak bir katre boyutunda olan kula düşen görev, Rabbini bulma yolundaki bütün sebeplere sarılmasıdır.⁴¹²

Güneş midür yâḥud deryâ ki zâhir oldı bu katre

Yine bu katre olmuşdur hemân ol aşla bil mir‘ât

3a/41

Aslında bu, bir nevi kâinatı okumaktır. Okumanın bizâtihi amacı kişinin kendini bilmesidir. Limâallah sırrıyla bir olmayan kendini bilemez. Kendini bilemeyen de Hakk'ı bilemez. Ancak bu şekilde Rabbini bilecek ve Rabbine yakın olacaktır.⁴¹³ Bu yakınlığın yolu da Allah'la beraber olmak, sürekli düşünmek ve her an görüldüğünü düşünerek yaşamaktır. Kendini bilmeyen Hakk'ı bilemez. Bu sırta ermek

⁴¹¹ 3a/40 3a/45, 5a/103-104, 7a/150-153

⁴¹² 5b/113-117-118

⁴¹³ 7b/160-164

için, kişinin kendinin dışına çıkması gerekir. Zira aramak için yola çıkmayan ilâhî sırlara ve hakikate ulaşamaz.⁴¹⁴

Kendisini bu gözle gören ve nefsinin bilen kimse Rabbinin kendisinde tecelli ettiğini anlar.

2.9.1.15. Kıyamet gününün özellikleri

Hüseyinî, eserinde kıyâmet gününü de anlatır. Ona göre kıyâmet kulların, dehşetinden sağa sola kaçtığı, kiminin önceden yaptığı yanlışlarına pişman olup hüznlendiği bazılarının da iyi amellerinden ötürü sevinçli olduğu bir gündür. Bu günde şiddetli bir sarsılma ile yeraltındaki bütün hazineler ve ölmüş olanlar ortaya çıkar.⁴¹⁵

Kıyâmet günü kullara dünyada yaptıkları ameller sorulur, nicesi hor olur yaptıkları yüzlerine vurulur. Bahar mevsiminde, önceden toprağa atılan ekinlerin boy vermesi gibi bu ameller karşılığını bulur. Kullar amellerine bakılarak ya baharda toprağa üşüşen çekirgeler gibi ya da rahmet yağmuru gibi olurlar ve dünyada işlediklerinin karşılığını alırlar. Gündüz oruç tutup, gece ibâdet yapan ve kendisini bu yola adayan niceleri dünyada ettikleri ta'at tohumunun bereketini görürler. Dünyada ibâdet üzere yaşayanlar birbirlerini, dirildikten sonra da görürler ve cennette seyran ederler.⁴¹⁶ Aslında ölüm, mü'min kullar için bir hediye, kıyâmet ise bayramdır.⁴¹⁷

İbâdet yemişinden mahrum kulların ibâdet ağaçları, bahar geldiği halde yeşermeyen kuru ağaçlar gibidir. Çünkü günah kışı onların ağaçlarını bir daha yeşermemek üzere kurutmuştur. En ufak bir hayır işleyen kulların bu iyilikleri kıyâmette mükâfatlandırılır. Kötülük yapanlar da şiddetli azaba uğralar.⁴¹⁸

⁴¹⁴ 24a/660-661-662-663-664-665-666-667

⁴¹⁵ 54b/1652-1653-1654-1655-1656-1667

⁴¹⁶ 55a/1668-1683

⁴¹⁷ 58b/1795-1797

⁴¹⁸ 55b/1684-1700

Dünyada ekilen ne ise, âhirette biçilecek şey o olacaktır. Hayır işleyen hayır, şer işleyen şer görecektir. Kıyâmet gününün şiddeti ve kulların yaşayacakları Kur'ân-ı Kerim'de de açıkça bildirmiştir.⁴¹⁹

2.9.1.16. Müridin özellikleri

Müridliğin ilk şartı tövbedir. Ameller tövbeyle bir sadef gibi değer kazanır ve imanı sağlamlaştırır⁴²⁰. Hakk'ı bulmanın hedeflendiği ilim yolundaki ilk adım ne kadar sağlam atılırsa, ardından gelecek her mertebenin visali mümkün olur. Tövbe eden bir mürit, Allah'ın azabından korkarak kötü amellerinden de vaz geçmiş olur.⁴²¹

Nefsini her türlü zevkten uzak tutan mürid için dünyanın hiçbir önemi yoktur. Şeyhine verdiği söz gereği dünya hayatının metaından uzak kalır ve büyük mevkilere dönüp bakmaz.⁴²² Vaktinin çoğunu riyâzet ve ibâdetle geçiren ve bu sebeple toplumdaki uzak yaşayan müridin gönlünde Allah'tan ve şeyhinden başka hiçbir şey olmaz. Mârifet zevkine ulaşmak isteyen bir mürid ayna gibi şeyhini aksettirecek kadar onunla aynı özellikleri taşır. Bu ayna aynı zamanda Hz.Muhammed'i de aksettiren bir aynadır.⁴²³

Mertebeyle ulaşmak ve Hakk'ı bulma yolunda bid'ate uymamanın önemini bilen mürid için ehl-i sünnet itikâdı çok önemlidir.⁴²⁴ Bu sebeple Allah tarafından kullarına yasaklanan amelleri işlemekten korkar ve nefsinin bu yolda kendisine engel olmasına izin vermez. Çok takvalı olmak için sûfi adabının üç yoluna uyması gerektiğini bilerek, “killet-i taam, killet-i menâm, killet-i kelâm” yani az yemek, az uyumak, az konuşmak düsturuna uyar ve nefesine yenik düşmez. Böylece dünyâ zevklerinde uzaklaşır. Zaten Peygamber Efendimiz, nefisle savaşa büyük cihat demiştir. Sûfilerin buna göre nefisle mücadele, riyâzet ve mücahede etmeleri gerekir.

⁴¹⁹ Kıyâmet, 75/7-10,13,A1-i İmran, 3/77,185,Tâhâ,20/101

⁴²⁰ 66b/2082

⁴²¹ 67a/2084-2085-2086-2087-2088

⁴²² 67a/2088-2089-2090

⁴²³ 67a/2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097

⁴²⁴ 67a/2100

Kur'ân'daki "en-nefs el emmâre bi's-sû" kötülüğü emreden nefis" ⁴²⁵ ifadesi sûfîlerin arınma yönteminin başlangıç noktasını oluştururken "en-nefs el-levvâme" kendisini "kınayan nefis"⁴²⁶ ifadesi de aşağı yukarı insanların eylemlerini gözetleyen ve onları denetleyen bir bilince karşılık gelmektedir. Sonunda "mutmainne"sükûna kavuşan nefis olur;⁴²⁷ bu durumda ruh, Kur'ân'a göre asıl vatanına, Rabbine dönmüştür.⁴²⁸ Bu sebeple mürid, az yiyerek nefsinin bir aslana benzemesini engellemelidir.⁴²⁹ Paslı bir aynanın gerçeği göstermemesi gibi, nefisle kaplanmış bir gönlün Hakk'a ait güzellikleri göstermeyeceğini bilmeli, Hakk'a ulaşmasına engel olan şeylerden uzak kalarak sabırla şeyhine itaat etmelidir.⁴³⁰ Allah'a olan yakınlığını arttırmak ve şeyhine benzemesi için dilini kötülüklerden arındırmak ve Allah'ı zikretmelidir. Zira Allah'ı dilinde zikirle anmamak ancak avamın işidir.⁴³¹

Hak, can veren su ve faydalı bir maden; batıl ise varlığı geçici olan, suyun yüzeyindeki köpük ve madenin üzerinde birikmiş tortuya benzer. Kur'an-ı Kerim'de de buyurulduğu gibi: "Batıl zaten yıkılmaya mahkûmdur."⁴³² Dolayısıyla hakkın gücü gerçek olup batılınki sahtedir. Âlemin bütün mülkü müridin olsa bile, haktan ayrılmamak için dönüp ona bakmaz.⁴³³

Allah'ın rahmetine kavuşabilmek için, Allah karşısında aczini bilir, gerçek zengin Allah olduğunu ve kendisinin mutlak bir ihtiyaç içinde bulunduğunun şuuruna sahiptir. Bâtıl endişeye ve vehimlere kapılmaz.⁴³⁴

Şeyhinin gözünde kendi değerini düşürüp marifet ve mertebeye ulaşmasına yalan söylemenin engel olacağını bildiği için her zaman doğru söyler, yalanı sevmez.⁴³⁵ Allah'ın sevgisine nail olmak yolunda eğriliğin asla yeri olmayacağını bilen müridin kalbinde hıyanet de yoktur. Güzel huylu olup da güzel ameller işleyen müride şeyhi

⁴²⁵ Yusuf ,12/53

⁴²⁶ Kıyâmet, 75/2

⁴²⁷ Fecr, 89/27

⁴²⁸ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, s.167

⁴²⁹ 67b/2111

⁴³⁰ 67b/2105-2106-2107-2108-2109

⁴³¹ 68a/2124-2125-2126

⁴³² İsrâ, 17/81

⁴³³ 68a/2127-2128-2129-2130

⁴³⁴ 68a/2130-2131-2132-2133-2134

⁴³⁵ 68a/2135-2136-2137, 68b/2138

çok yardım eder; Şeyhinin hizmeti için verilen bütün işleri zamanında yapar ve hizmet etmekten uzak kalmaz.⁴³⁶

Girdiği yoldan kendisini uzaklaştırmak isteyen nefisine gem vurarak, nefis atını Hak yoluna doğru sürmelidir. Eğer nefsi yine de bu yolda engel olmaya kalkarsa teberle susturmalıdır. Teberden kasıt, müridin kendisini nefisine karşı korumasıdır. Bu nefis, farklı şekillerde görülebilir; bazen bir melek, ins ya da cin, bazen yiyeceklere konan bir sinek, bazen sîmurg gibi.⁴³⁷ Bu yolda müride yardım edecek kişi şeyhidir. O şeyhinden himmet görmek için çok gayret sarf eder. Çünkü gönlünde ona karşı itikadı sağlamdır. Bu himmetin Allah'ın minneti sayesinde olduğunun bilincindedir ve bunun şükrünü her daim yapar.⁴³⁸

Mürid, her zaman doğruyu yanlıştan ayırmalı, kötü olanı da kınmalıdır. Bunu yaparken de yumuşak huyunu elden bırakmaz, aklıyla ve sabııyla davranması gerektiğini bilir. Zira yumuşak huylu ve mürüvvet ehli olan bir mürid, zor durumlarda aklını kullanıp sabırla davranmasını bilen kişidir.⁴³⁹

Müridin şeyhinin elinden hilatini almasına vesile olan hasleti sahip olduğu edebidir ve bu müride çok yakışır. Müridin edebi, şeyhin kötü sözlerini kabul edip o sözlere karşılık vermemesi, şeyhinden çekinmesi, eğer yanılıp da şeyhine kötü söz söylese çokça istiğfar edip özür dilemesi ve şeyhini her daim ulu görmesi anlamına gelir. Mürid için bir baştacı olan edeb, Allah'ın nurundan başka bir şey değildir. Kimde bu nur varsa o nur, Allah tarafından gizlendiği için müridin yüzü de Hz.Osman'ın hayâsından bir işaret olur. Edebi ve hayâsı olduğu için mürid, iki nur sahibidir.⁴⁴⁰

Müritlek, kibirden uzak olmayı gerektirir.⁴⁴¹ Kendi yanlışlarını görüp düzeltir, çünkü onun amacı hakikati yani Allah'ın varlık sırrını gözetmektir.⁴⁴² Bu süreçte şeyhinden aldığı nasihatlerle yol alan mürid, aldığı nasihatları başkalarına anlatırken

⁴³⁶ 68b/2139-2140-2141

⁴³⁷ 67b/2110-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2219

⁴³⁸ 68b/2142-2143-2144-2145

⁴³⁹ 68b/2147-2148-2149-2150-2151-2152

⁴⁴⁰ 69a/2156-2157-2158-2159-2160-2161

⁴⁴¹ 69a/2162

⁴⁴² 69a/2164

tatlı dillidir ve kişinin zihnini, gönlünü hoş edecek bilgilerle bezetir, gönüllerde Allah sevgisinin gelişmesine vesile olur.⁴⁴³

Şeyhinin kapısında kul olan mürid, ona teslimiyetinde adeta gassal önündeki meyyit gibidir.⁴⁴⁴ Daha sonra pişmanlık yaşamamak için Musa ve Hızır arasında geçen hâdiseyi her daim aklında tutarak teslimiyetini gösterir.⁴⁴⁵ Şeyhinin himmetini isteyen mürit için şeytandan uzaklaşır gibi nefesine uyup yanlış yapmamaya gayret göstermesi önemlidir.⁴⁴⁶ O, tevekkül ehlidir. Her işin Allah'tan geldiğini, gerçek tevhidin tevekkül getirdiğini bilerek davranır.⁴⁴⁷ Eğer mürid olanlar bu yolda sadef olurlarsa, mana âleminin incilerine kavuşacaklardır.⁴⁴⁸

2.9.1.17. Şeyhin özelliği

Hüseynî'ye göre şeyh, Hakk'a visal olma yolunda mürid için bir sermâye ve muavindir. Zira hidâyet Allah'tan olsa da irşad, şeyhin yardımıyla gerçekleşir.⁴⁴⁹ Şeyh, Allah'ın gölgesidir ve onun mağfiretiyle ay gibi parlayan bir gönle sahiptir. Bu sebeple şeytan, şeyhe yaklaşamaz. Müridin şeytana aldanmaması da bu yüzdendir.⁴⁵⁰ Hakika ve mağfiret yolundaki kılavuzluğu şeyh yapar.⁴⁵¹ Şeyhin en büyük gayesi, gayret edenleri bu yola ulaştırmaktır. Bu gayretiyle şeyh, Hz.Muhammed'in nâibi olup güneşin etrafı aydınlattığı bir ışık gibidir.⁴⁵²

Şaire göre şeyh, bir cisimden ibaret olan bu âleme candır ve adı da ism-i 'âzam'dır. Şeyhin bu özellikleri, ancak mânâ âleminin perdesini aradan kaldırmakla görülebilir.⁴⁵³

2.9.1.18. Yasin sûresinin özellikleri

⁴⁴³ 69a/2165-2166, 2168-2169

⁴⁴⁴ 69b/2185-2186

⁴⁴⁵ 69b/2188-2190-2191

⁴⁴⁶ 70a/2194

⁴⁴⁷ 70a/2197-2198

⁴⁴⁸ 66b/2072-2073

⁴⁴⁹ 64b/2014

⁴⁵⁰ 65b/2032-2033-2034

⁴⁵¹ 65b/2035-2036-2038-2041-2042

⁴⁵² 66a/2053-2054

⁴⁵³ 66b/2068-2069-2070

Arapça'da yeni kelime yapılırken, her kelimeden harf alınır. "Yasin" kelimesi de böylece "Ya" dan yâyi, "insan"dan sini alarak oluşmuştur.⁴⁵⁴ Yasin, hem Kur'an adı⁴⁵⁵ hem de Allah'ın çok olan isminden biridir.⁴⁵⁶ Allah, insan daha yaratılmamışken ezelden Yasin'i okumuştur.⁴⁵⁷ Sûre, Peygamber Efendimiz'i yalanlayarak peygamberliğine ve dinine inanmayanlara karşı Hz.Muhammed'in risâletini doğrulamak için indirilmiştir.⁴⁵⁸

Ki bil bu sûre-i Yâsin inüpdür Muşafâ'ya hem

Risâlâta delîl oldı haber böyle virür Qur'an

35a/1029

Kur'an-ı Kerim'in bir kalbi⁴⁵⁹ olma değerine sahip olan sureyi okuyan kişiye on hatim sevabı vardır.⁴⁶⁰ Allah, yeri ve göğü yaratmadan önce Taha ve Yasin sûrelerini okumuştur.⁴⁶¹ Yasin suresinin değeri çok büyüktür. Melekler sûrenin indirildiği ümmetin çok bahtlı olduğunu söyleyerek, okuyanların ebediyen sıkıntı çekmemesi ve Rıdvan cennetine gitmelerini dilemişlerdir.⁴⁶²

Bir mü'min, Yasin sûresini okusa Rahman, o kişinin üstüne rahmet gönderir, o kişinin ölümü kolay olur, o anda susuzluk çekmez; bütün melekler o şahsın namazını kılar, salavat getirip istiğfar eder ve günahlarını bağışlaması için sûrenin her harfi hesabından daha fazla sayıda karşısına geçip Allah'a, dua ederler.⁴⁶³

Yasin'i okuyan kişi eğer Allah nasip ederse, pek çok faydalar görür. Aç olan kişinin karnı doyar, korkan bir kişi korkusundan emin olur, misafir evine selamete ulaşır, borcu olan okursa borcundan, hapse düşen kişi hapislikten kurtulur. Haceti olan

⁴⁵⁴ 32a/932-933-934

⁴⁵⁵ 32a/939

⁴⁵⁶ 32b/948

⁴⁵⁷ 35a/1033

⁴⁵⁸ 35a/1030

⁴⁵⁹ 35a/1029

⁴⁶⁰ 35a/1032

⁴⁶¹ 35a/1034

⁴⁶² 35b/1036-1037

⁴⁶³ 35b/1044-1045-1046-1047-1048

bir kişi okursa dileğine kavuşur, sabah okuyan geceye kadar, gece okuyan gündüz oluncaya kadar sıkıntı çekmez. lnn zerine okunursa azabı hafifler.⁴⁶⁴

Peygamber Efendimiz, Hz.Ali'ye Yasin'i çok okumasını tavsiye etmiş, O da her gün okumaya gayret gstermiştir:

Anuñ fağlı 'Al'ye kıldı te'řr

Ki her gün oğumağa itdi tedbr

36a/1063

Yasin sresi Mekke'de nzil olmuştur. Seksen üç yet, yedi yüz yirmi beş kelime, iki bin yedi yüz doksan altı harften oluşur.⁴⁶⁵ Kfirlerin Peygamber Efendimiz'in ne resul ne de rehber olduğunu sadece EbTlip'in yetimi olup okuma bilmediği gibi boş ve anlamsız konuşmaları zerine,⁴⁶⁶ O'nun peygamberliğini doğrulayan yet indirilir.⁴⁶⁷ Srede kfirlerin din ve diyanet bilmedikleri için,⁴⁶⁸ imn boyutta çok zayıf oldukları, imanı olmayan bütün kavimlerin helak olduğu bildirilir.⁴⁶⁹

2.10. EDEB VE DN TERMLER

'Abd

Arp. Allah'ın kulu.

Eyitdi dile řalbñ ol Hd'dan

Kim oldur şurtaran 'abdi cezdan (38b/1140)

'Abd-i mcrm

Suç işlemiş kul, gnahkr kimse

derken nazmı bu ben 'abd-ı mcrm

⁴⁶⁴ 36a/1049-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1060

⁴⁶⁵ 36b/1068-1069-1070

⁴⁶⁶ 36b/1081 ,37a/1082-1083-1084-1085

⁴⁶⁷ 37a/1087-1090-1096

⁴⁶⁸ 37b/1113

⁴⁶⁹ 40a/1194-1195-

Beğāyet artdı ḥadden aṣdı hicrüm (31a/908)

‘Ābid

İbâdet eden, tapınan.

Ki kendi mü‘min hem ‘ābid idi

Ne için bu sözi bunlara didi (48b/1478)

Hem andan soñra yüz on iki ‘ābid

Ki olmuşlardı Ḥaḳ emrinde ṣābit (59a/1822)

Oluñ her lahza siz ābid olasız şera‘ pes ṣābit

Ne zūlm eylen yahud ta‘did yarar ḳul budur Allāh’a (60a/1854)

Āb-ı ḥayat

İçeni ölümsüz kılan su.

Gice gündüz virdi şeyṭān zehrini

İçüp anı āb-ı ḥayāt şandılar (5b/401)

‘Acz

Ar.Gücü yetememe durumu.

Ne deñlü ḳorḳdı gün gör heybetinden

Yine ‘afv itdi ‘aczin vahşetinden (18b/4789)

‘Adl/Adalet

Ar. Kur’ân-ı Kerim’de düzen, denge, eşitlik, hakka uygun hüküm verme, doğru yolu gözleme gibi anlamlarla karşılanan bu kelime, eserimizde hak ve hukuku gözetme anlamındadır.

İşitgil yine ‘Ömer’den hikāyet

İderdī ‘adli ol şer‘ içre gāyet (17a/439)

Âdem

Ar.İlk insan ve ilk peygamber, ebu’l-beşer, safiyullah, Hz.Âdem.

Didi ol şadr-ı bedr-i nūr-ı ‘ālem

Muhammed seyyid ü evlād-ı Âdem (34b/1021)

Âdem

Ar.İnsan, beşer.

Ne İblīsü ne Âdem bilür anlar

Ne dünyā āhiret gamı yer anlar (58a/1776)

‘Adn

Ar.Sözlük anlamı sürekli kalınan ve oturulan yer, cennet .

‘Adn-ı Firdevs buña müştāk hūr u rıdvān u melek

Kendi faqr iden kana‘at Fāṭıma’dur bu gelen (28b/816)

Buyurdı Hāḡ te‘ālā Cebrā’ile

İrüp ‘adn uçmağından aldı hülle (29a/826)

‘Afv

Ar. Suçundan geçmek, geçilmek, bir cürmün affı.

Dilerse kılların ‘afv ide cümle

Dilerse miḡnet üzre şala hicre (2a/22)

Bilse suçı ‘afv idüp bağışlaya

Çok naşihātler virüp sağışlaya

Âhir hac/Vedâ haccı,Son Hac

Bu terim Hz.Peygamberin Medine'ye hicretinin 10.yılında (632)yaptığı son haccı için kullanılmıştır. Bu hac, Arapça'da "haccetü'l-belağ" olarak karşılanmakta olup Hz.Peygamber'in hac ibadetinin nasıl yapılması gerektiğini anlattığı hutbelerden birini (Vedâ Hutbesi) içermektedir.

‘Alî hakkında da dimişdi ol hās

Âhir haccında eylen aña ihlās (15a/375)

Âhiret

Ar. Dünya hayatının sonrasında ebediyen devam edecek olan öteki hayat, öteki dünya, ahret.

Virüp dünyâyı aldı âhiret ol

Aña şeytân ne resme bulısar yol (11a/265)

Dağı dünyâyı dir kim âhiretle

Bu naqli kalbüñ içre key oñatla (57a/1741)

Ne İblīsü ne Ādem bilür anlar

Ne dünyā âhiret ğamı yer anlar (58a/1776)

Âhir

Ar. Ölümsüz, ebedî anlamında esmâü'l-hüsna'dan.

Şüretüñdür hāk cānuñ nūr-ı pāk

Sensüñ âhir bellü bil menşür-ı hāk (5a/101)

İmdi tiz tur bunda eylegil yarak

İrdi ömrüñ uşda âhir yaşına (24a/665)

Ahmed

Ar. Çok övülen(kimse) Hz.Muhammed.

Ḥaḳ'ũñ sensin hidāyātı saña virdi 'ināyātı

Daḥı faẓl u kemālātı Muḥammed Ahmed ü Maḥmūd (7b/166)

Ahvâl

Ar. Sözlükte “değişme, dönüşme, durum ve tavır” gibi anlamlara gelen hâl kelimesinin çoğulu.tas.Gayb âleminde ve Allah tarafından kulun çabası dışında temiz bir kalbe tümüyle ilahi lütuf sonucu gelen birtakım manalar.

Dutarsañ sen de ayrılmazsın andan

İşit aḥvālın uşda dile cāndan (20b/551)

Diyelüm kimdür mürīdũñ ḥālını

Başlayalum şerḥ-i vaşf aḥvālını (66b/2081)

'Akl

Ar. Düşünme, tefekkür, mülâhaza.

Gir göñül şehrine seyrān ide gör

'Aḳl-ı cānı aña ḥayrān ide gör (5a/102)

Şöyle kim kezzāb u saḥḥar kimseye virmez aman

Her kim 'aḳl oldı çevirmez vech -i ile'l mālına (29b/850)

'Akl-ı kül

Cenâbıhakk'ın zat âleminde ilk tecellisi olan, diğer âlemlerin kendisinden zuhur ettiği ilk yaratılan nur.

'Aḳl-ı kül 'ışḳ-ıla buldı hem vücūd

Hep melâ'ik 'ışḳ-ıla kıldı sücūd (5b/111)

Allah (Celle Celâlühü)

Esmâ-i hüsnâdan. Her şeyi yoktan var eden yüce yaratıcı.

Ânı yâd eyledi Qur'ân'da Allâh

Olısar her ne kim emr itdi vallâh (2b/23)

Risâlatın resûlüñ diñle ol şâh

Çasem kıldı ki Qur'ân birle Allâh (32b/941)

Evvel Allâh âdını zıkr idelüm

Soñra añun şun'ını fikr idelüm (34a/992)

Allâm

Ar. Her şeyi bilen, Cenâb-ı Hak.

Yine diñleñ diyem bir naqli tekrâr

Çılursa yarı ol 'Allâm u Ğaffâr (26a/734)

Âl (Sülâle)

Ar. Hz.Peygamberin ailesi.

Dağı yâri ve aline temâmet

Hezarân birkezin olsun taḥıyyat (8a/186)

'Ala

Ar. Daha veya pek yüksek, Allah'ın yüceliği.

Sen ol sulṭân-ı 'âlemsin cemaliñdür senün a'lâ

Ne gözler göriser seni yahud kim kıla nakliyyât (3a/47)

'Alâyık

Ar. Tas.İnsanı meşgul eden, Hakk'a erişmekten alıkoyan ilişkiler,bağlar.

Mücerred ol alâyıktan göresin tâ kim ol nûrı

Bahâsı cân olur ānuñ virilmez dünyenüñ malı (6b/139)

'Alîm

Ar. Çok bilen, ilmi çok olan anlamında , esmâ'ül-Hüsna'dan .

Dut İlähî kim ayağa düşmüşem

İy 'Alîm ü iy Kadîr ü iy Nazîr (2b/26)

Didi iy 'Ālim ü Ğaffâr u Settâr

Atamuñ kalbi olmuş şimdi key dar (12a/287)

'Ālem

Ar. Allah tarafından yaratılmış olan var olan kâinat.

Senüñ 'ilmündürür şâhâ bu mevcûdât-ı 'âlemler

Kemâlünle idüp izhâr idersin dürlü ta'zîmât (2b/33)

'Amel

Ar. Dînî emirleri yerine getirmek için yapılan iş.

Göñülden istegil anı hem 'ilminle 'amel eyle

Zîra Hâk böyle buyurdu göñüldür hazretin yolu (6b/141)

'Āmil

Ar.İbadetleri ve diğerkulluk görevlerini eksiksiz yerine getirmeye çalışan kimse.

Beni kırtar i şıdık içinde kâmil

Çün oldun Hâk-ıçün 'ilmünde 'âmil (9b/219)

'Arş

Ar.Hak teâla hazretlerinin dokuzuncu kat gökde tasavvur olunan serîri ki tecelligâh-ı kudret ve azametinden kinayedir.

Ve hem ‘arşı vü kürsi iy güneş var

Dağı gökler yaratmış anda Settâr (61a/1888)

‘Ârif

Ar. Allah’a ait bilgi ve bütün varlıklar ile olayların özünü kavrayan.

İllâ her kimsede olmaz iş bu nûr

Uşda ‘ârif kalbinedir ol sürûr (6a/130)

Ki şolmaz ol bahâruñ gülsitâni

Bile ârif olanlar nola ma‘nî (30a/859)

Ashâb

Ar.Hz.Peygambere iman eden,onunla görüşüp konuşan ve mümin olarak ölen kimse.

Şamu ol mimde maḥv u ğark bu mevcûdât-ı ‘âlemler

Ma‘ârif ehli naḳl itmiş bu resme hem dağı aşḫâb (7a/158)

Bular aşḫâb içinde âya benzer

Vücûd bunlardur anlar sâye benzer (8b/188)

‘Aşk

Ar. Bir kimse veya bir şeye karşı duyulan çok kuvvetli sevgi ve bağlılık, aşırı muhabbet.tas.Hakk’ın zuhuruna sebep olan ilk sıfat.

İmdi berk tut ‘ışkı sen elden koma

‘İşk-ıla giden bu yolda kalmadı (21b/582)

‘Aql eli almaz bu menzilden i yār

Ger giderseñ ‘ışk atına ol süvār (68a/2121)

‘Işk dersinden oқи ol şādımān

Her umurda şāhid ol dutma gümān (64b/1997)

‘Āşık

Ar.Tutkun,haddinden çok fazla ve aşırı derecede seven.

Nikāb açdı cemalinden yine cānān elinden yār

Ķanı ‘āşık anı ister virür yoluna baş u cān (9a/204)

Sen dahı āşık giderseñ hazrete

Al erenlerden sebaķ gör neyledi (21b/577)

Nefsüñ ıslāh eyle bugün iy kişi

Ki budur ‘āşıklar içre hem kemāl (56a/1708)

‘Atā

Ar. Bağıslama ,af .

Seni seven bula ikrām u ‘izzet

‘Atālar idesin Raḥmān u fazlā (1b/7)

Yaraşur aña ḳullara ‘atālar eylese her dem

Pes ol bir pādişāhdur bil ki mülki ḥaddi bī-pāyān (35a/1027)

Eyitdi dile nefsüñ bāri Allāh

‘Aṭālar ide luṭfın ide vallāh (38b/1143)

Âyât (Âyet)

Ar.Sözlük anlamı kesin ve açık alâmet işaret,ibret,delil olan bu söz, Allah’ın varlığını ve peygamberlerin hak ve Allah’ın elçisi olduğunu belgeleyen delil yanında Kur’ân-ı Kerim’deki sûrelerin en küçük söz öbeklerinin adı,sûrelerdeki cümleler.

İlāhī Vaḥid ü Deyyān senindür ‘ızzet-i āyāt

Ki sensin ‘Alīm ü Fettāḥ irişmez ‘ilmine ğāyāt (2b/32)

Ḳamu her söz ki söylendi bil iy cān

Delīl uşta aña āyāt-ı Ḳur’an (33b/987)

Âyât-ı kübrâ

En büyük delil olan Kur’ân-ı Kerim.

Saḡa indi bugün āyāt-ı kübrâ

İşitdiler ḳamu dehren- fe -dehrâ

8a/177

Âyine

İnsan-ı kâmilin kalbi. Allah’ın zat, sıfat, isim ve fiillerine mazhar ve tecelligah olması itibariyle genel anlamda insana, özel anlamda kâmil insana ayna denir.

Silüp āyinenüñ terkin giderdi kendinüñ rengin

Bunu böyle iden bildi ki nedür cüzz ü külliyāt (3a/45)

Ki bu sırr-ı Muḥammed’dür viren maḥlûka pes revnaḳ

Olupdur zāta āyine virüpdür Ḥaḳ kemālinden (10a/243)

‘Ayn

Ar. Göz. tas. Bir şeyin Allah’ın ilmindeki sûreti.

Velī H̄aḡ vire inṣāf aḡa ‘aynun
İdesin farkını ‘aynıyla ‘aynuñ (10a/236)

Didi Cibrīl eyā ḡatm-i nübüvvet
Serāy-ı lāmekānı ‘ayn-ı ḡudret (11b/274)

İriṣdī Cebrā’il bil ḡarafetü’l-‘ayn
Ba‘īd olmaz aña gelmekde kevneyn (38a/1133)

Azâb

Ar.Acı, elem verme, eziyet.

Ḳılam ben bunlara dürlü azâbı
Benüm taḡdīrimi kimse boza mı (32b/947)

‘Azâb lafzı bularuñ ekserīne
Pes anlar gelmediler çünki dīne (38a/1116)

Çü naḡl itdi bu sözleri hemandem ḡutdılar anı
Daḡıldı boynuna zencīr ‘azâb olup aña ḡatı (49b/1506)

Âzâd

Serbest kalma, hür olma, kurtarma.

Azâd eyle bizi bu nefis elinden
Göre tā gözümüz nūr-ı tecellâ (2a/12)

Velī H̄aḡ Fātıma’nuñ hürmetiyçün

Azād itdi biñer ҡul her adım-çün (26a/730)

Azad ide size virmeye zaħmet

İdelüm şulħ içün biz aña minnet (46b/1402)

‘Azīz

Ar.Kuvvetli, şerefli, galip, üstün,esmâu’l-hüsna’dan.

‘Azīz ü hem rahīm Tañrıñdan indi

Oķu anı ki Ĥaķ emrinle dindi (37b/1101)

Saña tenzīldür uş bil ya‘nī Ĥur‘ān

‘Azīz ü hem Raħīm Tañrıñdan iy cān (37b/1103)

‘Azm

Ar. Bir işi yapmaya kesin karar verme, bir şeyi yapmak husûsunda kararlı olma.

Niredensin ҡandadur ‘azmüñ senüñ

Bu beyāna var mıdur ھاżmuñ senüñ (5a/103)

Meger bir gün resûlullāh beyān eyledi aħvāli

Җačan mi‘rāca ‘azm itdi semāvāt ol reh-i ‘āli (23b/648)

‘Azmile işleye ҡoya ھاşiyyeti

Pāk ola her laħza cism ü ھیłkati (67b/2104)

Azık

Yolcunun yolda yiyecekleri.

Yol uzakdur menzile azık gerek

Şöyle ğāfil ҡaldūñ itmedūñ yaraқ (3b/59)

Azīz

Ar. Değerli, şerefli, güçlü, esmâü'l-hüsnâ'dan.

İy azīz sen hāşıl it vardur diyār

Ne saña ide tecellī Ğirdigār (5a/98)

‘Azīz ü hem raḥīm Tañrıñdan indi

Oқu anı ki Ḥaқ emrinle dindi (37b/1101)

Bahr

Ar.Deniz.*tas*.da Yüce Yaratıcı'nın ilminin feyzinin ve tecellisinin sonsuzluğunu ve vahdeti anlatır.

Bir vücüddur kim anuñdur baḥr-i cüd

Cüdi-y-ıla buldı her nesne vücüd (4a/69)

Yüzinüñ nürü aydın ҡıldı dehrī

Ḥaқāyık baḥrine olmuşdı baḥrī (8b/198)

Olaruñ vasfı baḥr-i bī-nihāyet

Bulımaz kimseler medhinde ğāyet (31a/901)

Bahr-i umman

tas.da Allah'ın tecellilerinin, Rabbanî açılımların, ilâhî hakikatların ma'rifetler şeklinde bütün insanlara sunulması.

Ḷatresin sen baḥr-i ‘ummān sendedür

Zerresin sen şems-i tabān sendedür (5b/119)

Eserde bahr kelimesiyle kast edilen manalar şunlardır:

Baħr-i ‘ummān (5b/119) , baħr-i ma‘ānī (9b/227) , baħr-i kerāmet (27b/778) ,
baħr-ı ,nūreyn (29b/856) , baħr-i bī-kerāna (31a/898) , baħr-i bī-nihāyet (31a/900)
baħr-i cūd (4a/69) , haķāyık baħri (8b/198) , meskenet baħri (16a/405) , taħayyür
baħri (27b/774) , fenā baħri (6b/140)

Bâri

Ar.Yaratan,eşi benzeri olmayan Yaratan anlamındadır. “Bâri” adı Allah’ın doksan dokuz ismini veren İbn Mâce ve Tirmizî rivayetlerindeki listede yer almıştır.⁴⁷⁰

Eger kim feth iderse Ĥayy u Bārī

Olur şerhi anuñ pes dilde cārī (18b/483)

Anuñ ecrīne faşl-ı bahārı

Nice gökçek ta‘amlar vire Bārī (55a/1668)

Beden kaşran içinde kala nārı

Aña yardım itmeye anda Bārī (58b/1802)

Bast

tas. zevk ve şevk ile “evrad”ı olan Allah’ın adını zikrederek,ruhen rahatlama, ferahlık duyma biçiminde anlaşılmaktadır.

Ķabz iderse başta getüre anı

Baş içinde zaḃt yitüre anı (63b/1977)

Basiret

⁴⁷⁰ Tirmizî, “*Da’avât*”,82;İbn Mâce, “*Du’a*”,10

Ar. Gaflete düşmeden ve duygulara kapılmadan gerçekleri isabetli olarak görme yeteneği, ileri görüşlülük. *tas.* Kutsiyet nuruyla aydınlanmış kalbin bir gücüdür ve onun sayesinde nesnelere hakikati ve içyüzü görülür.

Başiret olmayınca gözde kim vār

Ne resme göre seyrinde envār (10a/237)

Bâtl

Ar. Gerçek dışı inanç, düşünce ve hüküm. Kur'ân-ı Kerim'de "Boş amel, faydasız iş, gerçek bilgiye dayanmayan delil" anlamında kullanılır.

Niçün bâtl diye putlara pes ol

Bu resme virdi şeytân anlara yol (41a/1228)

Olmaya kezzāb muqallid bu işe

Zire şıgmaz bunda bâtl endişe (62b/1940)

Cān u başından u malından geçe

Şer'î içre haqqı bâtlıdan seçe (68a/2128)

Bedr

Ar. Sözlükte ayın on dördüncü gecesindeki şekli, dolunay olan kelime, Hz. Peygamber'i sembolize eden bir terimdir.

Cemālün bedrinün olmaz hilâli

O şemsi görenün kıalmaz melâli (8a/181)

Didi ol şadr-ı bedr-i nūr-ı 'âlem

Muhammed seyyid ü evlād-ı âdem (34b/1022)

Pes andan niçe kim ol bedr-i envār

Şalavāt itse haremde şöyle kim (41a/1218)

Bedr-i kamer

Ayın dolunaydaki parlak şekli.

Gicelerde nūr viren ol veçhi san bedr-i kamer

İhtiyaç olmaz çirāğa ol Fātıma'dur bu gelen (28b/818)

Bedr-i kevneyn

İki cihânın parlak ayı.

Çü gördi ol münevver bedr-i kevneyn

‘Alī hem Fātıma ol ümmi nūreyn (25a/700)

Bekâ

Ar. Ölmezlik, ebedilik. Allah'ın varlığının sonsuzluğunu ifade eden kelam terimi.

Bugün vaşl it bizi ‘ıyd-ı beķāya

Ki yarın kılmayavuz anda nāle (2a/15)

Değişdi fānī mülkin ol beķāya

Resūlūñ ‘ışķına irdi liķāya (9a/210)

Ger açılardı niķābuñ görse bu cānān gözi

Cümle yirden pes görünen ol beķā-yı nūr-ı zāt (66b/2080)

Behişt

Far. Cennet.

Senüñ hüsñüñ şafâsından behişt bir şemme olmuşdur

Cemâlüñ nür-ı ezhârdur Muhammed Aħmed ü Maħmūd (7b/167)

Benî İsrail

İsrâiloğulları. Ya'kûb aleyhisselâmın, on iki oğlundan gelen evladı ve torunları. Ya'kûb aleyhisselâmın diğeri adı İsrâîl olduğu için, soyundan gelenler bu isimle anılmışlardır.

Benî İsrâ'ilüñ kavmindenüz biz

Bu işden naql olunsun diñleñüz siz (59a/1816)

Benî İsrâ'ilüñ fısq itdi halkı

Unutdılar kamu erkân-ı ħulķı (59a/1819)

Bid'at

Peygamber sonrası çıkan, sünnete uymayan, şer'i bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranış için kullanılan terim.

Sevmeye bir zerre ehl-i bid'ati

Bid'ate uyanuñ olmaz rif'ati (67a/2100)

Buğz itmek

Ar.Kin beslemek.

İdenler buğz ider nârun dilîne

Hemân inkâr ider ol iş bu dîne (8b/200)

Bû:

Bir şeyin varlığını belli eden iz, eser; koku, Bû-yı dîn:Din kokusu.

Kimde derdi olmasa bildüm yaķın

Bulmaz ol zerre işit sen bû-yı dîn (5a/99)

Burak

Ar.Mi'raç'ta rükûb-ı Hazret-i Peygamber'e tahsis buyurulan binek.

‘Âkıl-iseñ sen tecellî istegil

Dimegil virgil baña cennet burak (4a/64 , 26b/743)

Cân

Far. Ruh

Virmeyince rāh-ı ‘şğda cānuñı

Pes kaçan bulsan gerek cānānuñı (5b/108)

Nıkab açdı cemālinden yine cānān elinden yār

Şanı ‘āşık anı ister virür yoluna baş u cān (46a/1383)

İmdi ol canlar cānı ol pādişāh

Ol Hüđā-yı dü-cihānu ol ilāh (69b/2177)

Câvidan

Far.1. Ebedî, kalıcı, dâimî, bâkî. 2. Bakî olan Allah.

Şehîd oldı vü virdi tatlu cānı

Ĥicābın ref' kıldî Cāviđānı (20b/547)

Atamı da‘vet itdüm yok ki ni‘met

Žiyāfet eyleyem iy Cāviđānum (25b/710)

Ki dört biñ dünyece her kısmı anuñ

Görüñ sun‘ın ol arı Cāviđānuñ (58a/1770)

Cehennem

Ar. Âhirette günahkarların ve inkarcıların azap görecekleri, cezalandırılacakları yer, tamu, duzah.

O heybetden güneş çün tıtdı nürin

Kıyās it yā cehennem nide yarın (18a/465)

Ki ya'nī şehvet olsa ittibā'ı

Heman basdı cehennemde ayağı (55a/1670)

Celâl

Ar.Sözlük anlamı yücelik, hakimiyet olan bu söz esmâü'l-hüsna'dan olup Allah'ın en yüksek mertebede ululuğu anlamında Allah'ın ismi ve sıfatıdır. Allah'ın isim ve sıfatları cemal ve celal olmak üzere iki önemli kola ayrılmıştır. Bu ayrıma göre Allah'ın kahır ve gazabına delalet edenler “celal” sözü ile ifade edilmiştir.

Sensin âhir gözgü-yı nür-ı celâl

Görinür senden celâlullâh cemâl (5b/105)

Didi ol Kâdir ü Kahhâr biliñ 'izzüm celâliyçün

O nürı bildürem size çün andan olduñuz sâ'il (19b/511)

Celîl

Ar. Ululuk ve celâl sâhibi, yüce, âli” anlamında esmâ-i hüsnâdandır.

Olara bakmadı aslâ Halîlüm

Didi dermân nedür kılsun Celîlüm (38a/1131)

Cemal

Ar.Sözlük anlamı yücelik,hakimiyet olan bu söz esmaü'l-hüsna'dandır. Allah'ın mutlak güzelliği anlamında Allah'ın ismi ve sıfatıdır.

Eger hey yanaram derde olubvan 'ışk-ıla ben de

Keremler eylegil sen de Cemîl ü hem Cemâl Allâh (3b/55)

Cemîl

Cemal sahibi,güzel(Allah).

Ela iy tâlip-i matlûp kadîm ü la-yezal Allâh

Kemâlûñe zevâl irmez cemîl ü hem Cemâl Allâh (3a/48)

Senüñ derdüñ firâkından kıluram dün ü gün zârî

‘Înâyet kıl esirgegil Cemîl ü hem Cemâl Allâh (3b/50, 3b/56)

Cennet/Uçmak

Ar.1. Cenab-ı hakk’ın bâde’l-haşr müminlere ihsan edeceği nüzhetgâh-ı dâimî.2. Ölüm ve kıyamet sonrasında dünyadaki iyi amellerine göre müminlere Allah’ın mükafat olarak verdiği sonsuz mutluluk içinde hayat sürecekleri yer.

Sen vatan duttun bu dünyâ câhına

Bilmedüñ kim saña cennetdür durak (3b/60)

Ûamu maħlûk anuñ hüsninde ħayrân

Ûılur hür-ı cennet anı seyrân (25b/716)

Ûıyâmet günde ŗâlihler seçilür

Ûoyup cennetde ŗohbetler Ûılurlar (55b/1684)

Cezâ

Ar. Sözlük anlamı bir şeyin bedeli ve karşılığı olan bu söz, hadislerde bir terim olarak, Allah’ın günah işleyen kullarına ceza vermesi, iyi amelleri sebebiyle de günahlarının affedileceği mealinde kullanılmıştır.

Görüñ ne resme qorkar ol Hüdâ'dan
Hâlas olmuşdur ol cümle cezâdan (18b/488)

Seni qurtaralum iş bu cezâdan
Dağı iş bu 'anâdan vü fezâdan (38a/1129)

Ki kulluq kılmaduñuz ol Hüdâ'ya
Bugün uğraduñuz uşta cezâyâ (53a/1608)

Cinân(Cennet)

Ar.Cennetler.

Kim celâlden kim cemâlden bil 'ayân
Eyle dir ol bedr-i envâr-ı cinân (6a/128)

Qamu reyhânuñ aşlısın cihânda
Gerek bunda gerek anda cinânda (8a/185)

Cism

Ar.Beden, vücut.

Saña ma'lum ne diyem cümle aqvâl
Fidi kıldum yoluñda cism-i cânım (25b/709)

Qorkusından nefis eriye cismile
Yalıñuz bir şüret ola ismile (65a/2030)

'Azmile işleye qoya hâşiyyeti

Pāk ola her laḥza cism ü ḥilkati (67b/2104)

Celâlullah

Allah'ın yüceliği

Sensin āhir gözgü-yı nūr-ı celāl

Görinür senden celālullāh cemāl (5b /105)

Cürm

Suç, günah.

Ḳullaruñ işi-durur cürm (ü) günāh

Luṭf ḳıl 'afv eyle iy Rabbü'l-Ḥabīr (2b/30)

Ebū Bekr'e nazār ḳıl 'ibret alğıl

Yeter bu cürm 'işyan-ilen ḳalğıl (15b/395)

Çalap

Tanrı,Allah.

Ḳābil olmayandan olmaya melül

Ḳīl u ḳal andan Çalap'dandur ḳabül (65a/2015)

Bu ziyā vü bu edeb Ḥaḳ nūrıdur

Kimde kim varsa Çalap mestürıdur (68b/2154)

Çırak (/çerag)

Far.Işık,kandil, çıra.

Feth-i ḳalp idüp temāşā ḳılmadıñ

Ḳaçan ola gönlüñe nürdan çırak (3b/62,26b/741)

Çâr-yâr:Dört Sevgili Dost

Ar. Hz. Muhammed'den sonra halîfe olan Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali'ye verilen ortak isim, dört halîfe, hulefâ-i râşidin (Çaryâr-ı güzîn de denir).

Şular kim sevmedi ol çâr-yârı

Yağar odlar içinde anı Bâri (19a/490)

Çevgân

Topa vurmakta kullanılan ucu eğri sopa.*tas.âşık* dostun çevganı onu nereye gönderirse başsız ve ayaksız bir halde oraya yuvarlanan bir çevgan topuna benzetilir.⁴⁷¹

Çkanı er kim bu çevgânı şala meydânda koyup baş

Çkanı ol kalb-i haliş kim aña mihman ola sulţân (4a/67)

Dalâlet

Ar.Sözlük anlamı yok olmak, kaybolmak, şaşırma olan bu kelime, “bilerek yada farkında olmayarak doğru yoldan ayrılmak “Haktan ayrılarak bâtıla yönelme, ilâhi emirlere baş kaldırma ve aykırı davranma” olarak kullanılmıştır.

Çayret-i ‘aklı bıraktılar yire

Ol dalâlet âbın içüp kâdılar (15b/400)

Dâr

Ar.Mahal,makam. *Dâr-ı vahdet*:Vahdet yeri.

Dâr-ı vahdetden işâret oldı ol ‘âşıklara

Anuñçün şöyle hayrân oldılar ol ‘âşıkân (17a/433)

Defter

Ar.ve Far.1.İnsanın ömrü boyunca yaptığı iyi ve kötü işlerin yazıldığı defter,amel defteri.

Gözükdi gözlere andan kemâl-i kudret-i Sübhân

⁴⁷¹ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, s.197.

Gel ey 'aşıq fidā olgıl bu defteri anuñ-ıçun yap (7b/162)

Unutdum ben beni senlik yüzünden

İkilikle olan defteri dürdüm (32a/926)

Dergâh

Far. Bir büyüğün, büyük bir yerin herkes için başvurma yeri olan kapısı,
Allah'ın huzûru.

O perde gitmeyince ara yirden

Bulamaz kimse dergâh-ı mu'alla (2a/14)

Qıla her kim ki bunları irişe Haqq'a canları

Ki siz de oluñuz sâlik iresiz yüce dergâha (60a/1853)

Dert

Far.Gam, elem, keder. Allah'ın sevgisini gönlünde duyan,O'nun sevgisi ile
yanıp yakılan .

Cümle 'aşıq derdinüñ dermanısın

'Âlemüñ hem zâhiri pinhânısın (5a/92)

Dilekler viribi Allâh ne ihsân eyledi gör kim

Virür qullarına derdi yine kendi ider dermân (35b/1041)

Der-kûy-ı dost

Allah'ın huzuru.

Meylüñ eyle dâ'ima sen sū-yı dost

Fikrüñ olsun her nefes der-kûy-ı dost (5a/100)

Derya

Far. Deniz, Allah'ın sonsuz lutfu .

Raḥmetüñ deryasına yoḡdur 'aded

Luṭf kıl biz kâsiye eyle meded (5a/93)

Baña vaḥdet görünür cümle âlem

Bu ḳatre'i o deryāya ḳatalı (19a/500)

Deyyân

Ar. Kulun fiiline göre hakettiği cezâ veya mükâfâtı hakkıyla veren anlamında esmâü'l- hüsnâ'dan terim.

Ki tâ hep seyr ideyim ben görem menzillerin bir bir

Ḳabül it ḥâcetim yâ Rab ki sensin Vâḥid ü Deyyân (16a/409)

Velî dir bir rivâyetde heman çalduḡda emr irdi

Yine oldur iriştüren kim oldur Ḳâdir ü Deyyân (16b/419)

Deyr

Ar.Manastır,kilise,meyhane.tas. İnsanlık âlemi, dünya, bu âlem.

Nazar ḳılmazdı aşla o deyrine

Boyun virmişdi Ḥaḳḳ'uß taḳdîrine (20a/527)

Dildâr

Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili.

'Işḳdur âḫir bar olup dildâr olan

'Işḳdur ol gizlü olup hem var olan (5b/110)

Çağan yār oldı Aħmed birle ol yār

Nice yār kim olupdı yār u dildār (9a/206)

Din

Ar. Allah'a ibadet ve maneviyata itikat hususunda tutulan yol.

İdenler buğz ider nārūn diline

Hemān inkār ider ol iş bu dīne (8b/200)

Ki bātıl dīdīler anlar bu dīne

Ne iş kim zāhir olmuş şimdi yine (45a/1356)

Diyānet

Ar.Dīnin hükümlerine uyma ve bu hükümlerin gerektirdiği gibi hareket etme.

Olar ğāfil-dururlar şimdi ğāyet

Ne din bilirlər anlar ne diyānet (37b/1114)

Dost

Ar.Mahbub-ı hakiki ve ma'şuku'l-arifin olan vücûd-ı mutlak. (Allah).

Meylũñ eyle dā'ima sen sũ-yı dost

Fikrũñ olsun her nefes der-kũy-ı dost (5a/100)

Urũc itdi yine Cibrĩl geçũp seb'a semāvati

Resũlũñ yāri vũ dostı feriştehler içinde māh (21a/564)

Gel bugün sen bunda dost ol yār-ıla

Yarın anda çağan olısar mecāl (56a/1711)

Du'a

Ar. Mü'minin bütün benliği ile Allah'a yönelerek O'ndan dilek ve istekte bulunması.

Açup ağzın yüzügin tîz çıkarup ol sâ'at sunar

Resülllah du'â itdi kıla Hâk kadrüni 'âli (23b/653)

Du'â kıldı bular Şem'un da bile

Velî ihfâ-ile gelmezdi dîle (47a/1420)

Qabul itdi du'amuz Tañrı gördük

Yarıldı yir hemân ka'rina irdük (59b/1827)

Duhâ

Güneşin doğuşundan 5 derece (bir mızrak boyu)yükselmesinden veya 45-50 dakika geçmesinden sonra zeval vakti(öğle zamanı)ne kadar geçen süreye duhâ(kuşluk) vakti denir.

Şabaḥ oldı duḥâ vaḳtinde turdı

Görür kim uşda va'de geldi irdi (11a/268)

Ebrâr

Ar. Hayır sahipleri,fazîletli kimseler. tas. Hakk'a ermek için riyâzet ve çile çekmeyi esas kabul eden evliyâ zümresi.

Yumuş el mäsiva'llâhdan ol ebrâr

Melâ'ik cümlesi oldı ḥaberdâr (9a/214)

Bu kez de toḳsan toḳuz adı iy yâr

Oḳurlar âşikâre anı ebrâr (32b/956)

Hadīsinde buyurmuş ol vefādār

Anuñçün her işe şabr ider ebrār (44b/1340)

Edeb

Ar.Terbiye, *tas.* Dâima Hakk'ın huzûrunda olduğunu bilerek bu huzûrun gerektirdiği şekilde davranma, kâinata Allah'ın birliğini görerek bütün yaratılmışlara karşı saygılı olma .

İşit imdi kim 'Osmân diyem ben

Edebe nice kıldı hulk-ı ahsen (20a/525)

Edeb birle kelâmın kıldı taqrîr

Görüñ ne resme oldı emr-i taqrîr (27b/780)

Bu ziyâ vü bu edeb Hâk nûrıdur

Kimde kim varsa Çalap mestûrıdur (68b/2154)

Ekber

Ar.Daha büyük ,pek büyük.

Ebû Bekr'üñ diyem evşâfın evvel

Nice şıddık-ı ekberdür mükemmel (8b/193)

Ef'al

Ar. Fiiller, yapılan işler, eylemler .

Cümle ef'al hep anuñdur hem şıfat

Şamu yirden görünendür nûr-ı zāt (4b/78)

Ehad

Ar. "Bir"i ifade eder. Sıfat ve isimlerin çok olmasına karşılık, Allah'ın zâtındaki Birlik, bu kelime ile ifade edilir.

Eḥaddur zāt-ı ḳudret çok şıfatuñ

İrişmez ‘ilmüne ‘aql u dil aşlā (2a/3)

Eḥaddur hem münezzehdür mişālin lā mişāl Allāh

Ne reng-i harf ü ne naql-i teğayyür zāta yok fānī (45b/1378)

Bī-zemān u bī-mekān deryâsı mevcinden baña

Şaldı çün deryāya çekdi aldı beni ol Eḥad (66b/2077)

Ehl-i bid’at

Hz.Peygamber döneminden sonra ortaya çıkan, Kur’an-ı Kerim ve Hz.Muhammed’in sünnetine uymayan, dinî bir delile dayanmayan kimse.

Sevmeye bir zerre ehl-i bid’ati

Bid’ate uyanuñ olmaz rif’ati (67a/2100)

Ehl-i iman

İman sahibi,mü’min.

Şefî’dür sābi’inde āsımānuñ

Şefā’atçisidür ehl-i imānuñ (34b/1012)

Ehl-i sünnet

Hz.Peygamberle ashabı gibi inanıp onların davranışlarını uygulayan ve Müslümanlara ulaştıran.

Oldı dördüncü ḥişāli iy hümām

Ehl-i sünnet i’tikādında temām (67a/2098)

Ehl-i sünnet i’tikādında temām

Olmayınca olmaya iş vesselām (67a/2099)

Elest

Ar.“Değil miyim?” anlamında Allah’ın kullarına hitaben söylediği söz. İslam inancına göre Allah’ın “Ben Rabbiniz değil miyim?” diye sorması; ruhların da , “kâlû belâ”(Evet Rabbimizsin.) cevabı.

Elestde dimedi belî çü bunlar

Dimez bunda da anlan iy yāranlar (40a/1184)

Emr

Ar.Yapılması kesinlikle zaruri olan iş veya davranış biçiminde terimleşmiştir.

Anı yad eyledi Qur’ân’da Allāh

Olısar her ne kim emr itdi vallāh (2b/23)

Hemān emr-ile Cibrīl aldı vardı

Geçüp seb‘-i semāvat arza irdi (27b/788)

Eger kim aç kişi anı oğuya

Anuñ Haq emri-y-ile qarnı toya (36a/1052)

Emr-i Kudret

Allah’ın emri .

İriş yā Cebrā’il tiz tut iriştüm emr-i Kudretle

Ki sidrü’l-müntehādaydum düşürmedüm tıttup el-‘ān (16a/415)

Emr-i Kudret hem anı ma‘mur ide

Ol degüldür kim nefes birle gide (63a/1944)

Emr-i ma'ruf

İnsanların dinin buyrukları doğrultusunda iyilikleri emr etmeleri.

Bulara emr-i ma'ruf kıldı bunlar

Qabül itmedi hiç sözlerin anlar (59a/1823)

Emr-i Subhân

Allah'ın emri.

Resûle geldügi günden gidince

Aña tâ emr-i Sübhânî yitince

20a/526

Didi varuñ ki destür alam uş ben

Varam bes ger olursa emr-i Sübhân (27a/761)

Emirü'l-mü'minîn

Mü'minlerin emiri. İlk defa Hz.Ömer'e verilmiştir.

Emîrû'l-mü'minîndür hem o şâdık

Taşı olmuşdı içine muvâfık (8b/195)

Emîr'ül mü'minîndür ol dilâver

Ki bunca ulular üstünde server (20a/524)

Emîrû'l-mü'minîn çün anı gördi

Resûl aña cevâbı böyle virdi (36a/1062)

Envâr-ı himmet

Yardım, iyilik nurları.

Nice görsünler anlar kim Muḥammed

Şaçupdur toprağ ol envār-ı himmet (41b/1241)

Emvât

Ar.Ölüler.

Ya vaḥdet ḥālını ḥalen ne bilsin bu fenā ehli

Beḳāy-ıla bilinür bu fenādan add olan emvât (3a/43)

Anuñcün ağladı arz u semāvāt

Cibāl üzre ağaçlar yirde emvât (38a/1127)

Ne kim cevfinde vardur ider izhār

Gerek māl u gerek emvât ger enhār (54b/1662)

Enbiyâ

Nebîler, peygamberler.

Enbiyâ vü evliyâ cümle temām

Gör nice ḳorḳu içinde virdi cān (23b/645)

Girenler enbiyâ vü evliyâ dir

Bularla ḳanda olur ağniyâ bir (31a/893)

Bî-delîl olsaydı bu yol āşikâr

Enbiyâyı virmeyeydi Girdigār (66a/2051)

Eren

tas.Veli, ermiş, kamil insan, eren.

Gel işit kim ol erenler neyledi

Nicesi bu yolda cān baş oynadı (21b/574)

Sen dahı āşık giderseñ hāzrete

Al erenlerden sebağ gör neyledi (21b/577)

Ervah

Ar. Ruhlar.tas. Mücerred insan latifesi.

Ki sensin ol ilāh miftaḥ senüñ-ile bulısar rāh

Saña müştāk kamu ervāḥ Muḥammed Aḥmed ü Maḥmūd (7b/171)

İki bayram namāzın hem cenāze kılmak anlara

Şoru vü hem ḥisāb aşlın ne resme ola ervāḥa (60a/1852)

Esedullah

Ar.Allah'ın aslanı.Hz.Ali.

Esedullah u hem şāḥib-şecāat

Hemīşe kendüye kılmışdı 'ādet (21b/584)

Esrār

Ar.Gizli olan, herkesçe bilinmeyen şeyler,sırlar.

İşitgil yine esrār-ı ğarāyibden idem ĩşār

Gönül levḥını sil imdi açılısın gülşen-i esrār (6b/143)

Dutarken sünneti ol virdi cānı

Göründi ol saat esrār-ı ma'nī (19b/550)

Dağı her nesnenün kalbi olısar añlagil iy yār

Saña keşf ola bu esrār ola göñlüñde hem mihmān (35a/1030)

Evliyâ

tas.Allah dostu,yüce Allah katına manevi yakınlık kazanmış kimse .

Emîrû'l-mü'minîndür ol ve hem bil hatm-i evliyâ

Esedullahdur ol arı ve sırr-ı sırr-ı şāhenşāh (21b/573)

Āfitab ol pertevîdür evliyâ

Gül özîdür cüz velîdendür ziyâ (66a/2054)

Ümmetinden evliyâdur hasları

Her 'amelde buldılar ihlâşları (66a/2059)

Evvel

Ar.(Ön, baş) Sözlük anlamı ilk olan bu söz esmâü'l-hüsnâ'dan olup Allah'ın sıfatı olarak Kur'ân-ı Kerim'de "Hadîd" sûresinde "âhir" sözü ile birlikte kullanılmıştır. Evvel adı Allah'ın doksan dokuz ismini veren İbn Mâce ve Tirmizî rivâyetlerindeki listede yer almıştır.⁴⁷²

Evvel āhır var olan Hâk zâtıdur

Cümle âlem zâtınun mir'âtıdur (4b/82)

Çünkü şüret kılmaya hem cism ü cān

Evvel āhır kılan oldur bî-gümān (6a/121)

⁴⁷² Tirmizî, *Da'avât*, 82; İbn Mâce, "*Du'a*", 10

Fâni

Ar.Yok olucu,geçici.

Beyân-ı vaşfına irmez anuñ hiç ‘aql-ıla idrāk

Bilir mi fâni olanlar ki nedür cüz’ hem ol zāt (3a/42)

Fâniü’l-fâni

Daha çok Türk tasavvuf şiirinde kullanılan “Ölmeden önce ölüm” düşüncesinin bir çeşit nefis terbiye yöntemi olduğu görülmektedir. Nefis eğitimi için önerilen ve isteğe bağlı olan bu ölüm, beyaz, siyah, yeşil ve kırmızı olmak üzere dört çeşittir. Tasavvuf düşüncesinde Hak’la kul arasında en büyük engel nefistir. Vuslat ancak bu engelin ortadan kalkması ile gerçekleşebilir. Tasavvuf yoluna girenlerin nefsin emrettiği kötülüklerden sakınabilmeleri için ölümü hiçbir zaman unutmamaları ve onunla zihinde bağlantı kurmaları gerekmektedir. Tasavvufta ikilikten kurtulup birliğe ulaşmaya da “ölmeden önce ölmek” denmiştir. Bu tür bir ölümü gerçekleştiren “fena fillah”a ermiştir. Bu Hak’ta fani olmak yani ene/ben’i öldürmektir. Şairlerin çok değişik bağlamlarda kullandığı bu terim marifet sırrını elde etmenin, gerçek âşık olabilmenin de şartıdır.⁴⁷³

Fâniü’l-fâni olup bula beķā

Andan irer ol Hüdā’ya mutlaka (6a/123)

Farz

Ar.İslam dinince mükelleften yapılmasını kesin ve bağlayıcı nitelikteki dinî emir.

Özüñi farz sünnet birle zeyn it

Pes andan rāh-ı hāzretten yana git (20b/546)

Sünnet ehlidür resüle yār olan

⁴⁷³ Azmi Bilgin, “Osmanlı Şiirinde Ölmeden Önce Ölme Temi”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, sy. 142, yıl 36/2, İstanbul 2007, s. 42-53.

Farz u hem sünnet kamu hayruñ başı (36b/1079)

Fâsık

Ar.Allah'ın buyurduğu emirleri yerine getirmeyip, asi olan, günah işleyen.

Ölüm mü'minlerüñ bil tuhfesidür

Velī fâsıklarüñ eydüñ nesidür (58b/1795)

Fenâ

Ar.1.Yokluk, yok olma. 2.tas. kendini yok görüp, başka her şeyi unutmak, mahlukların bağlılığının kalbden çıkması.⁴⁷⁴

Ya vahdet hâlini hâlen ne bilsin bu fenâ ehli

Beķây-ıla bilinür bu fenâdan add olan emvât (3a/43)

Fenâ bulmuşdı Hâķ kurbında ol cân

Severdi anı ol Hânnân u Mennân (17b/447)

Ferd-i bî-çun

Hiçbir şeye benzemeyen manasına Allâhü teâlânın keyfiyetinin bilinemeyeceği ve akıl ile anlaşılamayacağının tasavvufi ifâdesi.⁴⁷⁵

Cevâb oldur kim ol Hâķ Ferd-i bîçun

Kelâmın dīdi te'kid kılmağ-ıçün (37a/1097)

Bu naql üzre geledüm yine biz çün

Hâbīb oldı pes ol Hâķ Ferd-i bîçun (50b/1528)

Ferd-i Hüdâ

Benzersiz tek olan Allah.

⁴⁷⁴ Ekrem Buğra Ekinci, *a.g.e.*, s.156.

⁴⁷⁵ Ekrem Buğra Ekinci, *a.g.e.*, s.71.

Yiri dahı yoğıdı gözinüñ hiç

Zehî Ferd-i Hüdâ yok misli añ hiç (46a/1393)

Ferd-i Hâdi

Eşi bulunmaz rehber,Allah.

Bular bir kez didi iy Ferd-i Hâdî

İ diller üzre cevlân iden adı (43b/1301)

Ferd-i mutlak

Hadis biliminde ,bir râvinin rivâyetinin tek kaldığı kısımda sağlam delilin aslı,kaynağı veya devamı sahabe tarafından bulunan hadis.

Odur ol 'Aişe kim Ferd-i muṭlak

Nikâhın gökde kıldı Hâk muhaḳḳak (11a/272)

Ferişteh

Far.Melek.

Yedi kat gök feriştehleri cümle

Birer yaşduḳ dutunmuşlardur eyle (14a/348)

Ki biñ yıl ayrı oḳudı çünki ol Allâh

Feriştehler işitdiler didiler Hâḳḳa iy sulṭân (5b/1036)

Evet anda feriştehler olurlar

Olar tesbîhi bu yüzden oḳurlar (59b/1834)

Feth -i kalp

Kalp gözünün, kalbin, gönlün açılması.

Feth-i ḳalp idüp temâşâ ḳılmaduñ

Kaçan ola gönülüne nurdan cıraq (3b/62,26b/741)

Fettah

Ar. “Kapalı şeyleri, lutuf ve rahmet kapılarını açan” anlamında esmâ-i hüsnâdan

İlahî Vahid ü Deyyân senindür ‘izzet-i âyât

Ki sensin ‘Alîm ü Fettâh irişmez ‘ilmine ğāyat (2b/32)

Feyz

Ar.Bütün bilgilerin ve varlıkların Allah’tan tecelli ettiği anlamında tasavvufî terim. Feyzin kaynağından gelen bilgiler sırta, oradan ruha, oradan da nefse ulaşır. Nebî ve velîlere gelen bilgiler bu türdendir. İlâhî feyiz dâimî olduğundan velîler aracılığıyla sürekli olarak insanlara ulaşır. İlâhî ve rabbânî feyzin insanlara ulaşmasında aracı olmaları itibariyle nebî ve velîler de feyzin kaynağı sayılır. Mutasavvıflara göre Hak’tan gelen feyiz (bilgi ve ruhî zevk hali) akl-ı evvel denilen Hz.Peygamber aracılığıyla velîlere, onlar aracılığıyla da insanlara ulaştığından müridlerin feyiz menbaı müridlerdir. Müridin doğrudan doğruya akl-ı evvel vasıtasıyla Hak’tan aldığı feyze “ilâhî feyiz”, silsile vasıtasıyla aldığı feyze “isnâdî feyiz” denir. Müridin tarikata girip şeyhten feyiz ve irfan almasına da “ahz-ı feyz” adı verilir.⁴⁷⁶

Kılam şimden girü tefsîrden āġāz

İderse ben kıluna feyzi Feyyāz (32a/930)

Gönülde korkalar fi’len ‘amelde ideler ihlâş

Bu resme olar key hâş ide tâ feyz-i rabbânî (42a/1256)

Fısk

Ar. Hak yoldan çıkıp her türlü günâhı işlemeyi huy hâline getirme, sefâhata dalma anlamında terim.

⁴⁷⁶ Selçuk Eraydın, “Feyiz”, *TDVİA.*, C.12, s.514.

O sultān her nefes hāzır olur ullara hem nāzır

Anı hiç amayup bunlar iderler fısq u ‘ısyānı (42a/1264)

Benī İsrā’ilüñ fısq itdi hālķı

Unutdılar amu erkān-ı hūlķı (59a/1819)

Firdevs:bk.cennet.23a/635,28b/816

Fitne

Ar. Dinî, siyasî ve sosyal ortamda yaşanabilecek ruhî sarsıntı.

Ebū Tālīp yetīmīdür didiler

Bu resme fitne birle aynadılar (37a/1083)

Furkat

Ar.Ayrılık. *tas.* Vahdet makamından uzak kalmak. Sâlikin asli vatanı olan gayb ve ruhlar âleminde ayrılıp bu âleme gelmesi. Bu âlemden o âleme gitmek ise visâl’dir.

Diler kim derdine ıla devāyı

Niçe bir ıla furkatdan nevāyı (14a/356)

Muammed hürmetiy-çün İlāhī ‘āşī ullara

Teraum birle fal it uş ıkar furkatden it vāşıl (19b/514)

Gaflet

Ar. Sözlükte “terketmek, önemsememek” anlamında masdar ve “dalgınlık, dikkatsizlik, yanılma, ihmal” mânasında isim, “bir şeyin gerekliliği ortada iken bunun idrak edilememesi,nefsin kendi arzusuna uyması, zamanın boş geçirilmesi, yeterince uyanık ve dikkatli davranılmadığı için insana ârız olan yanılığı hali. *tas.* Hak’tan habersizlik, kalbin Hak’tan gāfil olması, O’nun zikrinden mahrum kalması, unutma.

aflet-ile biz hemişe olmuşuz

Bu küdüretten bizi kırtarıvır (2b/31)

Gel birez ğaflet tozından kendüzin eyle arı

Olısar mı teslīm ol kim kendüleksiz gelmeyen (20a/520)

Ķulağum ıoludur ğaflet bezinden

ıokınmıııdur naıııhat te'ııir itmez (52a/1582)

Gâfir

Ar. Baĝıılayan, esirgeyen mânâsında Allah için kullanılır .

Odur pes hâlık-ı kevneyn münezzehe cümle eşyâdan

İriımez fehm-ile idrâk Ğafür u Ğâfir u Ğaffâr (33a/965)

Gafür

Ar. “Çok maĝfiret eden, çok Şefkat gösteren, baĝıılayan, yarlıgayan” anlamında esmâ-i hüsnâdan.

Odur pes hâlık-ı kevneyn münezzehe cümle eşyâdan

İriımez fehm-ile idrâk Ğafür u Ğâfir u Ğaffâr (33a/965)

Gaffâr

Ar.Kullarının günahlarını affeden, baĝıılaması çok olan” esmâ-i hüsnâdan.

Didi iy ‘Âlim ü Ğaffâr u Settâr

Atamuñ kalbi olmuıı Şimdi key dar (12a/287)

Gaybet/gıybet

Ar.Bir kimseyi arkasından kötüleme ve aıaĝılama ,aleyhinde kırıcı,küçültücü söz söyleme yada davranııılarda bulunma.

Ne söz kim kimse hakkında diyeydi

Ne ğaybet eyleyüp nefse uyaydı (14b/367)

Gayret-i 'akl

Aklın gayreti, çalışması, iyiliğe çalışması.

Ġayret-i 'aklı bıraġdılar yire

Ol dālalet ābın içüp ġandılar (15b/400)

Gevher

Far. Mücevher, cevher.

Nice virdi göñül ol sulţāna ver

ġaşı incü içiydi arı gevher (8b/194)

ġamusın virdi Allāh-ġün o server

Eline gelirdi ġün ol pāk gevher (9a/209)

Gılman

Ar. Sözlük anlamı bıyıġı yeni terlemiş, yeni yetme genç, hizmetçi çocuk olan “gulam” sözünün çokluk biçimi, “cennet ehlinin hizmetine verilen ve hiç yaşlanmayan genç hizmetli.

Daġı ġayrı maġāmatın eger kim eylesem taġrīr

Beyāna sıġmaya hergiz eger ġūrī veġer ġılmān (16b/429)

Girdigār

Far. Fi'l-i mutlak olan Hallak-ı kâinat(Allah) .

Gözüm yaşın laḡbül it Girdigārım

Daġı bu derd-i ḡasretle fiġānım (25b/708)

Bī-delil olsaydı bu yol āşikār

Enbiyâyı virmeyeydi Girdigâr (66a/2051)

Biñ yıl itseñ ger ‘ibâdet sen i yâr

Bir içim şûdur hemân dir Girdigâr (69b/2182)

Gönül

Îlâhi hitabın mahallî ve muhatabı, tecellî aynası Îlâhi isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecellî ettiği yer. Türk edebiyatının divan, halk ve dinî-tasavvufî verimlerinin en önemli ve en çok işlenen konularından biridir. Allah’ın hikmetinin, sanat ve kudretinin, sıfatlarının tecellî ettiği yer.

Gir gönül şehrine seyrân ide gör

‘Aql-ı cânı aña hayrân ide gör (5a/102)

Muhabbet eylegil sen de gönülde

Yaraşmaz anda şeytân ola mihmân (23a/634)

Bula gönül seyrine varmaña yol

Çırtulup fûrkatden ol bula cemâl (56a/1709)

Gönül levhi

Gönül aynası.

İdüp taşfîye dil levhin saña feth ola hem aynî

İriştüre gönül şem‘in kelâm-ı zü‘l-me‘âlinden (10b/247)

Ol hâle bunlar nişân olmuş bilün

Cehd idüp siz de gönül levhin silün (63a/1952)

Gözü

E.T.T. Ayna. Hakk'ın tecelli ettiği yer,gönül.

Sensin āhîr gözü-yı nūr-ı celāl

Görünür senden celalullāh cemāl (5b/105)

Gözü olup göstere şeyhi temām

Vaḥdet andan soñra olur ve's-selām (67a/2096)

Gufran

Cenab-ı Hakk'ın günahları affedip örtmesi, rahmeti.

Heman eksüklük 'arz itdi ol ḳadem anda Cebrā'il

Diledi 'özrin Allah'dan yine 'afv itdi ol Ğufrān (16b/427)

Gulgula

Far.Dalga dalga ortalığa yayılan gürültülü ses.

Hem de istidlāl olur zāta bular

Uşda 'adem ğulğulayla hep ṭolar (4b/80)

Gusl

Ar. İslām dîninde, cünüplükten kurtulmak veya kendini mânen temiz hissetmek için dînî kurallara uygun şekilde yıkanma, boy abdesti alma.

Ḳaçan ğusl itse ol olmazdı 'uryan

Ḥayā bahriydi vü 'ışḳ içre ḥayrān (20a/528)

Güman

Far.Sanma, zan, işgil, şüphe.

'İşḳ oduna yak beni iy pāk cān

Ḳalmasun hem gönlün içinde ğümān (5b/106)

‘Işk dersinden okı ol řādımān

Her umurda řāhid ol dutma gümān (64b/1997)

Gül

Far.Gül, çiçek.

İşit imdi açıldı çün ma‘ānī bağınun güli

Seřergāhın niyāz eyle ki anun sen de bülbüli (6b/137)

Gülşen-i esrār

ilāhî sırların gül bahçesi.

İşitgil yine esrār-ı ğarāyibden idem İřār

Gönül levhīni sil imdi açılsın gülşen-i esrār (6b/143)

Gül-i Reyhan

Reyhan kokulu gül, reyhan çiçeği.

Ki her gün bir gül-i reyhān olup ter

Yalıñlar şanasın serv-i şanavber (38b/1149)

Günah

Ar.Suç, kabahat ,ilāhi emir ve yasaklara aykırı olan eylem ve davranışlar.

Řullaruñ işi-durur cürm (ü) günāh

Luş kıl ‘afv eyle iy Rabbü’l-Ĥabīr (2b/30)

Günāhkār

Far.İlahi emir ve yasaklara aykırı olan eylem ve davranışlar içinde bulunan kimse için kullanılan terim .

Şanurdı kim şatı olmuş günāhkār

Görürdi kim yağan üstüne her bār (20a/536)

Habib

Ar. Sevilen kimse, sevgili, dost. Hz.Muhammede için kullanılır.

Elā iy Ḥaḫ te‘ālā’nuñ ḥabībi

Bu dertlü cānlaruñ sensin ṭabībi (8a/173)

Habîr

Ar. Haberdar, vâkıf. Hak eri olan hakkıyla bilen Allah.

Ḳullaruñ işi-durur cürm (ü) günāh

Luṭf kııl ‘afv eyle iy Rabbü’l-Ḥabîr (2b/30)

Hablü’l-verid

Şah damarı.

Sendedür bilgil muraduñ iy mürîd

Ol yaḳındur saña min hablu’l-verîd (6a/120)

Hac

Ar.İslamın beş şartından biri olan ve zilhicce ayının dokuzuncu günü öğle vakti ile onuncu günü fecr-i sâdık arasında yapılan ve Arafat vakfesinden sonra Mekke-i Mükerreme’de Kâbe’yi ziyaret ve tavaf .

Ḥac yolunda olmayınca ḳāfile

Yola girmeklik irişmez ğāfile (65b/2039)

Hâdî

Ar.Doğru yolu gösteren, hidayete erdiren, hayır ve mutluluk veren anlamındaki bu söz, esmâü’l-hüsna’dan.

Yüzüñ terinden aḳ gül itdi Ḥādî

Yaña gökden kızıl gül bā-nihādî (8a/184)

Hadis

Ar.Hz.Muhammed'in söz ve davranışlarını veya tasviplerini anlatan veya nakleden söz.

Hadîsin diñle gör şâh-ı şafânuñ

Habîbullah ağna Mustafâ'nuñ (54a/1643)

Hadis-i kudsî

Hz.Muhammed'e dayanan ve Hz.muhammed'in Kur'ân dışında manasını Allah'a isnat ederek söylediği hadisler.

Hadîs-i kudsî içinde haber virmişdür ol āgāh

Ki şāyet cüş idüp bir gün sülûka açasın falı (6b/142)

Hakâyık

Ar.Hakikatler, gerçekler.

Bu ma'nînuñ eger naqlin kılursañ kezā ger idrāk

Ḥakâyık 'ilminüñ küncin ayān ide saña Tevvāb (7b/160)

Yüzünüñ nûrı aydın kıldı dehrî

Ḥakâyık baħrine olmuşdı baħrî (8b/198)

Hem oldur mefhār-ı mevcūd habîb idindi ol maħbûb

Hem oldur sırr-ı rabbānî ḥakâyık gencine miftāḥ (21a/570)

Hâl

Ar.tas.Tasavvuf ehlinin kalbine kendiliğinden gelen sevinç, hüzün, darlık, genişlik, arzu ve korku gibi manâlar, manevî dereceler.⁴⁷⁷

Niçe hâli kim vaşfila gelmez dile

⁴⁷⁷ Ekrem Buğra Ekinci, *a.g.e.*, s.194.

Ḥāl ehli añlar ancak ḥāl-ıla (66a/2061)

Hâl ehli

Hâli tavrı güzel olan, gönül sahibi kişi, evliya(Bkz.Evliya)

Ḷo bu ‘aql ehlin iriş ḥâl ehline

Ḥal-ıla ‘irfân gerek ol biline (62a/1922)

Hallâk

Yaratan anlamında “esmâ’ül hüsnâ” dan bir ad.

Halk eden Allah:

İlâhî sensin ol Ḥallâk u Mevla

Ki zâtundur münezzeh ḳadrün a’lâ (1b/1)

Atasın gördi çün bu resme ğamnâk

Münâcât itdi dir iy Ḥayy u Ḥallâk (11b/285)

Hâlık

Ar. Yaraticı, yaratan, esmâ-i hüsnâdan.

Görüñ ol Ḥâlık-ı kevneyn o Ḷadir

Neler eyler hemândem ola ḥâzır (12b/306)

Hâlık-ı kevneyn

Her iki dünyayı yaratan Allah.

Görüñ ol Ḥâlık-ı kevneyn o Ḷadir

Neler eyler hemândem ola ḥâzır (12b/306)

Odur pes ḥâlık-ı kevneyn münezzeh cümle eşyâdan

İrişmez fehm-ile idrâk Ğafür u Ğafir u Ğaffâr (33a/965)

Halîl

Ar. Sâdık ve gerçek dost. Halîlullah–Halîlü’r-rahman: “Allah’ın dostu” sözünün kısaltılmışı olarak Hz. İbrâhim için kullanılır.

Olara bakmadı aslâ Ḥalîlüm

Didi dermân nedür kılsun Celîlüm (38a/1132)

Hâlis

Ar. Menfaat düşüncesi karışmadan sırf Allah için olan, riya ve gösterişten uzak olma.

Ḳanı er kim bu çevgâni şala meydânda koyup baş

Ḳanı ol ḳalb-i hâlis kim aña mihmân ola sultân (4a/67)

İşini işmarlaya küllî Ḥaḳḳ’a

Ḥâlis ide tâ’atini mutlaḳa (70a/2197)

Halvet

Ar.*tas.* Tasavvuf ehli arasında gûnahtan kaçınmak, dış dünyanın kirliliğinden korunmak ve daha sağlıklı ibadet yapabilmek için gözlerden uzak, kendi dünyasında yaşamak.

Oruç âyındadı ḥalvetde hem bil

Sefer kıldı fenâdan döndi hep il (20b/548)

Nefsine uymayan açlıklar virür

Şeyḥ önünde ḥalvete ânın girür (67b/2113)

Hamd

Ar. Kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lutuf ve ihsânı karşısında her ne hal üzere olursa olsun ona minnet ve şükran duygularını bildirip kabul etmesi.

Yarup kıldı setr-i pūş anı ol yār

Dutunup ḥamd ider Allāh'a tekrār (13b/338)

Hannân

Çok acıyan. Esmâ-i hüsnâdan olup Cenâb-ı Hak'ka için söylenmiştir.

Senüñdür 'ilm hem Ḥannan ki sensin 'āleme sultān

Virüp devlet kıilup ihsân idesin mülke ri'āyat (3a/36)

Haram

Dinde yasak olan işler, davranışlar veya uygulamalar.

Su'âli görmeden ne ola maḳşūd

Ḥaramā bakmadan dūr dir o ma'būd (51b/1569)

Harem(Kabe)

Ar.1. İslam inancına göre Mekke'de ilk olarak Hz.Adem, sonraları da Hz.İbrahim ve Hz.İsmail tarafından yapılan mabet .

Hemân yetmiş yük idi bil cevahir

Ḥaremde getirüp yığmışdı zahir (29a/836)

Pes andan niçe kim ol bedr-i envār

Şalavât itse ḥaremde şöyle kim (41a/1218)

Hatm-i nübüvvet

Son peygamber, Hz.Muhammed .

Didi Cibrîl eyā ḥatm-i nübüvvet

Serây-ı lamekânı 'ayn-ı kudret (11b/274)

Havariç

Ar. Hz. Ali'den uzaklaşan ve yönetime karşı ayaklanarak cemaatden çıkanlar.

Şehîd olmuş-iken K̄ur'ân okurdu

Ḥavāriç karnına mıhlar toqurdu (30a/862)

Havf

Ar. İnsanın Allah nezdindeki durumu ve o noktada hissettiği korku ve endişe.

Didi tamu ta'āmından idüp havf

Bunu yirim ki şāyed Ḥaḫ ide 'afv (17b/454)

Hayy

Ar. "Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakîkî hayat sâhibi" anlamında esmâ-i hüsnâdan.

Biz hatâlar işledük uş bî-aded

Sen hidâyet eyle iy Ḥayy u Kebîr (2b/29)

Eger kim feth iderse Ḥayy u Bārî

Olur şerhi anuñ pes dilde cārî (18b/483)

Görürem ol resül-i Ḥayy u Ḥallāk

Yüzi nûrında ğaşy olmuşdı eflāk (31b/913)

Hayrû'l-beriyye

Ar. İnsanların en hayırlısı, Hz. Muhammed .

Adı kürsidedür Ḥayrû'l-berriye

Bula rahmet bunu her kim ki diye (34b/1015)

Hayâ

Ar. Utanma duygusu.

Kaçan ğusl itse ol olmazdı ‘uryan

Ħayā bahriydi vü ‘ışk içre ħayrān (20a/528)

Nicesi itmeyem ‘izzet ider Ħağ kendüsi ‘izzet

Utandılar ħayāsından semāvāt üzre hep ervāğ (21a/568)

Yüzi ‘Osmān’uñ ħayā bünyādıdır

İki nūr issi anuñçün adıdır (68b/2155)

Ħayret

Ar.Şaşkınlık. *tas.*Tasavvuf yolcusunun kalp gözü açıldığı zaman karşılaştığı şaşkınlık hali.

Mest ü ħayret bunlara çün oldı Allāh’dan nasīb

Niçe bir va’d olısar bunlara yarın bugün (17a/434)

Hazret

Ar.Zat manasına hürmet ifadesi,Hız.Allah.

Göñülden istegil anı hem ‘ilminle ‘amel eyle

Zīra Ħağ böyle buyurdu göñüldür ħazretin yolu (6b/141)

Hicap

Ar. perde, örtü. *tas.* Gönülde hakkın tecellisine ve ilâhî hakikatleri görmeye engel olan ve insanı Allah’tan uzaklaştıran maddî, mânevî her şey

Götür nefsüñ ħicābın sen aradan

Bu benlikle kaçan ire ol aşla (2a/13)

Māsivallāh fikri göñlinden gide

Her ne kim olur hicābı ref'ide (67a/2092)

Hidāyet

Ar. Doğru yol; insan Allah tarafından ilham edildiğine inanılan doğru yol.

Hidāyet kullara Hāq'dan olısar

Eger kahr u eger rahmet geliser (2a/21)

Andan irşād hidāyet Tañrı'dan

Ol mu'āvindür ināyet Tañrı'dan (64b/2014)

Hikmet

Ar. İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilme kuvveti, melekesi.

Yine sensin bize olan rehnümā

Kim kamu hikmet senüñ sensin Qadīr (2b/28)

Hikmet-i Hakk

Cenābıhakk'ın her şeyi yerli yerince yaratma, her şeyi lâyük olduğu yere koyma sırrı.

Hikmet-i Hāq şöyle kıldı iktizā

Rehnümāsız yola girmeklik haṭā (65b/2048)

Himmet

Ar. Manevî yardım, ihsan.

Sen olmasañ cihanda yā Muḥammed

Bu resme geldi Hāq'dan aña himmet (8a/175)

Hudâ/Hüdâ

Far.1. Allahü az'im'ü-şan. 2. Sahip, malik(Allah).

Fāniü'l-fāni olup bula beḳā

Andan irer ol Hüdā'ya mutlakā (6a/123)

Hemān gel kim Hüdā'nuñ 'avni irdi

Diyüp ol dem revān hücreye girdi (25a/704)

Helāk oldı olar bir şayha birle

Haber virdi Hüdā Qur'ānda böyle (50b/1538)

Hulle

Ar.Cennet elbisesi.

Yüri 'adn uçmağında hülle alğıl

Şarup buncaya tiz anda varğıl (27b/784)

Hûri

Ar.Cennet kızları.

Dağı ğayrı maķāmatın eger kim eylesem takrîr

Beyāna şıǵmaya hergiz eger hûrî veĝer ĝilmān (16b/429)

Hurûf-ı envâr

Allah'ın nuruna ait harfler.

Bulā senden benî her kim diler dergāha ol rāh

Senüñ yüzünde feth ola aña bunu hurûf-ı envār (7a/147)

İşk(aşk)

Ar. Arapça aslı ışk olup sözlükte “şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması”.

İşk oduna yaķ beni iy pāk cān

Qalmasun hem gönlün içinde gümân (5b/106)

İlâhî korqaruz yoldan azavuz

Bize işkuñı eylegil kulavuz (42b/1266)

İbret

Ar.Varlıkların ve hâdiselerin görünüşüne göre ders çıkarma.

Ebū Bekr'e nazār kıl İbret algıl

Yeter bu cürm işyan-ilen qalgıl (15b/395)

Beyân itdi ki tā soñra gelenler

İşidüp alsun İbret bundan anlar (53b/1623)

Didiler İbret almaq-çündür iy cān

Ki tā her dem añavuz mevti el-‘ān (60b/1867)

İblis

Hayırdan uzaklaşmış, Allah'ın rahmetinden mahrum olmuş olan şeytanın isimlerinden biri.⁴⁷⁸

İrişdürmez aña İblīs zarar bil

Güneş şem'inde pervānedür iy dil (27a/759)

Zemmiderse bil ki gerçek diyesin

Ol budur İblīs yoluna uyasın (70b/2211)

İsyân

⁴⁷⁸ Ekrem Buğra Ekinci, *a.g.e.*, s.244.

Ar.İtaatten ayrılmak, söz dinlememek, günah işlemek, baş kaldırmak; Kulun Allah'a karşı gelmesi.

Niçün sen şöyle ğaflet birle alduñ

Unutduñ kendüzüñ 'ısyāna dalduñ (15a/383)

O sulţān her nefes hazır olur ullara hem nāzır

Anı hiç añmayup bunlar iderler fısq u 'ısyānı (42a/1264)

Anuñçün gülmezüz kim göñlümüz ol

arardur arturur 'ısyānumuz bol (60b/1871)

İ'tikad

Ar.İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç.

Şeyhüñ evvel şartı oldu i'tikād

Din ev'ine i'tikād oldu 'imād (63a/1951)

Oldı dördünci ışāli iy hümām

Ehl-i sünnet i'tikādında tamām (67a/2098)

İhlas

Ar.Samimiyet, içtenlik, riyadan uzak olma, Allah'a içten bağlanma.

Gözüñ aç gör nedür hālüñ neye irişdi avālüñ

Gel ihlāş eyle a'mālüñ bulasın sırr-ıla esrār (7a/152)

İhsan

Ar. Bağış, kerem, iyilik; Allah'ın bağışlaması.

Gör kemāl-i udretinden bizi insān eyledi

Luṭf idüp ĩmān-ı Qur'ān bunca iḥsān eyledi (7b/163)

İlāhî

Allah'a ve O'nun yüceliğine ait olan.

İlāhî sensin ol Ḥallāk u Mevlā

Ki zātundur münezzeḥ ḳadrüñ a'lā (1b/1,2b/32,19b/514)

İlliyyin-i 'āla

Ar. Gökyüzünün ve cennetin en yüksek yeri.

Ol ismüñ kuvveti-y-ile girişdüm

Ki 'illiyyin-i 'ālaya irişdüm (34b/1024)

İlm

Ar.1. Bir şeyi hakkıyla, anlamak bilmek. 2. Allahu teâlânın sübûti sıfatlarından.

İlahî Vāḥid ü Deyyān senüñdür ızzet-i āyāt

Ki sensin 'Alīm ü Fettāḥ irişmez 'ilmüñe ğāyāt (2b/32)

Şerī'at yoluna ṭoğrı gidenler

Ṭarīḳat 'ilmin erkānın bilenler (8b/189)

Gāḥ olur kim sīmurğ-ı 'anḳā gāḥ meges

Er gerek kim ḳıla bu 'ilme heves (67b/2118)

İman

Ar.İnanmak, inanç; Allah'a inanmak.

Gör kemāl-i ḳudretinden bizi insān eyledi

Luṭf idüp ĩmān-ı Qur'ān bunca iḥsān eyledi (7b/163)

Didi kim iy resüller ben ki geldüm uşta ĩmāna

Getürdüm Tañrı'ya ĩmān ebed buldum selāmātı (49b/1499)

Ve hem çift eyledi ten birle cānı

Münāsip kıldı çift küfr-ile ĩmānı (57a/1742)

İnāyet

Ar. Lütuf, ihsan, yardımda bulunma , Allah'ın kuluna yardım etmesi.

Hağ'uñ sensin hidāyatı saña virdi 'ināyātı

Dağı fazl u kemalātı Muhammed Aḡmed ü Maḡmūd (7b/166)

Andan irşād hidāyet Tañrı'dan

Ol muavindür 'ināyet Tañrı'dan (64b/2014)

İncil

Ar.Hz.isa'ya gönderilen İlāhi kitap.

Zebūr içinde ḡodı üç yüz adı

Dağı üç yüzini İncilde ḡodı (32b/954)

Hem İncil içre Ṭābe Ṭābedür bil

Anuñ vaşfın kaçan şerḡ eyleye dil (34b/1019)

İntikāl

Ar. Bir yerden başka bir yere gelme , bir durumdan başka bir duruma geçme,
göçme.

Ol ḡadīmdür lem yezeldür lā-yezāl

Sermedîdür kim aña yoq intikâl (4a/68)

‘İrfan

Ar. Allah’ın gizli sırlarına ve eşyânın hakîkatine kalp ile vâkîf olma.

Eger ‘aqluñ ide idrak naşîhat bu hemân kafi

İderseñ havfı Allâh’dan bilürsin ‘ilm ü ‘irfânı (42b/1265)

Qo bu ‘aql ehlin iriş hâl ehline

Hal-ıla ‘irfân gerek ol bîline (62a/1922)

‘İsa

İbn Meryem, Mesîh; Hz. İsa.

‘İsa peygamber uş başladı halkı

Kılup da‘vet diye bunlara haqqı (42b/1278)

Ne gelmek maşlahat ne pes didiler

‘İsa peygamberi şerh eylediler (43a/1285)

İletdi bunları şaldurdı hâbse

Pes andan soñra diñle nitdi ‘İsa (44a/1319)

İslâm

Hiz. Muhammed tarafından insanlığa tebliğ edilen en son Hak din.

Meger kim anda vardı bir Yahūdî

Sonucı Haq anı İslâma kodı (9b/226)

Bu ol gerçek nebîlerden biridür

Şıraṭ-ı müstaḳīm İslām dīnidür (37a/1090)

Nemüz gördi bizüm ol ki yokdan eyledi ihya

Bağışlar luṭf idüp İslām Muḥammed gibi hem ebrār (33a/963)

İstidlâl

Ar. Bir delil ve ve bürhana istinad ederek bir şeyden bir netice çıkarma, delil ile anlama.

Hem de istidlâl olur zāta bular

Uşda ‘adem ğulğulayla hep ʔolar (4b/80)

İtikaf

Ar. Bir yere kapanıp dışarıya çıkmadan ibâdetle meşgul olma.

Oturmuş i‘tikâf itmişdi ol yār

Hemân andan ulaşdı şöyle kim vār (20b/549)

‘İzzet

Ar. Mertebe ve rütbe yüksekliĝi, şeref.

Seni seven bula ikrām u ‘izzet

‘Aṭālar idesin Raḥmân u fazlā (1b/7)

Kabz

Manevî sıkıntı, buhran .

Ḳabz iderse başta getüre anı

Baş içinde zabṭ yitüre anı (63b/1977)

Kadr

Ar.İtibar değer, kıymet.

İlāhî sensin ol Ḥallâḳ u Mevlā

Ki zātundur münezzeh adrũñ a‘lā (1b/1)

Kadı

Ar.İslâm hukûkuna göre hüküm veren hâkim.

Ve hem ol adılar kim aı örter

Bulur yarın ele çün gire defter (30b/878)

Kadîm

Ezelî olan,başlangıcı olmayan Allah.

Elā iy alib-i malũb adĩm ü lā-yezāl Allāh

Kemālũñe zeval irmez cemĩl ü hem cemāl Allāh (3a/48, 4a/68)

Kâdir

Ar.Çok güçlü,kuvvetli,istediğini istediği gibi eksiksiz ve kusursuz yapan Allah.

Didi Allāh vire kim âdir oldur

Cemĩ‘ maşũdlar üzre nāzır oldur (10b/252)

Kadîr

Gücü yetmek, “Her şeye gücü yeten, kuvvet ve kudretine hiçbir sınır olmayan” anlamında esmâ-i hüsnâdan.

Dut İlāhĩ kim ayağa dũşmũşem

İy ‘Alĩm ü iy adĩr ü iy Nazĩr (2b/26, 2b/28)

Kâfir

Ar.Hakikati örten, Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Allah’tan getirdiklerine inanmayan yâhut bunlardan birini inkâr eden kimse.

Aña kâfirdür inkar eyleyenler

Ve hem akında yatlu söyleyenler (8b/201)

Dirildi dört yüz 'avrat anda hâzır

Degül mü'min bular pes cümle kâfir (26b/747)

Sebep oldur anuñ bilgil nüzüli

Ki incitdi o kâfirler resüli (36b/1080)

Kahhar

Ar.Çok çok kahreden, Allah.

Didi ol Kâdir ü Kâhhâr biliñ 'izzüm celâliyçün

O nûrı bildürem size çün andan olduñuz sâ'il (19b/511)

Kâhir

Ar. Kahreden, mahveden, yok eden.

Muñ'lere virür cennet vücûdı

Dağı olmuş durur hem 'aşâ Kâhir (12b/310)

Kâinat

Ar.Var olan şeylerin cümlesi,mevcudat,âlemler.

'Işk-ıla buldu vücûd bu mümkinât

'Işk-ıla toptoludur bu kâ'inât (5b/113)

Kâimûn

Ar. Namaz kılan, vaktinin çoğunu namaz kılmakla geçirenler.

Hağ katında key muqarredür resülullâh didi

Çok duranlar bil namâza kıra'at içre kâ'imûn (17a/437)

Kalp

Ar. Çevirme,dönme, değışme. tas. Marifet ve irfan denilen tasavvufi bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahalli.

İlāhī sen müyesser kıl temenna iderüz senden

O nūra olmaña manzar viresin albe tafiyat (3a/46)

Kalb-i halis

Her yönüyle Allah'a adanmış temiz kalp, gerçek müslüman.

anı er kim bu evganı ala meydanda oyup ba

anı ol alb-i halis kim ana mihman ola sultan (46a/1384)

Kamet

Ar.Farz namazlarından önce okunan ,namaza balama sözleri.

'Alī ünküim namza ılsa amet

Virürdi kendüzin küllī temamet (22b/608)

Kamil

Ar.Eksiksiz,olgun.*tas*.Evliyanın üst tabakası olup ariat,tarikat ve hakikati kendisinde toplamış kimse.

Beni urtar i ıdk içinde kamil

ün oldun Ha-iün 'ilmüñde 'amil (9b/219)

Kal

Ar.Söz.

Ehl-i 'irfandan iidüp al-ıla

alma anda t bulasın hal-ıla (6b/134)

Emr'l-mü'minndür adri 'alī

İit kim ideyin nalinde alī (17a/440)

Kalkalita

Hz.Muhammed'in Zebur'daki adı.

Ki Mevşūfdur anuñ Tevrītde adı

Zebūrda alkalıta dir münādī (34b/1017)

Kâsî

Ar.Katı,duygusuz, hissiz.

atre-i raḥmet yeter her ‘âsiye

Lütfuñ-ıla raḥmet it biz âsiye (4b/89 ,5a/93)

Katre

Ar.Damla.*tas*.da İlâhî tecellîler, kalp, insân-ı kâmil, nokta anlamında kullanılan bir terim.

Baña vaḥdet görünür cümle âlem

Bu atre’i o deryāya atalı (19a/500)

Bu dünyā bil anuñ atında zerre

Yāḥūd deryā içinde sanki atre (61a/1889)

Kavm

Ar.İnsan topluluğu.

O avm ol avmi kim orutmadılar

Ki hiç anlara nesne dimediler (37b/1110)

Kayyûmu’l-‘alîm

Ar. “Kendi zâtı ile kâim olan, varlığında ve varlığının devâmında her şey kendisine muhtaç olduğu halde kendisinin hiçbir şeye ihtiyâcı olmayan, bütün mahlûkâtı var kılıp varlığını devam ettiren Allah, esmâ-i hüsnâdan.

Cümle eşbâhdan münezzeh ol adîm

Şâni’ü’l-Ḥallāk u ayyûmu’l-‘alîm (4a/73)

Kazâ

Ar.Vaktinde kılınamayan farz namazları ile vitir namazının ve Ramazan oruçlarının yerine getirilmesi.

Ḳazā efdal ‘ibādetdür bil anı

Ki her ḳaçdı başarmaz añlañ anı (30b/880)

Kebîr

Ar.Ulu, büyük, azîm hep büyük olan Allah, Esmâü’l-hüsna’dan.

Biz ḥatâlar işledük uş bî-‘aded

Sen hidâyet eyle iy Ḥayy u Kebîr (2b/29)

Kemal

Ar.Eksiksiz ve kusursuz .

Cümlesi anuñ kemâlin gösterür

İllâ mir’ātuñ cemâlin gösterür (5a/104)

Kemâl-i kudret

Gör kemâl-i ḳudretinden bizi insân eyledi

Luṭf idüp îmân-ı Ḳur’ân bunca iḥsân eyledi (60a/1848)

Kemâlat

Ar. Sâhip olunan mânevî hasletler, olgunluklar.

Ḥaḳ’uñ sensin hidâyâtı saña virdi ‘inâyâtı

Daḥı faẓl u kemâlâtı Muḥammed Aḥmed ü Maḥmūd (7b/166)

Ki ya’nî siz oluñ şâhîd bilürem Tañrı’yı birdür

Ezel ü hem ebed dâim zevâl olmaz kemâlâtı (49b/1502)

Kendü/kendi

ET.Öz, zat. *tas.* nefis.

Gel birez ğaflet tozından kendüzin eyle arı

Olısar mı teslīm ol kim kendüleksiz gelmeyen (20a/520)

Kendüzinden geçmek olmazsa kişi

Bulısar mı dost-ıla hergiz vişāl (56a/1710)

Kerâmet

Ar.Allah'ın kendisine yakın kullarına lutfettiği olağanüstü hâdiseler,
hârikulâde hal.

Aña bunca kerâmetler resülün 'izzetindendür

Çalarsa ger vilâyetle 'aceb mi ol gül-i handân (16b/421)

On üçünci şartı kim saña direm

Şeyhün işi dâ'im olmağdur kerem (64a/1994)

Kerem

Ar. Cömertlik ,maddî veya manevî lütuflar bağışlar ihsan.

Yine sen hâzretten isterler kerem

Luţf kıl 'afv eyle iy Rabbu'l-Ḥarem (5a/96)

Kerîm

Ar.Çok çok cömert olan Allah.

İy Kerîm ü Ḥayy u Ḥannân iy İlâh

Kim kamu düşmüşlere sensin penâh (5a/90)

Unutduñuz kerîm rabbiñüz el-‘ân

Cevâb eydüñ gelüñ pes şimdi el-‘ân (53a/1609)

Kesret

Ar.çokluk.tas.Bir olan Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla tecelli etmesi.

Bulasın kesret içre sen 'ulüm-ı vahdete bir yol

Göresin vahdet envārın idesin kendüziñ pertāb (7b/161)

Kevneyn

Ar.İki cihan,dünya ve ahiret.

İrişdi Cebrā'il bil tarafetü'l-'ayn

Ba'īd olmaz aña gelmekde kevneyn (38a/1133)

Kible

Ar.Müslümanların namazda yöneldikleri yer,Kâbe tarafı.

Ne yirde ve ne gökde şöyle durmuş

Mu'allak kıbleye karşı oturmuş (31b/914)

Dünyeñ olmuşdur dinüñ kıbleñ nisāñ

Key şaķın kim yavlaķ olmuşsın uşañ (70a/2205)

Kırâ'at

Ar.Namaz içinde Kur'ân okuma.

Namazda ayaktayken çok kalarak Kur'ân okuma :

Haķ katında key muķarrebdür resülullāh didi

Çok duranlar bil namāza kıra'at içre kâ'imün (17a/437)

Kıyâmet

Ar.Dünya varlığının sona ermesinden sonra ölümlerin dirilip ayağa kalkma zamanı.

Bular ölmüşdi hep ben eyledüm var

ıyāmetde dirildürem yine tekrār (39b/1177)

Bahār faşlın ne resme kıldı temsīl

ıyāmet gününe beñzetdi iy dīl (54a/1644)

ıyāmet bir ulu gündür ne bilsin anı bu kıllar

Ki dehşetden hālāyık hep ne şağı fark ider ne sol (54b/1652)

Kimya

*tas.*Kişinin âdî mâdenler mesâbesinde olan nefsi emmâresini arıtarak güzel ahlâklı hale gelmesini sağlayan maden.

Şeyhüñ olmuşdur vücudı kimyā'

Her kişî ol kimyā'yı bulmaya (66a/2062)

Kudret

Ar.Güç,Allah'ın subûtî sıfatlardan biri.

O kudret vech-i tâbından görünen mim-i Aħmed'dür

Anuñçün 'arz ider anı açısar kıllara ebvāb (7a/155)

Emr-i Kudret hem anı ma'mūr ide

Ol degüldür kim nefes birle gide (63a/1944)

Kur'ân

Ar.Allah u teâlâ'nın çeşitli şekillerde ve Cebrâil vasıtasıyla indirdiği kitap.

Üçüncü yārin añlañ kim anuñ 'Osmān-ı zinnüreyn

Durur ur'an'ı cem' itdi ounur tā kıyāmet bil (19b/515)

Yüz adı oldu ur'ān ire mestūr

Ouyanlar olurlar anı mafūr (32b/955)

Olar ün hayr-ı ūmmet dīdi Hādī

Yazıldı anlaruñ ur'ān'da adı (60a/1843)

Kurb

Ar.Yakınlık. *tas.* Kulun Hakk'a yakın olması.

Bilā-ek irdiler urb u viāle

Hem oldur lāyık ol gōkek hiāle (8b/190)

İ bu urba ālibūñ urar yolu

Aña irād ide ger alın velī (67b/2119)

Kul

Allah'ın yarattığı insan, kul.

Añılmak aña lāyıkdur kim oldur ādir ū ahhār

Esirger ullaruñ 'aybın gōrūrken lu idūp Settār (33a/962)

Niceler buldılar ramet bunuñla oldılar mafūr

Ki her ulina ādıkdur ne kim dise ider Allāh (36b/1072)

Daı bir veche bu iy yār ne yūzden oralar ullar

İit kim nal ola abār bilinsin adı vū sānı (42a/1258)

Kūy

Far. Kōy, semt, mahale. *tas.* kulluk makamı.

Meylüñ eyle dâ'ima sen sū-yı dost

Fikrũñ olsun her nefes der-kũy-ı dost (5a/100)

Küfr

Ar. İslam dışında olma, İslâmiyeti tanımama, inanmama.

O dört yüz 'avrat oldu hep müsülmân

Gidüp küfr ü dalâlet geldi ĩmân (29a/830)

Tanuqluğ virürem bunlar ki hağdur

Bulardan küfrile bātl ırağdur (47a/1436)

Küffar

Ar.Allah'ın varlığını ve birliğini O'nun buyruklarını vahiy yoluyla alıp insanlara tebliğ eden peygamberi tanımayan ve onun sözlerine karşı çıkanlar, kafirler; müslümanlığı kabul etmeyenler.

Dügün itmişdi bil şehr içre küffār

Anı da oğmak isterdi bunlar (26b/746)

İnanmaduğ-ıçün mi aña küffār

Yağud mü'minler itdiler mi inkār (40a/1193)

Kürsî

Ar. Naslarda, Allah'a atf edilen ve ilâhi hükümranlığı ifade eden manevî veya nesnel varlık.

Heft gerdün noğta-i pergārdur

'Arş u kürsi ğarğa-ı envārıdur (4a/71)

Ve Seyyide'l-enam 'arş üzre adı

Diyen bunu bula ağızında dadı (34b/1014)

Ve hem ‘arşī vü kürsī iy güneş var

Dağı gökler yaratmış anda Settār (61a/1888)

Lâ-yezal

Varlığı nihayete ermeyen, yok olmayan hep var olan Allah.

Elâ iy talib ü maḥlûb kâdīm ü lâ-yezāl Allāh

Kemâlüne zevāl irmez cemâl ü hem cemâl Allāh (3a/48)

Lem yezel

Ar. Yok olmaz, zeval bulmaz, bâkî, dâimî olan Allah.

Ol kâdīmdür lem yezeldür lâ-yezāl

Sermedīdür kim aña yok intikāl (4a/68)

Levh

Ar. Sayfa, yazı ve takdir. tas. Hakk’ın bilgisi.

İşitgil yine esrâr-ı ğarāyibden idem ĩşār

Göñül levhini sil imdi açılsın gülşen-i esrār (6b/143,63a/1952)

Levh-i Mahfûz

Kainatta var olacak ve meydana gelecek olayları, değişimleri veya yok oluşları düzenleyen ilâhi takdirin kayıtlı bulunduğu kitap veya yazı.

Biñ adı levh-i mahfûz üzre iy dil

Anuñ üç yüzi Tevrît içredür bil (32b/953)

Levlâke levlâk

Ar. Yâ Muhammed sen olmasaydın felekleri yaratmazdım ben anlamına gelen ve kutsî bir hadis olarak rivâyet edilen ibarenin ilk sözleri.

Senüñ şānuñdadur levlāke levlāk

Yaratmazdum didi Hāḡ yidi eflāk (8a/174)

Likā

Ar. Buluşma, görüşme, yüz. tas. Maşuğun âşığa zahir olması.

Değışdī fāni mülkin ol beḡāya

Resülün ıışkına irdi liḡāya (9a/210)

Zehī şarrafa buldı cevheri ḡāş

İrişdi pes liḡāya kıldı ihlāş (29a/838)

Lutf

Ar.Sözlük anlamı iyilik etme, merhamet ve yardımda bulunma,Allah'ın merhameti.

Raḡmetinden ümmet itdi Aḡmed'e

Ömrümüz geḡsün bu luḡfa ḡamd ide (4b/87)

O mīmdür sırrı vaḡdetden ḡaber viren bu uşşāḡa

Anuñ lüḡfında fetḡ olup ma'ānī açılır her bāb (7a/156)

Didi elḡamdüli'llāḡ zī-kerīm Hāḡ

Anuñ lüḡfunladur pes bunlar olmaḡ (28a/801)

Lutf-ı kelam

Ar. Söz. İrade ve kudretin,gâib olan bir şeyi etkileyip açığa çıkarması, gaypta olanın vücuda getirilmesi.

Dökülen la'l-ıla mercān anuñ luḡf-ı kelāmıdır

Hezārān bāl (ü) sükkerler gelür ‘āb-ı zülālinden (10a/241)

Ma’ni

Far./ Ma’na, Ar./ Ma’na. Bir şeyin sahtesi ve taklidi,hakikati ve ruhu, tas. Hakikat, sır, marifet.

Enbiyāya ma’niden uyar velī

Zāhira gerçi gider toğrı yolu (66a/2056)

Ma’ānī

Ar. Anlamlar. *tas.* Hakikat, sır, marifet, iç batın,gayr-i cismânî hal. Bir şeyin hakikatine ve ruhuna mana(ma’ni) denir.

O mīmdür sırrı vağdetden ħaber viren bu ‘uşşāķa

Anuñ luţfında fetĥ olup ma’ānī açılır her bāb (7a/156)

Ma’den-i esrār

Allah’a ait sırların madeni olan Hz.Muhammed(sav).

Cemālin ‘arz idüp ol zāt ‘ayān oldu bī-keyfiyyāt

Bu kez dīdī ki yā Aĥmed ki sensin ma’den-i esrār (7a/146)

Ma’den-i hās

Allah’ın hakikatinin, sırrının zāhir olduğu merkez olan Hz.Muhammed(sav).

Evet ma’nide sensin ma’den-i hās

Ki senden zāhir oldu ‘ām kürre ħās (39b/1170)

Mağfur

Ar. Allah tarafından günahları bağışlanan kimse, bağışlanmış kişi .

Kaçan çıksam yola pes yağa yağmur

Beyān it red mi kıldı Ĥaķ yā mağfūr (20b/539)

Mahluk

Ar. Sonradan olmuş varlık, insan; yaratılmış olan varlıklar.

Ꞑamu maḥlūkun ĩmānın eger bir

Terāzu keffesine ꞑoysalar dir (15a/379)

Ki cümle cem' olup maḥlūk ꞑatumuzda olur ḥāzır

Ḥayır Şer her ne kim oldu cezāsın göre cānları (51a/1548)

Mahmud

Ar. Övülmüş methedilmiş, methe ve övgüye değer, Hz.Muhammed.

Vahdet sarayında bulunan Hz.Muhammed(sav), Hz.Muhammed(sav)'in üçüncü gökteki adı.

Eyā vahdet sarayında Muḥammad Aḥmed ü Maḥmūd

Veya iy devlet ayından Muḥammed Aḥmed ü Maḥmūd (7b/165)

İkinci gökdedür adı Muḥāmid

Bu resme çağırurlar anda Ḥāmīd (34b/1008)

Mahşer

Ar.Kıyamet gününden sonraki toplanma yeri.

Bugün bir ḥabbem yok kim virem anı

Feraḥ kılam yārın maḥşerde cānı (9b/217)

Makâm-ı müntehâ (sidretü'l-müntehâ)

Mi'rac gecesi yanında Resûl-i Ekrem'in ilâhî sırlara kavuştuğu bir ağaç. Yaygın kanaate göre Hz. Peygamber Mi'rac gecesi sidretü'l-müntehânın yanında aslı sûretiyle Cebrâil'i görmüştür. Sidretü'l-müntehâyı bürüyen şey ise Allah'ın nuru, melekler veya bilinmeyen başka şeylerdir.⁴⁷⁹

Vidā' idüp hemāndem gitdi Cibrīl

⁴⁷⁹ Süleyman Uludağ, "Sidretü'l-müntehâ", *TDVİA.*, C. 37, s.151.

Maḳām-ı müntehāya yitdi Cibrīl (14a/350)

İriş yā Cebrā'il tīz tut iriştüm emr-i Ẓudretle

Ki sidrū'l-müntehādaydum düşürmedüm tütup el-'ān (16a/415)

Ki sidrū'l-müntehādudur ceybī ol

Muḥabbet içre sen dā'im muḳīm ol (34b/1013)

Makam

Ar. Durulacak yer, durak, mekân, mahal.tas.Salikin gösterdiği faaliyetle ulaştığı, sıkıntılara katlanarak kavuştuğu merhale. Sâlikin makamı,bu suretle ulaştığı ve ikame ettiği yer.

İrdiler uş bir maḳāma kim ebed olmaz fenā

Gördiler dostuñ cemālin bil hemīşe da'imün (17a/435)

Her maḳāmuñ tevbesi var sālīke

Mülki koyup irişince Mālike (67a/2086)

Makâm-ı vahdet

Tek olan Allah'ın makamı.

Maḳām-ı vahdete ğarḳdı te'ayyünden nişān yokdı

Te'ayyün rengine itdī nizāmın ḫal-i mümkiyat (3a/39)

Mâlik

Ar. Her şeye sâhip olan Allah.

Her makāmuñ tevbesi var sālīke

Mülki köyup irişince Mālike (67a/2086)

Ma'rifet

tas. Sûfilerin ruhanî halleri yaşayarak, manevî ve ilâhî hakikatleri tadarak elde ettikleri bilgi, irfan. ⁴⁸⁰ .

Şeyh-ile hem-reng ola ve hem-şifat

Kesb ide tâ şevk-i zevk-i ma'rifet (67a/2095)

‘Ayb gözi-y-le bakarsa ħor olur

Ma'rifetden mertebeden dūr olur (68a/2136)

Mâsivâullah

Ar. Allah'tan başka bütün varlıklar. Bu kavram, tasavvuf çevrelerinde dokuz sınıf olarak gösterilmiştir. Bunlar, melek, felek, kevkeb, tabiat, unsur, maden, nebat, hayvan ve insan.

Yumuş el masiva'llâhdan ol ebrâr

Mela'ik cümlesi oldı ħaberdâr (9a/214)

Ma'suk

Ar. Aşk ve alaka ile sevilen, sevgili, Allah.

‘Işk gözüyle görünür ma'suk yüzi

‘Işk kulağından irer ol Ĥağ sözi (5b/109)

Neyi sevse gönül dil anı söyler

‘Āşık ya ma'sukuñ ħayrında neyler (29b/843)

Mâzer(Mâder)

Ar. Anne, valide .

⁴⁸⁰ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.236.

Ꞑamu mü'minlere Hıak kıldı mazer

Oları sevmeyenler yoldan āzār (11b/284)

Mefhar

Ar.Övünme, iftihar etme, bütün varlıkların övüncü Hz.Muhammed.

Hem oldur mefhār-ı mevcüd habīb idindi ol maḥbūb

Hem oldur sırr-ı rabbāni ḥaḳāyık gencine miftāḥ (21a/570)

Melâik

Melekler.

Yumış el masiva'llāhdan ol ebrār

Melâ'ik cümlesi oldı ḥaberdār (9a/214)

Nidā irdi hemândem Cebrā'ile

İşitdi hep melâ'ik cümle bile (27b/782)

Melâmet

Ar.Kınama, ayıplama. *tas.* Kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda yürümek.

Özün şöyle melâmet birle aldı

Ṭuruban 'Āiše kâtına geldi (11a/269)

Melamî

İbadetini gizli tutan, ama günahını gizlemeyen kimse, amellerindeki hatalar sebebiyle cehennem girenler.

Görüp ba'zı cehennemde melāmî

Giren aña acep kim şād ola mı (54b/1666)

Mennân

Ar. “İyilik etme,nimet vermek” esmâü'l-hüsnâ'dan olup kullarına bol ihsan ve sayısız nimet veren Allah.

Di imdi böyle tîzlige diledi uça ol bir yıl

İrüp bir yirde dinlendi diyüp iy Kâdir ü Mennân (16b/424)

Münezzeh Tañrı'dur ol Ferd ü Mennân

Nice çift itdi mañlûkı o Sübhân (56a/1714)

Menzil

Ar. tas.Tasavvuf ehlinin mertebeleri veya makamı, âhirette ulaşılmak istenen mertebe.

Her kim ‘aybın bile ol qalmaz girü

‘Ucb idenler menzilinden qaldılar (16a/404)

‘Aql eli almaz bu menzilden iy yâr

Ger giderseñ ‘ışq atına ol süvâr (68a/2121)

Mescid

Ar. Secde edilen yer , Müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan, içinde cuma ve bayram namazları kılınmayan minâresiz, minbersiz küçük câmi.

Geçerdi gice gündüz şöyle şâ'im

Olurdu şubha dek mescidde kâ'im (14b/363)

Bu yüzden mescide varmaq şevâbın

Girü Allah bilür ancak hisâbın (60b/1862)

Meskenet

Ar.Allah karşısında aczini, yokluğunu bilme, gerçek zenginin Allah olduğunun ve kulun O'na karşı mutlak bir ihtiyaç içinde bulunduğunun şuûrunda olma, Allah'ın mutlak güç olduğunun farkına varma

Anuñçün 'aql olan olmaz fuzûl

Meskenet baħrinde 'ışka daldılar (16a/405)

Yürürdi meskenet birle beğāyet

İşit bu söz neye irdi nihāyet (20b/542)

Onbirinci meskenet ola işi

Meskenetde buldı her bulan kişi (68a/2130)

Mest

Ar. Sarhoş. tas. Aşkın, ařıĝın bütün varlıĝına hākim olması, iliklerine işlemesi.

O şu'lenüñ řuā'ından yananlar

Dün ü gün mest olup ayılmaz anlar (8a/183)

Mevcûd

Ar. Bütün evrende var olan şey, Allah'ın yaratıĝı her şey.

Senüñ 'ilmüñdurur řāhā bu mevcûdāt-ı 'ālemler

Kemālüñle idüp izhār idersin dürlü ta'zīmāt (2b/33)

Mevla

Ar. Sevme, koruma, yardım etme, himayesi altına alan Allah.

Ālemi yaratan Allah.

İlāhī sensin ol Ĥallāķ u Mevlā

Ki zātundur münezzeħ ķadrüñ a'lā (1b/1)

Mevsav

Hz.Muhammed'in Tevrat'taki adı.

Ki Mevşüfdur anuñ Tevrîtde adı

Zebûrda alkalita dir münādî (34b/1018)

Meydan

tas.Maşuku temaşa makamı, Kulun kulluğunu gösterdiği dünya hayatı .

anı er kim bu çevgānı şala meydānda oyup baş

anı ol alb-i hālis kim aña mihmān ola sultān (4a/67)

Mezhap

Ar.Bir dinin inanç esaslarını ve uygulama yöntemlerini iy anlama anlatma ve yorumlama konusunda kendine özgü ilkeler sistemleri ve usulleri bulunan dinî hareket gidiş yolu .

Virüp anı ıralum amusın hep

Bizümdür anı erkānı mezhep (41a/1227)

Mi'raç

Ar. Merdiven, Hz. Peygamber'in göğe yükselişi ve Allah ile söyleşmesi.

Meger bir gün resûlullāh beyān eyledi avāli

açan mi'rāca 'azm itdi semāvat ol reh-i 'āli (23b/648)

Hemān mi'rācı gibidür o şāhuñ

Ya'nī peygamberüñ ol alnı māhuñ (58b/1799)

Mir'ât

Ar. Ayna. tas. Cenab-ı Hakkın tecellisiyle var olan ve mazhar olduğu tecelliyi aksettiren varlıklardan her biri veya bu varlıkların tamamı, yaratılmış olan âlem.

Evvel āir var olan Hā zātıdur

Cümle âlem zâtınun mir'âtıdır (4b/82)

Nice görsün ol merâtip kıanda olur ya bu nūr

Ol cemâle karşı mir'âtüñ libâsın geymeyen (19b/518)

Mukaddes

Ar. Her türlü ayıp ve noksanlıktan arındırılmış, yüce ve kutsal ; yüce Allah.

Ol huğavend-i muğaddes pak zât

Nite kıılsun ol seni bendten âzât (62a/1910)

Bil muğaddesdür kıamudan ol ilâh

Bî-zevâldür hem münezzeħ pâdişâh (62a/1913)

Mukallid

Ar. Taklitçi, Hakîkate erişememiş kimse, hakikat ehlini taklit eden.

Olmaya kezzâb muğallid bu işe

Zire şığmaz bunda bâtıı endişe (62b/1940)

Onbeşinci key melâmet gözleye

Yok muğallid gibi 'âdet gözleye (68b/2146)

Muallak Kible

Kubbetü's-Sahra'nın üzerinde bulunan, rivayete göre Hz.Musa'nın kiblesi olan kaya.

Ne yirde ve ne gökde şöyle durmuş

Mu'allak kıbleye karşı oturmuş (31b/913)

Muhabbet

Ar.Sevgi *tas.*Tasavvuf inancında “muhabbet” manevi bir hal olarak benimsenmiştir, Hz.Muhammed’e duyulan büyük sevgi;

Resûlullâh buyurmuş diñle anı

Fidî kı1 var muhabbet içre canı (23a/629)

Gel imdi sen bu naqşa hiç çevirme yüzüñi hergiz

Bu zâhir nefse aldanan muhabbetden irag olur (40a/1193)

Muhammed

Ar.Övülmeye değer olan, en güzel huylara sâhip kimse Peygamberlerin sonuncusunun adı.

Muhammed sırr-ı vahdetden ‘ayân oldı çü bu mañlûk

Anuñla bildi bu ervâh ki nedür sırr-ıla esrâr (6/145)

Buyurdî Hâk te‘âlâ yâ Muhammed

Saña münkîr olan ola melâmet (32b/943)

Hem Muhammed kim habîbi gönderüp eyler mu‘in

‘Âleme rahmet ve ni‘metdür ki yeksân eyledi (49a/1490)

Mukarreb

Ar.Allah’a yakın olanlar.

Hâk katında key muqarrebdür resûlullâh didi

Çok duranlar bil namâza kıra‘at içre kâ‘imün (17a/437)

Muqarreb oldı çün sulţân katında

Dün ü gün bile oldı şohbetinde (45a/1353)

Mûsâ

Hem Yahudilik ve Hıristiyanlığa hem de İslâm'a göre İsrâiloğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan peygamber..

Sefer kıldı cihāndan çünki Mûsâ

Bile gitdi yed-i beyzâ hem 'aşâ (59a/1818)

Mûsâ beyğamber uş kıldı vaşiyet

Zehî kılmışıduk biz aña hizmet (59b/1839)

Mustafâ

Ar. Maddî mânevî yönden arıtılıp saf ve seçkin duruma getirilmiş veya cinsi içinden en temiz, en iyisi ve en hâlisi olarak seçilmiş kişi,Hz.Muhammed(sav).

Ger dilerseñ bulasın andan şafâ

Vir şalavât rûh-ı pāk-i Mustafâ (6b/136)

Ki yâ cennet seni şād eyleyem ben

Ĥabîbüm Muşafâ ile işit sen (30b/889)

Musalli

Ar. Beş vakit namazını kılan (kimse).

Geçdi aşhâb bu cihanda Ĥaqq'a itdiler sülük

Giceler içre muşallî her zamanda sâ'imün (17a/436)

Mücâvir

Ar.Komşu, komşuluk. Aslen Mekkeli olmayan, fakat bu kutsal beldeye yerleşmek için oraya göç eden ve orada ikamet eden Müslümanlar.

Mücâvirdi temâmet dört yüz aşhâb

Alupdı herbirisin ʻışk-ı Vehhâb (25a/692)

Mücellâ

Ar. Cilalanmış, açığa çıkmış, görünmüş, lekesiz halde olan. tas. Kutsal zatın ,zatında zâtı için tecelli etmesi.

Teveccüh hâzrete dutgil mücellâ ola tâ ʻalbüñ

İrişe feyz-i rabbâni bu emre imdi çok bâdar (7a/151)

Dün ü gün istegil anı kıla tâ derdüñe dermân

Mücellâ ola hem ʻalbüñ bulasın sen vişâlınden (10b/246)

Mücerred

tas. Dünyâda zevk ve ihtiraslardan, mal ve mülkten soyunup, bâtınında Allah'tan gayri hiçbir varlığa yer vermeyen derviş.

Mücerred ol alâyıkdan göresin tâ kim ol nûrı

Bahâsı cân olur ânuñ virilmez dünyenüñ malı (6b/139)

Geldük üçüncî işi taḥdîd ola

Ol mücerredlikde key tefrîd ola (67a/2091)

Müddessir

Ar. örtünüp bürünen. Kur'ân'da Hz. Muhammed (sav)'e verilen isim.

Ve Müzemmil olur ʻur'ân'da âdı

Ve hem Müddessir oldı añla yâdı (34b/1020)

Müflis

Ar. İflas etmiş ,elinde avucunda maddî manevî hiçbir şeyi olmayankişi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekat sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnad ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, kan döküp, dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı

başkasına verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip cehenneme atılan kimse.

Bunda nefsiñ hoşlığın hoş gözleyüp

Yarın anda müflis olmaklık neden (21a/556)

Mü'min

Ar.Sözlük anlamı inanıp iman eden, Allah'a iman edenler.

Çamu mü'minlere Hıç kıldı mazer

Oları sevmeyenler yoldan azar (11b/284)

Münacat

Ar. tas. Kulun dua yoluyla Allah'a yakarması ve yalvarması, istek ve dileklerini O'na arz etmesi, O'nu övmesi.

Ferağat itdi pes turdı namaza

Münacat birle pes şaldı niyaza (11a/263)

Münâdî

Ar.Bir haberi ilân eden.

Ki Mevsüfdur anuñ Tevrıtde adı

Zebürda Kalkalıtı dir münâdî (34b/1017)

Münezzeh

Ar.Tenzih ve takdis edilmiş, cem'i kötülük ve çirkinlilerden uzaklaşmış.

İlâhî sensin ol Hallâk u Mevlâ

Ki zâtundur münezzeh kadrüñ a'lä (1b/1)

Odur pes hâlık-ı kevneyn münezzeh cümle eşyâdan

İrişmez fehm-ile idrâk Ğafür u Ğafir u Ğaffâr (33a/965)

Bil muḳaddesdür ḳamudan ol ilāh

Bī-zevāldür hem münezzeh pādişāh (62a/1913)

Münkir

Ar. İslām dînindeki îman esaslarını inkâr eden, inanmayan (kimse), îmansız, inkârcı.

Buyurdu Hâḳ te‘ālā yâ Muḫammed

Saña münkir olan ola melāmet (32b/943)

O münkirler işitsünler olalar

Şāyed yumşayup inşāfa geleler (37b/1107)

Ger ki bir münkir çeke şeyḫi eger

Sen aña yoldaş olursın zî-hüner (70b/2210)

Müntakim

Ar. Yaptıklarından pişmanlık duymayan, tövbe etmeyen, müşrik, zâlim gibi günahkârları adâletin gereği olarak hak ettikleri cezâyâ çarptıran ve böylece mazlûmların, mağdurların intikâmını alan, esmâ-i hüsnâ’dan.

Ki ğālīpdür ve yāhūd müntakīmdür

Alur olur intiḳām kim müttehīmdür (37b/1104)

Mürîd

Ar. Bir şeyhe ve mürşide intisab eden .

Sendedür bilgil muraduñ iy mürîd

Ol yaḳīndur saña min hablu’l-verîd (6a/120)

Pes ikinci şer'i ʿilminden bile

Tā mürīdūñ müşkilin āsan kıla (63a/1954)

Yoğ mürīdlikden eser bu hiss-ile

Aç gözūñ Ḥayy göñlüñ aynasın sile (70a/2207)

Mürsel

Ar.Peygamber, nebi, resūl.

Ki ya'nī Muşţafā mürsel-i Ḥağdur

Didiler ma'nī uş böyle dimekdür (32a/938)

Didiler mürselin iy ehl-i ğaflet

İmān ʿarz eyleñüz tā gide ʿillet (47b/1442)

Mürşit

tas.Sırat-ı müstakimi gösteren, dalaletten sapıklıktan önce hak yola ileten şeyh,
veli, eren.

Mürşidūñ kāmīl gerekdür şöyle bil

Gidere senden tā ol ğılluğışı (36b/1077)

Mürşid olmayınca olmaz bu işe

Diñle imdi eydeyin mürşid nīşe (62b/1930)

Müsülman/Müslüman

Ar.İslam dinine inanan, hayatını bu dinin temel inanç ve ilkelerine göre
yönlendiren ve imanın gereklerini yerine getiren kimse.

Ki sen de olamısın di müsülmān

Gidüb gözüñ yerinde arta ĩmān (11a/258)

Müşrik

Ar.Allah'a ortak koşan.

Didiler ba'zılar kim iş bu āyet

Ki müşrikler içündür uş nihāyet (41a/1231)

Müzemmil

Ar.Örtüye bürünen,Hız.Muhammed'in Kur'ân'da belirtilen adı.

Ve Müzemmil olur Qur'ân'da ādı

Ve hem Müddessir oldu añla yādı (34b/1020)

Nāle

Far. İneleme, acıacı bağıрма. tas. Münacat, Hakka yalvarma.

Bugün vaşl it bizi 'ıyd-ı beķāya

Ki yarın kılmayavuz anda nāle (2a/15)

Şevķ-ile dā'im temaşa kıldılar envār-ı 'ışķ

Bülbül olup dosta karşı nāle kıldılar bugün (17a/432)

Namaz

Ar.Arapça salat, İslām'ın beş şartından biri olup beş vakitte kılınması
Müslümanlar için farz olan ibadettir.

Ferağat itdi pes tırdı namāza

Münâcat birle pes taldı niyāza (11a/263)

Namāz içre niyāz içre pes ol can

İbâdetde durupdı anda ol ān (41a/1222)

Nâr

Ar.Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde söz konusu edilen cehennem ateşi, cehennem ateşinin dili.

İdenler buğz ider nâruñ dilîne

Hemân inkâr ider ol iş bu dîne (8b/200)

Nazîr

Ar.Eş,benzer,manend,Allah.

Luţfuñ-ıla eyle rüşen göñlümüz

Yâ ilâhe'l-'âlemîn iy bî-Nazîr (2b/27)

Nebî

Yeni bir din getirmeyen, daha önce gönderilmiş olan bir Resûlün dînine dâvet eden, çağırın peygamber. Resûllere (yeni bir dinle gönderilen peygamberlere) tâbi olan peygamber, Hz.Muhammed.

Anasıdur Hâdice ol hûrinüñ

Helâli ol nebîler serverinüñ (29a/832)

Eyitdi görelüm bu kavlüñüzî

Nebî olan ki toğrı diye sözi (46a/1390)

Nişan

Far. İşâret, belirti, iz, alâmet, Allah'a gönülden bağlı olanların O'nun varlığı için delil aramaması.

Cemâlün görenün olmaz nişanı

Eger söyler-isem yüz dürlü qalı (19a/503)

Nezîr

Ar. Allah'ın emirlerine karşı gelen insanları onun azabıyla korkutan ve inançsızlara,günahkarlara ilahî emirleri duyurmak suretiyle onları uyaran peygamber.

Gör kim āhîr ol Hüdā-yi bî-naẓîr

Gönderüp bunca kelâmı hem nezîr (61b/1908)

Nefs

Ar.İnsandaki heva, heves ve şehvetin mayası.Sûfilere göre bu nefsin yedi mertebesi vardır. Bunlar nefs-i emmare, nefs-i levvame, nefs-i mülheme, nefs-i mutma'inne, nefs-i radiyye, nefs-i mardiyye, nefs-i kâmile.

İnāyet zîre senden olmayınca

Ne bulsun kimse nefs destinde mehlā (2a/10)

Bunda nefsüñ hoşlığın hoş gözleyüp

Yārın anda müflis olmaklık neden (21a/556)

Kıblesinden dönmeye din isteyen

Şeyhün İblis ide nefsin isteyen (70a/2194)

Nefs-i şûm

Kötü nefis.

Ol ki nefs-i şûm elinde kaldılar

Hiç amansuz şöyle oda yandılar (15b/399)

Nefes

Ar. Akciğerlere hava alıp verme ve bu yolla alınıp verilen soluk,Ruh,can hayat.

Meylüñ eyle dā'ima sen sū-yı dost

Fikrüñ olsun her nefes der-küy-ı dost (5a/100)

Bir nefes eşyā-yı küllī seyr ider

Zīra kendi cüz'i cüz'inden gider (68a/2120)

Dā'ima hizmet işin key gözleye

Yol içinde her nefes iz izleye (68b/2141)

Nikâb

Ar. Örtü, perde, kul ile Hak arasına giren, âşıkı mâşuktan ayıran engel.

Nikâb açdı cemâlerinden yine cānān elinden yār

Ḳanı 'âşık anı ister virür yoluna baş u cān (4a/66)

Mīm-i Aḥmed'den niḳābın ref'ide

Ḳalmaya aṣlā ḥicāb ol perdede (62b/1942)

Ger açılseydi niḳābuñ görse bu cānān gözi

Cümle yirden pes görünen ol beḳā-yı nūr-ı zāt (66b/2080)

Ni'met

Ar.Maddi ve manevî vergiler,bolluk .

Hem Muḥammed kim ḥabībın gönderüp eyler mu'īn

'Āleme rahmet vü ni'metdür ki yeksān eyledi (7b/164)

Bunca ni'met kim virür yirsin anı

Aña layıḳ ṣükrile tāt ḳanı (69b/2181)

Niyaz

Far.tas. Allah'a yalvarmak, yakarma, dua, istek, dilek, Kulun Allah'a duası.

İşit imdi açıldı çün ma‘ānī bāğınunñ güli
Sehergāhın niyāz eyle ki ānuñ sen de bülbüli (6b/137)

Nûr-ı hazret

Allah’ın ilâhî tecellisinin nuru olan Hz.Muhammed.

Görür ol nûr-ı hazret aña gelmiş

Bu dertlü ‘aşıkını aña gelmiş (14a/355)

Anı benden bilimez şöyle gördüm

Gözüm ol nûr-ı hazrete baçalı (19a/501)

Didiler esselām iy nûr-ı hazret

Sen olduñ pes iki ‘ālemde raḥmet (59a/1812)

Nûr-ı kevneyn

iki cihanın nuru.

Ben andan rāzı oldum ya o benden

Sorasın rāzı mı iy nûr-ı kevneyn (13b/342)

Nûr-ı Rabbânî

Ar. Allah’a âit nur .

Me‘āni levḥıne çünkim irüp kılsañ naẓar anda

Görünür nûr-ı rabbānî bilinür sırr-ıla esrār (6b/144)

Nur-ı zât

Yüce Zât’ın ,Allah’ın nuru.

Cümle ef‘al hep anuñdur hem şıfat

Ḳamu yirden görünendür nûr-ı zât (4b/78)

Nübüvvet

Peygamberlik.

‘İsa’nuñ hem nübüvvetin bulara

Beyān idevüz Allāh ide çāre (43a/1289)

Oruç

İslām dîninin beş şartından biri olan, imsaktan güneş batıncaya kadar yeme, içmeden uzak durma şeklindeki ibâdet.

Oruç ayındadı ħalvetde hem bil

Sefer kıldı fenādan döndi hep il (20b/548)

Oruçdan hem kılurlar ihtisābın

Geñez ide Ĥüdā virmek ħisābın (51b/1566)

Penah

Far. Sığınacak yer, melce, sığınak.

İy Kerīm ü Ĥayy u Ĥannān iy İlāh

Kim ħamu düşmüşlere sensin penāh (5a/90)

Perr ü bal

Far. Kol, kanat.

‘Āşıkāna şem‘ ‘ışķa perr ü bal

Yakmayınca ħāşıl olmaz hiç vişāl (5b/107)

Bugün mecnūn oluban ben İlāhī

Çü yakdı ‘ışķuñ uş bu perr-ü-bālī (19a/499)

Pinhan

Saňa tenzıldür uş bil ya‘nî Qur‘ân

‘Azîz ü hem Raḥîm Tañrıñdan iy cãn (7b/1102)

Rahman

Ar.Merhamet etmek, acımak,esirgemek,esmâ‘ül-hüsnâ’dan.

Seni seven bula ikrâm u ‘izzet

‘Aţâlar idesin Raḥmãn u fazlâ (1b/7)

Rahmet

Ar.Esirgeme, koruma,merhamet.

Hidâyet ḳullara Ḥakdan olısar

Eger ḳahr u eger raḥmet geliser (2a/21)

Ravza-ı rıdvân

Cennet.

Ve ne bahtulu şunlar kim götüre bunları bile

Ebed görmeyeler ğussa vire Ḥaḳ ravza-ı rıdvãn (35b/1038)

O halde ol yüce ḫazret Ḥabîb Neccâr’a bildirdi

Ḥitâb irdi gire aña virem uçmağı ravzâtı (50a/1513)

Resm

Ar.Tarz, şekil, biçim, üslûp.

Sen olmasañ cihânda yâ Muḫammed

Bu resme geldi Ḥaḳ’dan aña himmet (8a/175)

İki bayram namâzın hem cenâze ḳılmak anlara

Şoru vü hem ḫisâb aşlın ne resme ola ervâḫa (60a/1852)

Resûl

Ar. Allah tarafından yeni bir kitap ve yeni bir şariat düzenlemesi ile insanlık için gönderilen kimse, Hz.Muhammed.

Ḥaḳḳ'uñ ol sevdügidür hem resûlüñ

Olupdur yâri ol vaşla vuşülüñ (9a/202)

Ne deñlü varsa malın kıldı ihsân

Resûlüñ 'ışkına terk eyleyüp cân (29a/835)

Resullığıyla geldük biz bulara

Bize vâcipdurur kim âşikâre (47b/1447)

Resûlullah

Allah'ın elçisi,HZ.Muhammed.

Resûlullâh anuñ çün bildi ḥâlin

Virüpdür Ḥaḳ yolunda cümle mâlin (13a/326)

Rızâ

Ar. Allah'ın kulundan, kulun da Allah'ından hoşnut ve razı olması.

Viribdi kendüyi Ḥaḳ birliğine

Rızâ viridi bu resme dirliğine (11a/264)

Ḳıyâmetde rıza ihlâş tevekkül

Daḥı ḥavf u recâ şevk kı l ta'aḳḳul (56a/1701)

Risâlet

Ar.Peygamberlik, elçilik.

Risālatın resūlüñ diñle ol şāh

Çasem kıldı ki Çur'ān birle Allāh (32a/940)

Sizi kim virdi bunda söyleñ iy cān

Risālet hem bu yüzden ola el'an (45a/1363)

Rivāyet

Ar. Hz. Peygamber'in hadislerinin vb. haberlerin senetli olarak bir sonraki şahsa nakli.

Velī dir bir rivāyetde hemān çalduğda emr irdi

Yine oldur iriştüren kim oldur Çādir ü Deyyān (16b/419)

Riyazat

tas. Az yiyip içme, az uyuma, çok ibâdet etme, nefsin arzuladığı şeylerin aksini yapma.

Namāza durmadan lām oldu elifi

Riyāzatdan görünür öñde hālefi (22b/613)

Ruh

Ar. Can, nefs.tas. Allah tarafından yaratıldıktan sonra insan bedenine üflenen, ölümden sonra da varlığı devam eden, sonsuz olan ilâhi ve manevî cevher.

Gider nefsüñ gider qalbüñ gider rûh

İrişmez aña 'aqluñ da mecāli (19a/497)

Şorar ol adı sulţan kendi zālim

Çü rûh virdi aña ol Ferd ü 'Alīm (47a/1422)

Saçı

ET.Kimi düğün ve şenliklerde ortaya saçılması gelenek olan inci, mercan, para,şeker,tahıl gibi şeylerin saçılması.

Bu reyhân u benefşe gül saçıdur lâle vü sünbül

Düşürür ‘âleme gülğul yanağı rengi alından (10a/240)

Salavat

Ar. “Allahım, (Efendimiz) Hz. Muhammed’e ve (Efendimiz) Hz. Muhammed’in soyundan gelenlere salât eyle, onların şeref ve kadrini yücelt” anlamına gelen “Allâhümme salli alâ (seyyidinâ) Muhammedin ve alâ âli (seyyidinâ) Muhammed” diyerek Hz. Peygamberi selamlamak.

Ger dilerseñ bulasın andan şafâ

Vir şalavât rûh-ı pāk-i Muştafâ (6b/136)

İşitdiñ mi ne resme oldı ahvâl

Şalavât vir resüle imdi her hâl (29a/840)

Salah

Ar. Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dînin yasakladığı şeylerden kaçınma.

Ve zühdünde şalâhında nihâyet

Kemâl-ıla olupdı şöyle gâyet (17b/459)

Hüdâ artursun anlaruñ şalâhın

Ki dâ’im Hâk-ıçün eylerler ahın (57a/1737)

Salât

Ar. Namaz; beş vakit kılınması Müslümanla için farz olan ibâdet için kullanılan ve İslâm’ın beş şartından.

Çuğur kazdı ve diz çökdi oturdı

Şalâta pes yine tekbir getürdi (13a/319)

Sâlik

Hedefe ulaşma arzusu ile tasavvuf yolunu tutan.

Ûiyâmetde ne yüzden sora Hâlîk

Haber al tâ olasin emre sâlik (52b/1594)

Her mağâmuñ tevbesi var sâlike

Mülki koyup irişince Mâlike (67a/2086)

Salsal

Hz.Ali'nin mücadele ettiği bir dev.

Biri de bu kaçan şalşalı çalduğda 'Alî iy yâr

İki şâk itdi pes anı eyerden geçti hem atdan (16b/417)

Sâim

Ar.Oruç tutanlar.

Geçdi aşhâb bu cihanda Hakk'a itdiler sülük

Giceler içre muşallî her zamanda sâ'imün (17a/436)

Geçiser anlar şırâtı durmaya maşşerde hem

Cümle mevqı'den olalar gelse ol gün sâ'imün (17a/438)

Seb'a Semâvat

Her bir katında seviyelerine göre ruhların ve meleklerin bulunduğu yedi kat semâ, semâlar.

'Urûc itdi yine Cibrîl geçüp seb'a semâvatı

Resülün yâri vü dostı ferîştehler içinde mâh (21a/564)

Secde

Ar. Alın,burun,el ayaları,dizler,parmakları ve ayakları yere degecek şekilde yere kapanmak.

Cemi'-i cennet ehli hep diledi kim kıla secde

Bu kez emr irdi Allâh'dan ne resme oldıñuz mâyil (19b/508)

Ki secde itmek istersiz bular eydür ki yâ rabbi

Ki şanduk nür-ı Kudretten tecellî eyledün hâsıl (19b/509)

Selsebil

Ar.İslami inanişa göre, cennetin içinde bulunan pınarlardan birinin adı ve sıfatı.

Dâ'im âkar 'avn-ı cüy-ı selsebil

'Āşîleri ğark ider isterse seyl (4b/88)

Sehab

Ar.Bulut, *tas*. Karanlık, zulmet.

Dâr-ı körde tali' olmuş âfitâb

Zerre gibi sen gezersin der-sehâb (5b/114)

Sehergâh(seher vakti)

Tan yeri ağardıktan sonra başlayan ve güneşin doğmasına kısa bir süre kalmasına kadar süren zaman.

İşit imdi açıldı çün ma'ânî bāğınıñ güli

Sehergâhın niyâz eyle ki anuñ sen de bülbüli (6b/137)

Serefrâz/Serfirâz

Başını kaldıran,yücelere uzanan.

Ne kim vaşf itdi na‘tuñ ol serfirāz

Ki her dem söyleyüp eylerdi ‘āğaz (60a/1846)

Server

Far.Seyyid,ulu.

Çamusın virdi Allāh-çün o server

Eline gelirdi çün ol pāk gevher (9a/209)

Gel imdi diñle ol server ne hāli

Bula cennetde uş eydem maķāli (19a/492)

Ve sensin cümle mürsellerde server

Senüñle olısar cennet münevver (39b/1171)

Sermedî

Ar. Ebedî, daimî, bakî, ölümsüz, zevalsiz(Allah).

Ol qadīmdür lem yezeldür lā-yezāl

Sermedīdür kim aña yoķ intikāl (4a/68)

Settâr

Ar. Kullarının hatâ, kusur, ayıp ve günahlarını örten, bağışlayan .

Didi iy ‘Ālim ü Ğaffār u Settâr

Atamuñ qalbi olmuş şimdi key dar (12a/287)

Sevap

Dinen makbul sayılan ibadetlerin veya davranışların karşılığında verilecek mükafat.

Sevābı hatmece ondur buyurmuşdurur resülüllāh

Oğuyan nūra ğark ola be-küllî nūr ola yeksân (35a/1033)

Seyyidü'l-enam

Ar.Bütün insanların efendisi,HZ.Muhammed.

Ve Seyyide'l-enam 'arş üzre adı

Diyeñ bunu bula ağızında dadı (34b/1013)

Seyyit

Ar.Efendi, ağı, bey, server.

Didi al seyyidem gönderdi anı

'Ayân itdi huzurında beyânı (13b/337)

Sıdk

Ar.Doğruluk.tas.Yalandan başka birşeyin insanı kurtaramayacağı hallerde dahi doğruluktan ayrılmamak.

Teveccüh kıldı ol baħr-i ma'ânî

Ki ekber kıldı Hâk şıdk içre ânî (10b/227)

Sıddık-ı ekber

Ar.Pek doğru ,sözünün eri olan.

Ebū Bekr'ün diyem evşâfın evvel

Nice şıddık-ı ekberdür mükemmel (18b/193)

Sıfat

Ar. Bir kimse veya şeyin sâhip olduğı nitelik, ona âit olan özellik, hal ve vasıf.

Cümle ef'al hep anuñdur hem şıfat

Ėamu yirden görünendür nūr-ı zât (4b/78)

Didi Şem'un ki Tañrıñuz ne şıfatdur zikri anı

Bilelüm uş anı biz de pes andan söyleñ irfānı (45b/1376)

Sırr

Ar. saklamak, gizlemek ve saklanan, gizli tutulan, bir şeyin iç yüzü, bir nesnenin özü, her şeyin en iyisi. *tas.* Gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlara, tasavvufi duygular ve bilgilere “sırr” denir .

Yine kendi bilir ancak bu sırruñ sırrı evsāfın

Gidenler hāl-ıla gitti koyup bu reng-i vechiyāt (3a/44)

Meger kim Fāṭıma ol sırr-ı Aḥmed

Ḳızı faḥr-ı ciḥānuñ nūr-ı ümmet (26b/744)

Bulmuş ola Ḥaḳḳ-ıla bir dem vişāl

Feth ola hem sırr-ı vaḥdetden ḥişāl (62b/1941)

Sırr-ı nihānî

Gizliliğin sırrı.

Velî bir gün resûle şordı anı

Ki bu ne ḥāldür iy şırr-ı nihānî (20b/537)

Sırr-ı Rabbânî

Allah’a ait sır.

Hem oldur mefḥar-ı mevcūd ḥabīb idindi ol maḥbūb

Hem oldur sırr-ı rabbānî ḥaḳāyık gencine miftāḥ (21a/570)

Sırr-ı sırr-ı şehinşâh

Şahlar şâhının sırrı olan Allah’ın sırrı.

Emîrû’l-mü’minîndür ol ve hem bil ḥatm-i evliyā

Esedullāhdur ol arı ve sırr-ı sırr-ı şāhenşāh (21b/573)

Sırr-ı Muhammed

Muhammed'in sırrı.

Ki bu sırr-ı Muḥammed'dür viren maḥluḳa pes revnaḳ

Olupdur zāta āyine virüpdür Ḥaḳ kemālinden (10a/243)

Sırr-ı vahdet

Allah'ın bir olduğuna dair sır.

Muḥammed sırr-ı vaḥdetden 'ayān oldı çü bu maḥlūḳ

Anuñla bildi bu ervāḥ ki nedür sırr-ıla esrār (6b/145)

Bulmuş ola Ḥaḳḳ-ıla bir dem vişāl

Feth ola hem sırr-ı vaḥdetden ḥişāl (62b/1941)

Sırat

Ar.Yol ,geçilip Cennet'e gitmek üzere Cehennem'in üzerine kurulacak olan çok dar ve güç geçilir köprü .

Geçiser anlar şırātı durmaya maḥşerde hem

Cümle mevḳı'den olalar gelse ol gün sâ'imün (17a/438)

Sû

Far. Yan, yön, taraf, cihet/Sû-yı dost:Dostun (Allah'ın) yönü; kulun daima meyl etmesi gereken Allah'ın yönü.

Meylüñ eyle dâ'ima sen sū-yı dost

Fikrüñ olsun her nefes der-küy-ı dost (5a/100)

Sultân-ı âlem

Kâinâtın sultânı, padişahı.

Sen ol sultān-ı ā'lemsin cemāliñdür senün a'lā

Ne gözler göriser seni yāḥūd kim kıla nakliyyat (3a/47)

Sûret

Ar.Yüz görünüş şekli.*tas*.Bir nesnenin duyularla algılanan dış görüntüsü ve varlığı .

Şûretüñdür ḥākānuñ nūr-ı pāk

Sensüñ āḥır bellü bil menşür-ı ḥāk (5a/101)

Ebū Bekr şûretinde geldi Cibrîl

O heybet üzre kendin kıldı tebdîl (13b/344)

Ne şûret ḥalk ider ol Ḥāk ana rahminde gör yāra

Ḳamerveş ḳaş u göz eyler meni ābın u hem ḳānı (45b/1381)

Sübḥân

Ar.Her kusurdan ve noksandan uzaktır anlamında Allah'ın adlarından olan terim.

Gözükdi gözlere andan kemāl-i ḳudret-i Sübhân

Gel ey 'āşık fidā olḡıl bu defteri anuñ-ıçun yap (7b/162)

Sücûd

Ar.Namazı kılma sırasında alın,burun,el ayakları,dizler ve parmakları zemine deḡecek şekilde alını yere koyma.

'Aḳl-ı kül 'ışḳ-ıla buldı hem vücûd

Hep melâ'ik 'ışḳ-ıla kıldı sücûd (5b/111)

Bularla bile Tañrı'ya tazarru'

Sücüd itdi diler kim gide kayğu (44b/1345)

Sülûk

Ar. Bir tarîkata girme, intisap etme ve o tarîkatın gereklerini yerine getirerek mânevî bakımdan yol alma.

Hadîs-i kudsî içinde haber virmişdür ol āgāh

Ki şāyet cüş idüp bir gün sülûka açasın falı (6b/142)

Key iriş üstād elin al kıl sülûk

İren anlardur degül ehl-i mülûk (61b/1906)

Sultân

Ar.Güçlü delil,yetki ve otorite anlamında Kur'ân-ı Kerim'de otuz yedi yerde geçen ,Allah .

Nice virdi göñül ol sultāna ver

Taşı incü içiydi arı gevher (8b/194)

Zehî da'vet zehî gülmek zehî nāz

Zehî sultān-ı 'ālem zî-serefrāz (26a/733)

Velî şükr ol Hüdāya bizde işyān

İgen yoğdur bil iy maħbûb-ı sultān (61a/1874)

Sûre-i Rahman:

Mekke döneminde inmiştir ,78 âyettir. Sûre, adını ilk âyeti oluşturan ve Allah'ın sıfatlarından biri olan “er-Rahmân” kelimesinden almıştır.

Haberde diñle bir nakli ki peygamber buyurmışdur

Hem aña yüce Allāh'dan inüpdür sūre-i Rahmān (35b/1041)

Sünnet

Ar.Hz.Muhammed'in insanlara örnek olan veya ders alınan söz,davranış ve onaylarının ortak adı,şer'î delillerden biri,İslam dini.

Çanı sünnet ki sen dutmazsın anı

Ya şöyle odlara yaqduñ mı cānı (15a/385)

Sünnet ehlīdür resūle yār olan

Farz u hem sünnet çamu çayruñ başı (36b/1079)

Ehl-i sünnet i'tikādında temām

Olmayınca olmaya iş vesselām (67a/2098)

Şâh

Far.Padişah,hükümdar (Allah) anlamında olan bu söz,başka kelime ve terkiplerle birleşerek yeni terimler oluşturur.

Senüñ 'ilmüñdurur şāhā bu mevcūdāt 'ālemler

Kemālünle idüp izhār idersin dürlü ta'zīmāt (2b/33)

Şâh-ı kevneyn

Her iki dünyanın, dünya ve âhiretin sultanı olan Hz.Muhammed.

Didi iy şāh-ı kevneyn yā Muḥammed

Selām itdi saña ol yüce hazret (13b/340)

Yalıñız mı gele ol şāh-ı kevneyn

Yaḥud aşhāb bile mi di bilem ben (24b/683)

Şaḥīḥin ʿālimin hem māh-ı bedreyn

Olarla faḥr iderdi şāh-ı kevneyn (30a/868)

Şāh-ı usûl

Takip edilen yolların padişahı olan Hz.Muhammed.

Her adım atduğun şaydı resûlüñ

Leṭāfet kânu ol şāh-ı üşülüñ (20a/531)

Şefaāt

Ar. Bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma.

Didi baña ki bir miḥnet irişdürmek dilerseñüz

Vefā itmeye di hergiz baña- anlaruñ şefāʿāti (49a/1492)

Şefiʿül-müznibin

Ar. Günahların şefaātçisi, Hz.Muhammed.

Daḥı cennetde Ḳāsım ṭamuda Ad

Şefiʿül-müznibīndür dīdi üstād (34b/1016)

Şehid

Ar.Allah yolunda kendini fedâ eden, ölen kimse.

Şehīd oldu vü viridi ṭatlu cānu

Ḥicābın refʿ kıldı cāvidānu (20b/547)

Emīrīn kāmīlīn maḳbūl-i ḥāzret

Şehīdīn ālimīn hem ehl-i mürvet (29b/856)

Şemʿ

Ar.Mum, meşale. *tas.* İlahî nur.

‘Āşıkāna şem‘ ışka perr ü bāl

Yağmayınca hāşıl olmaz hiç vişāl (5b/107)

İdüp taşfiye dil levhin saña fetḥ ola hem aynī

İriştüre gönül şem‘in kelām-ı zü‘l-me‘älinden (10b/247)

Odunī söyündürür şehvet yeli

Şem‘i olmayan gice varmaz yolu (70b/2226)

Şems-i rahmet

Allah’ın güneşi,Hz.Muhammed(sav).

Gelüp karşı kılar ikrām u ‘izzet

Diyüb iy şems-i rahmet mäh-ı devlet (25a/701)

Şems-i tâban

Parlayan güneş .

Katresin sen baḥr-i ‘umman sendedür

Zerresin sen şems-i tâbân sendedür (5b/119)

Didi atañ resülullāha ‘Osmān

Ziyāfet eyledi iy şems-i tâbân (24b/674)

Şems-i rahmet

Allah’ın güneşi olan Hz.Muhammed(sav).

Gelüp karşı kılar ikrām u ‘izzet

Diyüb iy şems-i rahmet mäh-ı devlet (25a/701)

Şer'

Ar.Allah'ın emirlerinin bütünü .

İşitgil yine 'Ömer'den hikâyet

İderdi 'adli ol şer' içre gâyet (17a/439)

Resülün şer'ine olmuşdı lâ'im

Gice t̄a'at kıllur gündüz de sâ'im (17a/444)

Şer'i

Ar. Şer'iate âit, İslâmiyetle ilgili, İslâmiyet'e uygun.

Meger kim Fâtıma bir gün evinde

Oturmuşdı o kâmil şer'i dinde (24a/668)

Şer'i yolıdur haķik̄at hâlidür

Hem t̄arīkat şıdķ-ıla a'mâlidür (66a/2057)

Şerî'at

Ar.Yol.Tas.Peygamberler aracılığıyla Allah tarafından konulan kanunlar.

Şerî'at yoluna t̄oğrı gidenler

T̄arīkat 'ilmin erkânın bilenler (8b/189)

Şerî'at yolını öğretedüm olara

Ķamu erkânın itdüm âşikâra (59a/1814)

Şevk

Ar.Özlem,istek,arzu.tas.Allah'a kavuşma arzusu.

Şevķ-ile dâ'im temaşâ kıldılar envâr-ı 'ışķ

Bülbül olup dosta karşı nâle kıldılar bugün (17a/432)

Şeytân

Ar.Hayırdan uzaklaşmış,Allah'ın rahmetinden mahrum olmuş,yanıp helâk olmuş ,Allah'a isyan eden ilk yaratık .

Virüp dünyâyı aldı âhîret ol

Aña şeytân ne resme bulısar yol (11a/265)

Yirsin içersin yatarsın gāv-vār

Kıldı şeytân gönlüñ evin tārumar (70a/2201)

Şükr

Ar.Allah'tan gelen lütuf,iyilik ve nimetlerden dolayı minnettarlığını ifade etme.

Aña şükr eylemek düşvār olur bil

Ki zîra kanķı birin şerhider dil (33a/974)

Bunca ni'met kim virür yirsin anı

Aña layıķ şükrile tã'at kanı (69b/2181)

Tã'at

Ar. Allah'ın emirlerine uyma, emredileni yapma.

Resülün şer'ine olmuşdı kã'im

Gice tã'at kıılır gündüz de sã'im (17a/443)

Niçe kimse tã'at toħmun ekerler

Ki dürlü miħnet ü zaħmet çekerler (55a/1677)

Yarasına eke ʔāʕat tuzını

Gönlüne ʔondurmaya jenk özini (67b/2108)

Takdir

Ar. Ezelde Cenâb-ı Hakk'ın olmasını dilediği şeyler, her şey hakkında vermiş olduğu ezeli karar, alın yazısı, kader.

ʔılam ben bunlara dürlü ʕāzābı

Benüm taqdirimi kimse boza mı (32b/947)

Takvâ

Ar.Allah korkusu ile Allah'ın yasakladıđı şeylerden, önce Őirkten, sonra da gūnahtan, gūnah ve haram olması ihtimâli bulunan Őüpheli durumlardan, gereksiz şeylerden korunma, sakınma.

Fi'li beşinci anuñ taqva ola

Mütteqılıkda igen aqva ola (67a/2101)

Talip

tas.Bir tarikata girmek isteyen kişi .

Velî faqri ziyade oldu ğālib

Gelimez ol sebepten oldu ʔalib (13a/327)

İş bu ʔurba ʔalibüñ uğrar yolu

Aña irřād ide ger aşlın velî (67b/2119)

On yedinci ʔalibe hoşdur edeb

Şeyh elinden hil'ate budur sebep (68b/2153)

Tâhâ (sûresi):

Mekke döneminde inmiştir. 135 âyettir. Sûre, adını birinci âyette yer alan harflerden almıştır .

Bilüñ ol Hâk te‘âlallâh didi Tâhâ ve Yâsin

Yeri göğü yaratmazdan ki önden anı ol meyyân (35a/1035)

Ki ekser ehl-i cennet hep oğuya Tâhâ ve Yâsin

İrer bir ni‘mete bunlar ne ‘aql idrâk ider ne cân (35b/1040)

Tahiyyat

Ar.Namazın son rekatında yapılan oturuş sırasında okunan dua.Bu oturuş ve okunan dua,namazın farzlarındanıdır .

Dağı yâri ve âline temâmet

Hezâran birkezin olsun taḥiyyat (8a/186)

Gelüp kıldı resûle biñ taḥiyyat

Beyân itdi ne kim emr itdi ḥazret (27b/789)

Takva

Ar. Allah’a gönülden itaat etme .

Fi’li beşinci anuñ taḫvâ ola

Müttekılıkda igen aḫvâ ola (67a/2101)

Tamu(Soğd)

Cehennem.

Gerçi varlık senden olmuşdur ḫamu

Cümle ‘âlem yir ü gök uçmaq tamû (5a/95)

Ne tamūyı bilürler ya ne uçmak

Anı sevüp tamudan neyçü kaçmak (58a/1777)

Tanrı

Tanrı ,sahip,Rab .

Buyurdu yā Muḥammed bu libāsı

Anuñçün geydük uş iy Tañrı ḥāşı (14a/346)

‘Azīz ü hem raḥīm Tañrıñdan indi

Oķu anı ki Ḥaķ emrinle dindi (37b/1101)

Tarikat

Ar.Yol.tas.Hakk’a ermek için tutulan birtakım kuralları ve ayinleri bulunan yol
Şerī‘at yoluna ṭoğrı gidenler

Ṭarīkat ‘ilmin erkānın bilenler (8b/189)

Ṭarīkat ḥavlinden ṭaşra çıkma

Ṭıfılveş baķuban her yaña aķma (18b/480)

Şer‘i yolıdur ḥaķīkat ḥalidür

Hem ṭarīkat şıdķ-ıla a‘mālidür (66a/2057)

Tasadduk

Ar.Allah rızası için veya dinin vecibelerini yerine getirmek üzere fukaraya
verilen para veya yapılan yardım,iyilik.

Girüp dutsaķlara idem taşadduķ

Olaruñ niyyetiçün bunda geldük (44a/1325)

Te'âlâ

Ar.Şan ve şerefi ile hükümranlığı yüce olsun ,şanı yüce olan Allah.

Elâ iy Hâk te'âlânuñ habîbi

Bu dertlü cânlaruñ sensin şabîbi (8a/173)

Te'ayyün

Ar. Eşyanın Hakk'ın zâtından zuhur ve tecellî yoluyla ortaya çıkması .

Te'ayyün iktizâ itdüñ bilinmezken bilinmezlik

İrâdet mevci urdı çün 'ayân oldı vücūdiyyât (3a/38)

Maķâm-ı vahdete ğarkdı te'ayyünden nişân yokdı

Te'ayyün rengine itdi nizâmın hâl-i mümkiyât (3a/39)

Tecellâ

Görünme,zahir olma anlamında bu söz, tasavvuf inancında Allah'ın varlığının ve İlâhi sırrın varlıklar üzerinde çeşitli konumlarda görünmesi ve sūfinin keşif yoluyla bu görünüme manevi dünyasında algılaması .

Azâd eyle bizi bu nefis elinden

Göre tâ gözümüz nūr-ı tecellâ (2a/12)

Tecelli

Ar. Görünme, belirme, görünür olma, zuhur etme.

'Ākîl-iseñ sen tecellî istegil

Dimegil virgil baña cennet buraķ (4a/64)

Ki secde itmek istersiz bular eydür ki yâ rabbi

Ki şandux nūr-ı Kudretten tecellî eyledüñ hāsıl (19b/509)

Tefrid

Ar.Dünyanın alâka ve meşguliyetlerinden ayrılıp, ibâdet ve tâatle meşgul olma.

Geldük üçüncü işi taḥdīd ola

Ol mücerredlikde key tefrīd ola (67a/2091)

Temâşâ

Far.Maddî ve mânevî âlemlerdeki ilâhî güzellikleri, Allah'ın tecellîlerini seyretme .

Feth-i ḳalp idüp temâşâ ḳılmadıñ

Ḳaçan ola göñlüñe nürdan çıraḳ (3b/62)

Şevḳ-ile dâ'im temaşâ ḳıldılar envâr-ı 'ışḳ

Bülbül olup dosta ḳarşu nâle ḳıldılar bugün (17a/432)

Teslīm

Ar.tas.Tasavvuf inancında sufînin Allah'ın bütün tecellîlerini gönül rızasıyla kabul etmesi .

Her ki teslīm oldı ol olmaz cüdâ

Kendilik virenler anı aldılar (16a/406)

O ceddüñ sünneti teslīm rızâdur

Rızâ bu cümle bunlara cezâdur (39b/1173)

Ḳaḳ te'âlâ anı bilmez mi ne dir

Kim diler teslīm olan böyle mi dir (70b/2219)

Tevbe

İslam inancına göre,bir müminin günahıtan pişmanlık duyarak Allah'a yönelmesi ve sığınması,istiğfar,afv dileme,pişmanlık.

Evvel aña key gereklü tevbedür

Kim şadef oldı 'ameller tevbedür (66b/2082)

Teveccüh

Ar.Bir tarafa doğru yönelme, doğrulma.*tas*.da râbıta yoluyle gönlünü bağlama.

Teveccüh hazrete dutgil mücellâ ola tâ kalbüñ

İrişe feyz-i rabbâni bu emre imdi çok bâğar (7a/151)

Teveccüh hazrete tutgil 'amelde eyle hem ihlâs

'Amelde ger kim olmazañ yârın katı ferâğ olur (40a/1192)

Tevhid

Ar.Allah'ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme .

Neşâyiğ ola hem tevhid-i hazret

İşitdüñ mi anı şād ola ümmet (33b/989)

Tevrat/Tevrit

Dört kutsal kitaptan Hz. Mûsâ'ya indirileni, Mûsevîlerin mukaddes kitabı.

Biñ adı levh-i mañfûz üzre iy dîl

Anuñ üç yüzi Tevrit içredür bîl (32b/953)

Bil imdî Tevrit içre n'oldı adı

Aña anda ne yüzden didi Hādî (34b/1017)

Tevekkül

Ar.tas.Bir kimsenin kendini Allah'a teslim etmesi,rızkında ve işlerinde Allah'ı kefil bilip yalnızca O'na güvenmesi;.

Tevekkül birle çün evde oturdı

Diline ism-i Sübhānı getürdi (11a/261)

Tevvâb

Ar.Sözlük anlamı geri dönmek,rücû etmek olan bu söz esmâü'l-hüsna'dan olup Allah'ın sıfatı olarak ,tövbeleri çok kabul eden.

Bu ma'ninüñ eger naqlin kılsañ kezâ ger idrâk

Haķâyık 'ilminüñ küncin 'ayân ide saña Tevvâb (7b/160)

'Ucb

Ar.İnsanın kendini beğenip böbürlenmesi .

Her kim 'aybın bile ol qalmaz girü

'Ucb idenler menzilinden qaldılar (16a/404)

Uçmak

(ET. uçmak < Soğd. uşmaḡ) Cennet

Gerçi varlık senden olmuşdur kamu

Cümle 'âlem yir ü gök uçmaḡ tamû (5a/95)

Uçmağ-ı na'im

İslamiyette cennet inancı Kur'ân-ı Kerim'den kaynaklanmaktadır. Bu söz,teklik,tesniye ve çokluk biçimleriyle Kur'ân'da tasvirleriyle ebediyen yaşanılacak bir diyar olarak adı en çok geçen bir mekan ;.

İderdi nâzı dergâh-ı 'azîme

Yaraşur gire uçmağ-ı na'im (17b/448)

Ümmet

Ar.Bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan ve o din ile bütünleşen kimselerin oluşturduğu cemaat veya topluluk .

Olur hem ümmetüñ senüñle bile

Aña sensin olara bil vesîle (39b/1172)

Ümmetinden evliyâdur hâşları

Her ‘amelde buldılar ihlâsları (66a/2059)

Vâcip

Ar. Dînî bakımdan farzdan sonra gelen ve yapılması zarûrî, terki câiz olmayan ilâhî emir (kurban kesmek, bayram namazı kılmak gibi) .

Vâcip oldur pes ol evvel anıla

Anmayanlar anı yoldan yanıla (34a/994)

Ve hem vâcipdurur kim bize siz de

İdersiz taşdıķ olmañ ‘aķ bu dinde (47b/1450)

Vâcip evvel yola yoldaş istemek

Bulıcak zâyi‘ degildür hiç emek (65b/2040)

Va‘de

Ar.Bir yükümlülüğün yerine getirileceği zaman ve uygulama için belirlenen süre .

Ƙılalum va‘de irte zuhra dek gel

Gerekse üstüme ķo sen müvekkel (10b/253)

Va‘id

Ar. İyiliğe yöneltmek ve kötü şeylerden sakındırmak için bir kimseyi cehennem azâbı ile korkutma .

Eger ehl-i va'îd ehl-i şekâvet

Ki gelmiş tâ gelür yevme'l-kıyâmet (39b/1176)

Vildan

Ar.Cennet ehlinin etrafında onlara hizmet vermek üzere genç uşaklar için kullanılan terim.

Hürî de ğılman da vildan da kamu

Perri de insan da cin de iy'âmû (69b/2174)

Visal

Ar. Sâlikin Hakk'a ulaşması .

'Āşıkâna şem' ışka perr ü bâl

Yakmayınca hâşıl olmaz hiç vişâl (5b/107)

Pes edeble buldı kim buldı vişâl

Cehd idüp kendüñ edebden kıl hişâl (69a/2156)

Vücûd

Ar.Var olma ,varlık bulma .

Bir vücüddur kim anuñdur baħr-i cûd

Cûdı-y-ıla buldı her nesne vücûd (4a/69)

Her vücûduñ şâni'i ol bî-gümân

Aña olmaz hem nişân u hem mekân (62a/1919)

Pes te‘ayyün maḥv olup elden gider

Pes ebed varlık vücūdın var ider (65b/2046)

Vehhâb

Ar. Çok bağışlayan, karşılıksız veren esmâü’l-hüsnâdan biri .

Yarattı nūr-ı kudretten ‘ayân eyledi ol Vehhâb

Ki kudret yüzü devrinde bu nokta fetḥ ide bir bâb (7a/153)

Vahdet

Ar. Birlik. *tas.* Hakikî anlamda bir (vâhit), Hak’tır. Gerçek anlamda birlik de O’nun için söz konusudur.

Eyâ vahdet sarâyında Muḥammad Aḥmed ü Maḥmūd

Veyâ iy devlet ayından Muḥammed Aḥmed ü Maḥmūd (7b/165)

Vahiy

Ar. İslam inancında Allah’ın emir, hüküm ve önerilerini insanlığa peygamberler vasıtasıyla bildirme .

Eyü işdür şanursın kesme Yaḥya

Unutduñ mu resüle itdi vaḥyi (15a/389)

Vâris

Ar. Ölen bir kimsenin malından mülk edinmeye hak kazanan kimse.

Veẗirümdür ‘Alî hem varışimdir

Ve hem didi halîfemdür pes ol mîr (15a/376)

Vatan

Ar. Üstünde doğup büyüme ve yaşama yeri .

Sen vaḥan duttuñ bu dünyâ cāhına

Bilmedüñ kim saña cennetdür duraḳ (3b/60)

Sen vaþan tutduñ bu dünyā cāhına

Bilmedüñ kim saña cennetdür ıraķ (26b/739)

Vebâl

Bir günahın öbür dünyaya gidinceye kadar süren sorumluluğu.Genellikle günah terimiyle eşanlamlıdır.

Olar kim oldılar ayru ki bir dem ol yüz gülden

Bulur mı hiç necāt aþla ki bu dünyā vebälinden (10b/245)

İrişdürmeye anlar hiç zevâli

İrer kendülere cümle vebâli (38a/1124)

Veli

Far. *tas.* Hakkın dostu ve sevgili kulu .

Nâibîdür Muştafâ'nuñ ol velî

Muştafâ'dur hem vilâyet menzili (66a/2053)

İş bu þurba þalibüñ uğrar yolu

Aña irşād ide ger aşlın velî (67b/2119)

Visal/Vusûl

Ar. Ulaşmak, erişmek. *tas.* Hakk'a ermek, kemale ermek, seyr ü sülûku tamamlamak .

Bilâ-şek irdiler þurb u vişâle

Hem oldur lâyıķ ol gökçek hişâle (8b/190)

Vuslat

Ar. *tas.* Hakk'a ermek, kemale ermek, olgunlaşmak, seyr ü sülûku tamamlamak.

Neylesün anlar bu menzilden haber

Birkezin vuşlat suyında şandılar (16a/407)

Aña iren tiz irişe devlete

Ėarş ola varlık yerinde vuşlata (65b/2037)

Yahûdi

Ar. Hz. Musa'nın dinine mensup kimse.

Meger kim anda vardı bir Yahûdi

Sonucu Ėağ anı İslâma şodı (9b/226)

Yarağ itmek

(E.T.)Hazırlık yapmak.

Ėhiret için hazırlık yapmak.

Yol uzağdur menzile azık gerek

Şöyle Ėāfil şalduñ itmeduñ yarağ (3b/59)

Yasin

Kur'ân-ı kerîmin otuz altıncı sûresi. Yâsîn sûresi, Mekke-i mükerrermede nâzil olmuştur (inmiştir). Seksen üç âyet-i kerîmedir. Yâsîn diye başladığı için, sûre bu ismi almıştır .

Nedir Yâsin beyânın aña ey dil

Ne yüzden ola ma'na hem de te'vîl (32a/931)

Ki bil bu sûre-i Yâsin inüpdür Muşafâ'ya hem

Risâlâtâ delîl oldı haber böyle virür Ėur'ân (35a/1029)

Zira nazmı bunuñ hoşdur kaçan okunsa derdile

Eriye kişinüñ kalbi diye Yâsin dile Allâh (36a/1066)

Yakîn

Ar. Kesin ve apaçık bilgi. Şüphe ve tereddüde yer vermeyen gerçek .

Dîdi Qur'an'da yakîn ol Hıudâ

İsteme anı varup Şam u 'Irak (4a/65)

Yed-i beyzâ

Nurlu el, Tevrat'a ve Kur'an'a göre Hz. Mûsâ'nın peygamberliğini kanıtlamak için gösterdiği bir mucize .

Sefer kıldı cihândan çünkü Mûsâ

Bile gitdi yed-i beyzâ hem 'aşâ (59a/1818)

Zât

Ar. Öz, birşeyin kendisi, bir şeyi o şey yapan ve öbür şeylerden ayıran mahiyet.

Yaradan bunları Ferd ü Eḥaddur

Ve vâliden veleden pāk zâtdur (57a/1746)

Zâhir

Ar. Sözlük anlamıyla meydanda, 'ıyan, görünen, aşikare olan, esmâü'l-hüsna'dandır. Herşeye üstün olan, ulu ve yüce olan Allah .

Cümle 'aşık derdinüñ dermânısın

'Âlemüñ hem zâhiri pinhânısın (5a/92)

İş bu zâhir varlığından el yunur

'Aql u nefis kalp u rûh hep maḥv olur (65b/2045)

Zebânî

İslamî inanca göre, müşrikleri ve günahkar kimseleri cehenneme yönlendiren ve bu yerin yönetimini üzerinde bulunduran melekler .

Bakar karşısına artux ne çāre

Zebānî şamudan zencīr çıkara (51b/1558)

Zebûr

Dâvut peygambere indirilen ve münâcatları ihtivâ eden ilâhî kitap .

Zebûr içinde kodı üç yüz adı

Dağı üç yüzünü İncilde kodı (32b/954)

Ki Mevşûfdur anuñ Tevritde adı

Zebûrda Kalkalita dir münādī (34b/1018)

Zekât

Ar.İslamın beş şartından biri olan ve varlıklı olan bir Müslümanın ihtiyaç fazlası malından muhtaç kimselere verilmek üzere ayrılan para veya para karşılığı olan sadaka .

Ve hem ol baydur anlar kim zekâtın

Çıkarmazlar aradan Tañrı haqqın (30b/879)

Zerre

Ar.Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde geçen ve varlıkların en küçük parçalarını veya en basit davranışları ifade eden terim .

Oğul kız māl u mülk anuñ katında

Değildi cümle zerre hazretinde (17b/445)

Bu dünyâ bil anuñ katında zerre

Yâhūd deryâ içinde sanki kaṭre (61a/1889)

Anuñ ḥüsn-i cemālinden cihān bir zerre olmuşdur

Naẓar kılsañ o zerreten görünmez lakin illā hū (62b/1936)

Zeval

Ar. Yok olma, yok edilme, ortadan kalkma .

Elā iy ṭālib ü maṭlūb kādīm ü lā-yezāl Allāh

Kemālūñe zevāl irmez cemāl ü hem cemāl Allāh (3a/48)

Bil muḳaddesdür ḳamudan ol ilāh

Bī-zevāldür hem münezzeḥ pādişāh (62a/1913)

Zikir

Ar.Toplu olarak ve tarikatların koyduğu usûllere uyarak Allah'ın isimlerini söylemek sûretiyle yapılan nâfile ibâdet .

Oturmuş cān u dilden zikr iderdi

Ḳıyāmet günlerini fikr iderdi (26b/745)

Didi Allāh te‘ālā böyle yādı

Anuñ zikrin ḳılanlar bula dādı (52a/1575)

Zuhr

Ar.Öğle vakti, öğle

Ḳılalum va‘de irte zūhra dek gel

Gerekse üstüme ḳo sen müvekkel (10b/253)

Zü'l-celal

Ar.Ululuk sahibi olan Allah anlamında olan bu söz , esmâü'l-hüsnâdan olup Allah'a nispet edilmiştir. Hz Peygamber bu sözün sürekli tekrar edilmesini ve zikir olarak çekilmesini buyurmuştur.⁴⁸¹

Dü cihândan görünendür zü'l-celâl

Ol güneşdür bâķisi olmuş zılâl (4a/70)

Zülfikar

Ar.Hz. Peygamber'in Hz.Ali'ye verdiği ve iki tarafı keskin, çatallı ve ortası yivli kılıcın adı

Kaçan kim zülfikâr irdi atun dırnağını yardı

Baňa emr itdi pes Allāh irişem iy yüzi tábān (16b/418)

Zühd

Ar. tas.Tasavvuf inancına göre, kulun Allah'ın dışında bütün varlıkları terk etmesi, O'na yönelmesi .

Ve zühdünde şalâhında nihâyet

Kemâl-ıla olupdı şöyle ğâyet (17b/459)

Olur ikinci işi zühd ü şalâh

Tā bula varlık belāsından felâh (67a/2088)

2.11. ESERDE KULLANILAN İKTİBASLAR

Câmiü'n-nesâyiḥ, tasavvufî bir öğüt kitabıdır. Şairler, öğüt kitaplarında anlattıklarının gerçek olduğunu ispatlamak isterler. Bu sebeple bazı kaynaklardan da yararlanırlar. Hüseyinî'nin de öğütler verirken ağırlıklı olarak destek aldığı kaynak âyet

⁴⁸¹ *Tirmizî, "Da'avat",91*

ve hadisler dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'dir. Metnin ilk 5000 beyitinde tespit edilen sûreler ve bu sûrelerin âyet numarası şu şekildedir:

TABLO 6 :Eserin İlk Beş Bin Beyitinde Kullanılan Sûre ve Âyetler

SÛRE ADI	ÂYET NUMARASI
Ala	7
Ali imran	110,173
Araf	42,99,187
Bakara	115,201
Buruç	11
Duhan	51,52,53
Enam	23,76
Enbiya	69,107
Enfal	40
Fatır	8
Felak	1,2
Fussilet	54
Gaşiye	6
Hadid	13,23
Hucurat	12
Hud	114
İbrahim	7
İhlas	3,4
İnfitar	82
İnsan	4,5,21
İnşikak	1,2

İsra	1,14,36
Kıyamet	9
Maide	119
Maun	4,5
Meryem	59
Mülk	8,19
Mümin	16,52,64
Müminun	1,106,108
Müzzemmil	9
Nahl	93
Naziat	13,14,40,41
Nebe	18
Rad	27
Rahman	54
Rum	22
Şura	11
Talak	3
Tekvir	1,2,3,6
Tevbe	2,8,34
Tin 4	4
Vakıa	16,17,22,23,24 85, 88,89,92,93,94,95
Yasin	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12 13,14,15,16,18,19,20,22,23 24,25,26,27,28,29,30,31,32

	33,34,35,36,37,38,39,40,41,42 43,44,45,46,47,48,50,51,52 53,54,55,56,57,58,59,60,62 63,65,66,62,63,65,66,68,69,70
Yunus	25,62
Zilzal	1,2
Zuhruf	77
Zümer	68,73

Şair, öğütlerinde en çok Yâsin sûresinden istifade etmiş fakat sûrenin her âyetini almamıştır. Eserin çalışmamız dışında kalan bölümlerinde Yasin sûresinin 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82 ,83. âyetleri kullanılmıştır.

Çalışmamıza konu olan bölümlerde yararlandığı Yâsin sûresinin önce ilgili âyetini yazmış ardından âyetin açıklamasıyla öğütlerini birleştirmiştir:

“Tenzîle’l azizi’r-rahim” (Yâsin/5) / Çok güçlü ve merhametli ola Allah’ın indirdiği :

Didi ya‘nî oğu sen yâ Muhammed

Bu Qur‘ân’ı ki rabbüñ kıldı himmet

37b/1100

‘Aziz ü hem raḥîm Tañrıñdan indi

Oğu anı ki Haḫ emrinle dindi

37b/1101

Hüseynî, diğer sûreleri kullanarak verdiği öğütlerinde ise âyetin açıklamasını verdikten sonra ilgili âyeti getirmiş, birçok bölümde "Kaale'llahü Te‘âlâ " cümlesiyle başlayan âyetlerin tefsirini yapmıştır :

Yalıñuzsun anâdansun mücerred

‘Aṭādan gelmedüñ yok saña neslā

1b/4

İki diyen olur maḡbūn u maḡrūm

Münezzeh Tañrısın ḡāṣā ve kellā

1b/5

Ḳılupsun uşda Ḳur‘ān birle işbāt

Bilindi ma‘nī hem dillerde naḡlā

1b/6

Lem yelid ve lem yūled velem yekunlehu küfüven eḡad/ “Doğurmamış ve doğmamıştır, onun hiçbir dengi yoktur”. (İhlas/ 3-4)

Şair, öğütlerini desteklemek için hadislerden de istifade etmiştir. Bu hadisler içinde kutsî hadis ve sahih hadislerin yanında uydurma hadislerde bulunmaktadır. Yaptığımız incelemelerde “men sebbete nebete”⁴⁸²sözü, bir kelam-ı kibar olarak gösterilmesine rağmen şair söze, “Kâlennebiyyu” diye başlayarak bir hadis gibi kullanmıştır.

Öğütlerini hadislerle destekleyeceği zaman, önce hadisi verip arkasından öğüdünü veren Hüseyñî, bazen de beyit içinde bunu haber vermiştir:

Ḥadīs-i ḡudsī içinde ḡaber virmişdür ol āḡāḡ

Ki şāyet cūş idüp bir ḡün sülūka açasın falı

6b/142

Şairin yanlış kullandığı hadisler de tespit edilerek dip notlarda doğru yazılmış şekli gösterilmiştir.

Çalışmamızda kullanılan âyet ve hadisler şunlardır:

2.11.1. Âyet iktibasları

⁴⁸² Bkz. Cāmiü‘n-nesâyiḡ v.65a

Lem yelid ve lem yûled velem yekunlehu küfüven ehad (İhlas/ 3-4).

“Doğurmamış ve doğmamıştır, onun hiçbir dengi yoktur.” (1b/4,1b/51b/,6)

Fe'l–yed hakû kalilen ve'l yebku kesîra cezâen bimâ kânu yeksibûn

(Tevbe, 9/82).

“Öyleyse yaptıklarına karşılık az gülüp çok ağlasınlar.” (2a/17)

Yudillu men yeşâ'u ve yehdi men yeşa'u vallahu âlâ külli şey'in kadir (Nahl, 16/93, Fâtır, 35/8 , Rad, 13/ 27).

“Allah dilediği kişiyi dalalete bırakır ve dilediği kişiyi hidayete erdirir.”

(2a/22 ,2b/23)

Nahnu akrebü ileyh minküm velâkin lâ tubsirûn. (Vakıa, 56/85)

“Biz O’na sizden daha yakınız fakat (siz) görmezsiniz.” (4a/64,65)

Leyse şey'ün ve hüve's-semîul –basîr. (Şûra, 42/11)

“O’nun benzeri olan hiçbir şey yoktur. O, herşeyi işitir ve görür.” (4a/76, 4b/77)

Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemin. (Enbiya, 21/107)

“Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım, Ey Muhammed ! Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (7b/163-164)

Vallahu yed'u ilâ darü's-selâm. (Yunus, 10/25)

“Allah selâm diyarına çağırır.” (23b/639-640)

Neste'inû yâsin ve'l kurâni'l hakîm inneke lemîne'l murselîn. (Yâsin, 36/ 2-3)

“Hüküm ve hikmet sahibi Kur’âna andolsun, muhakkak ki sen gerçekten gönderilen resulün”. (32a/925-32a/930)

Rabbenâ âtina fi-ddünyâ haseneten ve fi'l-âhirati haseneten ve fi'l-âhirati haseneten vekınâ ‘azâbe'n-nâr. (Bakara, 1/201)

“Allahım ! Bize dünyada iyilik ve güzellik, âhirette de iyilik ve güzellik ver. Bizi ateş azabından koru.” (33b/978-33b/980)

Elhamdülillâh ellezî enzele ala abdihi'l-kitâb sadakallahü'l azîm ve bellega resûlü'l-kerîm. (Kehf, 18/1)

“Allah kuluna Kur’ân-ı Kerim’i indirdi, Allah doğru söyler, resûlüne tebliğ etti.”
(35a/1031)

Alâ sırâtîn müstakîm. (Yâsin, 36/4)

“Dosdoğru bir yol üzerindesin.”(37a/1082-37a/1084)

Tenzîle'l 'azizirrahîm. (Yâsin,36/5)

“Çok güçlü ve merhametli ola Allah’ın indirdiği.” (37b/1099-37b/1100)

Li tunzire kavmen mâ unzire abâ’uhüm fe hüm gâfilun. (Yâsin, 36/6) “Ataları uyarılmamış ve bu nedenle habersiz bir halkı uyarman için indirilmiştir”. (37b/1107-37b/1108)

Lekad hakkal kavlu 'alâ ekserihim fe hum lâ yu'minûn. (Yâsin, 36/7)

And olsun ki hüküm çoğunun aleyhine gerçekleşmiştir, bunun için artık inanmazlar.
(37b/1112-37b/1113)

Kulnâ yâ nâru künu berden e selâmen alâ İbrâhim. (Enbiya,21/69)

Ey ateş, İbrahim’e serin ve esenlik ol,dedi. (39a/1149-39a/1151)

İnnâ ce'alnâ fi a'nâkühim aglâlen fe hiye ile'l ezkâni fe hum mukmehûn. (Yâsin, 36/8)

Boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirmiştir, bunun için başları yukarı kalkıktır. (40a/1194-40a/1198)

Ve ce'alnâ min beyne eydîhim sedden ve min halfihim sedden fe ağşeynâhum fe hum lâ yubsirûn. (Yâsin, 36/9)

Önlerine ve arkalarına sed çekmişizdir, gözlerini perdelediğimizden artık göremezler.
(40b/1206-40b/1208)

Fe ağşeynâhum fehum lâ yubsirûn. (Yâsin, 36/9)

Onları çepeçevre kuşattık artık göremezler. (41b/1234-41b/1237)

Ve sevâ'un aleyhim e enzertehum em lem tunzirhum lâ yu'minûn. (Yâsin, 36/10)

Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar. (41b/1245-41b/1249)

İnnemâ tunziru menittebea'z-zikre ve haşiye'r-rahmâne bil gayb fe beşşirhu bi mağfiretin ve ecrin kerîm. (Yâsin, 36/11)

Sen ancak Kur'âna uyan ve görmediği halde Rahman'dan korkan kimseyi uyurabilirsin. Artık o kimseyi , bağışlanma ve cömertçe verilecek bir ecirle müjdele. (42a/1251-42a/1254)

İnnâ nahnu nuhyil mevtâ ve nektubu mâ kaddemu ve âsârehum. (Yâsin, 36/12)

Şüphesiz ölüleri dirilten ve işlediklerini ve eserlerini. (42a/1251-42a/1254)

Vadrib lehum meselen ashâbel karyeh iz câehel murselûn (Yâsin, 36/13).

Onlara şu şehir halkını misal getir, hani onlara elçiler gelmişti. (42b/1274-42b/1277)

İz erselnâ ileyhimüsneyni fe kezzebû humâ fe azzeznâ bi sâlisin. (Yâsin, 36/14)

Onlara iki elçi göndermiştik onu yalanladıkları için üçüncü biriye desteklemiştik. (44a/1316-44a/1320)

Fe kâlu innâ ileyküm murselûn. (Yâsin, 36/14)

Biz size gönderilen peygamberleriz. (44a/1321, 47b/1437-47b/1441)

Kâlu mâ entüm illâ beşerün mislünâ ve mâ enzele'r-rahmânu min şey'in in entüm illâ tekzibûn. (Yâsin, 36/15)

Siz de ancak bizim gibi birer insansınız. Rahman da bir şey indirmemiştir. Sadece yalan söylüyorsunuz, dediler. (47b/1437-47b/1441)

Kâlu rabbunâ ya'lemû innâ ileyküm murselun. (Yâsin, 36/16)

(Elçiler) dediler ki Rabbimiz biliyor , biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz. (47b/1442-47b/1448)

Kâlu innâ tetayyernâ bi küm. (Yâsin, 36/18)

Sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. (48a/1453-48a/1455)

Leinlem tentehû le nercümenneküm ve le yemessenneküm minnâ azâbun elîm. (Yâsin, 36/18)

Eğer dâvanızdan vazgeçmezseniz sizi mutlaka öldüreceğiz ve bizim elimizden size çok acıklı bir azap dokunacak. (48a/1456-48a/1459)

Kâlu tâirikum meakum e in zükkirtüm . (Yâsin, 36/19)

Elçiler ; “Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir.” (48a/1460-48a/1463)

Bel entüm kavmün müsrifun. (Yâsin, 36/19)

Size nasihat ediliyorsa bu uğursuzluk mudur? Bilakis siz aşırı giden bir milletsiniz. (48a/1464-48a/1466)

Ve câemin aksel medîneti raculun yes’a kâle yâ kavmittebiul murselin. (Yâsin, 36/20)

Derken şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi, “ Ey kavmim, dedi, bu elçilere uyunuz!” (48b/1469-48b/1474)

Vemâ liye lâ a’budullezî fatarani ve ileyhi turceun. (Yâsin, 36/22)

Beni yaratana ne diye kulluk etmeyeyim? Siz de O’na döneceksiniz. (48b/1475-48b/1478)

E ettehizu min dûnihi âlihетен in yuridni’r-rahmânu bi durrin lâtugni anni şefâatuhum şey’en. (Yâsin, 36/23)

Ondan başka tanrılar mı edineyim? O çok esirgeyici Allah , eğer bana bir zarar dilerse onların(putların) şefaati bana hiçbir fayda vermez.(48b/1479-48b/1480,49a/1481-49a/1482)

İnnî izen lefî dalâlin mübin. (Yâsin, 36/24)

İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın içine gömülmüş olurum.(49b/1496-49b/1498)

İnnî âmentü bi rabbiküm fesmeun. (Yâsin, 36/25)

Şüphesiz ben rabbinize inandım beni dinleyin.(49b/1499-49b/1501)

Ûled hulil cenneh yâ leyte kavmî ya’lemûn. (Yâsin, 36/26)

(Sonra ona) “haydi gir cennete !” denildi. O da dedi ki “Ne olurdu kavmim bilseydi!”

Bima ğafere li rabbi ve ceali mine’l mükremîn. (Yâsin, 36/27)

Rabbimin beni bağışladığını ve beni kendilerine ikram edilen kullarından kıldığını”

(50a/1516-50a/1527)

Vemâ enzelâ ‘alâ kavmihi min ba’dihî min cundin mine’s-semâi ve mâ künnâ münzilin. (Yâsin, 36/28)

Biz arkasında kavminin üzerine bir ordu indirmedik , indirecek de değildik.

(50b/1532-50b/1538)

În kânet illâ sayhatev vahideten fe izâ hüm hâmidun. (Yâsin, 36/29)

Sadece bir gürültü oldu , onlar da hemen sönüverdiler.(50b/1539-50b/1540)

Yâ hasreten ale’l ibâd mâ ye’tihim mi’r-reûlin illâ kânu bihî yestehziun. (Yâsin, 36/30)

Yazıklar olsun o kullara ki kendilerine gelen bir peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.

(50b/1541,51a/1542-51a/1544)

Elem yerev kem ehleknâ kablehum minel kuruni ennehum ileyhum lâ yerciun. (Yâsin, 36/31)

Görmediler mi ki kendilerinden önce nice kuşakları helak etmişiz. Onlar artık kendilerine dönüp gelmiyorlar. (51a/1545-51a/1546)

Ve in küllün lemmâ cemiy’un ledeynâ muhdarun. (Yâsin, 36/32)

Onların hepsi (kıyamet gününde) toplanıp sadece bizim huzurumuza getirilmişlerdir.

(51a/1547-51a/1551)

Kavlühû tealâ inne’s-sem’a vel basara vel fuad küllü ülâike anhü mesû’la. (İsra, 17/36)

Muhakkak ki kulak, göz ve kalp , bunların hepsi ondan sorumludur. (51b/1568-51b/1573)

Kavlühu teâla mâ garrake bi rabbike’l-kerîm ellezî. (İnfitar, 82/6)

Kerim olan Rablerine karşı seni aldatan nedir? (53a/1607-53a/1611)

Ve âyetün lehümü'l-ardul meyteh ahyeyna ve ahrecna minha habben fe minhu ye'kulün. (Yâsin, 36/33)

Bu hususta ölü toprak onlar için mühim bir delildir. Biz ona yağmurla hayat verdik ve ondan dane çıkardık. İşte onlar bundan yerler. (53b/1626-53b/1627)

Ve cealnâ fihâ cennâtin min nahîlin ve a'nâbin ve feccernâ fihâ minel uyun. (Yâsin, 36/34)

Biz orada hurmalıklardan, üzüm bağlarından bahçeler yaptık. İçlerinde pınarlardan sular fişkirttik. (53b/1628-53b/1631)

Ve mâ âmilethu eydihim efelâ yeşkurûn. (Yâsin, 36/35)

Bunu, Onun ürününden ve kendi elleriyle yaptıklarından yesinler diye (yaptık). Hâlâ şükretmeyecekler mi? (53b/1632-53b/1634)

İzâ zülzileti'l-erdu zilzâlehâ ve ahraceti'l-erdu eskâlehâ. (Zilzal, 99/1-2)

Yer o yaman sarsıntı ile sarsıldığı; Yer, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarı attığı (54b/1654-54b/1660)

İnnellezîne âmenû ve amilu's-sâlihâti lehum cennâtu'n-tecrîmin tahtihel enhâr. (Büruç, 85/11)

İnanan ve iyi amel yapanlar için de altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş odur. (55a/1668-55a/1673)

edeus salâte vettebe'us şehavâti fe sevfe yelkavne gayya. (Meryem, 19/59)

Sonra bunların ardından öyle bir nesil geldi ki, namazı terkettiler, heva ve heveslerine uydular; onlar bu taşkınlıklarının karşılığını mutlaka göreceklerdir. (Cehennemdeki «Gayya» vadisini boylayacaklardır). (55a/1674-55a/1683, 55b/1684-55b/1698)

Subhânellezi halakal ezvâce küllehâ mimmâ tunbitul ardu ve min enfüsihim ve mimmâ lâ ya'lemun. (Yâsin, 36/36)

Yerin bitkilerinden, kendi nefislerinden ve daha bilemeyecekleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ın şanı ne yücedir. (56a/1714-56a/1716,56b/1734)

Ve min āyātihi halkus semavati vel ardi ⁴⁸³ vahtilâfu elsinetiküm ve elvâniküm *inne fi zalike le āyâtin lil alimin* ⁴⁸⁴. (Rum, 30/22)

Dillerinizin ve renklerinizin farklı olması.

Subhanellezi ⁴⁸⁵ halakal ezvâce küllehâ mimmâ tunbitu'l-ard *ve min enfusihim ve mimma la ya'lemun*. (Yâsin, 36/36)

Yerin yetiştirdiklerinden, insanların kendilerinden bilmedikleri nice şeylerden çift çift yaratan. (57a/1735-57a/1747)

Vemin enfüsihim ve mimmâ lâ ya'lemun. (Yâsin, 36/36)

Kendi nefislerinden ve daha bilemeyecekleri neler, nelerden (57a/1748-57a/1751, 57b/1752-57b/1769)

Küntüm hayre ümmetin uhricet li'n-nâsi sadakallah. (Âl-i imran, 3/110)

Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. (60a/1841-60a/1843)

Qavlühu teâla innehu bi külli şey'in muhîtun. (Fussilet, 41/54)

Allah herşeyi ilmiyle kuşatandır, herşeyi bilir.

Feeynemâ tuvellu fesemme vechullah. (Bakara, 1/115)

Nereye dönerseniz Allahın yönü orasıdır. (66b/2076-66b/2080)

2.11.2. Hadis iktibasları

“Kâlallâhu te'âlâ küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en u'rafe”/3a

“*Ben gizli bir hazineydim bilinmekliğimi sevdim.*” (Bu hadis-i kudsi "naklen sabit" değil ise de mutasavvıflarca "keşfen sahih"tir. Bkz: Mahir İz, *Tasavvuf*, 1981, s. 59 naklen, İsmail Hakkı Bursevî, *Kenz-i Mahfî*, İstanbul 1290, s. 2-3; *Aliyyü'l-Karî*, *Mevzu'at*, s. 63., Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/132.)

⁴⁸³ Ayetin bu kısmı esere alınmamış

⁴⁸⁴ Ayetin bu kısmı esere alınmamış

⁴⁸⁵ Ayetin bu kısmı esere alınmamış

“Kâlennebiyyi 'aleyhisselâm lev zahara nûrun mâ-fi'l-kalbi'l-'ârifi'd-dünyâ lem yüsbit şeyün 'aleyha sadaka rasullullah ve habîbullah”/6a

“Peygamberimiz buyurdu ki şayet nur kalpte olsaydı, arif dünyayı bilirdi; onun üzerine bir şey ispat edilmedi.” (Hadis kitaplarında yer almayan bu söz, Muhammed b. Abdurrahman Harîrîzâde'nin “*Tıbyânu vesâili'l-hakâik fi beyâni selâsili't-terâik*” adlı eserinde (Yazma, 189b) yer alıyor. Ayrıca Muhammed b. Ali el-Harisî'nin “*Kûtu'l-kulûb fi muameleti'l-mahbûb*” adlı eserinde (1/392) “**lev zahara kalbuhu li'd-dünyâ lem yüsbit lehû şeyün alâ vechi'l-ard**” şeklinde geçmektedir.

Kâle celle celâlühû enâ indî münkesiru'l-kulûp li ecli **“Ben benim uğrumda kalpleri kırık olanların yanındayım.”** (Ebû Hamid el-Gazâlî, *Bidâyetü'l-nihâye*, 63)

Fekâle tecevvea' teranî **“Beni talep eden beni bulur.”** (İsmail Hakkı, *Rûhu'l-beyan*, 2/131) (6b)⁴⁸⁶

“Kavlühû te'ala levlâleke levlâleke lemâ halakte'l eflâk” (7b)

“Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım”. (Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II: 164; Hakîm, *el-Müstedrek*, II: 615)

Kâlennebiyyü aleyhisselâm: “el muhlîsûne 'ala hatarin 'azîm” (23a)

“Muhlisler büyük bir tehlike üzeredirler”. (Keşfü'l hafâ)

“Kâlen-nebiyyi aleyhi's-selâm: “el kadî fi'l cenneti ve kâdiyâni fi'n-nâr (**“Kadının biri cennette ikisi ateştedir.”**) (Süneni Ebi Davûd, *Kitâbu'l-akdîya*, 2)

Ve kâle'n-nebiyyi aleyhi's-selâm men kallede kadâu fekeenemâ zebehâ bi gayri sikkîn” (**Hükmü taklît etmek, bıçaksız koyun kesmeye benzer.**) (Süneni Tirmizî, *Kitâbu'l-ahkâm*, 1) (30b)⁴⁸⁷

Kavlühû aleyhi's-selâm Yâsin ismü min esmâullahu te'âla (32b)

Peygamberimiz buyurdu ki, Yâsin Allahu teâla'nın ismidir. (Hadis kitaplarında geçmeyen bu söz, *Taberi Tefsiri*:22/148-149, Ebû Bekir el-Beyhâki “*el-*

⁴⁸⁶ Şair iki ayrı hadisi birleştirerek yazmıştır.

⁴⁸⁷ Şair iki ayrı hadisi birleştirerek yazmıştır.

Esmâ ve Sıfat (1/232)” eserlerinde Hz.Peygamber’in değil Abdullah b. Abbas’ın sözü olarak geçmektedir.)

Kâle’n- nebiyyü aleyhi’s-selâm reaytu rabbi bi-nûri rabbi fi-leyleti’l-isrâ (35a)

“Peygamberimiz buyurdu ki ben Rabbimi İsrâ gecesi nur olarak gördüm. (Hadis kaynaklarında yer almayan bu hadis, *raaytu rabbi-bi nûri rabbi kısmı* Muhammed Han el-Kirmâni’nin “*el- Kitâbü’l-mübîn*” adlı eserinde (I/618) yer alıyor.

Kâle’n-nebiyyi enne külle şeyin kalbun ve kalbun Kur’ân Yâsin ve in karaahâ keteballâhu likari’ha kırate’l-Kur’ân aşere merrat sadaka resûlullah ve sadaka habîbullah (35a)

“Peygamberimiz buyurdu ki herşeyin bir kalbi vardır, Kur’ânın kalbi de Yâsin’dir. Şâyet onu okuyan olursa Allah ona on Kur’ân okumuş sevabı verir, Resûlullah doğru söyler.” (Tirmizî, *Fedâilu’l-Kur’an*, 7; Dârimî, *Fedâilu’l-Kur’ân*, 21)

Kâle’n-nebiyyi ‘aleyhisselam eyyi müslimîn ve müslimetin karae ‘indehû Yasin ve hüve fi sekerâtü’l mevt nezele bi ‘adedi külli harfin ‘aşerete emlâk yekûmûne beyne yedeyhi sufûfen yusallûne aleyhi ve yestagfirûne lehû ve yeşhedûne izâ gasele ve yettebiûne cenâzetehû./35b

Peygamberimiz buyurdu ki herhangi bir Müslümana (kadın yada erkek) ölüm anında yanında Yâsin sûresi okunursa, Yâsin sûresinin her harfinin sayısınca on melek iner, melekler ölmek üzere olan Müslümanın karşısında saf tutup ayakta dururlar, ona rahmet dilerler, onun için istiğfarda bulunurlar, ruhunun teslim edilmesine şahitlik ederler, yıkanmasında bulunurlar, cenazesinin taşınmasında hazır bulunurlar. (Hadis kitaplarında geçmeyen bu ibâre “*el-Keşşâf, Zemahşerî, 4/32; Rûhu’l-Beyân, İsmail Hakkı, 7/443*” tefsir kitaplarında Hz.Peygamber’e nispet edilmiştir.

Kale’n-nebiyyi ‘aleyhisselam et ta’cilu mine’ş-şeytâni ve teenni mine’r-rahman(44b)

“Peygamber buyurdu ki, acele etmek şeytandan, teenni Allah’tandır.

(Tirmizî, “*Birr*”, 65; *Taberî, XI, 383-384; Şevkânî, V, 70*)

Kâlennebiyyü mâ minküm min ahadin illâ yükellümuhû rabbuhû leyse beynehû ve beyna'llah tercümân fe yenzur eymene minhû felâ yerâ illâ mâkaddeme min amelihi ve yenzur tilkâ vechi (51a)

“Rabbimiz arada bir tercüman bulunmaksızın herbirinizle konuşacaktır, kişi sağ tarafına bakacak ancak göndermiş olduğu amelleri görecektir.” (Adiyy b.Hatîm, Müsned:18573)

Kâlennebiyyi (as.) evvele mâ yes'el el 'abdu yevme'l kıyâme en na'îmu en yukâl elem nesaha cismüke elem nüzulu bi'l-mâil bârid⁴⁸⁸ (52a)

Kıyâmet günü kula ilk sorulacak nimetlerden biri şudur, ona biz senin bedenine sıhat vermedik mi? Seni soğuk suya kandırmadık mı? (Tirmizî, Tefsîr, 102/3358)

İlâhî ğarreni bike cehli lifeth i'l-ma'siye. (53a)

Kâlen-nebiyyi 'aleyhisselam izâ eraytüm el- rebia' fezkûru'n-nüşûr bi eşbehü'r-rebî bi şuhûd (54b) **“Baharı görürseniz dirilişten çokça bahsedin, çünkü bahar dirilişe benzer.”** (İbârenin ilk kısmı olan “izâ eraytüm el-rebia fezkûru'n-nüşûr” hadis kitaplarında geçmiyor, fakat “*et-Tefsîrü'l-Kebîr*, Fahreddin er-Râzî, 17/194; *Rûhu'l-Beyân*, İsmail Hakkı, 6/215” nin tefsir kitaplarında Hz.Peygamber'r nispet edilmektedir.), (İbârenin ikinci kısmı olan “ bi eşbehü'r-rebî bi şuhûh” müstensih tarafından yanlış yazılmış olup doğrusu şu şekilde olmalıdır: "ما أشبه الربيع بالنشور"

Mutahhar b. Tahir “*el-Makdisi el-Bed' ve't-Tarih*” adlı eserinde (2/229) bu ibareyi "rivayet edildi ki" diyerek nakletmektedir. (Hadisin doğru yazılan şekli

Kâlennebiyyi 'aleyhisselam ed-dünyâ mezreatü'l-âhire (55b)

“Dünya ahiretin tarlasıdır.” (Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs ammeş tehere mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs*, I-II, Dâru'l-kütübi'lilmiyye, Beyrut, 1351, I, 412.)

Kâlennebiyyi 'aleyhisselam men sebbete nebete (65a) , **“Kim sebât ederse nebat eder (ondan hayırlar) biter.”** Hadis kaynaklarında yer almayan bu ibâre, *Tâcü'l-Arûs*, Murtazâ ez-Zebîdî, 5/117 (n-b-t maddesi); *Ravdu'l-Ahyâr el-Müntehab*

⁴⁸⁸ Hadisin doğru yazılmış şekli şöyledir: “Kâlennebiyyi (as.) inne evvele mâ yeselû anhû yevme'l-kıyâme mine'n-naîm en yukâlê lehû elem nusihhâ leke cismeke ve nerviyeke mine'l-mâi bârid.”

min Rebî'l-Ebrâr, Muhammed b. Kasım *el-Amâsî, İbnü'l-Hatîb*, 1/356 'da kelâm-ı kibar olarak geçmektedir.

Kâlennebiyyi seyye'ti zemânu ala ümmeti hemmehum butûnehum ve dinehum derâmihum kibletuhum nisâuhum sadaka resûl (70a)

“Öyle bir zaman gelecek ki ümmetimin dinleri para olacak, kibleleri kadınlar olacak, önem verdiği şey karınlarını doyurmak olacak.” (Deylemî)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CÂMIÜ'N-NESÂYİH'İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

1b

489

Mefâilün / Mefâilün / Feülün

- 1 İlahî sensin ol Hallâk u Mevlâ
Ki zâtundur münezzeh kadrüñ a'lâ
- 2 Kimesne yok-durur hergiz şeriküñ
Bedel mi olısar saña ya mişlâ
- 3 Eḥaddur zât-ı kudret çok sıfatuñ
İrişmez 'ilmüñe 'akl u dil aşlâ
- 4 Yalıñuzsun anadansun mücerred
Atadan gelmedüñ yok saña neslâ
- 5 İki diyen olur maḡbün u maḡrüm
Münezzeh Tañrısın ḡaşâ ve kellâ

⁴⁸⁹ Bismillahirrahmanirrahim

6 Kılupsun uşda Qur'an birle işbāt
Bilindi ma'nî hem dillerde naqlā

490

7 Seni seven bula ikrām u 'izzet
'Aṭalar idesin Raḥmān u fazlā
8 Daḥı hem bulısar qullar kamusun
Anı kim kıldılar zulmen ve 'adlan

2a

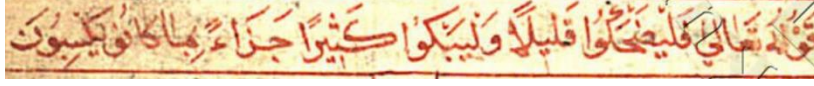
9 Bizi sen şakla iy Sulṭān-ı 'ālem
Ki bu dil itmeye dünyaya meylā
10 İnāyet zīre senden olmayınca
Ne bulsun kimse nefis destinde mehlā
11 Qamu müşkil saña āsān İlāhî
Ne kim itseñ kimesne hiç dimez lā
12 Azād eyle bizi bu nefis elinden
Göre tā gözümüz nūr-ı tecellā
13 Götür nefsüñ hicābın sen aradan
Bu benlikle kaçan ire ol aşla
14 O perde gitmeyince ara yirden
Bulamaz kimse dergāh-ı mu'allā⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Kavluhû te'âlâ lem yelid ve lem yüled velem yekunlehu küfüven ehad İhlas,112/ 3-4, "Doğurmamış ve doğmamıştır, onun hiçbir dengi yoktur".

⁴⁹¹ HM//mualla

- 15 Bugün vaşl it bizi ‘ıyd-ı beķāya
Ki yarın kılmayavuz anda nāle
- 16 Geliser başumuza anda bir gün
Anı kim işledük ķavlen ve fi’lā
- 17 Nitekim uşda ur’an’da buyurduñ
Kim az gül dünyada dā’im çoğ ağla

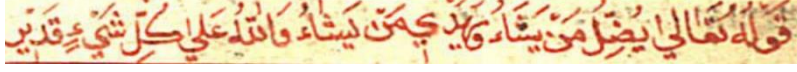
492

- 18 Yaķın her gülmege var bir ‘uķūbet
Bilürseñ imdi göñlüñ aña bağla
- 19 Bugün bunda ağlayan oldu selāmet
Ki budur cennet ehlinden ‘alāmet
- 20 Anuñ kim göñlini ak ıla ma‘mūr
açan ide cemālinden anı dūr
- 21 Hidāyet ullara ak’dan olısar
Eger ahr u eger raħmet geliser
- 22 Dilerse ulların ‘afv ide cümle
Dilerse miħnet üzre şala hicre
- 2b
- Fāilātün / Fāilatün / Failün
- 23 Anı yād eyledi ur’an’da Allāh

⁴⁹² “Kavlühû te’âlâ fe’l –yed hakû kalilen ve’l yebku kesîra cezâen bimâ kânu yeksibûn” Tevbe, 9/82, “Öyleyse yaptıklarına karşılık az gülüp çok ağlasınlar”

Olısar her ne kim emr itdi vallāh

493

- 24 İy ki qalmışlara olan destgır
Senüñ-ile buldı ‘ışkı her dilır
- 25 Ben za‘ifem baña eylegil meded
Zıre senden ğayrı beni kim bilir
- 26 Dut İlāhı kim ayāĝa dışmişem
İy ‘Alım ü iy Qadır ü iy Nazır
- 27 Luřfuñ-ıla eyle rüşen ğöñlümüz
Yā ilāhe’l-‘ālemın iy bı-Nazır
- 28 Yine sensin bize olan rehnümā
Kim kamu hikmet senüñ sensin Qadır
- 29 Biz hatālar işledük uş bı-‘aded
Sen hidāyet eyle iy Hıyy u Kebır
- 30 Qullaruñ işi-durur cürm (ü) ğünāh
Luşf kıl ‘afv eyle iy Rabbü’l-Habır
- 31 Ğaflet-ile biz hemışe tölmişuz
Bu küdüretten bizi qurtarıvir

QASİDE –İ İLĀHİ ‘ALĀ BAHR-İ MESNEVİ

Mefāılün / Mefāılün / Mefailün / Mefāılün

- 32 İlāhı Vaħid ü Deyyān senüñdür ‘izzet-i āyāt

⁴⁹³ “Kavlühü te’âlâ yudillu men yeşâ’u ve yehdi men yeşâ’u vallahu âlâ külli şey’in kadir” Nahl,16/ 93, Fatır, 35 /8, Rad,13/ 27, “Allah dilediği kişiyi dalalete bırakır ve dilediği kişiyi hidayete erdirir.

- Ki sensin ‘Alīm ü Fettāh irişmez ‘ilmüñe ğāyāt
- 33 Senüñ ‘ilmüñdurur şāhā bu mevcūdāt-ı ‘älemler
Kemālüñle idüp izhār idersin dürlü ta‘zīmāt
- 34 Bu ‘ilm-i bī-nihāyetden kılursun bunlara işār
N’ola raħm eyleseñ yā Rab senüñdür cūd-ı mülkiyāt
- 35 Senüñdür ‘ilm ü hem kudret vire ‘älemlere ğayret
Yine sensin bilen seni irişmez buña ‘aqliyyāt
- 3a
- 36 Senüñdür ‘ilm hem Hānnān ki sensin ‘āleme Sulţān
Virüp devlet kılup ihsān idesin mülke ri‘āyat
- 37 ‘Aceb mi ger ‘ayān itseñ cemālüñ luţf-ı raħmetle
Senüñle oldılar zinde gelüp bu cümle mevcūdāt
- 38 Te‘ayyün iktiza itdüñ bilinmezken bilinmezlik
İradet mevci ‘urdu çün ‘ayān oldu vücūdiyyāt
- 39 Maķām-ı vaħdete ğarķdı te‘ayyünden nişān yokdı
Te‘ayyün rengine itdi nizāmın hāl-i mümkiyāt⁴⁹⁴
- 40 Bilür misin eya ğāfil ne resme oldu bu hāşıl
Bu fer‘üñ aşlı kıandandır neden oldu bu cüz’iyyāt
- 41 Güneş midür yāħud deryā ki zāhir oldu bu kıatre
Yine bu kıatre olmışdur hemān ol aşla bil mir’āt
- 42 Beyān-ı vaşfına irmez anuñ hiç ‘aql-ıla idrāk

⁴⁹⁴ Hacı Mahmut/mümkinat

- Bilir mi fāni olanlar ki nedür cüz' hem ol zāt
- 43 Ya vaḥdet ḫālını ḫālen ne bilsin bu fenā ehli
Beḫā-y-ıla bilinür bu fenādan add olan emvāt
- 44 Yine kendi bilir ancak bu sırruñ sırrı evsāfın
Gidenler ḫāl-ıla gitti ḫoyup bu reng-i vechiyāt
- 45 Silüp āyinenüñ terkin giderdi kendinüñ rengin
Bunu böyle iden bildi ki nedür cüz' ü külliyyāt
- 46 İlahî sen müyesser kıl temennā iderüz senden
O nūra olmaña manzar viresin ḫalbe taşfiyyāt
- 47 Sen ol sulṭān-ı 'ālemsin cemālüñdür senüñ a'lā
Ne gözler göriser seni yāḫūd kim kıla naḫliyyāt

495

- 48 Elā⁴⁹⁶ iy ḫalib ü maḫlūb ḫadīm ü lā-yezāl Allāh
Kemālüne zevāl irmez Cemīl ü hem Cemāl Allāh
- 49 Aḫar gözlerimüñ yaşı oñulmaz baḫrımüñ başı
Fırāḫuñ ḫaynadur ḫaşı Cemīl hem Cemāl Allāh
- 3b
- 50 Senüñ derdüñ fırāḫından ḫıluram dün ü gün zārī
İnāyet kıl esirgegil Cemīl ü hem Cemāl Allāh

⁴⁹⁵ “Ben gizli bir hazineydim bilinmekliğimi sevdim.” Bu hadis-i kudsi "naklen sabit" değil ise de mutasavvıflarca "keşfen sahih"tir. Bkz: Mahir İz, *Tasavvuf*, 1981, s. 59 naklen, İsmail Hakkı Bursevî, *Kenz-i Mahfî*, İstanbul 1290, s. 2-3; *Aliyyü'l-Karî*, *Mevzu'at*, s. 63, *Aclûnî*, *Keşfü'l-Hafâ*, II/132.

⁴⁹⁶ “Gözünü aç, dikkat et, bilmiş ol, bak” anlamında Arapça tembih edatı olup Divan edebiyatında bilhassa nazımda, söylenecek şeye dikkati çekmek için “ey” ünlemiyle birlikte mısra başında kullanılmıştır.

- 51 İhātā eyledi bini senüñ 'ıŝkuñ gelüp ŝāhā
Anıñçün yürürem hayrān Cemīl ü hem Cemāl Allāh
- 52 Bu fürkat içre ben şöyle yürürem hor u sergerdān
Yürek büryān gözüm yaŝlu Cemīl ü hem Cemāl Allāh
- 53 Baña sen eylegil merhem bu derdüm yine senden hem
Çoma kim zārī idem her dem Cemīl ü hem Cemāl Allāh
- 54 Seni sevmek ırak bizden velīkin söylerem sözden
Sevilmek niye sen yüzden Cemīl ü hem Cemāl Allāh
- 55 Eger hay yanaram derde olubvan 'ışk-ıla ben de
Keremler eylegil sen de Cemīl ü hem Cemāl Allāh
- 56 İre bu derdüme çāre niçe bir şöyle āvāre
Bu dertlü kime yalvara Cemīl ü hem Cemāl Allāh
- 57 Bu Hüseyñi senüñ қulun öter gülşende bülbülün
Anuñ derdi senüñ vaşlun Cemīl ü hem Cemāl Allāh

ҚASİDE VE NAŞİHAT

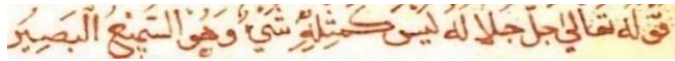
Fāilātün / Fāilātün / Fāilün

- 58 Gel hevā yolından iy cān ol ırak
Қalmaya tā göñlüñ içinde firāk
- 59 Yol uzaқdur menzile azık gerek
Şöyle gāfil қalduñ itmedüñ yarak
- 60 Sen vaţan dutduñ bu dünyā cāhına
Bilmedüñ kim saña cennetdür durak
- 61 Key yaқındur Hakk'ı sen de bulsana

- Aña senlikden olupdursın ırak
- 62 Feth-i kalb idüp temâşâ kılmaduñ
Kaçan ola gönlüñe nürdan çıraq
- 63 Cānuñı kandırmaduñ ‘ışk ābına
Ara yirde kalısar mı bu firāk
- 4a
- 64 ‘Ākīl-iseñ sen tecellī istegil
Dimegil virgil baña cennet burak
- 65 Didi Qur‘ān’da yakīn ol Hüdā
İsteme anı varup Şam u ‘Irak
- 497
Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün
- 66 Niķāb açdı cemālinden yine cānān elinden yār
Kañı ‘āşık anı ister virür yoluna baş u cān
- 67 Kañı er kim bu çevgānı şala meydānda koyup baş
Kañı ol kalb-i hālis kim aña mihmān ola sulţān
- TEVHĪD-İ BĀRĪ TE‘ĀLĀ ‘ALA BAHR-İ MESNEVĪ
- Fāilātün / Fāilātün / Fāilün
- 68 Ol kadīmdür lemyezeldür lā-yezāl
Sermedīdür kim aña yoķ intikāl
- 69 Bir vücūddur kim anuñdur baħr-i cūd
Cūdı-y-ıla buldı her nesne vücūd

⁴⁹⁷Kavlühü te‘âlâ nahnu akrebü ileyh minküm velâkin lâ tubsirûn Vakıa, 56 /85 , “Biz O’na sizden daha yakınız; fakat (siz) görmezsiniz.”

- 70 Dü cihāndan görünendür zü'l-celāl
Ol güneşdür bāk̄isi olmuş zılāl
- 71 Heft gerdün noқта-i pergāridur
'Arş u kürsi ğarқа-ı envārıdur
- 72 Hiç şeb̄ihi hem naz̄iri yoқ anuñ
Z̄ira zāhirdür ki ğayrı yoқ anuñ
- 73 Cümle eşbāhdan münezzeh ol Қadīm
Şāni'ü'l-Ḥallāk u Қayyūmu'l-'alīm
- 74 Cümle eşyāyı yaratdı ol İlāh
Қamusı қuldur aña ol pādişāh
- 75 Yine yoқ eyler қamusın ol girü
Ḥayy u Қayyūmdur ebed iy māh-rū
- 76 Misli yoқdur bī-meseldür ol Ḥüḍā
Nesne olmaz anuñ emrinden cüdā
- 4b
- 77 Uşda Қur'āndan nişān ol āyete
Anuñ-ıla ire her iş ğāyete

498

- 78 Cümle ef'al hep anuñdur hem şıfat
Қamu yirden görünendür nūr-ı zāt

⁴⁹⁸ “Kavlühü te'âlâ celle celâluhü leyse şey'un ve hüve's-semiul –basîr” Şūra, 42 /11), O'nun benzeri olan hiçbir şey yoktur. O, herşeyi işitir ve görür.

- 79 Ya'nî emriyle olur ol yaradur
Her fi'li işleyene aradur
- 80 Hem de istidlâl olur zâta bular
Uşda 'adem gulgulayla hep tolar
- 81 Evvel âhir şöyle bil der aşl-ı kâr
Nesne yokdur anuñ emrinsüz i yâr
- 82 Evvel âhır var olan Hâk zâtıdur
Cümle âlem zâtınun mir'âtıdur
- 83 Aña yokdur nev'iyle faşl-ı cins
Anı bilmez cinn melek hem dağı ins
- 84 Hem anuñ künhinde yok 'aqla mecâl
Fikr olunmaz fehm ide kıanda ricâl
- 85 Girü oldur kendi zâtın hem bilen
Gösterüp hergiz günüñ rengin silen
- 86 Rağmetinden bizi nâtiğ eyledi
Döndi hem kendüye 'âşık eyledi
- 87 Rağmetinden ümmet itdi Ağmed'e
'Ömrümüz geçsün bu luğfa ħamd ide
- 88 Dâ'im ağar 'avn-ı cüy-ı selsebil
'Âşîleri ħark ider isterse seyl
- 89 Katre-i rağmet yeter her 'âsiye
Luğfuñ-ıla rağmet it biz kâsiye

HAZĀ MÜNĀCĀT VE TEVĦĪD-İ İLĀHĪ

- 5a
Fāilātün / Fāilātün / Fāilün
- 90 İy Kerīm ü Ḥayy u Ḥannān iy İlāh
Kim kamu düşmüşlere sensin penāh
- 91 Sensin evvel sensin āhir bī-gümān
Senden artık yok yine sensin hemān
- 92 Cümle ‘āşık derdinüñ dermānısın
‘Ālemüñ hem zāhiri pinhānısın
- 93 Raḥmetüñ deryāsına yokdur ‘aded
Luṭf kıl biz kāsıye eyle meded
- 94 Sen yaratduñ yoğ(i)ken iy pādişāh
Biz kamu kıluz saña sensin İlāh
- 95 Gerçi varlık senden olmuşdur kamu
Cümle ‘ālem yir ü gök uçmak ṭamū
- 96 Yine sen ḥazretten isterler kerem
Luṭf kıl ‘afv eyle iy Rabbu’l-Ḥarem
- 97 Hazretüñden ğayrı kime varalum
Yüzümüz alup saña yalvaralum
- 98 İy ‘azīz sen ḥāşıl it vardur diyār
Ne saña ide tecellī Ğirdigār
- 99 Kimde derdi olmasa bildüm yaḳın
Bulmaz ol zerre işit sen bū-yı dīn
- 100 Meylüñ eyle dā’ima sen sū-yı dost
Fikrüñ olsun her nefes der-küy-ı dost

- 101 Şüretüñdür hâk cānuñ nūr-ı pāk
Sensüñ āhır bellü bil menşür-ı hâk
- 102 Gir gönül şehrine seyrān ide gör
‘Aql-ı cānı aña hayrān ide gör
- 103 Niredensin kıadadır ‘azmüñ senüñ
Bu beyāna var mıdur hazmuñ senüñ
- 104 Cümlesi anuñ kemālin gösterür
İllā mir’ātuñ cemālin gösterür
- 5b
Fāilātün / Fāilātün / Fāilün
- 105 Sensin āhir gözgü-yı nūr-ı celāl
Görinür senden celālullāh cemāl
- 106 ‘Işık oduna yak beni iy pāk cān
Kalmasun hem gönülün içinde gümān
- 107 ‘Āşıkāna şem‘ ‘ışka perr ü bāl
Yakmayınca hāşıl olmaz hiç vişal
- 108 Virmeyince rāh-ı ‘ışıkda cānuñı
Pes kaçan bulsan gerek cānānuñı
- 109 ‘Işık gözüyle görünür ma‘şuk yüzi
‘Işık kulağından irer ol Hâk sözi
- 110 ‘Işıkdur āhır bār olup dildār olan
‘Işıkdur ol gizlü olup hem var olan
- 111 ‘Aql-ı kül ‘ışık-ıla buldı hem vücūd

- Hep melâ'ik 'ışık-ıla kıldı sücüd
- 112 Olmasaydı 'ışık ger iy cān-ı pāk
İşidüp niçe göreydi cirm-i Hāk
- 113 'Işık-ıla buldu vücūd bu mümkināt
'Işık-ıla toptoludur bu kā'ināt
- 114 Dār-ı körde tali' olmuş āfitāb
Zerre gibi sen gezersin der-sehāb
- 115 Ger götürseydi cemālinden niķāb
Yanay-ıdı 'arş u kürsi āfitāb
- 116 Ger severseñ āfitāb-ıla ķamer
Zühreye hergiz bırakmagıl nazār
- 117 Kō bu esbābı müsebbeb iste var
Tā yirüñ ola senüñ dārü'l-ķarār
- 118 İster-isen bulasın sen cān u dil
Gözlerüñden sāķıķ olsun āb u gil
- 119 Kaķresin sen baķr-i 'ummān sendedür
Zerresin sen şems-i tībān sendedür
- 6a
- 120 Sendedür bilgil murāduñ iy mürīd
Ol yaķındur saña min hablu'l-verīd
- 121 Çünki şüret ķalmaya hem cism ü cān
Evvel āķir ķalan oldur bī-ķümān
- 122 Ya'nī cümle gide kendi ķala ol

- Eyle olmayınca varmaz aña yol
- 123 Fāniü'l-fāni olup bula beķā
Andan irer ol Hüdā'ya mutlaķa
- 124 Māhı bī- nūr-yı güneş pür-nūr ider
Çünki nūr virür anı ol dūr ider
- 125 Bülbülüñ feryādı faşl-ı güldurur
Cünbüşi eczānuñ aşl-ı küldurur
- 126 Ger kişi ğurbetde sulţān ola ol
Yegdurur aña vaţanda ola ķul
- 127 Mercı'-i eşyā Hüdā'dur iy püser
Cümle ālem aña varur ser-te-ser
- 128 Kim celālden kim cemālden bil 'ayān
Eyle đir ol Bedr-i envār-ı cinān
- 129 Sende olan ger 'ayān olaydı ol
Uş ğadisde dir neye ireydi yol

499

- 130 İllā her kimsede olmaz iş bu nūr
Uşda 'ārif ķalbine dir ol sürür
- 131 Her kişide ger bulunsa ol 'atā

⁴⁹⁹ “Kâlennebiyyi 'aleyhisselâm lev zahara nurun mâ-fi'l-kalbi'l-'ârfi'd-dünya lem yüsbit şeyün 'aleyha sadaka rasullullah ve habîbullah/Peygamberimiz buyurdu ki şayet nur kalpte olsaydı, arif dünyayı bilirdi; onun üzerine bir şey ispat edilmedi.

- Nice ideydi o yir üzre haṭā
- 132 İmdi sendedür dinilen oldurur
Ḳanda kim olsa o şolmaz güldurur
- 6b
- 133 Dilde da‘vī eylemek olmaz buña
İrmeyince şoñra irer çok buña
- 134 Ehl-i ‘irfāndan işidüp ḳāl-ıla
Ḳalma anda tā bulasın ḥāl-ıla
- 135 Tā kıyāmet ger dinilse bu ḥaber
Naḳl olunmaz eyle bil iy mu‘teber
- 136 Ger dilerseñ bulasın andan şafā
Vir şalavāt rūḥ-ı pāk-i Mustafa

HAZĀ ḲASİDE-İ NAŞİḤAT ALĀ BAḤR-İ TAVİL

- Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün
- 137 İşit imdi açıldı çün ma‘ānī bāğınuñ güli
Seḥergāhın niyāz eyle ki anuñ sen de bülbüli
- 138 Uşañlar ḳanda olsunlar bu menzilden nişān anlar
Ki zīra ḳalbi ṭolmuşdur olımaz zerrece ḥāli
- 139 Mücerred ol alāyıḳdan göresin tā kim ol nūrı
Bahāsı cān olur anuñ virilmez dünyenüñ malı
- 140 Gel imdi ölmedin ölgil fenā baḥrına ğark olğıl
Vücuduñ ḥale ğark eyle gidergil ḳıl-ıla ḳalı

- 141 Göñülden istegil anı hem ‘ilmiñle ‘amel eyle
Zıra Hâķ böyle buyurdu göñüldür ĥazretin yolu
- 142 Ĥadīs-i ķudsī içinde ĥaber virmişdür ol āgāh
Ki şāyet cūş idüp bir gün sülūka açasın falı

500

- 143 İşitgil yine esrār-ı ġarāyibden idem īşār
Göñül levĥını sil imdi açılsın gülşen-i esrār
- 144 Me‘ānī levĥına çünkim irüp kılsañ nazār anda
Görinür nūr-ı rabbānī bilinür sırr-ıla esrār
- 145 Muĥammed sırr-ı vaĥdetden ‘ayān oldu çü bu maĥlūk
Anuñla bildi bu ervāĥ ki nedür sırr-ıla esrār
- 7a
- 146 Cemālin ‘arz idüp ol zāt ‘ayān oldu bī-keyfiyyāt
Bu kez didi ki yā Aĥmed ki sensin ma‘den-i esrār
- 147 Bula senden beni her kim diler dergāha ol rāh
Senüñ yüzüñde feth ola aña bunu ĥurūf-ı envār
- 148 Tecellī kılmazam illā senüñ sırruñ kılar mir’āt
Gel imdi sırruñ olmuşdur Muĥammed sırrına iy yār
- 149 Anuñ gönliñdedür vaĥdet saña manzar ola andan

⁵⁰⁰ Kāle celle celālühû enâ indi münkire münkeh sırrı'l-kulüb li eceli fekāle tecevvea' tera. "Ben benim uğrumda kalpleri kırık olanların yanındayım." (Ebû Hamid el-Gazâli, *Bidâyetü 'l-nihâye*, 63)

- Yüri 'ışık-ıla cidd eyle bulasın sırr-ıla esrâr
- 150 'Acebdür sende senlikde niçe biñ kez hicâb-ıla
Bürinüp şöyle ğafletle dilersin sırr-ıla esrâr
- 151 Teveccüh hazrete dutgil mücellâ ola tâ ğalbüñ
İrişe feyz-i rabbânî bu emre imdi çok bâğar
- 152 Gözüñ aç gör nedür hâlüñ neye irişdi aĥvâlüñ
Gel ihlâş eyle a'mâlüñ bulasın sırr-ıla esrâr

FAŞL-I Fİ-SUAL NEBİYYÜ 'ALEYHİSELÂM ĞATTÂ EZEL

- Mefâilün/Meââilün/Mefâilün/Mefâilün
- 153 Yaradı nür-ı ğudretten 'ayân eyledi ol Vehhâb
Ki ğudret yûzi devrinde bu noğta fetĥ ide bir bâb
- 154 Çün işler itdi ol envâr cemâl-i kibriyâsından
Muĥammed didi ol mıdur ela ya eyyühe'l-aĥbâr
- 155 O ğudret vech-i tâbından görünen mim-i Aĥmed'dür
Anuñçün 'arz ider anı açısar ğullara ebvâb
- 156 O mimdür sırrı vaĥdetden ğaber viren bu 'uşşâğa
Anuñ luĥfında fetĥ olup ma'ânî açılır her bâb
- 157 'Ayân itdi çün ol mimi nihân iken bu âleme
Cihânuñ cümle varına olupdur mihri anuñ tâb
- 158 Ğamu ol mimde mahv u ğark bu mevcüdât-ı 'âlemler
Ma'ârif ehli nağl itmiş bu resme hem daĥı aşĥâb
- 159 Anı Ğağâleme virdi 'ayân eyledi gönderdi
Cemâlî nûrını anuñ yüzünden eyledi pertâb

7b

- 160 Bu ma'ninün eger naqlin kılsañ kezâ ger idrâk
Haķâyık 'ilminün küncin 'ayân ide saña Tevvâb
- 161 Bulasın kesret içre sen 'ulüm-ı vaħdete bir yol
Göresin vaħdet envârın idesin kendüziñ pertâb
- 162 Gözükdî gözlere andan kemâl-i kudret-i Sübhân
Gel ey 'âşık fidâ olğıl bu defteri anuñ-ıçun yap

501 /502

Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilâtün/Fâilün

- 163 Gör kemâl-i kudretinden bizi insân eyledi
Luţf idüp îmân-ı Qur'ân bunca ihsân eyledi
- 164 Hem Muħammed kim ħabibin gönderüp eyler mu'în
'Âleme rahmet vü ni'metdür ki yeksân eyledi

HÂZA METHİ'N-NEBİYYİ MÜKREMİN 'ALEYHİ'S-ŞALÂTU VE
SELLEM

- 165 Eyâ vaħdet sarâyında Muħammad Aħmed ü Maħmüd
Veyâ iy devlet ayından Muħammed Aħmed ü Maħmüd
- 166 Ĥaķuñ sensin hidâyâtı saña virdi 'inâyâtı
Daħı fazl u kemâlâtı Muħammed Aħmed ü Maħmüd
- 167 Senüñ ħüsnüñ şafâsından behişt bir şemme olmuşdur

⁵⁰¹ Kavlühü te'ala levlâleke levlâleke lemâ halakte'l eflâk /Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.
(*Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II: 164; Hakîm, el-Müstedrek, II: 615*)

⁵⁰² vemâ erselnâke illâ rahmeten lil 'âlemin /Ey Muhammed! Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.
Enbiya, 21 /107

- Cemālũñ nũr-ı ezhãrdur Muḥammed Aḥmed ü Maḥmũd
- 168 Güneş nũrın alur senden ḥayãt viren tene cãndan
Senũñ nũrındur iy sulṭãn Muḥammed Aḥmed ü Maḥmũd
- 169 Ḥaḳĩḳat nũr-ı ḥũsnũñden ‘ãyan olsa eger zerre
Yũsuf ola ebed ḥayrãn Muḥammed Aḥmed ü Maḥmũd
- 170 Olur mı kimse sensũzin görür mi kimse sensũzin
‘Ayãn eyleye dost yũzin Muḥammed Aḥmed ü Maḥmũd
- 171 Ki sensin ol ilãha miftãḥ senũñle bulısar rãh
Saña müştãḳ kamu ervãḥ Muḥammed Aḥmed ü Maḥmũd
- 172 Bu ḳullar uş senũñ derdũñ firãḳından olur iḥrãḳ
Teraḥḥum birle şefḳat ḳıl Muḥammed Aḥmed ü Maḥmũd

8a

HAZĀ MEDḤ-İ NEBİYYİ ‘ALEYHİ’S-SELĀM

- Mefãĩlũn / Mefãĩlũn / Feũlũn
- 173 Elã iy Ḥaḳ te‘ãlãnuñ ḥabĩbi
Bu dertlũ cãnlaruñ sensin ṭabĩbi
- 174 Senũñ şãnuñdadur levlãke levlãk
Yaratmazardum didi Ḥaḳ yidi eflãk
- 175 Sen olmasañ cihãnda yã Muḥammed
Bu resme geldi Ḥaḳ’dan aña himmet
- 176 Senũñ nũrunladur cümle müşerref
Sen olduñ sen kamu maḥlũḳ-ı eşref
- 177 Saña indi bugũn ayãt-ı kübrã

- İşitdiler kamu dehren fe dehra
- 178 Kemāl-i vaşfını Hâk bilir ancak
Seni medh idebilirler muhakkak
- 179 Senüñ-çün oldı var cennet maķāmu
Senüñ-çün eyledi her şubh u şāmu
- 180 Cinān bir ev anuñ sensin çerāğı
Seni seven bulur anda durağı
- 181 Cemālün bedrinün olmaz hilāli
O şemsi görenün kalmaz melāli
- 182 O bir nūr-ı münevverdür ki toğmuş
Bile iki cihāna şu'le virmiş
- 183 O şu'lenün şuā'ından yananlar
Dün ü gün mest olup ayılmaz anlar
- 184 Yüzün terinden ak gül itdi Hādī
Yaña gökden kızıl gül ba-nihādī
- 185 Kamu reyhānuñ aslın cihānda
Gerek bunda gerek anda cinānda
- 186 Dağı yāri ve āline temāmet
Hezāran birkezin olsun taḥiyyāt
- 8b
- 187 Ebū Bekr ü 'Ömer 'Osmān 'Alī'dür
Bular Hâk gülşeninün bülbülidür
- 188 Bular aşḥāb içinde aya beñzer
Vücüd bunlardur anlar sāye beñzer

- 189 Şerī'at yoluna ٲođrı gidenler
Tarikat 'ilmin erkānın bilenler
- 190 Bilā-şek irdiler  urb u vişāle
Hem oldur lāyık ol gökçek hişāle
- 191 Olaruñ vaşfın uş bir bir diyeyin
G l-abī şekker ile  aynadayın
- 192  ula tut imdi g r anlar da kimdür
Münevver  ılan  alb ni şan nedür
- 193 Eb  Bekr' n diyem evşāfın evvel
Nice şiddik-ı ekberdür mükemmel
- 194 Nice virdi gönül ol sulţāna ver
Taşı incü i iydi arı gevher
- 195 Em r 'l-m 'min nd r hem o şādık
Taşı olmuşdı içine muvāfık
- 196 Anuñc n āyetde zikr itdi Allāh
O unur uşda  ur'ān içre her gāh
- 197  okusu öib-ı cennetden haberdir
Pes imdi bu beyāna sen gönül vir
- 198 Y zin n n rı aydın  ıldı dehri
Hakāyık baħrine olmuşdı baħri
- 199  omuşuz gönlümüz içinde anı
Anı seven kişi bulur cinānı
- 200 İdenler buğz ider nāruñ diline

Hemân inkâr ider ol iş bu dîne
201 Aña kâfirdür inkâr eyleyenler
Ve hem haqqında yatlu söyleyenler

9a

202 Haqq' uñ ol sevdügidür hem resülün
Olupdur yâri ol vaşla vuşülün
203 Yüzünüñ nûrı aydın kıldı dehri
Özüne kul idinmiş mäh u mihri

BEYT-İ 'ALA BAHR-İ TAVİL VE KÂFİYE-İ ÂHİR

Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün /Mefâilün

204 Niķab açdı cemalinden yine cānān elinden yār
Kanı 'aşık anı ister virür yoluna baş u cān
205 Kanı er kim bu çevgānı şala meydānda koyup baş
Kanı ol ķalbi hālis kim aña mihmān ola sultān

FAŞL-I DER-NA'AT EBÜBEKR SIDDİK RADİYALLĀHU ANH 'ALA
BAHR-İ TAVİL VE MESNEVİ

Mefâilün /Mefâilün/Feülün

206 Kaçan yār oldı Aħmed birle ol yār
Nice yār kim olupdı yār u dildār
207 Ne deñlü varsa malın kıldı iħsān
Hemān bir demde iħsār itdi yeksān
208 Didiler elli yük altın hemān naķd
Kalan esbābn Allāh bilür ancaķ
209 Kāmusın virdi Allāh-çün o server

- Eline gelirdi çün ol pāk gevher
210 Değişdi fāni mülkin ol beķāya
Resūlūñ ıřķına irdi liķāya
211 Niçe borçluyı borcından çıkardı
Kaçan sā'il gelür diyü baķardı
212 Hemān bir gönlek ancak geydüğinde
Dağı bir nesne kalmamış evinde
213 Teveccüh itdi yüz dergāha tutdı
Gönülde cümle Hāk'dan gayrı gitdi
214 Yumış el māsiva'llāhdan ol ebrār
Melā'ik cümlesi oldu haberdār
9b
215 Anuñ vaşfı yir ü gök içre tıldı
Pes andan bil hikāyet nite oldu
216 Bir er geldi kapuya didi Allāh
Biñ aķçe deynüm oldu iy yüzi māh
217 Bugün bir habbem yok kim virem anı
Ferah kılam yarın maşserde cānı
218 Kaçan görse beni haps itmek ister
Ne kılam baña iy Hāk dostı göster
219 Beni kırtar i şıdk içinde kāmil
Çün oldun Hākķ-içün 'ilmüñde 'āmil
220 Bugün kırtar beni luş eyle iy yār

- Mededsiz qaldı hālim şöyle kim var
- 221 Ebū Bekr işidüp anuñ sözünü
Kıluban ol sā‘at nemnāk gözünü
- 222 Didi luţf-ıla bilgili iy qarındaş
Gözümüz hasretüñden dökdi bil yaş
- 223 Velī qalmadı hiç nesnem budur hāl
Hāq-ıçün baş (u) cān virdüm nolur māl
- 224 Evet deyn eylemek mümkün olursa
Bu işde Hāq bize yarı kılursa
- 225 Varup nefsüm koyup rehn alayın māl
Ola bu müşkilin Hāq eyleye hāl
- 226 Meger kim anda vardı bir Yahūdi
Soñ ücı Hāq anı İslāma qodı
- 227 Teveccüh kıldı ol baħr-i ma‘ānī
Ki ekber kıldı Hāq şıdķ içre anı
- 228 Gelüp ol dem aña ‘arz itdi hāli
Bu da bildi ki qalmadı mālī
- 229 Didi nitdüñ qanı bunca hazīne
Qaқыup eyledi verhem sözine
- 10a
- 230 Üleşdürdüñ kamu yoқ yire varduñ
Soñ ücı uşda uş bu hāle irdüñ
- 231 Yürümedi şimdi şöyle aç taқşır

- Ne kıldı ol Muḥammed saña gör dir
232 Sen uyduñ aña olduñ şöyle yoḥsul
Seni de apusunda eylemiş ul
233 Ebū Bekr'üñ işidüñ n'oldı nali
Zira ğark idi 'ış baħrına 'alı
234 Didi āb söyle kim ol söz degüldür
Çıkar bu gözleriñ kim göz degüldür
235 Gözüñ varmışsa sen anı göreydüñ
ul olmak andadır pes cān vireydüñ
236 Velī Hā vire inřāf aa 'aynuñ
İdesin farkını 'aynıyla 'aynuñ
237 Başiret olmayınca gözde kim var
Ne resme göre seyrinde envār

KAşİDE RESÜL 'ALEYHİ'S-SELĀTI VE'S-SELĀM 'ALĀ AVL-İ EBÜ
BEKR RADİYALLĀHU 'ANH

- Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün /Mefāilün
238 Seher yili esüp virür aber anuñ viřālinden
Yaalar āk idüp ğonca nisyān virür cemālinden
239 Anuñ ğün yüzi māhından gee zülf-i siyāhından
Nicesi yanmıyam ben kim eşer virür ayālinden
240 Bu reyḥān u benefşe ğül şaıdır lāle vü sünbül
Düşürür 'āleme ğulğul yanağı rengi alından
241 Dökülen la'l-ıla mercān anuñ luřf-ı kelāmıdır
Hezārān bāl (ü) sükkerler gelür 'āb-ı zülālinden

- 242 Ve hem çeşm-i siyahıdur görünen cümle gözlerde
Bu ma'niden duyan gönül emîn oldu melâlınden
- 243 Ki bu sırr-ı Muḥammed'dür viren maḥlûka pes revnâk
Olupdur zâta âyine virüpdür Ḥaḳ kemâlınden
- 10b
- 244 Niceler oldılar ḥayrân gözü kan ciğeri büryân
Niceler zâr u sergerdân anuñ ḥüsn-i cemâlınden
- 245 Olar kim oldılar ayru ki bir dem ol yüz gülden
Bulur mı hiç necât aşla ki bu dünyâ vebâlınden
- 246 Dün ü gün istegil anı kıla tâ derdüñe dermân
Mücellâ ola hem ḳalbüñ bulasın sen visâlınden
- 247 İdüp taşfiye dil levḥin saña fetḥ ola hem aynı
İriştüre gönül şem'in kelâm-ı zü'l-me'âlınden
- 248 Cemalî nûrınıñ 'aksi görünür cümle yirlerde
Evet anlar ne bilsinler çü bilmezler bu ḥâlinden

EL KELĀMU MİNE'L-YAHŪDİ İLĀ EBŪ BEKR ŞİDDİK
RADİYALLĀHU ANH 'ALA MESNEVİ

Mefâilün /Mefâilün/Feülün

- 249 Ne didi diñle ol Bū Bekr'e fi'l-ḥâl
Ḳaçan oldu resül medḥinde naḳḳâl
- 250 Didi kim tutayın virdüm biñ aḳçe
Beni fikr eylegil pes sen oñatça
- 251 Senüñ yok kimsede dünyâñ alasın
Yine bu deynüñ isteyene viresin

- 252 Didi Allāh vire kim Qādir oldur
Cemif maqşudlar üzre nāzır oldur
- 253 Qılalum va‘de irte zuhra dek gel
Gerekse üstüme qo sen müvekkel
- 254 Tecāvüz itmeye bir lahza andan
Gel imdi diñlegil sen bunu cāndan
- 255 Senüñle qavl idelüm didi ol yār
Eger virmeyesin ol vaqte dek ger
- 256 Döner misin yine evvelki dīne
Ne‘am dir diñle sözüm imdi yine
- 257 Ebū Bekir eydür aña imdi sen de
Haber vir neyleyin kim anı ben de
- 11a
- 258 Ki sen de olamısın di müsülmān
Gidüp gözüñ yerinde arta ĩman
- 259 Ne‘am dir çunki kıldı böyle qavli
Bu kez aqçeyi virmek oldı meyli
- 260 Ebū Bekr aldı çünkim anı andan
Virüp sā‘ile pes hamd itdi candan
- 261 Tevekkül birle çün evde oturdı
Diline ism-i Sübhānı getürdi
- 262 Bitirdi hācetin ol miskinüñ bil
Qomadı bir sā‘at kim ola tebdīl
- 263 Ferağat itdi pes turdı namāza

- Münācat birle pes ʔaldı niyāza
- 264 Viribdi kendüyi Hāḫ birligine
Rızā virdi bu resme dirliğine
- 265 Virüp dünyāyı aldı āḫiret ol
Aña şeyḫān ne resme bulısar yol
- 266 Kaḫan görse anı şeyḫān kaḫardı
Melekler dā'ima raḫmet şaḫardı
- 267 Geḫürirdi bu resme rüzigārı
Göñülde ʔaldı hemdem der diyārı
- 268 Şabaḫ oldı duḫā vaktinde ʔırdı
Görür kim uşda va'de geldi irdi
- 269 Özün şöyle melāmet birle aldı
Ḥuruban 'Âişe ʔatına geldi
- 270 Didi kim iy ciger köşem nolur ḫāl
Beni ḫüzn itdi ol deyn itdüğün māl
- 271 İşitdi atasından iş bu rāzı
Hemān dergāha dutdı görklü yüzü
- 272 Odur ol 'Âişe kim ferd-i muḫlaḫ
Nikāḫın gökde ʔıldı Hāḫ muḫaḫḫaḫ
- 11b
- 273 Yazup gönderdi naḫş ol nigāruñ
Melekler ğaşy ḫayrān o yāruñ
- 274 Didi Cibril eyâ ḫatm-i nübüvvet

- Serāy-ı lāmekānı ‘ayn-ı kudret
- 275 Saña emr itdi Rabbüñ yā ser-firāz
Bu naqşa göre kız almaqlık it yaz
- 276 Bunuñ ‘ağdin idüpdür kendi Allāh
Hilaf yok bu beyānı anla lillāh
- 277 Anuñ kim görse hüsün bir nefis bil
Hemān naqşın yüzünüñ kıla tebdīl
- 278 Yüzün görse kamaşur ‘aynı şem‘üñ
Kamer devrinde hüsün buldı şemsüñ
- 279 Kaşında şayd olur biñ hür-i dilber
Şanaydın zülf-i ‘anberdür ya cevher
- 280 Anuñ bedrin göreydi bedr-i eflāk
Yağalar çāk ideydi cüst ü çālāk
- 281 Hırāman serv-i qaddin görse tūba
Sema‘ idüp saçaydı anda zība
- 282 Şahābe çün bu naqşı gördi düpdüz
Didiler zi-ğuzâ zī-munī‘ zī-yüz
- 283 Pes oldu ol resüle çift hem yār
Selām olsun aña biñ kez tekrār
- 284 Kamu mü’minlere Hāk kıldı māzēr⁵⁰³
Oları sevmeyenler yoldan āzār
- 285 Atasın gördi çün bu resme ğamnāq

⁵⁰³ “māder” anlamı kastedilen kelime ماذر olarak yazılmış

Münacât itdi dir iy Hıy u Hıllāk

286 Niyāzında bu yüzden kıldı kālı

Getürdüm nazma bunda pes o hāli

HAZĀ MÜNĀCĀT HAZRET-İ ÜMMÜ'L-MÜSLİMİN 'ĀİŞE
RADİYALLAHU 'ANHA

12a

Mefāilün /Mefāilün/Feülün

287 Didi iy 'Ālim ü Ğaffār u Settār

Atamuñ kılbi olmuş şimdi key dar

288 İlahî cümle müşkil saña āsān

Keremden luḡ kıl eyle ihsān

289 Bu darlıqdan anı sen eyle āzād

Dağı anca kelām 'arz eyleyüp yād

290 Temām itdi münacātında sözi

O dem yaş-ıla ḡoldı iki gözi

291 Döküldi dāne dāne gözlerinden

Yürekler paralandı sözlerinden

292 Hıkuñ emriyle üç tamla yaş indi

Nazar kıl kudretine Hıkk'uñ imdi

293 Ucı üç dāne inci oldı anuñ

Bu işte olmasun aşla gümānuñ

294 Getürdi atasına virdi anı

Didi yā ata alğıl uşda bunu

295 İlet şat vir bahāsın borcuña tiz

- Dilemez H̄aḡ ki ġamnāk olasız siz
- 296 Alup bir dānesin şarrāfa geldi
Anı her kim ki gördi ṭāña ḡaldı
- 297 Ebū Bekr'i görüp ol kimse eydür
Kimesne görmedi buncılayın dürr
- 298 Behāsın didiler biñ altun iy yār
Ziyā virürdi şan ol dürden envār
- 299 Virüp biñ aḡçe borca bākisin ol
Girü H̄aḡḡ-ıçün ĩşār itdi bolbol
- 300 Didi kim ḡanda bulduñ di ḡaber vir
H̄ikāyet nite oldı didi bir bir
- 12b
- 301 Te'accüb ḡıldı dir gerçeksın iy yār
Nazar ḡıldı o dürre yine tekrār
- 302 Ki hiç bu beñzemez dünyā ṭaşına
H̄icāb olmaz içi aşlā ṭaşına
- 303 Çü gördi pes bu resme emri ol er
Hemāndem berḡ urur içinde envār
- 304 Götürdi barmaḡın geldi ĩmāna
Evet ol deyn aña oldı bahāne
- 305 Bu kez ġark oldı H̄aḡḡ'uñ raḡmetine
İrişdi bī-nihāyet ni'metine

HAZĀ ḲAŞĪDE-İ İLĀHĪ FĪ H̄AḡḲĪ'R-RAḤMAN

Mefāīlün/ Mefāīlün /Feülün

- 306 Görüñ ol Hâlık-ı kevneyn o Kâdir
Neler eyler hemândem ola hâzır
- 307 İder gözyaşını ol arı cevher
Olupdur kamu işler üzre manzar
- 308 Yaradur kara toprakdan güzel yüz
Yine eyler harâb anları âhir
- 309 Kuru dikenden aq kızıl kamu gül
Ki herşey üzre oldı emr-i mâhir
- 310 Muñ'lere virür cennet vücüdi
Dañı olmuş durur hem 'aşâ Kâhir
- 311 Kara toprağa cân viren yürüden
Odur hâkim odur hem arı fâhir
- 312 Tutan emrin inanan ola müslim
İnanmayanlar aña oldı kâfir
- 313 Ebü Bekr'üñ işit sen yine naqlin
Tağıtmazdı Hâk'üñ zikrinde 'aqlın
- 314 Yine bir gün gelür kimse kapuya
O da tırmuş idi Hâk'â tapuya
- 13a
- 315 Didi Allâh fakîrem nesne virgil
Yalıncaq karnum aç bir çäre kılgıl
- 316 Çıқardı gönleğin kaldı yalıncaq
Kapudan taşra anı hem sununcaq

- 317 Alup sâ'il gider gönlegin alan
Kıalır bu ev içinde şöyle 'uryan
- 318 Kıpandı (i)çerde pes ya nite itsün
Tek ol miskinlerüñ maqşüdü bitsün
- 319 Çuqur kıazdı ve diz çökdi oturdı
Şalâta pes yine tekbir getürdi
- 320 Kıpandı evde üç gün gice gündüz
Münâcât itdi Hakk'a tıtdı ol yüz
- 321 Münâcâtında 'arz itdi bu hâli
Şikâyet-çün degüldür bil maqâli
- 322 Bu yüzdendi kelâmı ol ulunuñ
Ki şıdkı içre vü ol yüzi sulunuñ
- 323 Resülün meclisinden oldum ayru
Kılısar beni bu derd uşta şayru
- 324 Bu gün üç gün ki anı görmedüm ben
Olur mı hay bedenden kıksa çün cân
- 325 Benüm cânım Muhammed'dür bilürsin
Yine bu derde dermân sen kılırsın
- 326 Resülullâh anuñ çün bildi hâlin
Virüpdür Hakk yolunda cümle mâlin
- 327 Velî fakrı ziyâde oldu gâlib
Gelimez ol sebepten oldu tãlib
- 328 Evinde bulmadı bir nesne artuq

- Ebū Bekr'e vireydi anı az çok
329 Geyüp tā kim geleydi ol resüle
Letāfet kānı ol şāh rüsüle
13b
330 Evine geldi şol dem Fātıma'nuñ
Beyān itdi kamu aḥvālin anuñ
331 Evet nesne talep kılmazdı andan
Bilürdi nesne yok kim kıla iḥsān
332 Seḥāvetde evet yokdı misāli
Kemālince idi gökçek ḥiṣāli
333 Hemān bir yaşduğı bir postı vardı
Boşaltdı yaşduğın içre çıkardı
334 İçi ṭolmuşdı ḥurma yaprağıyla
Anı gönderdi şol dem cāriyeyle
335 Diyesin seyyidem gönderdi alğıl
Ve hem ma'zur dutuñ diye özür kıl
336 Alup ḳulluḳçı şol dem yola girdi
Gelüp tiz ḳapunuñ ardında durdı
337 Didi al seyyidem gönderdi anı
'Ayān itdi ḥuzurında beyānı
338 Yarup kıldı setr-i pūş anı ol yār
Dutunup ḥamd ider Allāh'a tekrār
339 Hemāndem geldi Cebrā'il resüle
Selām itdi vü girdi 'izzet-ile

- 340 Didi iy şāh-ı kevneyn yā Muḥammed
Selām itdi saña ol yüce hazret
- 341 Ebū Bekr'e ḥaber vir didi Allāh
Bu resme emr idüpdür 'ālī dergāh
- 342 Ben andan rāzı oldum ya o benden
Sorasın rāzı mı iy nūr-ı kevneyn
- 343 Naẓar kıldı velī çün Cebrā'il'e
Dutunmuşdı hemān bir yasduğıla
- 344 Ebū Bekr şüretinde geldi Cibrīl
O heybet üzre kendin kıldı tebdīl
- 14a
- 345 Didi kim iy qarındaş bu libāsla
Seni hiç gördüğümüz yoqdı aşla
- 346 Buyurdı yā Muḥammed bu libāsı
Anuñçün geydük uş iy Tañrı ḥāşı
- 347 Ebū Bekr anı geydi geydüm uş ben
Anuñ şulḥine uydum cān u dilden
- 348 Yedi kat gök feriştehleri cümle
Birer yaşduğ dutınmışlardur eyle
- 349 'Aceb mi geyer-isem iy şehinşāh
Bu resme emr idüpdür bize Allāh
- 350 Vidağ idüp hemāndem gitdi Cibrīl
Maḳām-ı müntehâya yitdi Cibrīl
- 351 Resūlullāh yirinden tırdı fi'l-ḥāl

- Ebū Bekr'üñ evine kıldı iqbāl
- 352 Revāne oldı çünkim yola girdi
Hāq'üñ emri aña çün böyle irdi
- 353 Ebū Bekr ol sâ'at çıqđı evinden
Resūlüñ ārzūsı geçdi önünden
- 354 Gelüp yol ortasında buldı anı
Fidā kılmış yolunda baş u cānı
- 355 Görür ol nūr-ı hāzret aña gelmiş
Bu dertlü 'āşıkını aña gelmiş
- 356 Diler kim derdine kıla devāyı
Niçe bir kıla furqatdan nevāyı
- 357 Alup bağına başdı didi şaddağ
Kamu maqşüdlaruñ 'afv eylemiş Hāq
- 358 Haber virdi anı kim didi Cibrīl
Ki senden rāzıdır Hāq sen de olğıl
- 359 Didi ben rāzıyam rabbimden iy cān
Çün oldı 'aşkı bu göñlümde mihmān
- 14b
- 360 Yoluñda terk idem ben baş u cānı
Degül kim māl u mülk ü hānumānı
- 361 Ne kim didi sözünde oldı şadıq
Ve hem göñli de fi'line mutābıq
- 362 Gör imdi Tañrı dostı niçe kıldı

- Resülün kadr-i ā'lasını bildi
- 363 Geçerdi gice gündüz şöyle şā'im
Olurdu şubha dek mescidde kâ'im
- 364 Dili üstünde bir taş kordı her dem
Niğāhın kimseye kılmaya verhem
- 365 Ne söz kim söylese anı yazardı
Yaramaz fi'li kendüden bozardı
- 366 Hemîşe şakınurdu egri sözden
Hak-ıçün ağıdurdı yaşı gözden
- 367 Ne söz kim kimse hakında diyeydi
Ne ğaybet eyleyüp nefse uyaydı
- 368 Varup 'özin dilerdi andan iy cān
Dilemezdi kılaydı şöyle pinhān
- 369 Anuñçün kordı ol taş diline
Ki her ne söylese cümle biline
- 370 Apañsuzdan abes söz söylemezdi
Eger kimse diseydi diñlemezdi
- 371 Anuñ çokdur bu resme görklü hāli
Velī biz muhtasar kılduğ maqāli
- 372 Resülullāh buyurdu diñle tekrār
Ebū Bekr'ün beyānın eydem iy yār
- 373 Vezīrüm dört-durur ikisi yirde
İkisi gökdedür dir her emirde
- 374 Ebū Bekr-i 'Ömer'dür bir vezīri

Olaruñ şıdk içinde yok nazîri

15a

375 ‘Alî hakkında da dimişdi ol hās

Āhir haccında eylen aña ihlāş

376 Vezîrümdür ‘Alî hem vārişimdir

Ve hem didi halîfemdür pes ol mîr

377 Zamānına göre söylendi bu söz

ƘulaƘ tut naƘline hem ol aña göz

378 İşitgil yine peygamber buyurdı

Diyem tā kim haber ne resme virdi

379 Ƙamu maħlûkun îmānın eger bir

Terāzu keffesine Ƙoysalar dir

380 Ebū Bekr’uñ de birinde olaydı

Ƙamudan bil kim ol ağır geleydi

381 Nicesi olmasun bu resme es‘ad

Anı çün yār idindi ol Muħammed

382 Çü bildük derde nice çāre Ƙıldı

Gözün giryān yüregın pāre Ƙıldı

383 Niçün sen şöyle ğaflet birle Ƙalduñ

Unutduñ kendüzüñ ‘işyāna dalduñ

384 Ƙılursın dilde da‘vî ümmetüm ben

Sözüñ gerçek özüñ bil oldı yalan

385 Ƙanı sünnet ki sen dutmazsın anı

- Ya şöyle odlara yaqduñ mı cānı
386 Kimüñçün dürişürsin bunda iy yār
‘Acep bu nefis seni itmişdür evkār
387 Şımazsın nāmusuñ ednā kişiden
Ne hoş kimse disün dirsın işiden
388 Utanmazsın resūlden terk idüp ‘ār
Gidüpdür korku Hāq’dan şöyle kim var
389 Eyü işdür şanursın kesme Yaḥya
Unutduñ mu resūle itdi vaḥyi
15b
390 Saḡal kesmek bıyık kılmak muṭavvel
Bular layık mıdur mü’mine evvel
391 Güzel olsun yüzüm mi dirsın iy yār
Meger bilmezsin itdüñ Hāq’a inkār
392 Zira Qur’ān’da Hāq eyle buyurdı
Saña aḡsenlik adın diyüvirdi
393 Pes işte itmedüñ maqbūl o sözi
Anuñçün düzedürsin böyle yüzi
394 İdindi seni şeyṭān maşhara bil
Olur pes maşhara⁵⁰⁴ pes şehr Berāyil
395 Ebū Bekr’e nazār kııl ‘ibret alğıl
Yeter bu cürm ‘işyan-ilen ḡalğıl

⁵⁰⁴ “Maskara” kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli

396 İlāhī sen müyesser eyle inşāf
Senüñ dostlaruñ-ıla tutavuz şāf

قوله تعالى جل جلاله فقط ذكر فاحسن صورته

505

Fāilātün/Fāilātün/Fāilātün/Fāilün

397 Gör kemāl-i kudretinden bizi insān eyledi
Luṭf idüp imān-ı Qur'ān bunca ihsān eyledi
398 Hem Muḥammed kim ḥabībın gönderüp eyler mu'īn
'Āleme rahmet ve ni'metdür ki yeksān eyledi

HAZĀ QAŞİDE-İ ALĀ ECR-İ QAŞĪR

Fāilātün / Fāilātün/Fāilün

399 Ol ki nefsi-i şūm elinde qaldılar
Hiç amānsuz şöyle oda yandılar
400 Ğayret-i 'aqlı bıraḳdılar yire
Ol dalālet ābın içüp qandılar
401 Gice gündüz virdi şeyṭān zehrini
İçüp anı āb-ı ḥayāt şandılar
402 İy Ḥüdāyā bunları sen eyle ḥayy
Luṭfiñ-ıla çünki bunlar öldiler
16a
403 Nefslerinüñ cümle 'aybın bilüben
Ḥazretüñe rahmet uma geldiler

⁵⁰⁵ Kavlühu te'âlâ celle celâlehû fe savvereküm feahsene suvereküm /Size şekil vermiş sonra şekillerinizi güzelleştirmiştir. (Mümin,40 /64)

404 Her kim ‘aybın bile ol qalmaz girü

‘Ucb idenler menzilinden qaldılar

405 Anuñçün ‘aql olan olmaz fuzül

Meskenet baħrinde ‘ışqa daldılar

406 Her ki teslīm oldı ol olmaz cüdā

Kendilik virenler anı aldılar

407 Neylesün anlar bu menzilden ħaber

Birkezin vuşlat şuyında qandılar

FAşL-I Fİ-ĶAřİDE-İ EBÜ BEKR RADİYALLAHU ‘ANHA

Mefāilün/ Mefilün/ Mefāilün /Mefāilün

408 Didi bir gün ki Cebrā’il İlāhī dilerem senden

Baħna destür u şuvvet vir kılam tā cenneti seyrān

409 Ki tā hep seyr ideyim ben görem menzillerin bir bir

Ķabül it ħācetüm yā Rab ki sensin Vāħid ü Deyyān

410 Bu altı yüz qanad-ıla uçam bir yıl ħisābınca

Evet her qanadı dūnyā misālineydi bil iy cān

411 İşit pes yine tizlikin qaçan kim gitse bir yire

Alurdı göz açınca ol yedi biñ yıl bil ol merdān

412 Nitekim didi peyğamber su’āl itdüm aħna bir gün

Ki sen yā Cebrā’il şunca inüp çıķduñ yire gökden

413 Ki ħiçbir gün yorulduñ mı yoruldum dir iki kerre

İşit kim naql idem aşlın ne vaķtin oldı ol sulţān

414 Yūsuf peyğamberi çünkim ata qardařları bi’re

Dibine bir qarış qaldı baħna emr itdi ol Sübhān

- 415 İriş yâ Cebrâ'il tîz tut iriştüm emr-i Kudretle
Ki sidrü'l-müntehâdaydum düşürmedüm çutup el'an
- 416 Ki bundan aña varınca yedi biñ yıllık ol yoldur
İrişüp bir qarış yirde oluban Yûsuf'a mihmân
- 16b
- 417 Biri de bu kaçan şalışalı çalduğda 'Alî iy yâr
İki şağ itdi pes anı eyerden geçti hem atdan
- 418 Kaçan kim zülfiğâr irdi atun dırnağını yardı
Baña emr itdi pes Allâh irişem iy yüzi tâbân
- 419 Velî dir bir rivâyetde hemân çalduğda emr irdi
Yine oldur iriştüren kim oldur Kâdir ü Deyyân
- 420 'Alînüñ tîz qolın dut kim zira çaldı vü kuvvetle
İrişe yidi kat yîre ne balık kala ne 'ummân
- 421 Aña bunca kerâmetler resûlüñ 'izzetindendür
Çalarsa ger vilâyetle 'aceb mi ol gül-i handân
- 422 İrince yire dırnağdan inüp qolını berk tutdum
Kınadın bir yere aldı hevâya eyledi perrân
- 423 Alup tîz başına soğdı veli gürlerdi heybetle
Budur ol uş iki nesne diyüp de oldı ol pinhân
- 424 Di imdi böyle tîzlige diledi uça ol bir yıl
İrüp bir yirde dinlendi diyüp iy Kâdir ü Mennân
- 425 Beyân it ne kadar uçdum dağı menzil ne miğdâr var
Hiğâb u 'izzet irdi kim dağı ne uçduñ uş el'an

- 426 Şınır niden Ebū Bekr'ün henüz qat' itmedik menzıl
Ne miqdār qalduğın şorduñ kıyās it baqasın bundan
- 427 Hemān eksüklük 'arz itdi ol qadem anda Cebrā'il
Diledi 'özrin Allāhdan yine 'afv itdi ol Ğufrān
- 428 İştüñ mi Ebū Bekr'ün maqāmın cennet içinde
Ne deñlü kıldı Haq varın keremden eyleyüp ihsān
- 429 Dağı ğayrı maqāmātın eger kim eylesem taqrır
Beyāna şıǵmaya hergiz eger ħūrī veğer ğılmān
- 430 İkinci yāri 'Ömer'dür resülün dinle iy qarındaş
Anuñ da vaşf idem ħālin kılam bülbül gibi nālān
- 17a
Fāilātün / Fāilātün / Fāilātün / Fāilün
- 431 Ol kerāmet menzīlinde seyr idenler dün ü gün
Buldılar yāruñ vişālin olmadılar sernigün
- 432 Şevq-ile dā'im temāşā kıldılar envār-ı 'ışq
Bülbül olup dostu qarşu nāle kıldılar bugün
- 433 Dār-ı vağdetden işāret oldı ol 'āşıqlara
Anuñçün şöyle ħayrān oldılar ol 'āşıqan
- 434 Mest ü ħayret bunlara çün oldı Allāh'dan nasīb
Niçe bir va'd olısar bunlara yārın bugün
- 435 İrdiler uş bir maqāma kim ebed olmaz fenā
Gördiler dostuñ cemālin bil hemīşe dā'imün
- 436 Geçdi aşħāb bu cihanda Haqq'a itdiler sülük

- Giceler içre muşallī her zamanda sâ'imün
- 437 Hâk katında key muşarredür resülullâh didi
Çok duranlar bil namâza kırâ'at içre kâ'mün
- 438 Geçiser anlar şırâtı durmaya maşşerde hem
Cümle mevkı'den olalar gelse ol gün sâ'imün

HAZĀ FĪ AHVĀL-İ 'ÖMER RADĪYALLAHU 'ANH

- Mefâilün / Mefâilün / Feülün
- 439 İşitgil yine 'Ömer'den hikâyet
İderdi 'adli ol şer' içre gâyet
- 440 Emîrû'l-mü'minîndür kadri 'ālī
İşit kim ideyin naklinde kâli
- 441 Severdi cân u dilden ol resûli
Leţâfet menba'ı şâh-ı uşûli
- 442 İderdi hizmetin pes cân u dilden
Sözi şekker yüzi âzükdi gülden
- 443 Resûlüñ şer'ine olmuşdı lâ'im
Gice fâ'at kıllur gündüz de sâ'im
- 444 Niçe öldürdi oğlın dövmeg-ile
Hâk'ıñ emrin ri'âyet kıllağ-ile
- 17b
- 445 Oğul kız māl u mülk anuñ katında
Değildi cümle zerre hazretinde
- 446 Muşarredü resûlüñ hazretinde

- İderdi şer'î içre ra'yetinde
447 Fenā bulmuşdı Hâk kurbında ol cān
Severdi anı ol Hānnān u Mennān
448 İderdi nāzı dergāh-ı 'azīme
Yaraşur gire uçmağ-ı na'īme
449 Ğazāda heybetinden kimse durmaz
Biñ er bir nice gelse hiç sayılmaz
450 Libāsında beğāyet faḫr iderdi
Yamalu eskice hırka geyerdi
451 Yidügi arpa vü tuz ancak anuñ
Uşūliydi bilüñ iş bu cihānuñ
452 Yimezdi çerb ü şīrin şerbet ü bāl
Meger hırma ola ancak budur hāl
453 Didiler acı tuzdur yidüğüñ uş
Hemīşe 'ādet itdüñ kendüñe hoş
454 Didi ḫamu ḫa'amından idüp ḫavf
Bunu yirim ki şāyed Hâk ide 'afv
455 Meger bir gün yamardı hırkasın ol
Yamadan olmuş-ıdı şöyle yol yol
456 Ayaklarında başmağ başda şemle
Ne deñlü eskimişdi diñle şöyle
457 Bütün yer yokdı bir el ayasınca
Anuñla gitdi dünyādan geçince
458 Ayak kabında ol dā'im yamardı

- Hemîşe olmaz dermân umardı
459 Ve zühdinde şalâhında nihâyet
Kemâl-ıla olupdı şöyle gâyet
18a
460 Bugün yarın diyü günler geçerdı
Ve dost ârzûsı gönlüñden uçardı
461 Yamamağ çün çıkardı hırkasın çün
Ve hem ıssı olupdı katı ol gün
462 Güneş yakdı mübârek arkasın hem
Dönüp ol dem güneşe kıldı verhem
463 Didi germiyyetüñ benden mi alduñ
Nedür bu ıssı kim üstüme şalduñ
464 Utandı pes güneş kapkara oldı
Cihân zulmet karañluk birle taldı
465 O heybetden güneş çün tutdı nürin
Kıyâs it ya cehennem nide yarın
466 Kâmu halk birkezin tañlaştı cümle
Apañsuzdan ne hâl kim düşdi şöyle
467 Beğâyet korğudan tāk oldı bunlar
Akıllar çâkolup bağlandı biller
468 Dirilüp geldiler ol dem resüle
Kim oldur cümle mañlûka vesîle
469 Didiler yâ habîbi pâdişāhuñ

- Nedür bu iş ki kıldı pādişāhuñ
- 470 Hemān ol hāl içinde geldi Cibrīl
Şanaşın berk-i hātıf ya eser yıl
- 471 Didi kim yā Muḥammed olğıl āğāh
Selām itdi saña luṭfından Allāh
- 472 Buyurğıl yine ‘Ömer yā Muḥammed
Güneş birle barışsın yoḥsa ümmet
- 473 Karañlukda alurken virmez envār
Bu resme alısar tā rüz-ı maḥşer
- 474 Aña luṭf-ıla baqsun yine tekrār
Ki böyle emr ider ol yüce Settār
- 18b
- 475 Haber virdi resül ‘Ömer işitdi
Ne kim emr ittilerse eyle itdi
- 476 Açıldı gün yine pes oldu rüşen
Şanasın oldı ‘ālem bağ u gülşen
- 477 İşitdüñ mi ne resme nāz iderdi
Anuñçün kim yolu oğrı giderdi
- 478 Ne deñlü orkdı gün gör heybetinden
Yine ‘afv itdi ‘aczin vehbetinden
- 479 Ḥauñdur bil velī her işde udret
Nazar kılanlara sen seni fikr it
- 480 Ṭarīkat ḥavlınden aşra ıkma
Ṭıfılveş bauban her yaña ama

- 481 Muḳarreb olagör sultān ḳatında
Bite tā cümle maḳşūd ḫazretinde
- 482 İşit pes yine ‘Ömer’den merātib
Anuñ vaşın ḳaçan naḳř ide kātib
- 483 Eger kim feth iderse Ḥayy u Bāri
Olur řerḫi anuñ pes dilde cārī
- 484 Evet kendi ḳaçan kim ansa Ḥaḳḳ’ı
Gider aḳlı başından Tañrı haḳḳı
- 485 Olur mıydı unutmāḳ aña Rabbin
Velī ḡāḫ ḡāḫ olur anduḡı vaḳtin
- 486 Eger bir kimse aña rüz-ı maḫřer
Hemān ölmüş bilür kendüyi menşer
- 487 Bu deñlü var-iken haḳḳında ḫürmet
Ve hem yār eylemişken ol Muḫammed
- 488 Görüñ ne resme ḳorḳar ol Ḥüdü’dan
Ḥalās olmuşdur ol cümle cezādan
- 489 Niceler ‘izzetinde bula cennet
Aña yār olana bunlar ne minnet
- 19a
- 490 şular kim sevmedi ol çār- yārı
Yaḳar odlar içinde anı Bāri
- 491 Revādur yana otda ol ḳabāyiḫ
Zirā’ gördiler ol şerri mübāyiḫ

- 492 Gel imdi diñle ol server ne hāli
Bula cennetde uş eydem maqāli
- 493 Ne vech-ile olur pes ol maqāmı
Ya sünnet dutanı ol Hāq yaqa mı
- 494 Tā kıyāmet ger dinilse bu haber
Naql olunmaz eyle bil iy mu‘teber
- 495 Ger dilerseñ bulasın anda şafā
Vir şalavāt rûh-ı pāk-i Muştafā

HAZĀ KAŞĪDE-İ ALİ BAHR-İ KAŞĪR-İ ĀHİR

Mefāilün /Mefāilün /Feülün

- 496 Güzāfın mı şanursın sen bu yolu
Ne çekmişler bulunca ger bu hāli
- 497 Gider nefsüñ gider qalbüñ gider rûh
İrişmez aña ‘aqluñ da mecāli
- 498 Eser qalmaz gider cümle beşerden
Hemān hāldür işitmezler maqāli
- 499 Bugün mecnün oluban ben İlāhī
Çü yaqdı ‘ışkuñ uş bu perr-ü-bāli
- 500 Baña vaḥdet görünür cümle ālem
Bu qatre’i o deryāya qatalı
- 501 Anı benden bilimez şöyle gördüm
Gözüm ol nūr-ı ḥazrete baqalı
- 502 Bu varlık qanda görsün pes çü olmaz

Ki 'ıŝkuñ nârı maḥv idüp yaḡalı
503 Cemâlûñ görenûñ olmaz nişanı
Eger söyler-isem yüz dürlü ḡalı

19b

504 Daḡı bilgil niŝânsuzdan nişân yok
Eger biñ yıl yürürse şöyle ḡalı
505 'Ömer'dendi yine eyle ḡikâyet
Degül ḡâlin bilindi çünki ḡavli

HAZĀ FAŞL-I Fİ-MERĀTİB -İ ḤAZRET-İ 'ÖMER RADİYALLĀHU
'ANHA

Mefāilün /Mefāilün / Mefāilün /Mefāilün
506 Ḥaber virdi resūlullāh ki naḡl itdi baña Cibrīl
İŝidüñ kim diyem ben de ḡılısar siz daḡı taḡīl
507 Beyân itdi ki cennetde meger iŝrāḡ ider bir nūr
şu resme oldı ol berrāḡ olurlar mübtelā ya'ıl
508 Cemi'-i cennet ehli hep diledi kim ḡıla secde
Bu kez emr irdi Allāh'dan ne resme oldıñuz mā'il
509 Ki secde itmek istersiz bular eydür ki yā rabbi
Ki ŝanduk nūr-ı Ḥudretten tecellī eyledüñ ḡāŝıl
510 İlāhī bu ne ḡikmetdür ki hiç biz görmedük aşla
Bu resme nūr ide iŝrāḡ aḡıllar ola pes zā'il
511 Didi ol Ḥādir ü Ḥahhār bilüñ 'izzüm celāliyçün
O nūrı bildürem size çün andan olduñuz sâ'il

- 512 Ol ‘Ömer geyecek na‘lin kayışı nürdur dir Hâk
Ki bundan biñ kez olsun yig anı ben eyledüm kâ‘il
- 513 Ayakda geyecek na‘lin bu resme olıcak iy yâr
Kıyasın it ya başında tâc ne resme olısar vargıl
- 514 Muḥammed hürmetiy-çün İlâhî asî kıllara
Terahḥum birle fazl it uş çıkar fürkatden it vâşıl
- 515 Üçünci yârin añlañ kim anuñ ‘Osmân-ı zinnüreyn
Durur Kur‘ân‘ı cem‘ itdi oqınur tâ kıyâmet bil
- 516 Anı da şerḥ idem bir bir deñizden kıatresin iy yâr
Niçe âşık beyân itmiş ḥasendür dinse ger tekrâr

KAŞİDE VE NAŞİHAT

- Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/Fâilün
- 517 İy ki kendi ‘ilmünüñ sırrın ḥaberdâr olmayan
Nicedür kesretde vaḥdet bu misâli bilmeyen
- 518 Nice görsün ol merâtip kıanda olur ya bu nür
Ol cemâle karşı mir‘âtüñ libâsın geymeyen
- 519 Nicesi manzar olısar ol tecellî nürına
Kendüzinden arınup hem ‘ışık-ı Hâk‘la ṭolmayan
- 20a
- 520 Gel birez ğaflet tozından kendüzin eyle arı
Olısar mı teslîm ol kim kendüliksiz gelmeyen
- 521 Yile viren nâmus u âr kendin ol dosta kıarar
Ol bilür Hâk‘ı ki kendin ḥak özünden bilmeyen
- 522 İy aceb kim añlaya mı kimse bu vaḥdet sözin

Görmeyince dost cemālin naqş-ı dilde qalmayan

523 Bul merātib al hicābuñ ref' kıl andan iriş

Yohsa ne irsin bu kadre uyhu gözden almayan

HAZĀ FAŞL-I FĪ- MERĀTİB-İ 'OSMĀN RADĪYALLĀHU 'ANHA

Mefāilün /Mefāilün /Feülün

524 Emīr'ül-mü'minīndür ol dilāver

Ki bunca ulular üstünde server

525 İşit imdi kim 'Osmān diyem ben

Edebde nice kıldı hulk-ı ahsen

526 Resūle geldügi günden gidince

Aña tā emr-i Sübhānī yitince

527 Nazar kılmazdı aşla o deyrine

Boyun virmişdi Hakk'ıñ taqdīrine

528 Kaçan ğusl itse ol olmazdı 'uryān

Hayā bahriydi vü 'ışık içre hayrān

529 Resūli kıldı da'vet ol evine

Ki tā görklü yüzün görüp sevine

530 Ne deñlü adım atdıysa o sultān

Gelüp andan gidince yine yeksān

531 Her adım atduĝın şaydı resūlüñ

Laţāfet kānı ol şāh-ı ũşülüñ

532 Her adım-çün birer kul kıldı āzād

Anuñçün kıldı cennet içre ābād

- 533 Dağı bir bu kaçan çıksa evinden
Yağardı dā'ima üstüne gökden
- 534 Uvağ yağmur cisenveş birle iy cān
Evinden mescide hem yine andan
- 535 Gelince tā eve her dem yağardı
Velīkin korğudan beñzi şarardı
- 536 Şanurdu kim katı olmuş günāhkār
Görürdi kim yağan üstüne her bār
- 20b
- 537 Velī bir gün resüle şordı anı
Ki bu ne hāldür iy şırr-ı nihānī
- 538 Benüm çü kamu günāhum yoğsa gāyet
Yāhūd bu resme mi emr-i irādet
- 539 Kaçan çıksam yola pes yağa yağmur
Beyân it red mi kıldı Hāğ yā mağfūr
- 540 Görüñ kim kendüzin görmez ol ulu
Anuñçün kim toluydı 'aql-u bilü
- 541 Hemīşe kendüzin alçağ görürdi
Mübārek boynunu egüp yürürdi
- 542 Yürürdi meskenet birle beğāyet
İşit bu söz neye irdi nihāyet
- 543 Hāğ'uñ emri resülüñ sünnetinde
Yoğ-ıdı bundan aħsen hāzretinde
- 544 Hāyā issi ve dövlet issidi ol

- Görün imdi bu resme var nūrı bol
- 545 Uyanğıl kiy gözüñden gide ğaflet
Ola bir gün ki kona başa devlet
- 546 Özüñi farz sünnet birle zeyn it
Pes andan rāh-ı ğazretten yana git
- 547 Şehīd oldı vü virdi tatlu cānı
Ħicābın ref' kıldı cāviđānı
- 548 Oruç ayındadı ğalvetde hem bil
Sefer kıldı fenādan döndi hep il
- 549 Oturmuş i'tikāf itmişdi ol yār
Hemān andan ulaşdı şöyle kim var
- 550 Dutarken sünneti ol virdi cānı
Görindi ol sā'at esrār-ı ma'nī
- 551 Dutarsañ sen de ayrılmazsın andan
İşit aĦvālin uşda dile cāndan
- 552 Ya andan ğayrı ne var kişi dutsun
Ya ansuz ol maĳāma nice gitsün

KAŞİDE VE NAŞİĦAT

- Fāilātün / Fāilātün / Fāilün
- 553 İy ki anuñ sünnetini dutmayan
Ħaĳ yolında 'ömrini şarf itmeyen
- 21a
- 554 Bid'at oluban resūle uymayan
Şeyĳānat fi'liyle olanlar hemān

- 555 Niçe döye yüzün aña bakmağa
Kim saña yarın virürler mi emân
- 556 Bunda nefsuñ hoşlığın hoş gözleyüp
Yârın anda müflis olmaqlık neden
- 557 Tañrı emrin tut resüle uy i yâr
Diler-iseñ yoldaşuñ ola ĩmân
- 558 Er-iseñ ger bunda iken Hıaqq'ı bil
Qalmaya tã gönlüñ içinde gümân
- 559 Diñle imdi yine 'Osmân'dan haber
Kim su'al itdi resüle ol zamân

FAŞL-I Fİ MURĀQABE -İ 'OSMĀN RADİYALLĀHU 'ANH

- Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün
- 560 Hemāndem irdi Cebrā'il didi kim yâ resülallāh
Selām itdi saña Allāh bu râzı feth idüp ol şāh
- 561 Didi luţfından ol sultān haber vir bile tã 'Osmān
Degüldür yağmur ol yağın bilüp tã olsun ol āgāh
- 562 Günāhından degül bilsün anuñçün olmasun ğamnāk
Feriştehler utanurlar hayāsından anuñ her ğāh
- 563 Döker yağmur gibi anlar terin 'Osmān'ı gördükde
Anı ol şanmasın yağmur melekler teridür lillāh
- 564 'Urüc itdi yine Cibril geçüp seb'a semāvātı
Resülün yâri vü dostı feriştehler içinde mäh
- 565 Evet dā'im resülullāh iderdi 'izzet 'Osmān'a
Utanurdi hayāsından aña kim olsadı hem-rāh

- 566 Görüben didiler aşhâb bular birbirine kavlen
Kim 'Osmân'a ider izzet ziyâde Mustafâ nâ-gâh
- 567 Kaçan kim böyle didiler anuñ hakkında çün anlar
İşitdi anlaruñ naklin didi ol maqbül-i dergâh
- 568 Nicesi itmeyem 'izzet ider Hâk kendüsi 'izzet
Utandılar hayâsından semâvât üzre hep ervâh
- 569 Utandı kendüsi hazret anuñ erkân-ı şânından
'Aceb mi bir hayâ itsem didi ol hazret-i seyyâh
- 570 Hem oldur mefhâr-ı mevcüd habîb idindi ol maḥbûb
Hem oldur sırr-ı rabbâni ḥaḳâyık gencine miftâh
- 21b
- 571 Utanmaḳ hoşdur Allâh'dan kişi bil her sâ'at her gün
Edeble buldı kim buldı budur sözlerde söz sıḥḥah
- 572 'Alî dördüncidür añlañ anuñ da şerh idem ḥâlin
Virürse ben ḳula ḳuvvet ma'ânî fetḥ idüp Allâh
- 573 Emîrû'l-mü'minîndür ol ve hem bil ḥatm-i evliyâ
Esedullâhdur ol arı ve sırr-ı sırr-ı şâhenşâh

ḲAŞİDE VE NAŞİHAT

Fâilâün / Fâilâtün / Fâilün

- 574 Gel işit kim ol erenler neyledi
Nicesi bu yolda cân baş oynadı
- 575 Hem nicesi ḳıldılar Hâḳḳ'a sülük
Ya göñülde bahri nice ḳaynadı

- 576 Pes nicesi gecdi âlemden bular
Sanki bir lokmaydı anlar çeynedi
- 577 Sen dahı âşık giderseñ hazrete
Al erenlerden sebağ gör neyledi
- 578 Gice gündüz sen de dürüş hağ yola
Dime kim sen bu nefis beni aldadı
- 579 Kani senden öñdin ol gelen giden
Görmedüñ mi bunda baki kalmadı
- 580 Geçdi devri bunlaruñ bir bir tamām
Hasret oluban murādın almadı
- 581 Dünye evi dā'imā cevr ü cefā
Anuñçün 'ağlı olan aldanmadı
- 582 İmdi berk tut 'ışkı sen elden koma
'İşk-ıla giden bu yolda kalmadı

HAZĀ FAŞL-I AHVĀL-İ 'ALĪ RADĪYALLĀHU 'ANH

Mefāilün /Mefāilün/Feülün

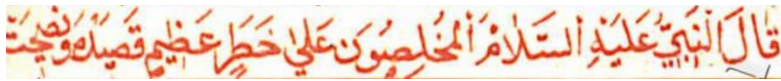
- 583 İştigil pes yine nağlin 'Alī'nüñ
Sehāvet kani ol cömerd velīnüñ
- 584 Esedullāh u hem şahib-şecā'at
Hemişe kendüye kılmışdı 'adet
- 585 Gice tā şubha dek olmağa kâ'im
Hüdānuñ hizmetinde şöyle dā'im
- 586 Kağan gelse namāz vağti pes ol yār
Olurdı dünye ol dem başına dar

- 22a
- 587 Mübârek 'uzvına lerze düşerdi
Taḥayyür şerbetinden nüş iderdi
- 588 Ḥazanveş bil solardı beñzi anuñ
Düşerdi havfı göñlüne Ḥüḍâ'nuñ
- 589 Aña bir gün sū'al itdiler aşḥâb
Ḥaber vir bize iy maḵbül-i vehhâb
- 590 Kaçan dursañ namâz vaḳtinde iy nûr
Niçün benzüñ olur her dem teğayyür
- 591 Beyân it bilelüm bu sırrı iy cân
Ki her müşkil olupdur saña âsân
- 592 Resûl şehridür 'ilmüñ sen ḳapusu
Senüñ hakkında dir böyle ḳapusu
- 593 'Alî çünkim sualde oldı sâmi'
Anı ḳılmışdı Ḥaḳ her 'ilme câmi'
- 594 Didi bunlara iy aşḥâb-ı Maḥmûd
Şararmaḳdan budur pes bizde maḳşûd
- 595 Namâz bizde emânetdür çün irse
Gözüm ol görklü sâ'at geldi görse
- 596 Düşer göñlüme andan şöyle teşvîş
Kaçan olsa selâmet birle bu iş
- 597 Aceb teslîm idem mi ben emânet
Olur mı yoḥsa ḳulluḳda ḥıyânet
- 598 Anuñçündür düşer endâma korḥu

- Kıluban kendüme bu resm-ile hū
599 Şolar beñzüm şararmağ birle andan
 Anuñçün kim Te‘ālā yüce sultān
600 Kılur mı red anı ol yoħsa maǵbūl
 Pes andan oldu lāzım ǵorǵa bir ǵul
601 Didiler ba‘zılar ġāh ġāh olurdı
 Salātı uşda ol öyle ǵilurdı
602 Aña lāyık ne resme iş idem ben
 Gerek kim şöyle ħavf içre gidem ben
603 Anuñ gibi kerāmet birle ol yār
 Hem arslanum diye şānında Settār
604 Nazar ǵıl ǵorǵusın ne vechidür bir
 Var imdi aña göre eyle tedbīr
22 b
605 Kişi Ĥaǵǵ’dan yakīn olduǵı miǵdār
 Budur ħāl kim anuñ ǵorǵusı artar
606 İraǵ düşmişdür anlar her ki ǵorkmaz
 Bu bellü od ıraǵdan kimse yaǵmaz
607 Anı her kim ki bildi artdı ǵorǵı
 Ziyād oldu yakīn oldıǵça berǵı
608 ‘Alī çünkim namāza ǵılsa ǵāmet
 Virürdi kendüzin küllī temāmet
609 Eger bir kimse ǵarb itse ger anı
 Süñgü vü ger bıçaǵla aña ya‘nī

- 610 Geçerse bir yanından bir yanına
Anı duymaya ol pes diñle yine
- 611 Uyuşurdu teveccüh itse k̄anı
Aña beñzer görün bir dañı k̄anı
- 612 Du‘ā kıldı ölüye kıldı Hakk hayy
Velī ol serv-i k̄addi oldu bak yay
- 613 Namāza durmadan lām oldu elfi
Riyāzatdan görünür öñde halefi
- 614 Mübārek ayağına batdı demren
Ġazāda heybet-ile cenk iderken
- 615 Aña hiçbir řabīb kılmazdı çāre
Ġomazdı zaħmetinden kim çıkara
- 616 Beğāyet şişdi zahmet oldu ġālib
Çıkarmak çün niceler oldu řālib
- 617 Rızā virmezdi çün gördiler anlar
Resūlullāh buyurdu iy yārenler
- 618 Taħammül eyleñüz dursun namāza
Āsān ola çıkarmak anda size
- 619 Gözetdiler anı günlerde bir gün
Namāza durdu tenhā ol yüzi gün
- 620 Mübārek ayağın tiz yardı bunlar
Çıkardılar anı ol yüzi envār
- 621 Ġocunmadı yerinden zerre ol hāş
Görüñ kim uş ne resme olur iħlās

- 622 Eger kim bizi bir qarınca bir kez
Işırsaydı şalāt içinde tez tez
- 23a
- 623 Bozarduk yā belinlerduk biz anda
Anuñçün girmemişdür kórku cānda
- 624 Velī dostları Hāḡḡ'ıñ gör ne kıldı
Hemīşe havf-ıla yandı yaḡıldı
- 625 Yaḡın olduḡça artuḡ yandı bunlar
Neden kızsın ıraḡ yirden baḡanlar
- 626 Iraḡ düşdukçe kórku az olur az
Anuñçün nefsi elden koyumazuz
- 627 Iraḡ düşmişdür anlar şöyle ḡāyet
Meger Hāḡ kıla luḡfindan ināyet
- 628 Yaḡınlık vire tā kim arta ihlās
Açıla göñlümüzde jeng ü hem pas
- 629 Resūlullāh buyurmuş diñle anı
Fidi kıl var muḡabbet içre cānı

/506

ḡaṣīde ve naṣīḡat

Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün

- 630 Niḡāb açdı cemālinden yine cānān elinden yār

⁵⁰⁶ Kālennebbiyü aleyhisselam: “el muhlisîne ala hatarin azîm”/Muhlisler büyük bir tehlike üzeredirler.

Ḳanı ‘aşıḳ anı ister virür yoluna baş u cān

631 Ḳanı er kim bu çevgānı şala meydānda ḳoyup baş

Ḳanı ol ḳalbi ḥālis kim aña miḥmān ola sulṭān

HAZA ḲAŞĪDE ALA BAḤR-İ MEVZŪN

Mefâilün / Mefâilün / Feülün

632 Gele dünyaya maḡrūr olma iy cān

Saña te’kid idüpdür yüce sulṭān

633 Unutma ‘ālemi aşluñ sefer ḳıl

Yine bu derdüñe sen eyle dermān

634 Muḥabbet eylegil sen de göñülde

Yaraşmaz anda şeyṭān ola miḥmān

635 Yirüñ Firdevs-i ‘alā iken anda

Nedendür saña lāyık oldu külḥān

636 Yirüñ od eyleme gülzār-iken sen

İşidürsin aḥī bunları el-‘ān

637 Buyurdu Ḥaḳ te‘ālā yā ‘ibādī

Gelüñ diyü işitdün mi bu yādı

638 Sizi da‘vet ider ol Ḥayy u Ḥannān

Ya pes siz nite ḡāfilsiz i yārān

23b

639 Nice kāhil olursız varmadan siz

Sanurmısz ki bunda ḳalisarsız

640 Görüñ uş aytayın ol padişāhun

Ne yüzden ḳıldı da‘vet gör o sulṭān

Fāilātün /Fāilātün/ Fāilün

- 641 Bunda dünyā saña bākī qalmaya
Ġāfil olma kim ecel virmez aman
- 642 Āhıretçün eylegil dün gün yaraq
Ansuzın va‘de irişür bī-gümān
- 643 Hāq yolına eyle varlıguñ nişār
N’ola terk itseñ Hāq-ıçün hānumān
- 644 Varlığında geçmeyince bir kişi
İre mi dirsın bu sırra ol hemān
- 645 Enbiyā vü evliyā cümle temām
Gör nice qorqu içinde virdi cān
- 646 Tır yuqaru ‘ışq atına ol süvār
Qaçan ire menzile olan yayan
- 647 Ol ‘Aliden naql olunsun bil girü
Kim ne resme sırra kılmışdur mekān

FAŞL-I Fİ MERĀTİB ‘ALĪ RAĐİYALLĀHU ‘ANH

Mefāilün /Mefāilün/ Mefāilün /Mefāilün

- 648 Meger bir gün resülullāh beyân eyledi aḥvāli
Qaçan mi‘rāca ‘azm itdi semāvāt ol reh-i ‘āli
- 649 Ne gördi yolda ol bir bir qamusın eyledi taqrīr

⁵⁰⁷ Kavlühu te‘âlâ: “vallahu yed’u ilâ darü’s-selâm”/Allah selâm diyarına çağırır. (Yunus, 10/25)

- Anı diñlerdi pes aşhâb gönüller eyleyüp hâlî
- 650 Didi çok nesne gördüm ben velîkin geldi bir arslan
Öñüme key şecâ'atla yügürdi gör bu ef 'âli
- 651 Evet ağzın kaçan açdı şecâ'at cür'asın saçdı
Hemândem ağzına atdum yüzüğüm eyledi kâlî
- 652 Kaçan kim ol resûlullâh didi aşhâba bu sırrı
'Alî tırdı yerinden kim yüzi gül gökçek a'mâli
- 653 Açup ağzın yüzüğün tîz çıkarup ol sâ'at sunar
Resûlullâh du'â itdi kıla Hâk kadrüñi 'âli
- 654 Gör imdi evliyâ sırrın ne yüzden gösterür ma'nî
Beyân itdüm kamu bir bir çü dört aşhâbın iy 'âlî
- 24a
- 655 Olaruñ medhi bil ancak şanasın baħridür baħre
Biz andan alduķ uş katre irer çün vaşla bu dâli
- 656 Hemân ancak muħabbetdür añılsun dilde ol cânlar
Ya biz ne kimseyüz kim uş idevüz medh-i â'yâli
- 657 İşit pes Fâtımâ'dan bir rivâvet eyleyem takrîr
Anuñ da bilesin kadrin ne resme kıldı Hâk 'âlî
Fâilâtün/ Fâilâtün /Fâilün
- 658 Tâ kıyâmet ger dinilse bu haber
Naql olunmaz eyle bil iy mu'teber
- 659 İster-iseñ bulasın anda şafâ
Vir şalavât rûh-ı pāk-i Muştafâ

KAŞİDE VE NAŞİHAT

Fāilātün / Fāilātün / Fāilün

- 660 İy ki gizli sırra olan āşinā
Yine kendü kendü-imiş āşinā
- 661 Kanda varuban ya kandan geldügin
Ol bilir her işi ilter başına
- 662 Gel berü iy ‘aql-ı yār olan kişi
İçerüdür ne bakarsın taşına
- 663 Derd odına cigerüñ eyle kebāb
Kendüziñ ğark eyle gözüñ yaşına
- 664 Kendi cānından güzer kılmak gerek
Andan irişür kişi ħaldaşına
- 665 İmdi tiz tur bunda eylegil yarağ
İrdi ‘ömrüñ uşda āħir yaşına
- 666 Bakmağıl sen hiç bu nağşuñ şüretin
Mekr ü ħilesi vü göz ü kaşına
- 667 Aldanup meftün olanlar bu işe
Şöyle bil kim ağı katmış aşına

HĀZA FAŞL-I AĦVĀL-İ FĀṬİMA RADİYALLĀHU ‘ANHA

Mefāilün / Mefāilün / Feülün

- 668 Meger kim Fāṭıma bir gün evinde
Oturmuşdı o kāmil şer‘i dinde
- 669 ‘Alī şol dem melāmet birle geldi
Anuñ ħüsnin görenler fikre ṭaldı

- 670 Anuñçün Fāṭıma gördi bu ḥālin
Aña luṭf-ıla ‘arz itdi maḳālin
- 24b
- 671 Evet bil Fāṭıma olmışdı fāri‘
Bu dünya işine sarmışdı şāri‘
- 672 Elin çekmişdi dünyā sevgüsinden
Geçüp nūr-ı semānuñ seba‘ından
- 673 Didi iy ḥāzretinde Ḥaḳḳ’uñ ‘Alī
Nedür aşlı neden bulduñ melāli
- 674 Didi atañ resūlullāha ‘Osmān
Ziyāfet eyledi iy şems-i tābān
- 675 Her adum atduğın şaydı resūlüñ
Gelüp de tā kim gidince yine anuñ
- 676 Āzād itdi birer ḳul ‘izzetine
Velī n’oldı ḥikāyet diñle yine
- 677 Benüm de nesenem yoḳ kim alaydum
Anı ta‘zim idüp da‘vet ḳılaydum
- 678 Fakīrem dünyelikde nesenem yok
Velī göñlüm ḡanīdür cümleden tok
- 679 Evet yitmez gücümüz da‘vetine
Çü ma‘lumdur ne diyem ḥāzretine
- 680 Buyurdu Fāṭıma kim yā ‘Alī var
Atamı eyle bu işden ḥāberdār

- 681 Seni oğur kızuñ diñlesin ol şāh
Aña ‘izzet ide luğfindan Allāh
- 682 Didi yā āâtıma kim nesne yokdur
Ne vech oğuyam aşhāb da çoğdur
- 683 Yalıñuz mı gele ol şāh-ı kevneyn
Yağud aşhāb bile mi di bilem ben
- 684 Didi pes cümle aşhāb bile gelsin
Ziyāfet çün oğurvan eyle bilsin
- 685 Gelüp şol dem resüle kıldı tağrır
Ne kim didi ise Fātıma bir bir
- 686 Resülullāh didi kim yā ‘Alī ben
Yalıñuz mı varalum nice dirsın
- 687 Anuñçün kim resülullāh bilürdi
Ziyādedür ‘Alī’ nün fağrı dirdi
- 688 Buyurdu kim yalıñuz mı varam ben
Yağud aşhāb bile mi di bilem ben
- 25a
- 689 Didi kim yā resülallāh-ı ‘ālem
Fidi olsun yoluñda atam anam
- 690 Bile gelsünler aşhāb-ı Muğammed
Kılupdur Fātıma key katı minnet
- 691 Didi hoş imdi pes çurdu yirinden
Kimesne çalmadı anda birinden
- 692 Mücāvirdi temāmet dört yüz aşhāb

- Alupdı herbirisin ‘ışk-ı Vehhâb
693 Resûlullâh  urup   n yola girdi
‘Al  t zrek res lden eve irdi
694 Görür kim nesne bi mez ocağında
Te‘accüb kıldı ol da‘vet  ağında
695 Didi y  F t ma geldi Mu ammed
Ata  ol fa r-i ‘ lem k n-ı himmet
696 Vel  hiç nesne yok bi mekde iy c n
Geline yine ol ma b b-ı Ra m n
697 Didi kim F t ma bil y  ‘Al  sen
Anı ı marladum All h’a u  ben
698 Gelen  imdi i it   n Mu tafa‘dur
 efa‘at k nı ol   h-ı  afa dur
699 Ne‘am yirsin kim All h  ura anı
Dilersem göndere la‘b u cin n 
700    gördi ol münevver bedr-i kevneyn
‘Al  hem F t ma ol  mmi n reyn
701 Gelüp  ar u kıllur i r m u ‘izzet
Diyüp iy  ems-i ra met m h-ı devlet
702 Oturdı   n res l hem cümle y r n
I it imdi ne resme oldu devr n
703 Buyurdı F t ma kim y  ‘Al  sen
Gözet halvet  apusın   n a am ben
704 Hem n gel kim H d ’nu  ‘avni irdi

- Diyüp ol dem revân hücreye girdi
705 Mübârek başın ol yir üzre urdı
Kılup secde yüzün dergâha sürdi
706 Niyâz itdi ve nâz itdi melek-vâr
Tekellümden dehânın kıldı envâr

25b

HÂZĀ MÜNĀCĀT-I FĀṬĪMA RAḌĪYALLĀHU ‘ANHA

- Mefâilün /Mefâilün /Fe‘ülün
707 İlahî rahmetüñ çok yok gümânum
Velî yok hazretüñe armağanum
708 Gözüm yaşın kabûl it Girdigârum
Dağı bu derd-i hasretle figânım
709 Saña ma‘lûm ne diyem cümle aḥvâl
Fidi kıldum yoluñda cism-i cānum
710 Atamı da‘vet itdüm yok ki ni‘met
Ziyâfet eyleyem iy Cāvidānum
711 Egerçi zâhire oldum muayyen
Velî kalbümde sen olduñ nihānum
712 Dilerven kim aña sen eyle ta‘zim
Kabûl it ḥâcetüm cān içre cānum

HĀZĀ Fİ İCĀBET -İ MÜNĀCĀT-I FĀṬĪMA

- Mefâilün /Mefâilün /Fe‘ülün
713 Nidâ irdi ki yâ Fâṭıma turğıl
Dilegüñ hazretümde oldu maḳbûl

- 714 Aña lâyıķ ta‘am yok cennet içre
Velī ma‘zūr ıtuta tek yanıma hiçre
- 715 Aña ta‘zım içündür böyle Hādī
Anuñ ağızı virür ol ni‘me dadı
- 716 Kāmu maħlūk anuñ ħüsniinde ħayrān
Kılur ħūr-ı cennet anı seyrān
- 717 Buyurdu Hāķ te‘ālā ehl-i cennet
Getürdi ol kadam enva‘-ı ni‘met
- 718 Şaçuban üstüne cennet buħūrın
Şu demde kıldı ħāzır cümle varın
- 719 Açup ħalvet kapusın tiz revānı
Nazar kıldı ‘Alī çün gördi anı
- 720 Çanaķlar hep cevāhir la‘l ü mercān
Bu emre kādır ol Hānnān u Mennān
- 721 İçerden Fātıma bir bir şunardı
Şanasın misk-i ezfūrı yağardı
- 722 Ne göz görmiş ne ‘aķl irmiş ol işe
Degül bu ol kim anlar ot da pişe
- 26 a
- 723 Kōdı evvel resül öñünde ol yār
İħāta kıldı şehri şankim envār
- 724 Dimāğlar ıtutulup aķl oldu ħayrān
İderler sanki cennāt içre seyrān

- 725 Ağırlandı resül hem bile aşhâb
Açıldı anlara biñ türlü ebvâb
- 726 ‘Alî hizmet idüp pes cümle dirdi
Getürüp Fâtıma önünde kurdı
- 727 Temâm oldu ziyâfet irdi Cibrîl
Ne gelmekdi şanasın kim eser yıl
- 728 Didi ki yâ Muḥammed olğıl âgâh
Selâm itdi saña luḡından Allâh
- 729 Azâd itdi birer kıl çünkim ‘Osmân
Her adum kim iderdüñ saydı yeksân
- 730 Velî Ḥaḡ Fâtıma’nuñ hürmetiyçün
Azâd itdi biñer kıl her adım-çün
- 731 Cehennemlikden Allâh kıldı âzâd
Her adım-çün birer kıl yâ Muḥammed
- 732 Zehî ‘âşık zehî ma‘şuk zehî nür
Kim anuñ dostluğuna işbu mağfūr
- 733 Zehî da’vet zehî gülmek zehî nâz
Zehî sultân-ı ‘âlem zî-serefrâz
- 734 Yine diñleñ diyem bir naḡli tekrâr
Kılursa yarı ol ‘Allâm u Ğaffâr
- BEYT
- Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün
- 735 Gör kemâl-i kudretinden bizi insân eyledi

Luṭf idüp ĩmān-ı Kur'ān bunca iḥsān eyledi

- 736 Hem Muḥammed kim ḥabībini gönderüp eyler mu'ın
‘Āleme rahmet ve ni‘metdür ki yeksān eyledi

HĀZĀ FAŞL-I FĪ HĪKĀYET-İ FĀṬİMA NEV‘ -İ ĀHİR

Fāilātün / Fāilātün / Fe‘ülün

- 737 Gel hevā yolundan iy cān ol ırāk
Ḳalmaya göñlüñ içinde hiç firāk
738 Yol uzaḳdur menzile azuḳ gerek
Şöyle ḡāfil ḳalduñ itmedüñ yaraḳ

26b

- 739 Sen vaṭan tutduñ bu dünyā cāhına
Bilmedüñ kim saña cennetdür ırāk
740 Key yaḳındur Ḥaḳḳ'ı sen de bulsaña
Aña senlikden olupdursın ırāk
741 Feth-i ḳalb idüp temāşa ḳılmaduñ
Ḳaçan ola göñlüñe nürdan çıraḳ
742 Cānuñı ḳandurmaduñ ‘ışḳ ābına
Ara yirde ḳalısar mı bu firāk
743 ‘Āḳil-iseñ sen tecellī istegil
Dime kim virgil baña cennet burāk

HĀZĀ FAŞL-I FĪ AḤVĀL-İ FĀṬİMA RADİYALLĀHU ‘ANHÜMA

Mefāilün / Mefāilün / Fe‘ülün

- 744 Meger kim Fāṭıma ol sırr-ı Aḥmed

- Kızı faḥr-ı ciḥānuñ nūr-ı ümmet
745 Oturmuş cān u dilden zikr iderdi
Ḳıyāmet günlerini fikr iderdi
746 Düğün itmişdi bil şehre küffār
Anı da oḳumak isterdi bunlar
747 Dirildi dört yüz ‘avrat anda ḥāzır
Degül mü’min bular pes cümle kāfir
748 Şalarlar bir kaçın kim oḳuñ anı
Gülüşmekçün ğaraz ol arı cānı
749 Zırā’ anlar ṭonañmış dürlü cevher
Geyer Fāṭıma eskice ki her bār
750 Yürürdi ḳalbi alçak nefsi arı
Olurdu havf-ı Ḥaḳḳ’dan beñzi sarı
751 Gehī envār-ı vaḥdet berḳ iderdi
Vücüdın küllī mahv u ğarḳ iderdi
752 Bu kez bu ḳavli çünkim ḳıldı bunlar
Oḳumaḳçün gelür birkaç ḥatunlar
753 Mülāzım oldılar ol emre ğayet
Diyüp yā Faṭıma kim oldu da’vet
754 Gelüñ kim tā müşerref ola ol yir
Velī ğayrı nihān-içüñdi tedbīr
755 Degüldi bu kim ol çirkin olaydı
Ki bunlar aña anuñçün güleydi

27a

- 756 Naẓīri gelmedi hergiz cihāna
Bulınmaz isteseñ hiçbir bahāne
- 757 Güneşden arıdur nūrı yüzünñ
Feşāhatde belāgatde sözinñ
- 758 Zeliha şemme-i vechinde nokta
Görüñ kim ne yaratmış yüce Hūda
- 759 İrişdürmez aña İblīs zarar bil
Güneş şem'inde pervānedür iy dil
- 760 Evet faqr-ile fahr itmişdi ol hūr
Bular bilmez anuñçün gördiler hor
- 761 Didi varuñ ki destūr alam uş ben
Varam pes ger olursa emr-i Sübhān
- 762 Henüz kāfir düğünün n'ide mü'min
Huşuşa Fāṭıma şavm ide yevmin
- 763 Bu işde olısar hikmet beğāyet
Döner ol da bu emre uşda ğāyet
- 764 Bular gitdi velīkin kendi bildi
Ne maşşūd için anlar anda geldi
- 765 Melül oldu mübārek ḳalbi ğāyet
İşit imdi ne resme oldu āyet
- 766 'Alī ol dem degüldi anda iy yār
Velī ol dem de ki irer ol ebrār
- 767 Görür kim Fāṭıma ğāyet de maḫzūn
O gül yüzlü feşāhat birle mevzūn

- 768 Didi luṭf-ıla iy zāt-ı münevver
Ne-içün ḳalbüñ olmuşdur mükedder
- 769 Beyān itdi ḳamu aḥvāli bir bir
Ne kim hep ol didi taḳrīri bir bir
- 770 Ṭonanmışlar olar dürlü libāsı
Müzeyyen cevheri ḥāş üzre ḥāşı
- 771 Beni da‘vetde bunlar bilmek ister
Bu eski geydügümçün gülmek ister
- 772 Benüm atam resül-i faḥr-i ālem
Anuñ ‘ıṣḳına olmuş iki ‘ālem
- 773 Velī ben geydügüm bir eski ḥırka
Anuñ da yaması on iki yirde
- 27b
- 774 İşitdi çün ‘Alī bu vech naḳlī
Taḥayyür baḥrına ğark oldu aḳlı
- 775 Hemān ṭurdu ‘Alī geldi resüle
Kim oldur cümle maḥlūka vesīle
- 776 Anuñ ḳatında ḥaldür cümle müşkil
İşit kim tā gide göñlüñden işgil
- 777 Görür geldi ‘Alī ol māh-ı eflāk
Velī olmuş idi ğāyet de ğamnāk
- 778 Gelüp virdi selām ol şīr-i ḥazret
Velīler ḥatmi ol baḥr-i kerāmet
- 779 Resüle çünki ma‘lūm oldu ḥāli

- İşitgil pes ne yüzden kıldı kâlî
780 Edeb birle kelâmın kıldı taqrîr
Görüñ ne resme oldı emr-i taqrîr
781 Resûl işitdi ol dem şabr kıldı
Bu söz bil nicenüñ bağrını deldi
782 Nidâ irdi hemândem Cebrâ'ile
İşitdi hep melâ'ik cümle bile
783 Buyurdu Hâk ki tîz yâ Cebrâ'il var
Hâbîbüm göñli andan olmasun dar
784 Yüri 'adn uçmağından hülle algıl
Sarup buncaya tîz anda varğıl
785 Digil kim Fâtıma geysün bu tonı
Hele şimdi düğünlük virdük anı
786 Nice biñ biñ anuñçün bunda hulle
Sarây-ı köşk ü cennet dağı şöyle
787 Aña kullukçı yüz biñ câmedüz var
Kamunuñ veçhi aydan biñ münevver
788 Hemân emr-ile Cibrîl aldı vardı
Geçüp seb'-i semāvāt arza irdi
789 Gelüp kıldı resûle biñ taḥiyyat
Beyân itdi ne kim emr itdi ḥazret
790 Didi kim yâ resûl-ı Ḥayy u Bâri
Bunu vir Fâtıma geysün ol arı
791 Kaçan şundi resûle anı Cibrîl

- Buḥurī tıtdı düpdüz şerri iy dil
- 28a
- 792 Günün yüzine karşı virür ol nür
Münevver oldu şehriñ vechi şandur
- 793 Ne kim var anda aşhâb-ı Muḥammed
Ḳamu mest oldu miskinden temâmet
- 794 Didi kim yâ ‘Alî vir bunu geysün
Melâlet naqşını gönlünde yoysun
- 795 Bunu geymekde hikmet ola zâhir
Degül varmak düğüne ancaḳ âḫir
- 796 Henüz kâfir düğünün nide mü’min
Ya anlar bunu nitsün iy yüzi gün
- 797 Oları isteden bunu ile den
Bilür bu işleri cümle yaradan
- 798 Beyân it her ne kim emr itdi Raḥmân
Yarın cennetde olsun mâh-ı tâbân
- 799 ‘Alî ol demde aldı ol libâsı
Getürdi geydi hem ol Tañrı ḫâşı
- 800 Ne kim emr itdi Allah kıldı taḳrîr
İşitdi Fâḫıma pes anı bir bir
- 801 Didi elhamdüli’llâh zî-kerîm Ḥaḳ
Anuñ luḫfunladur pes bunlar olmaḳ
- 802 Geyer çün ol ḫüriler âfitâbı
Müzeyyen kıldı veḫi mâh-ı tâbı

- 803 Şahābeden daħı bir nice hātun
Gelüp beyle edeb birle bahā ton
- 804 Ve hem Ümmī Selīme⁵⁰⁸ daħı bile
Ve Ümmü'l Eymen anlar geldi dile
- 805 Ƨonadup aldılar ol dem o nūrı
Anuñla buldılar anlar sürūrı
- 806 Ƨaçan kim geldi ol da'vet yirine
Ziyā virürdi vech-i gün nūrına
- 807 Ne yerden kim geçerdi ol münevver
Yağardı üstüne san misk-i 'anber
- 808 Görenler ihtiyarın Ƨordı elden
Aña Ƨul olmağıçun cān u dilden
- 809 Bu kez Ƨarşu ƧıƧanuñ yok hisābı
Ƨılurlar birbirinden ihtisābı
- 28b
- 810 Gören bir kez gözin cān virmek ister
Yüzün dā'im ayağa sürmek ister
- 811 Ƨanı ol isteyen gülmekçün anı
Ƨomuş şimdi yolında baş u cānı
- 812 İşitmekle gelen soñra şorardı
Görüncek bī-aman beñzi şolardı
- 813 İren kimdür gelen dir böyle dindi

⁵⁰⁸ Ümmü Seleme

Hemân üstüne anuñ medh okundu

814 Ne yüzden diñle iy sıdk içre şādık

Diyem ismin müsemmasında řābık

HĀZĀ KAŞĪDE FĪ ĤAĖĖ FĀṬĪMA

Fāilātün / Fāilātün / Fāilātün / Fāilün

815 Ol resülullāh kıızı Fāṭıma'dur bu gelen

Yiryüzünde bī-naẓīr ol Fāṭıma'dur bu gelen

816 'Adn-ı Firdevs buña müştāk hūr u rıdvān u melek

Kendi faqr iden şana'at Fāṭıma'dur bu gelen

817 Anasınla söyleşüpdı gelmedin dünyāya ol

Ol münevver vech-i tāban Fāṭıma'dur bu gelen

818 Gicelerde nūr viren ol vechi san bedr-i řamer

İhtiyaç olmaz řirāğa ol Fāṭıma'dur bu gelen

819 Atasına beñzer-idi her fi'ide bilesiz

Oturuşu duruşu ol Fāṭıma'dur bu gelen

820 Cümle řātunlar ulusu řāzretüñ sevgilisi

Didiler gerçek şamusı Fāṭıma'dur bu gelen

821 Cümlenüñ nutkı tutuldu geldi çün ol zāt-ı pāk

'İzzetine yok nihāyet Fāṭıma'dur bu gelen

DER -ĤATM -İ MEDĖ-İ FĀṬĪMA

Fāilātün / Fāilātün / Fā'ilün

822 Tā kıyāmet ger dinilse bu şaber

Naql olunmaz eyle bil iy mu'teber

823 Ger dilerseñ bulasın anda şafā

Vir şalavāt rūḥ-ı pāk-i Muşţafā

SU'ĀL-İ NİSA İLĀ FĀTİMA

Mefāīlün / Mefāīlün / Fe'ülün

824 Didiler bu libāsı kıanda bulduñ

Degül yā Fāţıma çün bunda geldüñ

29a

825 Ne resme oldu bir bir kııldı takrīr

İşit kim neyleyiser anda takdīr

826 Buyurdu Ḥaḳ te'ālā Cebrā'ile

İrüp 'adn uçmağından aldı ħulle

827 Getürdi atama virdi atam da

'Alī'ye virdi getürdi o demde

828 Geyüp budur ki geldüm uşta bunda

Egerçi siz degülsiz şeri' dinde

829 Kıamusı söyledi gerçeksen iy yār

İmāna geldiler birkezden anlar

830 O dört yüz 'avrat oldu hep müsülmān

Gidüp küfr-i dalālet geldi ĩmān

831 Bunı ben itmedüm tafşīl biline

Dağı anca neler oldu oğına

832 Anasıdur Ḥadīce ol ħūrīnün

Ḥelāli ol nebīler serverinün

833 Mişāli gelmedi Rüm'a Ḥicaz'a

- Ne naql itse resûlden oldu cāna
- 834 İnanan oldu ol evvel resûle
Nisā içinde ol şāh-ı uşûle
- 835 Ne deñlü varsa mālın kıldı ihsān
Resulüñ āışkına terk eyleyüp cān
- 836 Hemān yitmiş yük idi bil cevāhir
Haremde getirüp yığmışdı zāhir
- 837 Ki her bir taşu bir iklim harācı
Bu kavle oldılar pes cümle râci
- 838 Zehī şarrāfa buldı cevheri hāş
İrişdi pes likāya kıldı ihlāş
- 839 Muṭahhar ravzına çok çok senā'lar
Anı sevmeyen odlarda yanalar
- 840 İşitdüñ mi ne resme oldu ahvāl
Şalavāt vir resûle imdi her hāl
- 841 Anuñ dostluğına pes cān u dilden
Muṭābi' ol ki şaşın çıkma yoldan
- 842 Hasan birle Hüseyñ'üñ diñle naqlin
Murādum bu ki nefsum ala telķin
- 29b
- 843 Neyi sevse gönül dil anı söyler
'Āşık ya ma'suķuñ ğayrında neyler
- 844 Gönlüñde ne olursa taşra zāhir
Ol olur bu meşeldür evvel āhir

KAŞİDE –İ NAŞİHAT

Fāilātün / Fāilātün / Fāilātün / Fāilün

- 845 Dünyenüñ yokdur şebâtı kalma naķş u āline
İçme ol şerbet ki şundi aġu ķatmıř balına
- 846 Zehri sen sükker mi řanduñ meyl idersin cân-ıla
Hey yalancıdur muķarrer bakma ķıl u ķālına
- 847 Saña gösterdi müzeyyen vech-i aķlasdan libās
Geyme ol hil‘at ki döne yine aç-ı ģāline
- 848 Kim anuñ alsa elinden tuĥfe soñ kere olışar
Müflis ü ‘aciz aşılmış uş anuñ ķengeline
- 849 Ki müveccehdür yüzinde illā fi‘l-ma‘ni harāb
Soñra taġyır olışar aķma yanaġı alına
- 850 Çignedür kim dost olursa toza topraga ķarlar
Pāymāl eyler bilürsin ursa atı na‘lına
- 851 Şöyle kim kezzāb u seĥĥār kimseye virmez aman
Her kim ‘aķl oldı ķevirmez vech-i ile‘l mālına
- 852 Her kimesne ger yakıncak meyl ider gönlin alur
Şöyle kim tezyīn olup ķarşu yürürse řālına
- 853 Bu Ĥüseynī bir nařīĥat didi hem sen hem eve
Kim ŗutarsa ķona cennet iķre ŗübā dalına

VAŞF-I AĤVĀL-İ ĤASAN VE ĤÜSEYİN

Mefāilün/ Mefāilün / Fe‘ülün

- 854 Ĥasan birle Ĥüseyni diñle anlar

- Resülün sevdüğü ol arı canlar
- 855 Muḩı̄n şābirin hem cümle derde
Olara olmadı hiç nesne perde
- 856 Emir̄in kāmīlīn maḩbūl-i ḩāzret
Şehidīn ālimin hem ehl-i mürvet
857 Ol erdür ehl-i cennet içre şābbeyn
Şehidler ulusu hem baḩr-ı nūreyn
- 858 Olar ol gülsitānuñ gülleridür
ḩamu ümmet anuñ bülbülleridür
- 30a
- 859 Ki şolmaz ol bahāruñ gülsitānı
Bile ārif olanlar nola ma'ni
- 860 Ululardı velilerdi pes anlar
Sa'ādetlü zehī baḩtulu canlar
- 861 Çekenler Kerbelāda ḩahr u zahmet
İdüp ğark anları envār-ı raḩmet
- 862 Şehīd olmuş-iken ḩur'ān oḩurdu
ḩavāriç ḩarnına mıḩlar toḩurdu
- 863 ḩüseyn'ün ol mübārek başı şöyle
Tamām ḩur'ānı ḩatm itdiydi eyle
- 864 ḩonun şoymak dilerdi bir münāfiḩ
ḩüseyn'ün gör nice olmuş muvāfiḩ
- 865 Mübārek eliyle ḩutup ḩomazdı
Velī hiç ḩınmayup nesne dimezdi

- 866 Muṭahhar canların Hāḡ kıldı merhūm
Oları sevmeyen bī-din ü maḡrūm
- 867 Ḳamaşur göz baḡarsa yüzlerine
Hūrīler reşk iderler sözlerine
- 868 Yimezlerdi iki gün üç gün anlar
Hāḡ için böylece şā'im olanlar
- 869 Şaḡīḡeyn 'ālimeyn hem māh-ı bedreyn
Olarla faḡr iderdi şāh-ı kevneyn
- 870 Haber de geldi cennet birle ṭamu
Naşīḡatdur bular anlarsa ḡamu
- 871 Haberde Cebrā'il virdi resūle
Bu naḡl andandur anı hoşça diñle
- 872 İkişi birbirine etdiler söz
İşitgil kim ne yüzden ṭutdılar yüz
- 873 Cinān üzre cehennem faḡr kıldı
İşitdi çünkü cennet anı bildi
- 874 Su'al itdi aña cennet bu rāzı
Ne yüzden faḡri dirsın kıldı rāzı
- 875 Didi baña girenler cümle begler
Aña bir bir birinden yegler
- 876 Daḡı hem kādılar da gire çok çok
Ki bunlar dünyelik bābında gey ṭoḡ
- 30b
- 877 Bulardur bil o begler kıla zulmi

- Anı odlara şala anda cürmi
- 878 Ve hem ol kâdılar kim haqqı örter
Bulur yarın ele çün gire defter
- 879 Ve hem ol baydur anlar kim zekâtın
Çıkmazlar aradan Tañrı haqqın
- 880 İderler kesbî kılmazlar namâzı
Gelür başlarına bir gün bu yazı
- 881 Kazâ efdal 'ibâdetdür bil anı
Ki her kâdı başarmaz añañ anı
- 882 Velî anlar ki haqqından gelürler
Yarın Haq konşuluğında olurlar
- 883 Bulardan ekserî olmaya rahat
Şaķınmazsa çeker pes anda zaħmet
- 884 Biri cennetde dir ol bedr-i kevneyn
İkisi od içinde ola hazneyn
- 885 Didi naķlinde ol envârı vaħdet
İnanmayan çeker çok dürlü zaħmet

/509

- 886 Bularla şād olam ben sen kimüñle
Olursın dir bu resme geldi kavle

⁵⁰⁹ “Kâlen-nebiyyi aleyhi’s-selâm: “el kadi fi’l cenneti ve kâdiyâni fi’n-nâr (“Kadının biri cennette ikisi ateştedir.”) (Süneni Ebi Davûd, Kitâbu’l-akdiya,2)

Ve kâle’n-nebiyyi aleyhi’s-selâm men kallede kadâu fekeennemâ zebehâ bi gayri sikkîn” (Hükmü taklit etmek, bıçaksız koyun kesmeye benzer.) (Süneni Tirmizî, Kitâbu’l-ahkâm,1)

- 887 Senüñ ehliñ kamu yoğsullar oldı
Bu kez cennet taḥayyür birle ḫoldı
- 888 Hemān irdi Ḥüdayī anda fermān
İrişdi cennetüñ derdinde dermān
- 889 Ki yā cennet seni şād eyleyem ben
Ḥabībüm Muştafā ile işit sen
- 890 Anuñ dostluğıçün var oldı herşey
Murād oldur kamu ḫalk olmadan ḫayy
- 891 Daḫı hem Fāḫıma-ile şād idem ben
Senüñ kadrüñ yüceltdüm añla uş sen
- 892 Ḥasan birle Ḥüseyni ol nesl-i Aḫmed
Bularla faḫr kıl pes çekme zaḫmet
- 31 a
- 893 Girenler enbiyā vü evliyā dir
Bularla ḫanda olur ağniyā bir
- 894 Daḫı ‘ālimler vü hem cümle mü’min
Şular kim ḫā‘at içre kıldı yevmin
- 895 Olardur bay olan pes ğayrı yoğsul
Kim olmaz altun aḫçe bunda maḫşül
- 896 Pes andan cennet üç biñ yıl sevindi
Gelüben şād olup andan avındı
- 897 Nice şād olmasun kim ol Muḫammed
Giriser bile hem yanınca ümmet
- 898 Şaçı leylinde vechi āb-ı ḫayvan

- Olupdur heft eflāk aña şayevan
- 899 O baħr-i bī-kerāna iki dūrreyn
Taleb gelmiş cihāne şöyle nūreyn
- 900 Ĥasan biri Ĥüseyn sanıncı dilber
Bulardur ehl-i cennet üzre server
- 901 Olaruñ vaşfı baħr-i bī-nihāyet
Bulımaz kimseler medħinde ġāyet
- 902 Velī bu ben za‘ife emr olupdur
Anuñçün bu kadar kim naql olupdur
- 903 Beden ben baña anlar cān olupdur
Oları bilmeyen nādān olupdur
- 904 Olardan buldı revnağ bu beyānum
Eger zāhir ü bāṭın ger ‘ayānum
- 905 Ne resmedür diye uş diñle naqlüm
Diyem uşda gelürse başa ‘aqlum

BEYT

- Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün
- 906 Niķāb açdı cemālinden yine cānān elinden yār
Ḷanı āşık anı ister virür yoluna baş u cān
- 907 Ḷanı er kim bu çevgānı şala meydānda koyup baş
Ḷanı ol qalbi ĥālis kim aña miħmān ola sultān

FAŞL-I Fİ RUKİYYE ‘ALEYHİSSELĀM

- Mefāilün / Mefāilün / Fe‘ülün
- 908 İderken nazmı bu ben ‘abd-ı mücrim

- Beğāyet artdı ḥadden aşdı hicrüm
- 31 b
- 909 Kaçan kim Fāṭıma medḥinde andum
Ḥarāret ġālib oldı sanki yandum
- 910 Gider ‘aqlum ki beyne’l- yaḳaḳa ven nevm
Gibi ṭaldum geḳüp bir lahza ol dem
- 911 Kalem ḳalmıř elümde şöyle kim var
Bükilmiş boynum uş şan çarḥ-ı devvār
- 912 Gözüm dünyā evinden oldı çün dūr
Virildi ‘aynına ḳalbüñ hemān nūr
- 913 Görürem ol resül-i Ḥayy u Ḥallāk
Yüzi nūrında ġařy olmuřdı eflāk
- 914 Ne yirde ve ne gökde şöyle durmuş
Mu‘allaḳ ḳibleye ḳarřu oturmuş
- 915 řaġındaydı Ḥasan san dūr-i meknün
Eger görse ḥalāyık ola mecnün
- 916 şolunda ol Ḥüseyn şun‘-ı ḳudret
Yüzi cümle cihāna ola ‘ibret
- 917 Hemān el ḳavřurup pes ḳarřu durdum
Söze geldi şu dem ol řāḥı gördüm
- 918 Buyurdı yā Ḥüseyn kim ansa bizi
Ki ya‘nī medḥ iderse añla sözi
- 919 Bular bile añulsun dilerem ben
Ola tā medḥi maḳbül ḳavli aḥsen

920 Budur hem emr-i Kudret bil bu hâli

Hemân ancak ol gökçek maķali

921 Uyandum ol sâ'at fetḥ itdi Bâri

Bu birkaç söz olunsın dile cârî

HÂZÂ KAŞİDE -İ ALA BAḤR-İ ṬAVİL

Mefâilün / Mefâilün / Fe'ülün

922 İlahî tâlibe eyle teraḥḥum

Ki ḥazretünde ola kadri merḥûm

923 İlahî kalmışam sen dest-gîr ol

Bu benim daḥı saña ire derdüm

924 Zîrâ ben bunda kaldum mest ü ḥayrân

Senüñ luḥfuñladur her ne ki gördüm

925 Baña sensin yine saña refîkam

Anı bu menzil içre şöyle gördüm

32 a

926 Unutdum ben beni senlik yüzünden

İkilikle olan defteri dürdüm

927 Kâmu derdi bu dem ben eyledüm nûş

Cemâlüñ mihrine çün karşı vardum

928 İçerdenmiş aña ol rāh-ı vuslat

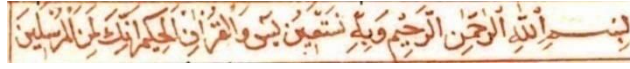
Ṭaşradan istemekle ola dirdüm

929 Yiter imdi nihâyet eyle naķli

Dime kim sırr-ı ḥafîye ben irdüm

930 Kılam şimden girü tefsîrden āğâz

- İderse ben uluna feyzi Feyyāz
931 Nedir Yāsīn beyānı aña ey dil
Ne yüzden ola ma'nā hem de te'vīl

/510

- 932 Ya insān dimek ol bil ma'āni
Ne resme naql olunur diñle anı
933 'Arapda bu ibāretdür ki dirler
Ki zīra her kelāmdan harf alurlar
934 Telaffuz idüp anuñla kılurlar
Pes andan ma'nīnün resmin bilirlər
935 Yādan bil çünki bunlar yāyı aldı
Bu resme dağı insandan sīn aldı
936 Pes oldı Yāsīn andan diñle anı
Saña naqlideyin ben bu beyānı
937 Murād andan Muḥammed'dür didiler
Bu yüzden ince ma'nī söylediler
938 Keennehū dimekdür yā Muḥammed

⁵¹⁰ Bismillahirrahmanirrahim ve bihi nesteinu yāsīn ve'l kurāni'l hakīm inneke lemīne'l murselīn /Hüküm ve hikmet sahibi Kur'āna andolsun, muhakkak ki sen gerçekten gönderilen resulün (Yāsīn, 36/2-3)

- Ki ur'an-ı hakim hakki-un Ahmed
- 939 Ki ya'ni Mutafa mürsel-i Hadur
Didiler ma'ni u böyle dimekdir
- 940 Daı bir avli üzre diñle nedür
Ki bil Ya'in demek ur'an adıdur
- 941 Risalatın resülüñ diñle ol ah
asem kıldı ki ur'an birle Allah
- 942 Ve hem u bir avilde n'oldı Ya'in
Ki ismullah imi anı bilesin
- 32 b
- 943 Buyurdu Ha te'ala ya Muhammed
Saña münkir olan ola melamet
- 944 Saña inkar idenler ola mabun
Mübarek haıruñ olmaya mazün
- 945 Tanıklık virürem ben ya Muhammed
İitsinler anı pes cümle ümmet
- 946 Ki sen gerçek nebisin saña inkar
İdenler yüzi ara ileri zar
- 947 ılam ben bunlara dürlü 'azabi
Benüm tadirümi kimse boza mı
- 948 Benüm va'dümde yok ala mualif
Bugün inanmayanlar eyde ha'if

- 949 Ki Yāsīn dimek uş Allāh adıdur
Anuñ adları çok ol da biridür
- 950 Ki tefsīr-i Surabadīde iy yār
Beyān ider Hākuñ dört biñ adı var
- 951 Biniñi kendüden artuğ kimesne
Bilemez gelmesün qalbüñe nesne
- 952 Biñ adın hem feriştehlerden artuğ
Kimesne bilmekde aña yol yok
- 953 Biñ adı levh-i maḥfūz üzre iy dil
Anuñ üç yüzi Tevrīt içredür bil
- 954 Zebūr içinde qodı üç yüz adı
Daḥı üç yüzini İncilde qodı
- 955 Yüz adı oldu Qur'ān içre mestür
Oquyanlar olurlar anı maḡfūr
- 956 Bu kez de toḡsan toḡuz adı iy yār
Oqurlar āşiqāre anı ebrār
- 957 Bir adı gizlidür ol ism-i 'āzam
Anı Allah bilür vallahu 'ālem
- 958 Olur dostları kim anı bilürler
İcābetdür du'ālar kim qılurlar

⁵¹¹ Kavlühü aleyhi's-selām Yāsīn ismü min esmâullahu te'âla /Peygamberimiz buyurdu ki, Yāsīn Allāhu teâla'nın ismidir.

959 Resûlullâh buyurdu Hâkte‘âlâ
Ki biñ dürlü lûgat yaratdı ula

33 a

960 O her luatda bir türlü adı var
Anı yâd eylediler dilde tekrâr

961 Pes ol Hâ’uñ bu resme biñ bir adı
Añılur cümle diller üzre yâdı

AŞİDE-İ İLÂHİ

Mefâilün / Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün

962 Añılmak aña lâyıdur kim oldur âdir ü ahhâr
Esirger ullaruñ ‘aybın görürken lu idüp Settâr

963 Nemüz gördi bizüm ol ki yodan eyledi ihyâ
Baıqlar lu idüp İslâm Muammed gibi hem ebrâr

964 Bular hep cümle fazlından olupdur ‘âşî ullara
‘Aceb mi terk ide ‘uâ yolunda ba-ıla cânlar

965 Odur pes hâli-ı kevneyn münezze cümle eyâdan
İrimez fehm-ile idrâk Ğafûr u Ğâfir u Ğaffâr

966 Her i kim ılsa ol iler gerekmez aña fikr itmek
İrâdet barı mevcinden müzeyyen eyleyen envâr

967 Yaratdı yirleri gökler bize mesken ider anı
Ve hem bunca neâ‘yim de yenilür iilür her bâr

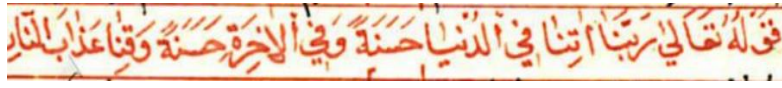
FALU’N Fİ CEVÂBİ’S- SU’ÂL

Mefâilün / Mefâilün / Fe‘ülün

968 ılurlarsa sū’al kim bunca ismi

- Nicesi yād olur anuñ ʔılısmı
- 969 Bu esmā-ile kim zikrider anı
Cevāb it kim nedür anuñ beyānı
- 970 Cevābın ʔılayın anuñ münevver
Ne naql itdi ise maḥlūʔa rehber
- 971 Cevāb oldur ki ol üç nesne dīdī
Bular ʔullarına key müşkil-idi
- 972 Pes anı Ḥaḫ te‘ālā ʔıldı āsān
Keremden eyledi ʔullara iḥsān
- 973 Biri budur anuñ himmetler için
Nihāyetsüz daḫı ni‘metler için
- 974 Aña şükr eylemek düşvār olur bil
Ki zīra ʔanḫı birin şerḫ ider dil
- 975 Bularda ʔulları ‘āciz ʔalaydı
Ya ʔanḫı birinüñ şükrin ʔılaydı
- 33 b
- 976 Temām oldı olaruñ şükri iy yār
ʔaçan elhamdüli‘llāh dise ʔullar
- 977 İkinci ol cemī‘ ḫācāt ki vardı
Beyan itmek bular düşvār olurdu
- 978 Anı da Ḥaḫ te‘ālā ʔıldı āsān
İder luḫfında baḫ ʔullara iḥsān
- 979 ʔaçan bu āyeti kimse oḫusa

- Murâdı üzre hâcet neyse dise
- 980 Tamâm olur bu âyet birle hâcât
Ki her ne resme kim olsa münâcât
- 981 İrişdürmiş olur dermâna derdi
Kaçan kim olsa bu dilinde virdi

/512

- 982 Üçüncü Hâk te'âlâyı müsebbih
Cemi' ismiyle kılmana tesbîh
- 983 Kâtı müşkil idi Hâk kıldı âsân
Ola kullara tâ kim hayrı yeksân
- 984 Kaçan kullar dise derd-ile Allâh
Cemi' ismin oğumuş ola billâh
- 985 Hemân Allâh demek olur tamâmı
İşitdün mi su'âle uş cevâbı
- 986 Bilirsin ism-i zât esmâya câmi'
Bu ma'nâ nakline oldunsa sâmi'
- 987 Kâmu her söz ki söylendi bil iy cân
Delîl uşta aña âyât-ı Kur'an
- 988 Olursa Hâk te'âlâdan 'inâyet
Diyem bir vaşfi kim ola beğâyet

⁵¹² Kavlühu te'âla rabbenâ âtina fi-ddünyâ haseneten ve fi'l-âhirati haseneten vekmâ 'azâbe'n-nâr /Allahım! Bize dünyada iyilik ve güzellik, âhirette de iyilik ve güzellik ver. Bizi ateş azabından koru.(Bakara, 2/201)

- 989 Neşāyih̄ ola hem tevḥīd-i ḥāzret
İşitdūñ mi anı şād ola ümmet
BEYT
Fāilātün/Fāilātün/Fāilātün/Fāilün
- 990 Gör kemāl-i ḳudretinden bizi insān eyledi
Luṭf idüp īmān-ı Ḳur'ān bunca iḥsān eyledi
- 991 Hem Muḥammed kim habībın gönderüp eyler mu'īn
'Āleme raḥmet ve ni'metdür ki yeksān eyledi
- 34 a
FAŞL-I Fİ İSMİ ALLĀH-I 'ĀZĀM
Fāilātün / Fāilātün / Fāilün
- 992 Evvel Allāh ādını zıkr idelüm
Soñra añun şun'ını fikr idelüm
- 993 Anlañ evvel çok ismillāh ola
Ḥāfızı ol dem anuñ Allāh ola
- 994 Vācip oldur pes ol evvel anıla
Anmayanlar anı yoldan yanıla
- 995 Evvel Allāh āḥir Allāh'dur hemīn
Kün demekle oldı āsmān-ı zemīn
- 996 Zātınuñ ismi anuñ Allāh hū
Olmadı misli velī illāki hū
- 997 Her ki dilde zıkrin anuñ ide hū
Ḳanda gitse anda bile gide hū
- 998 Niçeler ḥayrān olup pes didiler

- Anuñçün lâ ilāhe illā de hū
- 999 Bāķī esmāsı şıfatın yād ider
Herbirinde nāsı istimdād ider
- 1000 ahrı vü lufı var anuñ key delim
Kimine ramet ider kime elīm
- 1001 Lufına mahar olanlar şād olur
amu odından da hem āzād olur

YĀSİN İSMÜ MİN ESMĀİN NEBİ ‘ALEYHİSSELĀM

- Mefāīlün /Mefāīlün/Fe‘ūlün
- 1002 İşit imdi ne dir Hallāk u Mevlā
Anuñ buyruın işle olıl ā‘lā
- 1003 Daı bir avil ūzre diñle anı
Resūlūñ ismidür utma ūmānı
- 1004 Anuñçün kim te‘ālā yūce azret
Ki biñ yirde ılır peyamberin yād
- 1005 Kimin taşri birle söylemişdür
Kimin meşur kitābet eylemişdür
- 1006 İşit peyamberi her yirde iy yār
Ki bir dūrlü adıyla añdı Settār
- 1007 Anuñ yirde durur ismi Muammed
Bu kez evvelki gkde dirler Amed
- 34 b
- 1008 İkinici gkdedür adı Muāmid
Bu resme aırurlar anda Hāmid

- 1009 Üçüncü gökde Maḥmūd oldu adı
Aña eyle ider[ler]⁵¹³ anda yadı
- 1010 Velī dördüncü gökde Muṣṭafā'dur
Beşinci gökde hem adı Şafā'dur
- 1011 Yine altıncı gökde Faḥru dirler
Ki ağzından dökülür dāne dürler
- 1012 Şefi'dür sābi'inde āsımanuñ
Şefā'atçisidür ehl-i imānuñ
- 1013 Ki sidrū'l-müntehādudur ceybi ol
Muḥabbet içre sen dāyım muḫīm ol
- 1014 Ve Seyyide'l-enām 'arş üzre adı
Diyen bunu bula ağzında dadı
- 1015 Adı kürsidedür Ḥayrū'l-berriye
Bula raḥmet bunu her kim ki diye
- 1016 Daḥı cennetde Ḳāsım ṭamuda Ad
Şefi'ül-müznibīndür didi üstād
- 1017 Bil imdi Tevrīt içre n'oldı adı
Aña anda ne yüzden didi Hādī
- 1018 Ki Mevşūfdur anuñ Tevrītde adı
Zebūrda Ḳalkālita dir münādī
- 1019 Hem İncil içre Ṭābe Ṭābedür bil
Anuñ vaşfın kaçan şerḫ eyleye dil

⁵¹³ Hece eklendi.

- 1020 Ve Müzemmil olur ur'an'da adı
Ve hem Müddessir oldu aña yadı
- 1021 Sirācen hem münāren āha Yāsīn
Bu naqli sen oñatça anlayasın
- 1022 Didi ol şadr-ı bedr-i nūr-ı 'ālem
Muḥammed seyyid ü evlād-ı Ādem
- 1023 Benüm ismüm eger dillerde çokdur
atumda birisi maḥbūbıradur
- 1024 Ol ismüñ uvveti-y-ile girişdüm
Ki 'illiyyin-i 'alāya irişdüm
- 1025 Ol ad oldur ki ulum didi Rabbüm
Anuñ nūrıyla yine anı gördüm
- 35 a

/ 514

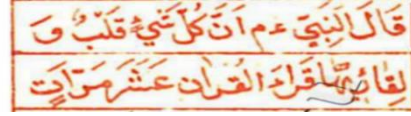
- Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün
- 1026 İşit ḥamd iderüz dā'im biz ol Allāh'a kim iy cān
Ki biz ullara irgürdi kitābın eyledi iḥsān
- 1027 Yaraşur aña ullara 'aalar eylese her dem
Pes ol bir pādişāhdur bil ki mülki ḥaddi bī-pāyān
- 1028 Kitābında ḥaber virdi resūlüñ hem risālātın

⁵¹⁴ Kāle'n- nebiyyü aleyhi's-selām reaytu rabbi bi-nūri rabbi fi-leyleti'l-isrā elhamdülillāh ellezī enzele ala abdihi'l-kitāb sadakallaül azim ve bellega resūlü'l-kerīm / Peygamberimiz buyurdu ki Rabbim bana nurunu elhamdülillah İsrā gecesi gösterdi, Allah kuluna Kur'an-ı Kerim'i indirdi, Allah doğru söyler, resūlüne tebliğ etti.

Anuñ qadrin bilen bildi ne bilsün bilmeyen nādān

- 1029 Ki bil bu sūre-i Yāsīn inüpdür Mustafā'ya hem
Risālāta delīl oldı haber böyle virür Qur'an

/515

- 1030 Dağı her nesnenüñ qalbi olısar añlağıl iy yār
Saña keşf ola bu esrâr ola göñlüñde hem mihmān
- 1031 Budur pes qalbi Qur'an'ıñ işit kim ne sebep oldı
Risālātın kırup işbāt resüle gönderür Sübhān
- 1032 Didi kim okusa anı kıla Hâk aña erzānī
Tamām on hatm kılmışça 'atālar ide ol 'aqlān
- 1033 Sevābı hatmece ondur buyurmışdurur resülullāh
Okuyan nūra ğark ola be-küllü nūr ola yeksān
- 1034 İşitgil yine sen uş bir rivāyet eyleyem taqrīr
Anı Allāh okumışdur ezelden olmadın insān

⁵¹⁵Kāle'n-nebiyyi enne külle şeyin kalbun ve kalbun Kur'an Yāsīn ve in karaahâ keteballāhu likari'ha kirate'l-Kur'an aşere merrat sadaka resülullah ve sadaka habîbullah/ Peygamberimiz buyurdu ki herşeyin bir kalbi vardır, Kur'anın kalbi de Yāsīn'dir. Şāyet onu okuyan olursa Allāh ona on Kur'an okumuş sevabı verir, Resülullah doğru söyler. (Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'n, 7; Dârimî, Fedâilu'l-Kur'an, 21)

- 1035 Bilüñ ol Hâk te‘âlallâh didi Tâha ve Yâsîn
Yeri gögi yaratmazdan ki öñden anı ol meyyân
- 35 b
- 1036 Ki biñ yıl ayrı oğudı çünki ol Allâh
Ferîştehler işitdiler didiler Hâk’k’a iy sultân
- 1037 Ne bahtlu şol ümmet ki bu nâzil ola anlara
Oğuya bunları anlar hidâyet eyleye Raḥmân
- 1038 Ve ne bahtulu şunlar kim götüre bunları bile
Ebed görmeyeler ğussa vire Hâk ravza-ı rıdvân
- 1039 Gel imdi diñlegil anı ne buyurdı resûlullâh
Saña naql idem ol ‘âmil yiter seyr eylegil yâyah
- 1040 Ki ekser ehl-i cennet hep oğuya Tâha ve Yâsîn
İrer bir ni‘mete bunlar ne ‘aql idrâk ider ne cân
- 1041 Dilekler viribi Allâh ne ihsân eyledi gör kim
Virür qullarına derdi yine kendi ider dermân

⁵¹⁶ Kâle’n-nebiyyü ennalâhe te‘âlâ kara’e Taha ve Yâsin kable en yahluka’l-semâvâti ve’l-ard /Peygamberimiz buyurdu ki Allaâhu teâla yeri ve gökleri yaratmadan önce Taha ve Yâsin’i okudu.

⁵¹⁷ Bil elfi ‘âmin felemmâ semi’at elmelâike kâle’t-tûba li ümmeti tenzilu hazâ aleyha ve tuba lien tahmiluhu hazâ ve tuba li elsineti bi kelimeti bi haza ve kâle’n-nebiyyü s.a.v. enne eksere ehle’l-cenneti lâ yekrauha illa Taha ve Yâsin/Allâhu teâla Taha ve Yâsin sûrelerini gökler ve yeri yaratmadan bin yıl önce okudu. Melekler Kur’ânı işitince üzerine bu sûreler incek ümmete müjdeler olsun, bu sûreleri gönlünde taşıyanlara müjdeler olsun, bu sûreleri okuyan dillere de müjdeler olsun.

- 1042 Hâberde diñle bir naqli ki peygamber buyurmuşdur
Hem aña yüce Allāh'dan inüpdür sūre-i Raḥmān
- 1043 Beğāyet efsāḥ-ı a'lā kemālā nakliler bir söz
Şanasın dürr ile yāḳut dizilmiş lü'lü ü mercān
- 1044 Feşāḥat intihā itmiş kemāli müntehā imiş
Dü 'âlemden behâ itmiş ḥabībūñ vechin uş el-'ān

/518

- 1045 Ki ya'nī ḳankı mü'minüñ oḳuna sūre-i Yāsīn
Ölüm vaktinde üstüne aña raḥmet ḳıla Raḥmān
- 1046 Olur āsān anuñ mevti şusuzluk görmeye hem ol
Daḫı faẓl eyleye ol Ḥaḳ aña yoldaş ola ĩmān
- 1047 Şalavāt getürüp tesbīh iderler aña istiğfār
Ve hem cümle ola me'nūs ki tā teslīm idince cān
- 1048 Namāzın ḳılalar bilüñ melekler bile ol şaḫşuñ
Dilerler cümle nāz idüp bağışla suçun iy Ğufrān
- 1049 Daḫı bu sūrenüñ ḫarfi ḫisābınca aña on on
Dürüp ḳarşısına şaf şaf feriştehler ider cevłān

⁵¹⁸ Kāle'n-nebiyyi 'aleyhisselam eyyi müslimīn ve müslimetin karae 'indehū Yāsīn ve hüve fi sekerātü'l mevt nezele bi 'adedi külli harfin 'aşerete emlak yekümüne beyne yedeyhi sufūfen yusallūne aleyhi ve yestagfirūne lehū ve yeşhedūne izâ gasele ve yettebiūne cenāzetehū

Peygamberimiz buyurdu ki; herhangi bir Müslümana (kadın ya da erkek) ölüm anında yanında Yāsīn sūresi okunursa, Yāsīn sūresinin her harfinin sayısınca on melek iner, melekler ölmek üzere olan Müslümanın karşısında saf tutup ayakta dururlar, ona rahmet dilerler, onun için istiğfarda bulunurlar, ruhunun teslim edilmesine şahitlik ederler, yıkanmasında bulunurlar, cenazesinin taşınmasında hazır bulunurlar.

قَالَ النَّبِيُّ عَمَّ يَا عَلِيُّ كَثْرَةَ قِرَاءَةِ يَاسِينَ فَانْزِلْ خِصَالَ الرَّصَدِيِّ

36 a

Mefāilün / Mefāilün / Fe‘ülün

1050 Yine bir kerre peygamber buyurdu

Yâ ‘Alî çok oku Yâsîni didi

1051 Anı çok okumakda ola haşlet

Diyem Allâh virürse kırbâ vuşlat

1052 Eger kim aç kişi anı okuya

Anuñ Hâk emri-y-ile kırnı toya

1053 Eger kırkulu kimse anı hergâh

Okırsa kırtara vehminden Allâh

1054 Müsâfir okuyup kıksa vatandan

Gele tezcek selâmet birle andan

1055 Mübârek ola bil ol yol ki vardı

Anı kırtara kırlıktan o Settâr

1056 Eger borçlu okırsa borcın anuñ

Öder hazret keremden pes o cânun

1057 Eger maħbûs okırsa kırtıla ol

Du‘âsın Hâk te‘âlâ eyleye maħbûl

1058 Veger hâcetlü okırsa bil anı

İcâbet kıla Hâk tutma gümânı

⁵¹⁹Kâle’n-nebiyyi yâ ‘Ali eksere kırate Yâsin feinnehâ hısâlen saddaka/ Yâ Ali Yâsin sûresini oku, zira Yâsin sûresinde yararlıklar vardır.

- 1059 Sabaḥın oḡuyan tā leyl olunca
Gidüp gündüz ḡarañluḡ emr olunca
- 1060 Emānında ola ol pādiṣāhuñ
Oḡursa gice hemḡün bil İlah'uß
- 1061 Oḡursa meyyit üzre añlañ anı
Hafīf ola 'azābı uṣ ma'ānī
- 1062 Emīrū'l-mü'minīn ḡün anı görđi
Resül aña cevābı böyle virdi
- 1063 Anuñ fazlı 'Alī'ye ḡıldı te'ṣīr
Ki her gün oḡumaga itđi tedbīr
- 1064 Ne deñlü oḡusan artar merātib
Bunuñ fazlın ḡaçan naḡṣ ide kātib

HAZĀ SEBEB-İ NÜZŪL YĀSĪN VE 'ARZ-I ḤĀL

Mefāīlün / Mefāīlün / Mefāīlün / Mefāīlün

- 1065 Daḡı bu nazmı kim dirdüm diledüm anı Allāh
Ki ḡabliyyet vire ḡalbe ma'ānī feth idüp Allāh
- 1066 Zira nazmı bunuñ ḡoṣdur ḡaçan oḡunsa derdile
Eriye kiṣinüñ ḡalbi diye Yāsīn dile Allāh
- 36 b
- 1067 Bu Ḥüseyn'uß ki derđi Ḥaḡ ḡılupdur ḡöñlini iḡrāḡ
Umar bir ḡul du'ā ide ināyet ḡıla tā Allāh
- 1068 Ve her kim oḡuyup diñler du'ā eylerse ehline
Hidāyet eyleyüp bir gün cemālin ḡöstere Allāh

- 1069 Dağı bu süre’i bil kim olupdur Mekkede nâzil
Tanıklık virüben kendi delâlet eyledi Allâh
- 1070 Olupdur seksen üç âyet yedi yüz hem yirmi beş
Kelime aña iy ‘âkıll ri‘âyet eyleye Allâh
- 1071 İki biñ yedi yüz toksan hem altı harfdür ol âgâh
Okursañ ger bugün bunda yarın cennet vire Allâh
- 1072 Niceler buldılar rahmet bunuñla oldılar mağfür
Ki her kulına şādıkdur ne kim dise ider Allâh

KAŞİDE VE NAŞİHAT

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

- 1073 O gönül seyrine cân viren kişi
Haq te‘âlâ’nuñ rızasıdur işi
- 1074 Nice bulsun her kişi ol ile yol
Çün zevâl içinde oldu cünbüşi
- 1075 Sen mededsüzlere yâ Rab kıl meded
Fazluñ eylegil olara yoldaşı
- 1076 Sen de iy aşık taleb kıl er-isen
Gayret içre ölmek erlikdür kişi
- 1077 Mürşidüñ kâmil gerekdür şöyle bil
Gidere senden tâ ol gılluğışı
- 1078 Haqq’ı iste kim iresin bî-gümân
Kişi ne işlerse ol olur dūşı
- 1079 Sünnet ehlihdür resüle yâr olan

Farz u hem sünnet kamu hayruñ başı

HAZĀ SEBEB-İ NÜZŪL-I YĀSİN ĀYĀT-I KERĪM

Mefāilün /Mefāilün/Feülün

1080 Sebep oldur anuñ bilgil nüzüli

Ki incitdi o kāfirler resüli

1081 Velī hāşā ki incine Muḥammed

Degüldür ol bu halka illā raḥmet

1082 Didi küffār ki peygamber degüldür

Muḥammed kimseye rehber degüldür

37 a

1083 Ebū Ṭalib yetimidür didiler

Bu resme fitne birle kaynadılar

1084 Kaçan ‘ilm oquyup mektepde durdı

Mu‘allimde edeb ḥod qanda gördi

1085 Hezāran dürlü mühmel söylediler

Resülün haqqında böyle didiler

علي صراط مستقيم

/520

1086 Dimek olur ki Allāh adı için

Ve hem ismi Muḥammed haqqı için

1087 Veyāhud Qur‘ān adı haqqı içündür

Bu din erkānını muḥkem idüpdür

⁵²⁰ ‘Alā sırâtî’n müstakîm /Dosdoğru bir yol üzerindesin. (Yâsin, 36/4)

- 1088 Didi bedrsti sen gerçek nebsin
rrt-ı mstakm üzre ebsin
- 1089 O mürseller ki gnderdk biz anı
Gelüben kldılar dürlü beynı
- 1090 Bu ol gerçek neblerden biridür
rrt-ı mstakm İslm dnidr
- 1091 Anun üzre virilmidr Muammed
Sa'det ger kim ola an mmet
- 1092 Eger orsalar u Allh te'al
asem yd itmeden mad ne ola
- 1093 İnanmadu-içün mi an kffr
Yaud mü'minler itdiler mi inkr
- 1094 Eger mü'minler inanma-inse
asemsz de inanurlardı dinse
- 1095 Veger kfirler inanma-inse
İnanmazlar eger bi kerre dinse
- 1096 Murd bunda asemden noldı iy yr
Su'al oldı cevbın ide tekrr
- 1097 Cevb oldur kim ol Ha Ferd-i bun
Kelmın ddi te'kid kılma-içün
- 1098 asem bir nev'dr te'kidn iy cn
Bu resme dir ma'ni uta ur'an
- 1099 asem yd itmeden te'kide hcet
Cevb uta su'le çekme minnet

37 b

تنزيل العزيز الحيم

/521

- 1100 Didi ya'nî oğu sen yā Muḥammed
Bu Kur'ānı ki Rabbüñ kıldı himmet
- 1101 'Azîz ü hem raḥîm Tañrıñdan indi
Oğu anı ki Haḡ emrinle dindi
- 1102 Bu taḡdîrde olur merfu' oğunsa
Ki hazā tenzîlün dir böyle dinse
- 1103 Saña tenzîldür uş bil ya'nî Ḳur'ān
'Azîz ü hem Raḡîm Tañrıñdan iy cān
- 1104 Ki ġālibdür ve yāhūd müntaḡîmdür
Alur olur intiḡām kim müttehîmdür
- 1105 Raḡîmdür hem muḡî'lere o Sübhān
Kılup raḡmet cemālin ide erzān
- 1106 Pes oğu yā Muḥammed sen bu ġālib
Kelāmı dā'im olğıl aña ḡālib
- 1107 O münkîrler işitsünler olalar
Şāyed yumşayup inşāfa geleler

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ

/522

⁵²¹Tenzîle'l azizi'r-rahim/ Çok güçlü ve merhametli ola Allah'ın indirdiği (Yâsin, 36/5)

⁵²² Li tunzire kavmen mâ unzire abauhüm fe hüm gâfilun /Ataları uyarılmamış ve bu nedenle habersiz bir halkı uyarman için indirilmiştir. (Yâsin, 36/6)

- 1108 Ki ya'nî geleler imāna şāyed
Bunuñ emri aña irür nihāyet
- 1109 Viribidük seni biz yā Muḥammed
Ki korꞑut bunları Qur'an'la elbet
- 1110 O kavm ol kavmi kim ꞑorkutmadılar
Ki hiç anlara nesne dimediler
- 1111 Ve hem bil anlaruñ atalarına
Ol 'Arap kavmi kim gelmezdi dīne
- 1112 Ki 'İsa'dan beri anları kimse
Gelüp ꞑorꞑutmadı dimedi nesne
- 1113 Didi ꞑorꞑut sen oları yā Muḥammed
Dönerlerse ire anlara devlet
- 1114 Olar ğāfil-dururlar şimdi ğāyet
Ne dīn bilirlir anlar ne diyānet⁵²³

/524

- 1115 Olar çün lāyık oldu dir o Mevlā
Zirā' fitneyle bular tıldı ꞑavlā

⁵²³ HM //diyānet, bu nüshada "dināyet"

⁵²⁴ Lekad hakkal kavlu 'alā ekserihim fe hum lâ yu'minun/ And olsun ki hüküm çoğunun aleyhine gerçekleşmiştir, bunun için artık inanmazlar. (Yâsin, 36/7)

38 a

- 1116 ‘Azāb lafzı bularuñ ekserine
Pes anlar gelmediler çünki dīne
- 1117 O kavm anlardır ol kim yüce hāzret
Kamunuñ sözlerin red itdi Kudret
- 1118 Bu sūre çünkim inzāl oldu Aḥmed
Risālātın bunuñla kıldı işbāt
- 1119 Zehī zāt-ı şerīf kim tanık oldur
Ve hem bil ol Muḥammed aña kuldur
- 1120 Buyurdu Ḥaḳ te‘ālā yā Muḥammed
Saña münkir olursa cümle millet
- 1121 Çü ben virdüm tanuqluḳ saña besdür
Ki rabbüñ yā ḥabībüm saña dostdur
- 1122 Benümle sen olursın ben senüñle
Nice sever sevilen hoşça diñle
- 1123 Kāmu maḥlūḳ eger düşmen olursa
İrer başlarına her ne şanursa
- 1124 İrişdürmeye anlar hiç zevāli
İrer kendülere cümle vebāli
- 1125 Nitekim ceddüñ İbrāhīm’i anlar
Atarlar odlara iy yüzi envār
- 1126 Koyup mancılıḡa pes atdılar bil
Velī ben eyledüm ol odı tebdīl
- 1127 Anuñçün ağladı arz u semāvāt

- Cibāl üzre ağaçlar yirde emvāt
- 1128 Bu hāle cümle maḥlūḳ ağladılar
Nice cān u cigerler tağladılar
- 1129 Yile yağmura olan müvekkel
Feriştehler didiler aña kim gel
- 1130 Seni ıurtaralum iş bu cezādan
Daḫı iş bu ‘anādan vü fez’adan
- 1131 Meded irgürmege anlar da geldi
Firāḳ-ı nār-ı ḫasret kevni deldi
- 1132 Olara bakmadı aṣlā Ḥalīlüm
Didi dermān nedür ıılsun Celīlüm
- 1133 İrişdi Cebrā’il bil ṫarafetü’l-‘ayn
Ba’īḍ olmaz aña gelmekde kevneyn
- 38 b
- 1134 Didi İbrāḫīm’e ḫācet nedür di
Çü devrān başa bu emri getürdi
- 1135 Ki benden ḫācetüñ var mı eyt ḫiç
Anı tizcek ıılam pes ıalmaya giç

قال جبرائيل الي ابراهيم هلك حاجة مني

/525

- 1136 Didi şimdi senüñle ḫācetüm yoı
Bu naḫli ıılma luṫf it baña artuı

⁵²⁵ Kāle Cebrāil : “İlā İbrāḫime helleke ḫāceten minni”/ Cebrāil, Hz.İbrahim’e benden bir isteğın var mı? dedi.

- 1137 Didi İbrâhîm'e benden yoğısa
Murâduñ Tañrı'dan iste ne ise
- 1138 Eyitdi ne dilerven andan iy cãn
Bilir ol dimedin her emri yeksãn
- 1139 Didi rûhuñ dile iy merd-i 'uşşāk
Firākuñdan yanar ruṭṭāb u ḥūşşak
- 1140 Anuñ 'āriyeti rûhum benüm nem
Bu işte nite gelsün 'ayna hem nem
- 1141 Eyitdi dile ḳalbüñ ol Ḥüdā'dan
Kim oldur ḳurtaran 'abdi cezâdan
- 1142 Bu kez dir ḳalp anuñ emridür iy dil
Gider nār içre tîz tîz şan eser yıl
- 1143 Eyitdi dile nefsuñ bāri Allāh
'Aṭālar ide luṭfın ide vallāh
- 1144 Didi kim nefs ma'yūbdur bil anı
Kim ol bî-'ayb ḥazretde ben anı
- 1145 Ne resme añayın anuñ ben ismin
Eyitdi nite nesne dilemezsın

قَالَ اِبْرَاهِيمُ عَمَّ اَصْحٰبِيْ مَرْسُوْعٌ لِيْ عَلِمَهُ بِمَا لِيْ

/526

- 1146 Didi ḥālüm baña bildügi yiter
Daḥı ḥacet bize pes anda nider

⁵²⁶Kâle İbrâhîm hasbî mi'n-su'âlin ilmihî bî hâli/ Hz. İbrahim, benim halimi bilmek bana yeter dedi.

- 1147 Getürdi vāsıta çün ol aradan
Cemî' maqşūdun 'arz itdi yaradan
- 1148 Bize pes lāyık oldı kılduğ ih̄sān
Kim itdük nār-ı Nemrūdı gülistān
- 1149 Ki her gün bir gül-i reyḥān olup ter
Yalıñlar şanasın serv-i şanavber

39 a

- 1150 Odunlar kim yığılmış taḥt-ı ra'nā
Bu naḳle böyle kılmış naḳl-i ma'nā
- 1150 Selām itdi aña her göz olup gül
Ve hem bülbüller ötdi kıldı ğulğul
- 1151 Budur āyet o naḳle uş nişānı
Neler kıılır görün ol 'azze şānı

/527

Fāilātün/Fāilātün/Fāilün

- 1152 Tā kıyāmet ger dinilse bu ḥaber
Naḳl olunmaz eyle bil iy mu'teber
- 1153 Ger dilerseñ bulasın andan şafā
Vir şalavāt rüh-ı pāk-i Muşṭafā

⁵²⁷ Kavlühu te'âlâ kulnâ yâ nâru künu berden ve selâmen 'alâ İbrâhim / Ey ateş , İbrahim'e serin ve esenlik ol,dedi. (Enbiya, 21/69)

نَقَلَ نَمْرُودُ جَاهِلٌ قَالَ لِأَخِي

Mefāilün/Mefāilün/Fe'ülün

- 1154 Kaçan atmağ dilerdi anı Nemrūd
Vezirin kıldı da'vet itdi fermūd
- 1155 Ki geydür gönlegüm ger yaqmaya od
Disünler aña gönlek virdi Nemrūd
- 1156 Anuñçün yaqmadı od oldı āzād
Anuñçün kim sezerdi eyledi ād
- 1157 Didük biz yakma hem yaq nāra fermān
Ki İbrāhīm bula ol derde dermān
- 1158 Didi od yâ İlāhī yaqma hem yaq
Didük ne sırdur uş bildür muhaqqaq
- 1159 Kimi yakup kimi yandurmayam dī
Hemān emr itdi ol dem Ferd ü Hādī
- 1160 Köyündür gönlegin Nemrūd u hāruñ
Geyündürme halilüm eyle yārun
- 1161 Köyüdi gönlek arqasında anuñ
Çün oldı emri bu resme Hüdā'nuñ
- 1162 Hacı̄l oldı çü Nemrūd gördi anı
Şanasın gövdesinde çıkdı cānı
- 1163 Anuñ kızbi olur her demde zāhir

⁵²⁸ Nakl-i Nemrūd cāhil kâle نَمْرُودُ okunamadı

- Yanar nār-ı cehennem içre āhir
- 1164 Ebed alur mualled nār içinde
Budur ādet bilüñ küfrüñ suçunda
39 b
- 1165 Īmānsuz gidenüñ budur cezāsı
Ebed yaar anı anda Hüdāsı
- 1166 Gümān itmeñ şaınuñ bu beyāna
İnanmayan anuñla bile yana
- 1167 Didi Hā yā Muammed eyle bil sen
Senüñ şānuñdadur pes hulk-ı asen
- 1168 Ki sende ol mübārek şecerden
Velī kıldum güzīn cümle beşerden
- 1169 Olupsın ol mübārek anedandan
Ki sen cevhersin anlar saña ma‘den
- 1170 Evet ma‘nīde sensin ma‘den-i ās
Ki senden zāhir oldı ‘ām kürre ās
- 1171 Ve sensin cümle mürsellerde server
Senüñle olısar cennet münevver
- 1172 Olur hem ümmetüñ senüñle bile
Aña sensin olara bil vesile
- 1173 O ceddüñ sünneti teslīm rızādur
Rızā bu cümle bunlara cezādur
- 1174 Anuñ sünnetlerin ıl sen de iyā
Senüñdür ‘ilm-i zāhir ‘ilm-i ifā

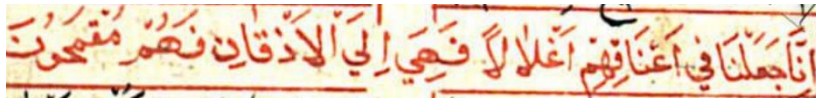
- 1175 Benüm 'ilmümde eyle oldı sâbık
İşit bu naqli kim ol nakle t̄abık
- 1176 Eger ehl-i va'íd ehl-i şeqāvet
Ki gelmiş t' gelür yevme'l-kıyāmet
- 1177 Bular ölmüşdi hep ben eyledüm var
Kıyāmetde dirildürem yine tekrār
- 1178 Ki mā'dumdı dimekdür bu ma'ānī
Ululukla ider ta'bir gör anı
- 1179 Pes imdi olmayan hemān oludur
Her emri ol bilir zīra uludur
- 1180 Ebūcehl ü ve 'Uķbe hem ve Şeybe
Muğire vü ve hem ğayrı bu vehme
- 1181 Anuñçün gelmedi ĩmāna anlar
Nişār it sen yolunda baş u cānlar
- 1182 Hıṭāb kim anlaruñ haķķında geldi
Ki te'kit birle ḥüccet için oldı
- 40 a
- 1183 Ṭaleb ĩmān için gelmek degül bīl
Ezelden eyle pes olmadı tebdīl
- 1184 Elestde dimedi belī çü bunlar
Dimez bunda da anlan iy yāranlar

HĀZĀ KAŞĪDE VE NAŞĪHAT

Mefāīlün / Mefāīlün / Mefāīlün / Mefāīlün

- 1185 Dürüşigör eyā miskin saña bir gün gerek olur

- Bu meclisten olan gâfil yakışmaz bil ırâğ olur
- 1186 Hâk'uhn 'âşıkların dâ'im işidür zemm idüp gülmek
Anuñçün yüzleri Hâk'dan dönüp işi harâb olur
- 1187 Bu 'ışk ehlerinden olanlar hemîşe tâzedür anlar
Olaruñ varlığı haqqı egerçi ten türâb olur
- 1188 Maqâmı ola anlaruñ hemîşe quds-ı gülzârı
Oları sevmeyenler bil cehennemde serâb olur
- 1189 Bu nefsi eylegil kurbân nitekim koç-ı İsmâ'îl
Ki cennetde binisersin saña anda burağ olur
- 1190 Yaşarsañ sen ki biñ yıl ger kı lup cürm-ile 'isyânlar
'Amel kı l kim saña bir gün karanlıkda çerâğ olur
- 1191 Bu dünyâ bir 'abes cife 'avâma oldı vazîfe
Geçüp bir çöpe saymazsañ saña cennet durağ olur
- 1192 Teveccüh hazrete tutgıl 'amelde eyle hem ihlâs
'Amelde ger kim olmazañ yarın katı ferâğ olur
- 1193 Gel imdi sen bu naqşa hiç çevirme yüzüñi hergiz
Bu zâhir nefse aldanan muhabbetden ırağ olur

/529

Mefâilün / Mefâilün / Fe'ülün

- 1194 Biz ol küffârı dir ol yüce sulţân
Boyınlarında bend itdükdi el-'ân

⁵²⁹ İnnâ ce'alnâ fi a'nakihim aglâlen fe hiye ile'l ezkani fe hum mukmehûn / Boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirmişizdir, bunun için başları yukarı kalkıktır. (Yâsin, 36/8)

- 1195 Eñeklerine dek bağlandı bunlar
 Kılurlar vech-i esved birle anlar
- 1196 O kâfirler ki başları yukarı
 Yürür gözsüz görimez şöyle biri
- 1197 Bularuñ gözlerin örtti dâlâlet
 Olurlar yarın anlar key melâlet
- 1198 Bu gün bunda yürürler şöyle fâriğ
 Yarın odlarda kaşran ola şarîğ
- 40 b
- 1199 Bu âyet bir sebîl temsîl gelüpdür
 Ne resme elleri bağılu olupdur
- 1200 Hâk'a münkâd olumayup çü bunlar
 Tekebbürlükleri anlaruñ iy yâr
- 1201 Hemân şankim boyunlarında bağılu
 Ve başları yukarı gözi tağılu
- 1202 Yukarı olduğı başı sebebdür
 Gözi örtülmiş olmağdan nesebdür
- 1203 Yâhūd küffâruñ od içinde hâlî
 Kim elleri boyunlarında bağılu
- 1204 Olup gözleri gök yüzleri kara
 Bu şüretle bular odlara vara
- 1205 Kõkarlar pes şanasın 'azra'-i nâs
 İriñler içe anlar tās u ber-tās

/530

- 1206 Dağı kılduğ didi ol hazret-i Zāt
Olaruñ öñlerine sedd-i āfāt
- 1207 Ve hem artlarına sedd oldı kavlā
Beyān itdi anı Qur'an'da Mevlā
- 1208 Didi örtüdük olaruñ gözlerin biz
Görimez nesne anlar key bilüñ siz
- 1209 Bu bir āyet dağı temsīl olupdur
Didi ba'zı Ebūcehl'e gelüpdür
- 1210 Ki bir gün Bū Cehil mağbūn u mahrūm
Görür peygamberi bir yirde ol büm
- 1211 Resūlullāh gelüp durdı namāza
Boyı servi yüzi gülden de tāze
- 1212 Çün el bağıladı ol karşı İläha
Teveccüh kıldı şol dem pādişāha
- 1213 Şalāta çünki meşğül oldı ol şāh
Ebūcehl-i la'īn ol bahtı gümrāh
- 1214 Hemān tırdı yerinden aldı bir taş
Velī Hāq şaklayuban kılmadı fāş
- 1215 Dilerdi kim alup ol dem geleydi
Mübārek başına anuñ şalaydı

⁵³⁰ Ve ce'alnā min beyne eydihim sedden ve min halfihim sedden fe ağşeynāhum fe hum lâ yubsirūn /Öñlerine ve arkalarına sed çekmişizdir, gözlerini perdelediğimizden artık göremezler. (Yâsin, 36/9)

- 41a
- 1216 Gözetdi indi peyğamber sücūda
Hemān dem kasdı kıldı ol vücūda
- 1217 Gözün örttdi anuñ Hıağ görmez anı
Ki tā urmaklığa ol arı cānı
- 1218 Pes andan niçe kim ol bedr-i envār
Şalavāt itse haremde şöyle kim
- 1219 Ebūcehil anı anda görmezdi
Ne deñlü cehd iderse iremezdi
- 1220 İşıtgil ba'zılar eydür bu āyet
Kureyş kavmiyçün olmuşdur bidāyet
- 1221 Ki bir gün ol resūli gördi anlar
Şalāt içre haremde ol vefādār
- 1222 Namāz içre niyāz içre pes ol cān
İbādetde durupdı anda ol ān
- 1223 Kureyş kavmi de Ka'be kapusunda
Oturmuşlardı bir dem tapusunda
- 1224 Didiler kim Muħammed bundadır uş
Gelüñ aşhābı birle turalım hoş
- 1225 Kūbeyse iledüp anda turalum
Ki bir demde kamusın öldürelüm
- 1226 Şahābeden kimüñ kavmi gelürse
Diyet virüp bahāsın ger alursa

- 1227 Virüp anı kıralum kâmusın hep
Bizümdür anı erkânı mezheb
- 1228 Niçün bâtil diye putlara pes ol
Bu resme virdi şeytân anlara yol
- 1229 Kılup sed önlerine ol te'âlâ
Hem ardından bulâruñ Ferd-i a'lâ
- 1230 Bular peygamberi bil görmediler
Bihamdillâh murâda irmediler
- 1231 Didiler ba'zılar kim iş bu âyet
Ki müşrikler içündür uş nihâyet
- 1232 İnüpdür anlaruñ haqqında iy âân
Diyem ger Hâk kılursa naķle imkân
- 1233 Bular bir gün oturmuşlardı düpdüz
Añarlardı resûli gice gündüz
- 41b
- 1234 Resûlüñ haqqına her biri bunlar
Hezâran zerre hezyân söylediler
- 1235 Hemân ol dem cihânuñ faħri kim var
Dururken bunlaruñ kâtında iy yâr
- 1236 Sunar yirden alur bir pâre toprak
Bular ditrer şanasın dalda yaprak
- 1237 Hemândem yüzlerine saçdı anı
Kâmusınuñ gözi bağlandı ânî

/531

- 1238 Bu kez gözleri ol dem görmez oldu
Resûl geçdi olar hışm-ıla tıoldı
- 1239 Kaçan silkerdi bunlar ol türâbı
Yüzinden başlarından key hârâbî
- 1240 Ki vallâh görmedük anı didiler
İşitmedük diyüben söylediler
- 1241 Nice görsünler anlar kim Muḥammed
Şaçupdur toprağ ol envâr-ı himmet
- 1242 Vây ol kavme kim anuñ ḥaşmı oldur
Tut imdi şer'in anuñ toğrı yoldur
- 1243 Şakınuñ siz de toprağ şaçmasunlar
Belâ bâbın şeyâḫın açmasunlar
- 1244 Kehel olduğda toprağ şaçar ol ḥar
Bilün anı oquñ lâ havle kim var

/532

- 1245 Oları kôrqudup kôrkuḫmaduğın
Berâberdür ne deñlü gel diduğın
- 1246 Bular imâna gelmedüklerine

⁵³¹ Fe ağşeynâhum fehüm lâ yubsirûn /Onları çepeçevre kuşattık artık göremezler. (Yâsin, 36/9)

⁵³² Ve sevâun aleyhim e enzertehüm em lem tunzirhum lâ yu'minûn /Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar. (Yâsin, 36/10)

Ki ‘ilmullāhda ḡābitdür biline

1247 Ve hem küfr-ile ḡatm olmaḡ bular bil

Muḡarrer idi pes olmadı tebdīl

1248 Ezelde belī dimedi anlar

Virilmedi īmān uş iy yārānlar

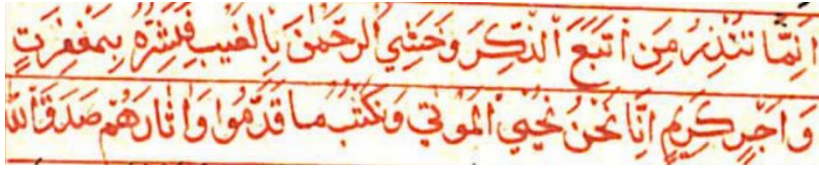
1249 Pes andan bulmayan īmānı bunda

Olur kāfir ve şaḡī her zamānda

42a

1250 Bil inzār anlara te’kide ḡüccet

İçün geldi bilinsün uş tamāmet

/533

/534

1251 Senüñ inzāruñ ol kimse işide

Kim ol Ḥaḡ yolu kendüye iş ide

1252 Fesāda olmaya anuñ ṡamā‘ı

Ve ḡıla zikri Ḥaḡ‘ḡa ittibā‘ı

1253 Ola Ḥur‘ān’a ya’ni tabi‘ anlar

Senüñ derdüñde anlardur yanānlar

1254 Ḥabül ide naşīḡat ḡorḡa Ḥaḡḡ‘dan

⁵³³ İnnemâ tunziru menittebea’z-zikre ve haşıye’r-rahmâne bil gayb fe beşşirhu bi maḡfiretin ve ecrin kerım /Sen ancak Kur’āna uyan ve görmediḡi halde Rahman’dan korkan kimseyi uyarabilirsin. Artık o kimseyi, baḡışlanma ve cömertçe verilecek bir ecirle müjdele. (Yâsin, 36/11)

⁵³⁴ İnnâ nahnü nuhyil mevtâ ve nektubu mâ kaddemu ve âsârehum / Şüpheşiz ölüleri diriltten ve işlediklerini ve eserlerini. (Yâsin, 36/12)

Girü qalmaya Raḥmān raḥmetinden

بِالضِّيَابِ بِالْقَلْبِ أَوْ فِي الْحَالِ الْغَيْبِ وَالْخَلْقِ 535

Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilü

- 1255 Ki ya'nī Ḥaḡ te'ālallāh ne resme naql ider anı
Bu naḡle cūş iden diller ḡulaḡlar sem'ine ḡānī
- 1256 Göñülden ḡorḡalar fi'len 'amelde ideler iḡlāş
Bu resme olalar key ḡaş ide āâ feyz-i rabbānī
- 1257 Ve ḡalḡdan olıcak ḡā'ib ḡünâhdan ideler perḡiz
Egerḡi ḡörmeye âdem ḡörür ol sırr-ı Sübhānī
- 1258 Daḡı bir veche bu iy yār ne yüzden ḡorkalar ḡullar
İşit kim naql ola aḡbār bilinsin adı vü sanı
- 1259 Buyurdu Ḳādir ü Ḳaḡhār ki cennet var cehennem var
İrerler 'āsiler oda mut'iler ide seyrānı
- 1260 Anı kim eyledüm va'de iḡābe 'arz idüp ḡavli
Daḡı cennet ki bildürdüm nola mı olısar ya'nī
- 1261 Şular kim bildi aḡvāli inandı ḡıldı âmāli
Ne ḡökçek olısar ḡāli tecellī ḡıla sulḡānı
- 1262 Beşāret yā Muḡammed sen olar ḡün eyle dir Ḥālık
Öḡütte hem ziyād olsun sevāblar ola erzānī
- 1263 Ne ḡaflet bu eger kim biz ḡaçan kim ḡörsevüz bir er
Ḥayādan ḡılmazuz 'aybı eger müfred veḡer şānī

⁵³⁵ Bi'l ḡaybi iy bi'l ḡalbi evfi'l-ḡāleti'l-ḡaybi 'ani'l-ḡulūḡ (Kalbiyle Allah'tan korkan veya insanlardan uzaktayken Allah'tan korkan) sözünü şair, Yâsin, 11.âyetteki "ḡayb"ı açıklamak için yazmıştır.

1264 O sultān her nefes hāzır olur ullara hem nāzır

Anı hiç aınmayup bunlar iderler fısq u ısyānı

42 b

1265 Eger aqluñ ide idrāk naşihat bu hemān kāfī

İderseñ havfı Allāh'dan bilürsin ilm ü irfānı

AŞİDE VE MÜNACĀT

Mefāilün /Mefāilün / Fe'ülün

1266 İlāhī oraruz yoldan azavuz

Bize ışkuñı eylegil ulavuz

1267 Maāmat seyr idüp urbiyyet ilmin

Bu malūa anı cārī ılavuz

1268 Ne udret var bu dilde ola zāhir

anı aql-ıla irfān kim bilevüz

1269 Bize bu ışkuñı eyle ulağuz

Delīl olup saña anda gelevüz

1270 Dilerüz senden iy bī-ayb u bī-reng

Cemāl ü bī-nişānuñdan görevüz

1271 İşit naql-i ma'ānī uşta ur'ān

Bunuñla bulunur Hā ger bulavuz

FAŞL-UN FĪ-HİKĀYET AŞHĀBÜ'L ĀRĪYE⁵³⁶ VE NAQL-İ İSA ALEYHİSSELAM

⁵³⁶ “İnsanların toplandığı yer” manasına gelen karye, köy ve küçük kasaba gibi yerleşim merkezlerini ifade etmektedir. Ancak bu kelime Kur'an-ı Kerim'de, Mekke ve Kudüs dāhil olmak üzere büyük

Mefâilün / Mefâilün / Fe‘ülün

- 1272 Hâber vir yâ Muḥammed dir te‘âlâ
İşitsünler bular dillerde ḳavlâ
- 1273 Degül ol ḳavm ü ka‘b bilsünler anı
Bu resme añlanur Ḳur‘ân‘da ma‘nî
- 1274 Ol Antâkiyye ḳavminüñ misâlin
Beyân it anlaruñ tâ cümle ḥâlin
- 1275 Ki mürseller virüpdük anlara biz
Ḳabül itmediler anları hergiz
- 1276 Boyun virmediler anlara hiç dib
O ḳavm anları ḳıldı şöyle tekzîb
- 1277 İşit imdi bularuñ vaşf-ı ḥâlin
Naşîhat ala nefsuñ diñle ḳâlin

/537

şehirle riçin de kullanılmaktadır. Buna göre Ashâbü'l-Karye tabiriyle yerleşim merkezlerindeki insanlar kastedilmektedir. (Yâsîn, 36/13-29)

Ashâbü'l-karye'nin kimler olduğu, hangi şehirde oturdukları, kendilerine gönderilen elçilerin ve iman eden şahsın kimliklerine dair Kur'an'da hiçbir bilgi yoktur. Tefsirlerde kaydedildiğine göre bu karye Antakya, oraya giden elçiler Hz. İsa'nın havâileridir; dolayısıyla karye halkı da Romalılar'dır. (Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4015.)

⁵³⁷Vadrib lehum meselen ashâbel karyeh iz câchel murselün/ Onlara şu şehir halkını misal getir, hani onlara elçiler gelmişti. Yâsîn,36/13

Müfessirlere göre elçilerin adları Yuhannâ, Pavlus ve Şem'ünü's-Safâ (Simun Petrus), gönderildikleri şehir ise Antakya'dır. Bunların tebliğini kabul eden mümin kişinin adı da Habîb b. Mûsâ, Habîb b. İsrâil veya Habîb b. Mer'î'dir. Tefsir kitaplarında Habîb'in neccâr (dülger), ipekçi, kassâr (bez ağartan) veya ayakkabıcı olduğu, günlük kazancının yarısını ailesine ayırıp diğer yarısını tasadduk ettiği, cüzzam hastalığına yakalandığı için şehirden uzak bir yerde oturup ibadetle meşgul olduğu, iman ettiğini açıklayıp halkı da iman etmeye çağırınca taşlanarak, linç edilerek veya hızarla kesilerek öldürüldüğü, kesilmiş başını eline alıp yürüdüğü rivayet edilir. Kur'an'daki âyetlerin üslûbu Hz. Peygamber zamanında bu kıssanın bilindiğini göstermektedir. "Bir misal olarak şu şehir halkını onlara anlat" meâlindeki âyetle (Yâsîn, 36/13) kıssa hatırlatılarak şehir halkının âkıbetinden ibret alınması öğütlenmektedir. Bu şehrin neresi olduğu, hadisenin ne zaman vuku bulduğu ve iman ettiği bildirilen

Mefâilün /Mefâilün / Fe‘ülün

- 1278 ‘İsa peygamber uş başladı halkı
Kılup da‘vet diye bunlara haqqı
- 1279 Perākende kılur aşhâbını ol
Şehirler içre tutdı her biri yol
- 43 a
- 1280 İki kişi de Anṭâkiyyedeydi
Olara tā kim ĩman ögredeydi
- 1281 Biri Yaḥyā biri Sevbān idi ol
İkisi çünki şehre tutdılar yol
- 1282 Yaḳīn geldi çü şehre girdi bunlar
Yürürken birine dūş oldu bunlar
- 1283 Ki bir pīr-i mübārek aḳ saḳallu
Evet gökçek ‘alāyimden maḳāllu
- 1284 Koyun güder selām virdiler anlar
Pīr eydür ne kişisiz iy yārānlar
- 1285 Ne gelmek maşlaḥat ne pes didiler
‘İsa peygamberi şerḥ eylediler
- 1286 Anuñ aşhâbiyuz geldük ki bunda
Degüldür añladuḳ bunları dinde
- 1287 Şehir ḥalkın kılalum dīne da‘vet
Gideler tā ki dünyādan selāmet

şahsın kimliği konusunda hadislerde de bir bilgi bulunmamaktadır. (Süleyman Ateş, Habīb en-Neccār, *TDVİA*, .C.14, s.373.)

- 1288 Ve hem Hakk'ın bileler birliğini
Aña göre kıllar dirligini
- 1289 İsa'nın hem nübüvvetin bulara
Beyân idevüz Allâh ide çäre
- 1290 Pîr eydür bu söze var mı 'alâmet
Şaķın olmayasız soñra melâmet
- 1291 Didiler hastaya kılsaķ du'âyı
Hemândem bulalar derde devâyı
- 1292 Daķı gözsüzleri kim irgüreler
Du'adan açıla cümle göreler
- 1293 Hem abraşları da tendürt ideriz
Hüdâ emr itdügi yoldan gideriz
- 1294 Niçe azmışlara yol gösterürüz
İcâbetdür du'âlar kim kılluruz
- 1295 Pîr eydür var benüm bir hasta oğlum
Anuñ sağluğın ister uşta gönüm
- 1296 Zamânlar geçdi kim bulmadı şıhhat
Du'â idüñ sağalsun ola minnet
- 1297 Sığadılar anuñ pes arķasını
Şifâ bulur görür pîr çün kim anı
- 43 b
- 1298 Hâlel vardı pîrünün de gözlerinde
Çü gördi nürü berrâķ yüzlerinde
- 1299 Didi iy toğrı yola iden idlâl

- Benüm de gözlerümde vardur ol hâl
- 1300 Du‘ā idüñ açılsun bula revnâķ
Ki bu derd itdi ķalbüm şöyle ğamnâķ
- 1301 Bular bir kez didi iy Ferd-i Hādī
İ diller üzre cevlan iden adı
- 1302 Hemān ‘arz oldu hācet ber-murādın
Ķaçan kim añdılar dillerde adın
- 1303 Açıldı gözleri pes oldu rüşen
Göründi aña ‘ālem bağı gülşen
- 1304 Hābīb idi o birüñ adı Neccār
Bulardan eyledi şehri haberdār
- 1305 Hācetlüler gelürler hācetini
Revā olur görürler çünkim anı
- 1306 Revā olur görürler cümle hācet
Ne resme ideler bunlar münācat
- 1307 Velī sulţāna bir gün söylediler
Bularuñ hālını şerh eylediler
- 1308 Ķatına oķudı anları sulţān
Didi kimsiz gelişler size ķandan
- 1309 Ne işe geldüñüz bundan murād ne
Beyān eyleñ bilelüm maşlahat ne
- 1310 Didiler ‘İsa peyğamber ķatından
Gelürüz olduk anuñ hāzretinden
- 1311 Sizi geldük ķılavuz dine da‘vet

- O görmez putlara itmeñ itâ'at
1312 İşitmez putları men' eylerüz biz
İbâdet kılmayasız anlara siz
1313 Ol 'ifrit çünki bu sözden işitdi
Kaқыup cāzūlarsız didi gitdi
1314 Ki geldiñüz girüp bunda durasız
Vilāyet içre fitne durğurasız
1315 Buyurdı anları tutdılar ol ħar
Yülidüp şehri gezdirdiler iy yār
44 a
1316 Ki tā cāzū-durur bunlar biline
Kimesne uymaya hergiz yolına
1317 İnanmañ didi bunların söziñe
Ne kıldı göziñ ol mel'ün özine
1318 Hidāyet bulmayınca zire Ħaķ'dan
Ne bilsün anlarıñ ħadrini şeytān
1319 İletdi bunları şaldurdı ħabse
Pes andan ŝoñra diñle nitdi Ħısa
1320 ŝalar bir kişi daħı adı şem'ün
Velī inkār idenler oldu mağbūn
1321 Nitekim uşta Ħur'ān'da buyurdı
Ħaber tā kim resūle böyle virdi

إِذَا رَسَلْنَا إِلَيْهِمْ آتَيْنَ فِي كَذِبِهَا فَعَزَّزْنَا بِهَا لَيْقُونَهَا

/538

Ey kavmünâ humâ

Mefâilün / Mefâilün / Feülün

- 1322 Didi kuvvetlü kılduğ ikisin biz
Üçüncü birle ya'nî añañuz siz
- 1323 Çü Şem'un geldi şehriñ yapusına
Pes evvel geldi zindân kapusına
- 1324 Girüp zindan içine Şem'un eytdi
Ne fikr itdi görüñ çün yola gitdi
- 1325 Didi destür olur mı tâ girem ben
Bu dutsağlar ne hâl içre görem ben
- 1326 Girüp dutsağlara idem taşadduğ
Olaruñ niyyetiçün bunda geldük
- 1327 Didi destürdür uş girdi ol ânî
Velî bilmezdi kim remz eyler anı
- 1328 Zehî zindân kim anlar oldı mihmân
Ne işler kıldı gör âhir bu devrân
- 1329 Ulaşturdu bulara ol ta'amı
Evet remiz-ile söylerdi kelâmı
- 1330 Eyitdi sehv kılmışsız bulara
Ne ta'cil anda olmaz mı müdārâ

⁵³⁸İz erselnâ ileyhimüsneyini fe kezzebû humâ fe 'azzeznâ bi sâlisin /Onlara iki elçi göndermiştik onu yalanladıkları için üçüncü biriye desteklemiştik. (Yâsin, 36/14)

- 1331 Bular çün anda bir temsîl ider yād
Ne çāre ola mı bu emre feryād
- 1332 Budur temsîli uş naql idem anı
Ne yüzden virdiler ol Hāḫḫ'a cānı
- 44 b
- 1333 Bu resme oldı sizüñ işiñüz dir
Şoñunda nola hiç olmadı tedbîr
- 1334 Bir 'avrat kim toğurmamışdur el-'ān
Āhir vaḫtinde toğurmuş bir oğlan
- 1335 Anī tîzcek büyütmege dilermiş
Aña on bir pāre etmek yidürmiş
- 1336 Kaçan ola ki oğlan yiye bu iş
Ol etmek daḫı boğazına durmuş
- 1337 Sizüñ de işiñüz beñzer ol işe
İşi ta'cil iden irmeye başa
- 1338 Te'ennî eylemek her işte kim var
Buyurmuşdur anı ol sırr-ı envār
- 1339 Te'ennî ola Hāḫḫ'dan irmeñ illā
Anı İblîsden olmak ola ḫavlā
- 1340 Hādîşinde buyurmuş ol vefādār
Anuñçün her işe şabr ider ebrār
- 1341 Zīrā' şabr eylemek yegdür her işe
Anuñla derdi dermāna irişe

قَالَ لِبَيْتِي عَلَيْهِ السَّلَامُ التَّجِيلُ مِنَ الشَّيْطَانِ وَالتَّأْفِينُ مِنَ الرَّجِيمِ

Mefāilün /Mefāilün / Feülün

1342 Hele birkaç gün idüñ bunda ārām

Haķuñ emriyle ben sulţāna varam

1343 Sizi kırtaram andan didi Şem‘ün

Sürüp puthāneye de geldi ol gün

1344 Hālayık cem‘ imiş puthānesinde

Olurdu kendi de halk arasında

1345 Bularla bile Tañrı‘ya tazarru‘

Sücüd itdi diler kim gide kayġu

1346 Hālayık eyle şandı kendülerden

Çü çıķdı gitdi ol buthānelerden

1347 Varup şehr içre mu‘ciz itdi izhār

Görürler pes ol işi cümle bunlar

1348 Ve hem hastalara ilaç iderdi

Ne yüzden bula fırsat ol güderdi

1349 Velī kılmazdı da‘vi-i risālet

Kemālince idi Hāķķānī hālet

45 a

1350 Müdāra eyledi halkıyla hāsmı

Ne bilsin bilmeyen iş bu fılsımı

⁵³⁹ Kale’n-nebiyyi ‘aleyhisselam et ta‘cilu mine’ş-şeytāni ve teenni mine’r-rahman /Peygamber buyurdu ki : “Teenni Allah’tan acele etmek şeytandır”. *Tirmizî*, “*Birr*”, 65,*Muhtaru’l-Ehadis*, No: 26.

- 1351 Şehirde ma'rûf u meşhûr oldu
Halâyık dillerinde cümle taldı
- 1352 Aña 'izzet iderlerdi halâyık
Bulurlar bir maḳāmı aña lâyıḳ
- 1353 Muḳarreb oldu çün sulṫān ḳatında
Dün ü gün bile oldu şoḫbetinde
- 1354 Otururken aña ol ḫar eyitdi
Ki senden öñdün iki kimse geldi
- 1355 Olar da gösterürlerdi kerāmet
Ve hem da'vi iderlerdi risālet
- 1356 Ki bātıl didiler anlar bu dīne
Ne iş kim zāhir olmuş şimdi yine
- 1357 Buyurdum girdi zindān içre anlar
Yatup tā bend içinde çıḳa cānlar
- 1358 Didi Şem'un nola gelseydi emr it
Getürsünler görelüm eyle te'kit
- 1359 Ne ḫüccet birle anlar ide da'vet
Ne yüzden ya ḳılurlar dir risālet
- 1360 Getürdiler olar çün oldu ḫāzır
Ḳaçan oldu bular Şem'un'a nāzır
- 1361 İşāret ḳıldı Şem'un eyleyüp rāz
Bular vüs'at bulurlar tā kim az az
- 1362 Didi Şem'un kim iy aḫbāb ma'nī
'Ayan eyleñ baña āḫvāli ya'nī

- 1363 Sizi kim virdi bunda söyleñ iy cān
Risālet hem bu yüzden ola el-‘ān
- 1364 Eyitdiler olar iş bu kelāmı
Bu iş bil hiç ‘abes yirden ola mı

/540

- Mefâilün / Mefâilün / Feülün
- 1365 Bizi gönderdi ol kim yok şerīki
Anuñdur şun‘-ı kudret bil tarīki
- 1366 Yarattı cümle şey‘i eyleyüp var
Kılan oldur cihān vechinde envār
- 45 b
- 1367 Yaradur ne dilerse kimse māni‘
Olınmaz aña ne işlerse ya‘nī
- 1368 Yidi yirler yidi gök çarh-ı devvār
Kılupdur kudretinden cümlesin var
- 1369 Dağı bayık dirildürüz dir ol Hāq
Ölenleri kıyāmet gün muḥaḫḫaḫ
- 1370 Ve hem biz yazaruz anlar çün anı
İlerden ne ki kıldılar beyānı
- 1371 Ve hem aṣārihim⁵⁴¹den nola ma‘nī
Ayaqlara izindir aña ya‘nī

⁵⁴⁰Ellezî halaka külli şey‘in ve leyse lehu şerīk/ O herşeyi yarattı, O’nun şeriki yoktur.

⁵⁴¹ “onların izinde”

- 1372 Ol izler kim o mescid izleridür
Bular hep pâdişahuñ sözleridür
- 1373 Yüri_imdi mescide saysınlar izüñ
Yarın maḥşerde hem aḳ ola yüzüñ
- 1374 Didi her nesne kim ola biz anı
Diyüpdük levh-i mahfûz içre ya‘nî
- 1375 Bular taḳdîr-i Ḥaḳḳ’dan virdi aḥbâr
Dilerler olalar bunlara rehber

VE ŞĀİLE ŞĀ‘İLUN MĪN ŞIFAT ALLĀHĪ TE‘ĀLĀ ⁵⁴²

Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün

- 1376 Didi Şem‘ün ki Tañrıñuz ne şıfatdur zikri ānı
Bilelüm uş anı biz de pes andan söyleñ irfānı
- 1377 Eyitdiler ki Tañrımız ne isterse ḳılır fi‘lā
Girü dönmez ḳılır hükmi ebed ḥayy ol ḳamu fānî
- 1378 Eḥaddur hem münezzehdür mişālin lâ-mişāl Allāh
Ne reng-i ḥarf ü ne naḳl-i teḡayyür zāta yoḳ fānî
- 1379 Muḳarrebler ḥaber virmez bu sırra ‘aḳl u fehm irmez
Araya ḡayrı hem girmez ta‘aḳḳul eyle Sübhānî
- 1380 Ne yirde isteseñ ḥāzır ḳamu eşyāya hem nāzır
Ebeddür ölmez ol āḥır ki şāhid uşta bürhānı
- 1381 Ne şüret ḥalk ider ol Ḥaḳ ana raḥminde gör yāra
Ḳamerveş ḳaş u göz eyler meni ābın u hem ḳanı

⁵⁴² Allah’ın sıfatlarından soruldu.

1382 Getürür ‘āleme ol hūb kimi mergūb kimi maḥbūb

Yürüdür pes virüp kudret aña yār eyleyüp cānı

BEYT BEYT

46a

Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün

1383 Niḳāb açdı cemālinden yine cānān elinden yār

Ḳanı ‘āşık anı ister virür yoluna baş u cān

1384 Ḳanı er kim bu çevgānı şala meydānda ḳoyup baş

Ḳanı ol ḳalb-i ḥālis kim aña miḥmān ola sulṫān

SU‘ĀL-İ ŞEM‘ŪN

Mefāīlün/Mefāīlün/Feülün

1385 Didi Şem‘ün bulara ḳanı hüccet

Risālet da‘vīsın kim ide işbāt

1386 Didiler ol kelāma naḳl-i ḳābil

Gel imdi diñle sen bā-‘ışık hem dil

1387 Biz abraslara ger ḳılsaḳ ‘ilacı

Olur tendürt hemān ol dem mizācı

1388 Didi Şem‘ün ḳıluruz biz de anı

Daḫı bürhan gerek bu emre ḳanı

1389 Didiler gözsüze itsek du‘ā biz

Açılır ol sā‘at pes añla gözsüz

1390 Eyitdi görelüm bu ḳavlüñüzi

Nebī olan ki ṫoğrı diye sözi

1391 Velī bunlar bilürler remzin anuñ

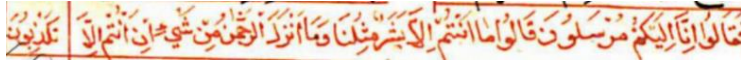
- Ne yüzden kılduğın naklin beyānuñ
- 1392 Getürdiler bir oğlanı anadan
Gözi yok şöyle halk itmiş yaradan
- 1393 Yirī dağı yoğıdı gözinüñ hiç
Zehī Ferd ü Hüdā yok mişl aña hiç
- 1394 Yaradur ne dilerse ol hüve'l-Hağ
Kimin sağ eyler ol mecrūh kimin bağ
- 1395 Kimin gözsüz ider kimi pes dilsüz
Ayaksuzdur kimi hem kimi elsüz
- 1396 Kimin şağır kimin abraş ider ol
Buları görmeyenlerdür olan kör
- 1397 Bularuñ her biri bir fi'le şāhid
Çanı ol er kim olmuşdur müşāhid
- 1398 Kimin kılmış mükemmel cümle 'āzā
Buları bilmeyenler yoldan aza
- 1399 Gerekdür sağ olanlar görsün anı
Ve hem virsün yolunda baş u cānı
- 46 b
- 1400 Bu ni'metler ki viridi çanı şükrüñ
Çoduñ tül-ı emel emrinde fikrüñ
- 1401 Didi Şem'ün açasız ger gözün siz
Şefā'at itdürelüm sulţāna biz
- 1402 Āzād ide size virmeye zağmet
İdelüm şulğ için biz aña minnet

- 1403 İki resül alır bir pâre balçığ
Küliyle düzdiler anı yumakçığ
- 1404 İki gözi yerinde kodı bunlar
Gör imdi Hâk te'âlâ anı neyler
- 1405 Du'â itdiler anlar ol dem iy yâr
İki gözi olur şöyle münevver
- 1406 Bu halk gözinden ol yegrek görürven
Bu kavlüñ cümlesin Şem'un bilürven
- 1407 Didi Şem'un anı ben de bilürem
Ki gözsüzler gözün gözlü kıuram
- 1408 Kılan Hâk' dur evet bunlar du'acı
Eden ol cümle emrâza 'ilâcı
- 1409 Kimüñ gelür elinden göz ü yâ cân
Viren oldur viren her derde dermân
- 1410 Bular esbâb olur oldur müsebbib
Ki 'ilmi baħrine olmaya hiç dîp
- 1411 Varup bir gözsüzi ol dem bulurlar
Getürürler anı Şem'un'a virürler
- 1412 Du'â kıldı çü Şem'un oldu ol sağ
Açıldı gözleri def' ola ol bağ
- 1413 Bular eydür ki biz anı bilirüz
Du'â-ile ölüyi dirgürürüz
- 1414 Didi Şem'un anı uş bilmezem ben
O kim siz didüñüz gelmez elümden

- 1415 Eger bu fi'li sizlerden görevüz
Gider şüphe hemân taşdıķ idevüz
- 1416 Didiler vardur uş bir meyyit anlar
Yidi gündür olupdur şöyle kim var
- 1417 Atası ğā'ib uş defn itmediler
Getürelüm çün alup gitmediler
- 47 a
- 1418 Getürdiler anı bir tahta üzre
Dirildük çünkü bu halk anı göre
- 1419 Size ikrār idüp taşdıķ idevüz
Ki siz gitdügüñüz yoldan gidevüz
- 1420 Du'ā kıldı bular Şem'un da bile
Velī ihfā-ile gelmezdi dile
- 1421 Dirildi çünkim anlar geldi aña
Didi öldüñ ne gördüñ söyle baña
- 1422 Şorar ol adı sulţān kendi zālim
Çü rûḥ viridi aña ol Ferd ü 'Ālem
- 1423 Eyitdī yidi gündür ölmüşem ben
Hemân çıkdığı dem cān bu bedenden
- 1424 Yidi vādī görürem her birinde
'Azāb oldu birer gün baña anda
- 1425 Şanasın bir günü bir yıl kadardur
Oduñ ıssısı yitmiş bu kadardur
- 1426 Yedinci deredehydi çün bu cānum

- Getürüp kodılar gevdemde benüm
- 1427 Eyitdiler yukaru bak çü turdum
Açılmış gökleriñ kapusı gördüm
- 1428 Ve bir yigit güzel yüzlü elini
Ki 'arşdan aşığa şunmuş kolunu
- 1429 Bir üç kimse beni tutdı saçumdan
Hemân taşra bırağdılar başumdan
- 1430 Gözüm açdum beni uş bunda gördüm
Beyân itdüm size uş cümle derdüm
- 1431 Didi Şem'un ki yâ sultân bu putlar
Ölüyi diñ hayy eyler mi bunlar
- 1432 Ki tâ bunları mülzem kılavuz biz
Cevâb eydüñ ne resme diyesiz siz
- 1433 Eyitdi putlarıñ yok gözi görsün
Bular kanda ölüyî diri kılsun
- 1434 Didi Şem'un di eyt bunlara taşdık
Müsülmân ol ki dîn bu eyle taħkık
- 1435 Bularuñ fi'li cazûlık degildür
Boyun vir bunlara gönüñ egildür
- 1436 Tanuqluğ vîrürem bunlar ki hağdur
Bulardan küfr-ile bâıl ırağdur
- 47 b
- 1437 Bularuñ Tañrısı birdür biliñüz

- Aña ikrâr-ıla dönsün diliñüz
- 1438 Eyitdiler üçüñüz bir-imişsiz
Ki ittifâkı böyle eylemişsiz
- 1439 Bu ittifâkıla bunda durasız
Dilerdüñüz ki yoldan azdurasız
- 1440 Sizi bildük pes artuğ kılma kâlı
Senüñle bunlaruñ bir oldu hâli
- 1441 Hiç insâf itmedi ol yüzi kâra
Bular da didiler artuğ ne çäre

/543 /544

- Mefâilün/Mefâilün/Feülün
- 1442 Didiler mürselîn iy ehl-i gâflet
İmân ‘arz eyleñüz tâ gide ‘illet
- 1443 Eyitdiler degülsiz illâ bizüm
Gibi siz de beşersiz diñle sözüm
- 1444 Ki Tañrı vaħy indürmedi gökden
Yalan siz söylemen artuğ bu dinden
- 1445 İnanmadılar ol bî-dîn ü murdar
Niçe kez söylediler şöyle tekrâr

⁵⁴³ Fe kâlu innâ ileyküm murselûn /Biz size gönderilen peygamberleriz. (Yâsin, 36/14)

⁵⁴⁴ Kâlu mâ entüm illâ beşerün mislünâ ve mâ enzele’r-rahmânu min şey’in in entüm illâ tekzibûn /Siz de ancak bizim gibi birer insansınız. Rahman da bir şey indirmemiştir. Sadece yalan söylüyorsunuz, dediler. (Yâsin, 36/15)

قَالُوا رَبَّنَا يَا كَرِيمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

Mefāilün/Mefāilün/Feülün

- 1446 Bular didi ki bilir Tañrı bizi
 Kıluruz da‘vet uş bu demde sizi
- 1447 Resullıgıyla geldük biz bulara
 Bize vācib-durur kim āşikāre
- 1448 Anuñ fermānın uş iriştürevüz
 Dağı her ne ki emr itdi görevüz
- 1449 Bizüm üzre degüldür illā anuñ
 Size emrin degürmeñ sil gümānuñ
- 1450 Ve hem vācib-durur kim bize siz de
 İdersiz taşdıķ olmañ ‘aķ bu dінде
- 1451 Size naql itdük ol Hāķķ’uñ ‘azābın
 Velī nüş itdüñüz siz ğaflet ābın
- 1452 Anuñçün anlamazsız siz kelā mı
 Size hiç Tañrı’dan raħmet ola mı

48a

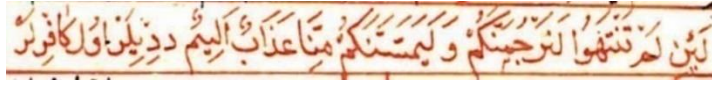
قَالُوا إِنَّا نَطِيرُ نَابِكُمْ

Mefāilün/Mefāilün/Feülün

⁵⁴⁵ Kālu rabbunā ya‘lemū innā ileyküm murselun/(Elçiler) dediler ki Rabbimiz biliyor, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz. (Yâsin, 36/16)

⁵⁴⁶ Kālu innā tetayernâ bi kûm /Sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. (Yâsin, 36/18)

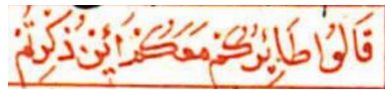
- 1453 Didiler sizi kim şom görürüz biz
Beğāyet şom kavmsız tā kim uş siz
- 1454 Bu şehre geldüñüz siz kıtlık oldı
Marazlar birle mihnet şehre tıldı
- 1455 Bize ne aşşı sizden böyledür iş
Gelelden siz irişdi bize teşvīş

/547

Mefāīlün/Mefāīlün/Feūlün

- 1456 Eger tek durmayasız görürüz
Helāk idüp taş-ıla öldürürüz
- 1457 Yaḥūd sizi çekerler dürlü qahra
Ḥaberler añlanūr berren ve baḥra
- 1458 Gerekmez bize ta‘līm eylemeñ siz
Bizüm var ‘ilmimüz çekmeñ emek siz
- 1459 Bu şomluqtan irer pes size miḥnet
Bize hiç eylemeñ siz sizi minnet

/548

Mefāīlün/Mefāīlün/Feūlün

⁵⁴⁷ Leinlem tentehū le nercūmennekūm ve le yemessennekūm minnâ azâbun elîm /Eğer dâvanızdan vazgeçmezseniz sizi mutlaka öldüreceğiz ve bizim elimizden size çok acıklı bir azap dokunacak. (Yâsin, 36/18)

⁵⁴⁸ Kâlu tâirikum me‘akum ein zükürtüm /Elçiler ; “Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir.” (Yâsin, 36/19)

- 1460 Eyitdiler ki şomluğ sizden oldı
Açı göz küfr ü 'ısyān-ile tıldı
- 1461 Size lazımdur uş şomluğunuzdan
İdüp ikrār getürmezsiz pes ĩmān
- 1462 'Azāb itmek size ol Rab ü Mevlā
Bu resme kıldılar küffāra kavlä
- 1463 Kulağ kanı işitsünler bu rāzı
Kanı ya añlamak ol bī-niyāzı

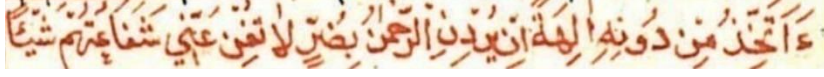

/ 549

- Mefāilün/Mefāilün/Feülün
- 1464 Size ya'nī naşīhat kim kılūruz
Hüdā'nuñ birliğini bildirürüz
- 1465 Anı bildürdügümüz çünki bizi
Görürsiz şom neden dirsiz bu sözi
- 1466 Ve hem raħm eylerüz diyüp gidersiz
Niçün bu sözlere inkār idersiz
- 48b
- 1467 Bizi taşlamak anlañ siz ki yokdur
Evet dürlü kabāhat sizde çokdur
- 1468 Gözüñüz kör yüzüñüz kara olmuş
Ne mühmel 'āciz ü 'arsız kavimsüz

⁵⁴⁹ Bel entüm kavmün müsrifun /Size nasihat ediliyorsa bu uğursuzluk mudur? Bilakis siz aşırı giden bir milletsiniz. (Yâsin, 36/19)

- 1476 Rücū'ũñuz sizũñ daħı ve bizũm
Ki andan yañadur añlañ bu sözũm
- 1477 Bu naħli anlara taħrĩr kılur ol
Anuñçũn söyledi tã bulalar yol
- 1478 Ki kendi mü'min hem 'ãbid idi
Ne içũn bu sözi bunlara didi

/553

Mefãĩlũn/Mefãĩlũn/Feũlũn

- 1479 Ne añlandı o sözlerden diyem ben
Ya Tañrı'dan mı ayruĝa şapam ben
- 1480 'İbãdet putlara niçũn kılayın
Belã gelse dimezler şurtarayın
- 49 a
- 1481 Nedür putlar kim andan nesne umsun
Gerek dü cihãndan aynı yumsun
- 1482 Yaraşmaz şulları kim andan ayrı
Muħabbet kıla şalbe ala ĝayrı

KAŐIDE VE NAŐİŐAT

Fãĩlãtũn / Fãĩlãtũn /Fãĩlũn

- 1483 Ol ki Ĥaķķ'dan ĝayrıya şapan kişi

⁵⁵³ E ettehızu min dũnihi ãliheten in yuridni'r-rahmãnu bi durrin lâ tugni anni řefã'atuhum şey'en /Ondan başka tanrılar mı edineyim? O çok esirgeyici Allah, eĝer bana bir zarar dilerse onların(putların) şefaati bana hiĝbir fayda vermez. (Yãsin, 36/23)

- Uğradı bir derde kim bitmez işi
1484 Ol libās ilminde Hakk'ı bilinür
Neylesin kim yañlışa yorur düşi
1485 Kāmil-i ĩmān olımaz kimsene
Gitmeyince aradan bu teşvīşi
1486 Mürşidüñ kāmil gerekdür şöyle bil
Gidere senden tā ol ğılluğışı
1487 Olmayınca bī-merātib bī-zamān
Kanda Allāh'a iriser bir kişī
1488 İmdi gel kim ışka vir varlık yüzün
Dost-ıla kılğıl her işte cünbüşi

BEYT BEYT

- Fāilātün / Fāilātün / Fāilātün / Fāilün
1489 Gör kemāl-i kudretinden bizi insān eyledi
Luţf idüp ĩmān-ı Qur'an bunca ihsān eyledi
1490 Hem Muḥammed kim ḥabībi gönderüp eyler mu'ın
Āleme rahmet ve ni'metdür ki yeksān eyledi

FAŞL-I Fİ KİTAL-İ ḤABİBİ VE MÜRSELİN

- Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün
1491 İşit putları zemm itdi budur evvel bidāyātı
Kulağ tut naql idem bir bir olunca tā nihāyātı
1492 Didi baña ki bir miḥnet irişdürmek dilerseñüz

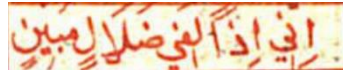
Vefâ itmeye dî hergiz baña⁵⁵⁴ anlaruñ şefâ'ati

1493 Dağı anlar beni aşla belâdan kırtarımazlar
Pes uymağ siz de anlara kabûl itmeğ melâmâtı

1494 Kâmu ol halk eyitdiler seni de uş öldürürüz
Ki sen de anlara uyduğ sözüñ oldur 'alâmâtı

1495 Yine dön dînüñe yoğsa olursın bî-emân şimdi
Seni taşla depelerüz dediler bu 'ibârâtı

49 b

/555

1496 Eyitdî ben sizüñ ger kim tutarsam dîniñüz girür
Apâşikâre dalâletde oluram koç bu hâlâtı

1497 Bu kez döndürdi vechin bil olardan ol mübârek şahş
Resüllere nidâ itdi işidün bu maķâlâtı

1498 Niçün döndürmesün vechin olardan oldılar 'azğun
Dutarlar odlar içinde bular anda maķâmâtı

/556

1499 Didi kim iy resüller ben ki geldüm uşta îmâna
Getürdüm Tañrı'ya îmân ebed buldum selâmâtı

1500 İ kavim gözüñüz kördür ki görmezsiz bular kimdür

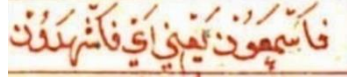
⁵⁵⁴ Vezin gereği hece birleştirildi.// baña anlaruñ

⁵⁵⁵ İnnî izen lefî dalâlin mübin/ İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın içine gömülmüş olurum. (Yâsin, 36/24)

⁵⁵⁶ İnnî âmentü bi rabbiküm fesme'un /Şüphesiz ben rabbinize inandım beni dinleyin. (Yâsin, 36/25)

Bulara eyleyen taşdıķbulur yârın cemâlâtı

- 1501 Didi kim iy resüller siz haber virdüñüz Allâh'dan
İnandum sözüñüz gerçek 'İsa'nuñ hem risâlâtı

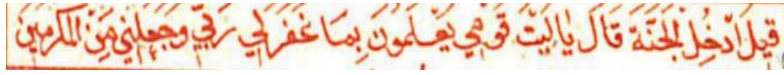
/557

Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Feülün

- 1502 Ki ya'nî siz oluñ şâhid bilürem Tañrı'yı birdür
Ezel ü hem ebed dâ'im zevâl olmaz kemâlâtı
- 1503 Bu ol Ḥabîb-i Neccâr-durur kim oğlı hasta
Du'â itdiler oldu sağ görüpdü bu delâlâtı
- 1504 İmân 'arz itdi ol vağtın girüpdü bir mağaraya
'İbâdet itdi mevlâya irişdi aña ğâyâtı
- 1505 Çü gördü ol resüllerü helâke kıldılar kaçd
Gelüpdür halkı men' eyler ki yardım ola şâyâtı
- 1506 Çü naql itdi bu sözleri hemândem tutdılar anı
Daķıldı boynına zencir 'azâb olup aña katı
- 1507 İletdiler anı şehrüñ pes asdılar kapusına
Rızâ virdü ol ölmege ri'âyetçün şerî'ati
- 1508 Didiler ba'zılar anı bıçaķlar-ıla dîvâra
Ķomadılar o sultânı ki vardı buldı Ḥannânu
- 1509 Resüllerüñ i kardeşler üstüne atıldı taşlar
Helâk itdiler anları görüñ n'oldü bu hâlâtı

⁵⁵⁷ Fesme'un ya'ni iy fe eşhedû /Şüphesiz beni dinleyin

- 1510 Velî kendülerin kıldı helâk ol yüzleri kara
Olar hoş Tañrı’nuñ dostı ki cennetdür maķāmâtı
- 50 a
- 1511 Bilüñ bu dünyenüñ yoķdur ki hergiz size aşşısı
Gelenler gitdiler girü ħarâb olur ‘imārâtı
- 1512 Özüñüz virüñ Allāh’a sizi azdurmasun şeytān
‘İbādet eyleñüz dün gün unuduñ ğayrı şan‘atı
- 1513 O halde ol yüce ħazret Ħabīb Neccār’a bildirdi
Ħitāb irdi gire aña virem uçmağı ravzātı
- 1514 İ nefsi muţmainne sen girüp ķurtul belālardan
Anuñ ķatunda bir zerre degildür dünya ħayātı
- 1515 Aña bu resmile irdi ħitāb ol yüce dergāhdan
Ne deñlü kıldı gör iĥsān ķabül idici ħacātı

/558 , /559

- 1516 Ħabīb-i Neccār eydürdi nolaydı bu benüm ķavmüm
Bileydi baña ol sulţān nice kıldı ri‘ayātı
- 1517 Beni ikrām olanlardan ki kılduğını Allāh’um
Dağı mağfūr idüp nice virür bunca kerāmātı
- 1518 Getüreydi eger anlar nolaydı Tañrı’ya ĩmān

⁵⁵⁸ Kıled hulil cenneh yâ leyte kavmî ya’lemun /(Sonra ona) “haydi gir cennete !” denildi. O da dedi ki “Ne olurdu kavmim bilseydi!” (Yâsin, 36/26)

⁵⁵⁹ Bima gafere li rabbi ve ce’ali minel mükremin /Rabbimin beni bağısladığını ve beni kendilerine ikram edilen kullarından kıldığını” (Yâsin, 36/26)

- Ebed şād oluban cennetde bulalardı berātı
- 1519 Çü bu kavli işitdiler yine üşürdiler taşı
Düşürdiler yire şol dem kılpup dürlü celālātı
- 1520 Depelenürken eydürdi İlähî kavme vir İmān
Hidāyet rüzī kıp yā Rāb ki tā çıkınca hayātı
- 1521 Bu kavli ‘arz idüp hāl-i hayātta hem memāt üzre
Ölünce kıldı da‘vet ol ki kesmezdi naşihātı
- 1522 Olar aña cefâ kıldı melül olmazdı bu hergiz
Ki zīra evliyāullāh neden kılsun hıyānātı
- 1523 Olarda kibr ü kin olmaz ki kin yıkar dinüñ saqıfı
Ne zıkr ider kışı Hakk’ı dağı terk ider evrādı
- 1524 Nitekim ol resülullāh kaçan Uğud ğazāsında
Ne deñlü çekdi ol zağmet iderdi kendi ğayrātı
- 1525 Mübārek başa zāhm irdi çıkardılar dışın gör hem
Cefālar kıldılar aña dilerdi ol hidāyātı
- 1526 İlähî sen hidāyet vir bu benüm kavmüme dirdi
Ki bilmezler olup ğāfil iderler bunca cevratı
- 1527 Bu işler kim kılpur bunlar eger kim bilseler anı
Teberrā idüben andan kılpurlardı hacālātı
- 50 b

/560

⁵⁶⁰ Allāhümme’h-dîni fi kavmî la ya’lemun /Rabbim beni ve kavmimi hidāyete erdir, çünkü onlar anlamıyorlar, dedi.

Mefâilün/Mefâilün/Feülün

- 1528 Bu naql üzre gelemüm yine biz çün
Ḥabīb öldi pes ol Ḥaḫ Ferd-i bîçün
- 1529 Virüp Cebrâ'il'i geldi o şehriñ
Kenârından tutup çalḫadı dehrüñ
- 1530 Ve hem bir şayha ḫıldı iy yârânlar
Helâk oldu ḫamu birkezden anlar
- 1531 Nitekim virdi Ḳur'ân'da ḫaber Ḥaḫ
Budur söz kim didüm anı muḫaḫḫak

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ

/561

- 1532 Didi indirmediük gökden o sultân
Ḥabīb Neccâr'ı ḫavmine biz el-ân
- 1533 Ki ya'nî gelmedi anlara 'asker
Ḳıra-ydı bunları cümle ser-â-ser
- 1534 Zira gökden çeri indürmeziz biz
Ve hem indürdügümüz yoḫ bilüñ siz
- 1535 Bize yoḫ ihtiyaç aşla çeriye
Diyevüz ya gele diyü periye
- 1536 Ki biz sivrisiñeikle düşmenümüz
Helâk eyler bil anı ḫudretümüz
- 1537 O ḫavmüñ gör ne yüzden oldu ḫâlin

⁵⁶¹ Vemâ enzelnâ 'alâ kavmihi min ba'dihî min cundin mine's-semâi ve mâ künnâ münzilin /Biz arkasında kavminin üzerine bir ordu indirmediük, indirecek de değildük. (Yâsin, 36/28)

İşidüñ şöyle kim bir bir maḳālin

1538 Helāk oldı olar bir şayḫa birle

Ḥaber virdi Ḥüdā Qur'ānda böyle

اِنْ كَانَتْ اِلَّا صِيحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خَامِدُونَ يُوْرِدِي

/562

1539 Degüldür ol 'uḳūbet diñleñ anı

Ki bir şayḫaydı irdi anda ānī

1540 Anı ol Cebrā'il emriyle itdi

Helāk oldı ḳamu çünkim işitdi

يَا حَسْبُكَ عَلِيٌّ اِذَا مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُوْلِ اِلَّا كَاَوْابِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ

/563

Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Feūlün

1541 O ḫasret 'āsī ḳullara ḳıyâmetde resūlleri

Yalan ḳılduḡıçün bunlar görürsin nola ḫalleri

51 a

1542 Diyeler gelmedi bize resūl eylemedi i'lām

Kim istihzâ ḳılurlardı utana anda cānları

1543 Çü nādım olalar illā vefā itmeye ol hergiz

Ki şimdi mi işitdiler di bāḫıldaḡı yolları

1544 Nice inkār ider bunlar ḫanıḳluk virür el ayak

O dem ḳalmaya 'özr aşla açıldıḡda yalanları

⁵⁶²İn kânet illâ sayhatev vahideten fe izâ hüm hâmidun /Sadece bir gürültü oldu, onlar da hemen sönuverdiler. (Yâsin, 36/29)

⁵⁶³Yâ hasreten 'ale'l ibâd mâ ye'tihim mi'r-resūlin illâ kânu bihi yestehziun/ Yazıklar olsun o kullara ki kendilerine gelen bir peygamberle mutlaka alay ediyorlardı. (Yâsin, 36/30)

الرَّيُّوْكُمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ

/564

1545 Ki görmez mi bular anca alanları helâk itdük

Bulardan öñdin uş anı işitmez mi ulaqları

1546 Bular hep gitdiler artu bulardan yana dönmezler

Olar çün niçe kez döndi inanmazlar mı anları

وَإِن كَلَّمَا جَمِيعًا لَّدَيْنَا بِمُحْضِرُونَ أَي وَمَا كُلُّ جَمِيعٍ دِيمِكَ أَوْلُونَ

/565

1547 Degüldür küllisi illâ bular cümle atumuzda

Gelüben olalar âzır dükene anda günleri

1548 Ki cümle cem' olup malû atumuzda olur âzır

ayır şer her ne kim oldu cezâsın göre cânları

1549 Nitekim anı ur'ân'da aber virür te'âlallâh

Gereklüsin amu añdı utalar tâ ki ulları

1550 Münâsib anda peyamber buyurdı anla iy 'âil

'Amel ıl uyma İblise bu nefsün çodur alları

1551 Senüñle hem gider bile 'ameldür ayr-ıla ayâr

açan gitse bular böyle dökülüp ala malları

قَالَ النَّبِيُّ عَمَّ مَا مِنْكُمْ إِلَّا وَاحِدَةٌ إِلَّا كَلِمَةً رَبِّهِ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ
تَرْجُمَانٌ فَيَنْظُرُ أَيَمْنَهُ فَلَا يَرِي إِلَّا مَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلِهِ وَيَنْظُرُ تَأْتِي

/566

⁵⁶⁴ Elem yerev kem ehleknâ kablehum minel kuruni ennehum ileyhum lâ yerci'un /Görmediler mi ki kendilerinden önce nice kuşakları helak etmişiz. Onlar artık kendilerine dönüp gelmiyorlar. Yâsin,36/31

⁵⁶⁵Ve in küllün lemmâ cemiy'un ledeynâ muhharun/ Onların hepsi (kıyamet gününde) toplanıp sadece bizim huzurumuza getirilmişlerdir. (Yâsin, 36/32)

⁵⁶⁶ Kâlennebiyyi mâ minküm min ahadin illâ yükellümühu rabbuhû leyse beynehû ve beyna'llah tercümân fe yenzur eymene minhû felâ yerâ illâ mâkaddeme min amelihî ve yenzur tilkâ vechi

Mefāīlün/Mefāīlün/Feülün

1552 Hādīsün ma'nīsın anlañ ki sizden

Kimesne qalmaya illā ki sözden

1553 Aña Tañrı te'ālā söyleye söz

Yarağun aña göre sen de var düz

1554 Anuñla ol Hüdā'nuñ arasında

İlāhī qoma sen yüz qarasında

1555 Ola ne tercümān anda ne perde

Ne dün biliser ol anda ne irte

51 b

1556 Kağan sağ yana baksa kendü hālin

Görür her ne ki kesb itdiyse varın

1557 Yine solına baqduğda o fi'l-hāl

Görünen ola a'māli beher-hāl

1558 Baqar qarşusına artuğ ne çäre

Zebānī tamudan zencir çıkara

1559 Ve hem anda görünen olısar nār

Gidenler egri yola pes anda kaynar

1560 Te'ālallāh hemāndem bunlara bil

Qılısar pes su'āl dir aña iy dil

1561 Qıla evvel su'ālin 'ömrini sen

Ne yirde fānī kılduñ şoraram ben

/Rabbimiz arada bir tercüman bulunmaksızın herbirinizle konuşacaktır, (Allah) onun imanına ve yapmış olduğu ameline bakar.

- 1562 İkinci bil yigitligüni nitdün
Anı söyle ne yirlerde çürütdün
- 1563 Üçüncü māl neden kesb eyledüñdi
Neye harç eyledün dir söyleñ imdi
- 1564 Bu dördüncisi bildügi gele el-ān
‘Amel ne eyledün gitdün çün andan
- 1565 Namāzdandur beşinci bil su‘āli
‘Acep kim kılmayanuñ n’ola ħāli
- 1566 Oruçdan hem kılurlar ihtisābın
Geñez ide Ĥüdā virmek ħisābın
- 1567 İşit kim dahı bir yirde buyurdı
Şoralar kişiye her ne ki gördi
- 1568 Kulağdan ne işitse şorılır ol
Oñat ħıfz it beğāyet incedür yol
- 1569 Su‘āli görmeden ne ola maqşūd
Ĥarāma baqmadan dur dir o ma‘būd
- 1570 İşitmekden su‘āl itmek nedendür
Ĥaram seven ol ki şoñı ne demdür
- 1571 Ya ħaybet ola ya dünyā kala mı
Anı eyle iden şöyle kelāmı
- 1572 Ve söylemekde bilgil hemçü nān ol
Şaķınmakdur hemān ol emre key yol
- 1573 Ĥüdā Ĥur‘ān’da naql itmiş bil anı
‘İbādetle geçürmek yeg zamānı

52 a

قَوْلَهُ تَعَالَى الْإِذْنَ السَّمْعِ وَالْبَصَرِ وَالْفُؤَادِ كُلُّ أُولَئِكَ عِنْدَ السَّعَةِ
قَالَ النَّبِيُّ عَمَّ أَوَّلَ مَا يَسْأَلُ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ النَّبِيَّ أَنْ
يُقَالَ لِمَنْ نَصَحَ جَسْمَهُ أَسْرَ نَزُولَ بِالْمَاءِ الْبَارِدِ

/ 567 / 568

- 1574 Didi evvel ne nesne şorulur gör
Kıyâmetde buyurdı nūr ‘alā nūr
- 1575 Didi Allāh te‘ālā böyle yādı
Anuñ zikrin kılanlar bula dādı
- 1576 Senüñ cismüñi tendrüst kılmadum mı
Gereklünüñ kıamusın virmedüm mi
- 1577 Şovuk şu birle ıssı günde hem uş
Seni kıandurmadum mı diye ben hoş
- 1578 Ya sen anda ne resme kılasın kıāl
Kıyās it şimdiden kim nolısar hāl

BEYT BEYT

Fāilātün/Fāilātün/Fāilün

- 1579 Tā kıyâmet ger dinilse bu kıaber
Naql olınmaz eyle bil iy mu‘teber
- 1580 Ger dilerseñ bulasın andan şafā
Vir şalavāt rûh-ı pāk-i Muşţafā
Mefāilün/Mefāilün/Feülün

⁵⁶⁷ Kavlühü te‘âlâ inne’s-sem’a vel basara vel fuad küllü ülâike anhü mesû’la/ Muhakkak ki kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur. (İsra,17/36)

⁵⁶⁸ Kâlennebiyyi (s.a.v.) evvele mâ yes’el el abdu yevme’l kıyâmetü’n-na’yüm en yukâle elem cüsmük elem nüzul bi’l-mâil bârid/ Kıyâmet günü kula ilk sorulacak nimetlerden biri şudur, ona biz senin bedenine sıhat vermedik mi? Seni soğuk suya kıandırmadık mı? (Tirmizî, Tefsîr,102/3358)

- 1581 Nidem ben kim fiġānum aña yitmez
Hevā yili başumdan daġı gitmez
- 1582 ulaġum oludur ġaflet bezinden
oınmışdur naşıat te'sir itmez
- 1583 Elüm dutmaz 'ibādet menzilinden
Ayaġum oġru yola adım atmaz
- 1584 Güzüm görmez yüzüm kızmaz velikin
Dimāġum lezzetinden zerre atmaz
- 1585 Vücüdümde riyāset oldu ġālib
Nideyin bir sā'at ihlāřa dutmaz
- 1586 Cihān 'aybın naşar itsem görürüm
şanasın kendi 'aybum baña yetmez
- 1587 Budur ġāl uş beyān itdüm amusın
Eger ġayr işleseñ Ĥa zāyi' itmez
- 52 b
- 1588 Hidāyet birle yā Rab sen emin ıl
Bu biāre göñül çün saña dönmez
- 1589 Bunu ben kendüme direm velikin
Saña da beyledür yabana gitmez
- 1590 Bunu 'āıl olan ġıfz ide vārın
Ne dimekdür olan ġāfil işitmez
- 1591 İlahi umaruz senden ināyet
Ümidüm ġazretüñden ġayra dönmez
- 1592 Yine naqlüñ beyānın diñle tekrār

Ne resme şorisar kulları Settâr

ĤATM-İ KAŞİDE VE ĤİKĀYET-İ ŐEYH EBU'L- ĤASAN-I NŪRİ

Mefāilün/Mefāilün/Feülün

1593 Çıkup va'z itdi bir gün Őeyh NŪri

Ki naqlinden bulurlardı sürŪri

1594 Kıyāmetde ne yüzden sora ĤālİK

Ĥaber al tā olasin emre sālİK

1595 Ĥasan anı beyān eylerdi cāndan

Ki Şeyh Őiblī de mescid kapusından

1596 Geçerken diñledi pes oldı ĥāzır

O kamu ehl-i mescid oldı nāzır

1597 Didi iy Şeyh igen kŕkŕtma ĥalkı

Beĝāyet gökçek it ĥŪsn-ile ĥŪlkı

1598 İgen çok olmaz ol gün bir su'ālİ

Keşir kılmazlar anda kıl u kālİ

1599 İki nesne su'al eyler pes Allāh

Evet anca kimesne diyeler vāh

1600 Diye kim ol te'alā iy kulum ben

SenŪñle sen kimŪñle di baña sen

1601 Anı remz eyledi ol Şeyh-i a'lā

Bu naql ehl-i ma'ārif-çündür añla

1602 'Avāmuñ nolısar ma'lum su'alİ

Ne yüzden kılınur anlar maqālİ

- 1603 H̄asan ol dem bu naqlı kıldı çün gūş
Hemāndem minber üzre oldı bī-ḥūş
- 1604 Velī çün geldi girü ‘aqlı başa
İrişmezdi gözünden yaşı yaşa
- 53 a
- 1605 Eyitdi muḥtesib bundan da kim var
Kaçan kim ‘arz ola mahşerde kıllar
- 1606 Bu resme sorısar Allāh Hādī
Budur kim ańdı Qur’ān birle yādı

قَوْلُهُ تَعَالَى مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ الَّذِي

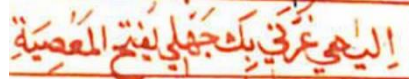
/569

- 1607 Diye Allāh ne nesne kıldı maḡrūr
Sizi kim olduńuz bu emre key dūr
- 1608 Ki kılluḡ kılmaduńuz ol Hūdā’ya
Bugün uḡraduńuz uşta cezāya
- 1609 Unutduńuz kerīm rabbińuz el-ān
Cevāb eydüń gelüń pes şimdi el-ān
- 1610 Gel imdi bunda kıll her dem ‘ibādet
Kıll olanlarda böyle olur ‘ādet
- 1611 Kışı mevlāsına dönmeḡ gerekdür
Yarınkı çün bugün yanmak gerekdür

⁵⁶⁹ Kavlühu te’âlâ mâ garrake bi rabbike’l-kerîm ellezî /Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü yapan, dilediği bir biçimde seni oluşturan cömert Rabbine karşı seni ne aldattı? (İnfitar, 82/6)

- 1612 ‘Alī her dem oqurdu böyle dirdi
Bu âyet ma’nīsinden guşsa yirdi
- 1613 Ki böyle dirdi ol her dem kim aña
Bu âyet her kaçan virdinde dinse

/570

- 1614 Ki ya’nī saña mağrūr eyleyen yol
Bu ma’şiyet yaramazlığıdur ol
- 1615 Anı bilmedüğündendür bilürem
Yine ben kendü ‘aybuma muqırram
- 1616 Hem Ebübekr-i Verrāk’ı dir aña
Bilem baña eger kim Haq te‘ālā
- 1617 Kıyāmetde şorarsa ger su‘ālī
Cevābumda aña idem maqālī
- 1618 Beni mağrūr iden luţfuñdur iy şāh
Keremler ‘arz iderdüñ bunda her gāh
- 1619 Umardum ‘afv idesin pādişāhum
Anuñçün artururdum her gün āhum
- 1620 Muqarrebler su‘āle gör ne dirler
O günüñ guşsasın pes bunda yirler
- 53 b
- 1621 Qalan halkuñ su‘ālinden nedür hāl

⁵⁷⁰ İlāhi ġarreni bike cehli yeftahu’l-ma’şiyē. (Allah’ım benim aldanıp günaha düşmem cehaletimdir.)

- Diyem tã kim bilinsin cümle aḥvâl
- 1622 Görüñ ol Ḥaḳ te‘âlã ḥazretini
Neler ḳahr itdi bir dem ḳudretini
- 1623 Beyân itdi ki tã soñra gelenler
İşidüp alsun ‘ibret bundan anlar
- 1624 Ve hem dürlü ne‘âyim ḳıldı izḥâr
Ḳamusın bunda zikr eyler o Settâr
- 1625 Ḥüdü‘nuñ birligine ḳıluḫ iḳrâr
Bu âyet ma‘nīsinden ḳorka bunlar

وَايَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الَّتِي أَحْيَيْنَاهَا وَأَجْرْنَا مِنْهَا حَبَابًا يَا كَلُونَ

/571

- 1626 Anuñ birligine bu da delîldür
Kim anlara ölüyi Ḥaḳ dirildür
- 1627 Daḫı dir kim ḳıḳarduḳ dâneler biz
Bitirdük tã kim andan yiyesiz siz

وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا
فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ

/572

/573

- 1628 Yaratduḳ yirde bostanlar ve hurma
Ḳıḳarduḳ hem üzümler daḫı alma

⁵⁷¹ Ve âyetün lehümü’l-ardul meytah ahyeyna ve ahrecna minha habben fe minhu ye’kulün/ Bu hususta ölü toprak onlar için mühim bir delildir. Biz ona yağmurla hayat verdik ve ondan dane ḳıḳardık. İşte onlar bundan yerler. (Yâsin, 36/33)

⁵⁷² Ve ce’alnâ fihâ cennâtın min nahîlin ve a’nâbin ve feccernâ fihâ minel uyun /Biz orada hurmalıklardan, üzüm bağlarından bahçeler yaptık. İçlerinde pınarlardan sular fişkırttık. (Yâsin, 36/34)

⁵⁷³ Ve mâ âmilethu eydihim efelâ yeşkurün/ li ye’kulû min semerihi /Onun ürünlerini yesinler. (Yâsin, 36/35)

- 1629 Ve hem yerden çıkarduk eşmeler biz
Ki tā siz o bñarlardan içesiz
- 1630 Dağı yirsiz benüm ni‘metlerümden
Velī şükri getürmek her birinden
- 1631 Ziyāde eyleñüz pes şükri dā‘im
Oluñ zıkr-i ‘ibādet üzre kā‘im

/574

- 1632 Ki bilmez mi bu ni‘metleri anlar
Ve yāhud kendülerden mi düzerler
- 1633 Getürmez kendüler uş biz getürdük
Gereklüsin kamu bir bir bitürdük
- 1634 Olar çün bize şükr itmez mi bunlar
Kanı ol dürlü ni‘metler ki yirler
- 54 a
- 1635 Bizüm ni‘metlerümüz çün bu āyet
Delīldür hem iki nesneye gāyet
- 1636 Hākuñ birliği-y-içün hem kıyāmet
Günine dağı itmişdür ‘alāmet
- 1637 Nitekim bu kurumuş yiri Allāh
Bahār yağmuru birle anı her gāh

⁵⁷⁴ (Bunu), Onun ürününden ve kendi elleriyle yaptıklarından yesinler diye (yaptık). Hâlâ şükretmeyecekler mi? (Yâsin, 36/35)

1638 Ter [ü]⁵⁷⁵ tāze kılur hem aça güller

Bular güz faşlına çünkim irerler

1639 Yine meyyit mişāl uş gör n'iderler

Kuruyup cümle dünyādan giderler

1640 Delīldür kim aña hiç kimse ma'nī

Mu'arız olımazsız diñle anı

1641 Kelāmında nitekim kıldı taqrīr

Ne işlense olur pes emr-i taqdīr

1642 Nice isterse eyler gör o bīri

Ne kim hüküm eylese yokdur vezīri

1643 Ḥadīşin diñle gör şāh-ı şafānuñ

Habībullāh aña Muştafā'nuñ

1644 Bahār faşlın ne resme kıldı temsīl

Ḳıyāmet gününe beñzetdi iy dil

BEYT BEYT

Mefāīlün/Mefāīlün/ Mefāīlün/Mefāīlün

1645 Niķāb açdı cemālinden yine cānān elinden yār

Ḳanı 'aşık anı ister virür yoluna baş u cān

1646 Ḳanı er kim bu çevgānı şala meydānda koyup baş

Ḳanı ol ḳalb-i ḥāliş kim aña mihmān ola sulţān

FAŞL-UN Fİ TEMSİL-İ BAHĀR

Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün

⁵⁷⁵ Eklendi

- 1647 Buyurdı yire zemheride kara yatmışiken ol
Bahār faşlinda anlara virüp tiryāk olur tāze ol
- 1648 Buları böyle kıldığı delıldür kim kıyāmetde
Ölenleri girü ihyâ kıluban vire cümle yol
- 1649 Nitekim anı peygamber buyurdı bildi aşhābı
Kim oldur enbiyā hatmi dađı hem muķbīl ü maķbūl
- 1650 Budur ol naķl olan ahbār ki didüm didi peygamber
İnanduñsa ‘amel kııl var ola cümle işüñ mahşūl
- 1651 Ne şāhid gör ki bu za‘fı yiter ger eyleseñ idrāk
Yidi kat gök yidi ķat yir bulamaz aķla key ma‘ķūl
- 54 b
- 1652 Kıyāmet bir ulu gündür ne bilsin anı bu ķullar
Ki dehşetden ħalāyık hep ne şağı fark ider ne sol
- 1653 Evet şol gün ki ‘arz ola bilirlər anda geñsüzün
Kimi nādım kimi şādī kimi maķzūn kimi ma‘lūl

قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّبِيعَ فَاذْكُرُوا النَّشْرَ، بِأَشْبَةِ النَّسْرِ بِالشُّهُودِ / 576

Mefāilün/Mefāilün/Feülün

- 1654 Ne vaķtin kim bahār faşlın görenler
Kıyāmet günlerin zıkrıde bunlar
- 1655 Kıyāmet gününe ne ħoş ki beñzer
Bahār faşlın gören böyle disünler

⁵⁷⁶ Kālen-nebiyyi ‘aleyhisselam izā ereaytüm rebia’ fezkūru’n-nüşur bi eşbehür-rebî bi şuhūd / Baharı gördüğünüz zaman diriliş hatırlayınız (zikrediniz) bahar diriliş gününün tanığıdır.

- 1656 Kıyāmet gününe benzetdüğinden
Ki birkaç vech üzredür işit sen
- 1657 Biri budur yir altında ne kim var
Olur zāhir bahār faşlında bunlar
- 1658 Kıyāmet günde de ne varsa yirde
Gelür taşra gider üstinde perde
- 1659 Ölenler hem dağı cümle ħazāne
Bular anda gelürler yiryüzine
- 1660 Bu āyetde dağı eyle buyurdu
Bu aĥvāldan kamu ħalka duyurdu

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا

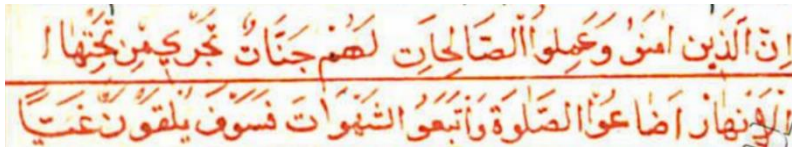
/577

Mefāīlün/Mefāīlün/Feülün

- 1661 Kaçan kim deprene yirler beğāyet
Kaıı ditrer bu emre uşta āyet
- 1662 Ne kim cevfinde vardur ider izĥār
Gerek māl u gerek emvāt ger enhār
- 1663 Ħaberden dağı bir vechet budur bil
Bahārda niçeler seyrānda bā-‘il
- 1664 Niçeler zaĥmet içre olalar zār
Kıyāmet dağı eyle ola iy yār
- 1665 Olısar ba‘zılar cennetde şādī

⁵⁷⁷ İzā zülzileti'l-erdu zilzālehā ve ahraceti'l-erdu eskālehā /Yer o yaman sarsıntı ile sarsıldığı; Yer, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarı attığı. (Zilzal, 99/1-2)

- Girüp rahmet kıla bunlara Hādī
- 1666 Görüp ba'zı cehennemde melāmī
Giren aña aceb kim şād ola mı
- 1667 Dağı bir vechi bil kış günde ānı
Yinir yābis ta'amlar anda ya'nī
- 55a
- 1668 Anuñ ecrine faşl-ı bahārı
Nice gökçek ta'amlar vire Bārī
- 1669 Olar kim dünyede uysa hevāya
Yarın uğrayısdur key nevāya
- 1670 Ki ya'nī şehvet olsa ittibā'ı
Heman başdı cehennemde ayağı
- 1671 Eger hayr eylese girdi cināna
Hemān bil yaz u kış emrince şana
- 1672 Kıyāmet günü ol cümle şorılır
Niceler hor olur yüze urılır
- 1673 Nitekim uşta Qur'an'da kıldı naqlı
Tutar cānda kimüñ kim varsa 'aqlı

/578 /579

⁵⁷⁸ İnnellezîne âmenû ve amilu's-sâlihâti lehum cennâtu'n-tecrîmin tahtihel enhâr /İnanan ve iyi amel yapanlar için de altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş odur. (Büruç, 85/11)

⁵⁷⁹ edeus salâte vettebe'us şehavâti fe sevfe yelkavne gayya /Sonra bunların ardından öyle bir nesil geldi ki, namazı terkettiler, heva ve heveslerine uydular; onlar bu taşkınlıklarının karşılığını mutlaka göreceklerdir. (Cehennemdeki "Gayya" vadisini boylayacaklardır). (Meryem, 19/59)

Mefāilün/Mefāilün/Feülün

- 1674 Ki bil bir vechi bu anca kimesne
Bu yir üzre şaçar çok dürlü nesne
- 1675 Ekinler ekilür zaḥmet çekilür
Bahār faşlında gāh āfāt açılır
- 1676 Çekirge ya tolu ya yağa yağmur
Heman çekdügi zaḥmet aña kalur
- 1677 Niçe kimse ta‘at toḥmun ekerler
Ki dürlü miḥnet ü zaḥmet çekerler
- 1678 Tutar gündüz oruç gice ‘ibādet
Kılupdur kendüye bu resme ‘adet
- 1679 Kıyāmetde kaṭi‘at yili eser
Cemī‘ itdüklerin bir demde keser
- 1680 Ya ma‘şiyet çekirgesi ya küfrüñ
Ṭolusı urısardur bildir aḳluñ
- 1681 Ḥüdā şavsın ol āfat heybetinden
Bizi şaḳlaya luṭf-ı vehbetinde
- 1682 Biri bu vechile durur daḥı diñile
Bahār faşlında hem dost dost-ıla
- 1683 Aḡaçlar gölgesinde seyr iderler
Şalınup birbirin gelüp giderler
- 55b
- 1684 Kıyāmet günde şālihler seçilür

- oyup cennetde Őohbetler ılurlar
- 1685 Daı bir veche bil fal-ı bahārı
Eser rīh-i Őimāl dir anda Bārī
- 1686 Kimine fā'ide kime ziyāndur
Bu sōzler kim direm bil bī-gümāndur
- 1687 Eser yevme'l-iyāmet bil o yiller
Sa'ādetle Őekāvet yili dirler
- 1688 Kimi ola sa'ādetde kimisi
Őekāvet ūzre dōkūle nemūsı
- 1689 Biri de bu eger ankı aa kim
uruyup ıŐ gūninde olsaydı gūm
- 1690 Bahār aaları yaŐardūı vat
Nice kez olısar anlara 'izzet
- 1691 Şular kim ta'ati aacı gitmiş
Ki ma'Şiyet ıŐı anı urutmıŐ
- 1692 'İbādet yimiŐinden ala marūm
Ki yapraından 'uryān olmıŐ ol būm
- 1693 atı rūsvāy olurlar anda Őōyle
Gel imdi var yarauı bunda eyle
- 1694 Daı bir vechi bu yevmū'l-bahārda
Ekinler biiliser nie yirde
- 1695 Olar kim ekmemiŐdūr key peŐimān
Olup pes olmaya derdine dermān
- 1696 Ekenler de ne midār kim ekerler

- Biçim vaktinde anı götürürler
1697 Kıyâmetde hayr işlerse bir er
Getürür hayrâtı bil ol muğarrer
1698 Eger şer ekse şerrin görür anda
Nitekim didi peygamber haberde

/580

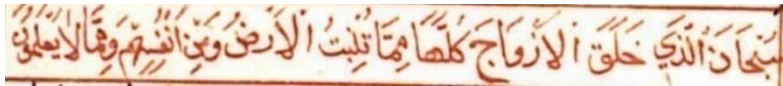
- 1699 Ve hem bir veche bilgil bu bahârı
Kızıl yeşil çiçekler vire Bârî
1700 Çiçekler açılup hem olısar gül
İder bülbül gülistân içre gülğul
56 a
1701 Kıyâmetde rızâ ihlâş tevekkül
Dağı havf u recâ şevk kıl ta'aqqul
1702 Ve hem küfr ü nifâk pes cümle fâcir
Olıyardur bular ol günde zâhir
1703 Bahâr faşlın bu yüzden Hâk te'âlâ
Kıyâmet günine benzetdi kavlä
1704 Neler olsa gerekdür anda yarın
Hüdâ i'lâm ider luğf-ıyla vârin

KAŞİDE VE NAŞİHAT

⁵⁸⁰ Kâlennebiyyi 'aleyhisselam ed-dünyâ mezreatü'l-âhire /Dünya ahiretin tarlasıdır. *Aclûnî, Keşfu'l-Hafa*, ve muzîlu'l-ilbâs ammeş tehere mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs, I-II, *Dâru'l-kütübi'lilmiyye*, Beyrut, 1351, I, 412.

Feilâtün/Feilâtün/Fā'lün(Feilün)

- 1705 Ol ĩmān Şem'ine virmeyen zevāl
Yarın anda bula ¼urb ile viŐāl
- 1706 Hıa¼ te'ālā virdi ¼uvvet 'a¼l u cān
Dime kim varma¼a kalmadı mecāl
- 1707 Fānīdür bu dünve Şöyle ¼almaya
Saña senden yakın olmuşdur ecel
- 1708 Nefsün iŐlā¼ eyle bugün iy kişi
Ki budur 'āŐı¼lar i¼re hem kemāl
- 1709 Bula göñül seyrine varmaña yol
¼urtulup für¼atden ol bula cemāl
- 1710 Kendüzinden geçmek olmazsa kişi
Bulısar mı dost-ıla hergiz viŐāl
- 1711 Gel bugün sen bunda dost ol yār-ıla
Yarın anda ¼açan olısar mecāl
- 1712 Her ne ¼ıldıñ hep su'al eyler Hüdā
Ol cevāba ¼ādir olmak key mu¼āl
- 1713 Bildürüpdür cümle ¼ur'an'da haber
Kim ne resme olısar a¼vāl u ¼āl

/581

⁵⁸¹ Subhānellezi halakal ezvāce küllehā mimmā tunbitul ardu ve min enfüsihim ve mimmā lâ ya'lemun /Yerin bitkilerinden, kendi nefislerinden ve daha bilemeyecekleri Şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ın Şanı ne yücedir. (Yāsin, 36/36)

Mefâilün/Mefâilün/Feülün

1714 Münezzeh Tañrı'dur ol Ferd ü Mennân

Nice çift itdi mañlûkı o Sübhân

1715 Yaratdı nesnelerden yir biter ol

Kimesne eylemez hergiz teaqkûl

1716 Ve hem anlar kim âdem oğlanınuñ

Geliser nefslerinden şöyle anuñ

56b

1717 Kılur dürlü münevver naqş-ı şüret

İşinde olmaz aşla uş zarüret

1718 Dañı anlar ki bilmez kimse dilde

Neler yaratmış Allâh yirde gökde

1719 Ve hem tağda dañı taşda deñizde

Velî insâna ħüsn itdi beñizde

1720 İmâm-ı Vâhidî dir tefsirinde

Ķomışdur dürlü ħaşlet herbirinde

1721 Ki Ķağ te'âlâ biñ dürlü canavar

Yaratdı yirde vü deryâda iy yâr

1722 Anuñ dört yüzini yir üzre bilgil

Olupdur herbirinüñ vechi tebdîl

1723 Avazları dañı bil birbirine

Ve benzemez lüğat lüğatlerine

1724 Nitekim anı Ķur'ân'da buyurdı

Resüline ħaber böyle degürdi

- 1725 Kılupdur āyet yüzün anla fi'l-baħr
Evet geldi geçer gr uşta bu devr
- 1726 Geçer bu 'ömrümüz yıl gibi key tiz
Evet fikr  te'aĸkul kılmazuz biz
- 1727 Bu dünyā yeldr 'ömrümüz aĸar Şu
Őayanduk yile v Şuya ne aŐŐu
- 1728 Őayak olmaĸa hiç bunlar yarar mı
Grn hiç nefsmz anı arar mı
- 1729 Őutuldu herbiri bir dürlü naĸŐa
Kimi lāle Şıfat kimi benefşe
- 1730 Kāmu dŐmiŐ birer sevdāya bunlar
Birer maħbba uymıŐ Şöyle kim var
- 1731 Kimi 'avrat sever kimisi oĸlan
Kimi altun aĸe kimisi eyvān
- 1732 Kimi geymek Őonanmak ata binmek
Kimi kendüye kendüye begenmek
- 1733 Kimi ma'bud idinmiŐdr hevāsın
Güzel oĸlan içün eyler nevāsın
- 1734 Bulardan aşŞı yok aşla olara
Yola girmeklige Allāh oŐara
- 57a
- 1735 Velī anlar ki hem 'ilm  'ibādet
Kılupdur kendüye bu resme 'adet
- 1736 Daĸı sünnet cemā'at zikr  Çur'an

İdindi kendüye bunları bürhân
1737 Hüdâ artursun anlaruñ şalâhın
Ki dâ'im Hâk için eylerler âhın

قوله تعالى واختلاف السننكم والوانكم خلق الأزواج كلها تماثنت الأرض

/582

/583

1738 Ve hem cümlesin uş çift kıldı taqdîr
Yaratdı gök-ile hem uş yidi yir
1739 Biribiriyle çift kıldı Allâh
Beyân olsun şamusın aña lillâh
1740 Kılupdur şamu birle uçmağı çift
Güneş birle hem ayı eyledi çift
1741 Dağı dünyâyı dir kim âhiretle
Bu naqli şalbün içre key oñatla
1742 Ve hem çift eyledi ten birle cânı
Münâsib kıldı çift küfr-ile imânı
1743 Marazla şıhhati çift kıldı Hâlik
Nazar kılsun bu şudret üzre sâlik
1744 Her 'ilmi cehl-ile çift itdi Raşmân
Velî cehl âfetinden kıla dermân
1745 Ve çift itdi giceyi gündüz-ile
Şamusın uşta naql itdüm söz-ile

⁵⁸² Kavlühu te'âlâ vahtilâfu elsinetiküm ve elvâniküm /Dillerinizin ve renklerinizin farklı olması. (Rum, 30/22)

⁵⁸³ halakal ezvâce küllehâ mimmâ tunbitu'l-ard /Yerin yetiştirdiklerinden, insanların kendilerinden bilmedikleri nice şeylerden çift çift yaratan. (Yâsin, 36/36)

1746 Yaradan bunları Ferd ü Eḥaddur

Ve vālidden veleden pāk zātdur

1747 Berīdür cümlesinden bunlaruñ Ḥaḳ

Beyān itdi kelāmında muḥaḳḳaḳ

/584

ve faşl u fī aḥvāl-i cebel-i Ḳaf İsrā'il a.s.

1748 Ḥaberde geldi kim dir Ḳaf ṭaḡı var

Añaru daḡı yetmiş Ḳaf ṭaḡı var

1749 Ki ya'nī Ḳaf ṭaḡı gibi dimekdür

Bu tekrār ta'biri ḳaydın yimekdür

1750 Olur herbiri Ḳaf ṭaḡınca anuñ

Görüñ kim vüs'atin iş bu cihānuñ

1751 O ṭaḡlardan añaru bir aḳ yir

Yaratmuş ḡikmetin gör uşta bir bir

57b

1752 Düzetmiş anda biñ bir dürlü maḡlūḳ

Kim anlar bilmez Ādem var mı ya yok

1753 Yidi dünyācadur ginligi anuñ

İşit aşlın oñat anlañ cihānuñ

1754 Feriştelerdür içi ṭoṭtolu dir

Ol aḳ yerüñ diyem vaşfın nedür bīr

⁵⁸⁴ Vemin enfüsihim ve mimmâ lâ ya'lemun /Kendi nefislerinden ve daha bilemeyecekleri neler, nelerden. (Yâsin, 36/36)

- 1755 Elinde bir ‘alem var her birinüñ
Ki altundan kızıl bil tedbirinüñ
- 1756 Nedür aşlın beyān idem olaruñ
Nedür işi ve emri gör bularuñ
- 1757 Her ‘ālemde yazılmışdur bu āyet
Ki lāilāhe illallāh begāyet
- 1758 Münevver şāfi haṭ ile yazılmış
Ḥaḫ’uñ hükmi ile anda yazılmış
- 1759 Muḫammed hem resülullāh da bile
Yazılmış[dur]⁵⁸⁵ yaraşık gelse dile
- 1760 Olaruñ çoḫluğundan igne düşse
Yire düşmese-idi ger anda üşse
- 1761 Ki ya’nī igne yağsa düşmeyeydi
Yire daḫı yürinse üşmeyeydi
- 1762 Olardan öte bir yir daḫı vardır
O da aḫ sanduḫ aḫluğı qaradır
- 1763 Ki beş yüz yıllık olmuşdur uzunı
Bu resme dīdī peygamber sözüni
- 1764 Didi qaradur ol yir var şovuğı
Qarağudan ağudan acı soñu
- 1765 Sözüñ budur ṭamuya ola perde
Ki issisini def’ ide o yirde

⁵⁸⁵ Eklendi

- 1766 Țamunuñ karşusına komış ol Șaķ
Girü sürer Șarāretin muĘaķķak
- 1767 Eger ol olmamayaydı bu cihānı
Helāk ideydi başdan başa ānī
- 1768 Bu dūnyā dutuřup oda yanaydı
Dütüniyle ķaraya boyanaydı
- 1769 Ve andan añaru dir kırķ cihān var
Ki dōrt yüz kırķ kısım olmuşdur anlar
- 58a
- 1770 Ki dōrt biñ dūnyece her kısımı anuñ
Görüñ şun‘ın ol arı cāvidānuñ
- 1771 Dā‘im gündüzdür anda gice olmaz
Olaruñ oti bitüp yine şolmaz
- 1772 O yirler her birisi gör nedendür
Birer cevherden olmuş Șaķ edendür
- 1773 Kimi gümiş kimi altun kimi la‘l
Kimi ya‘ķut kimi incü budur Ęāl
- 1774 Melekler toptolu içleri her bār
Budur tespīhleri min zikr-i inkār
- 1775 Ki lāilāheillallāh Muğammed
Resūlullahdur añlañ olan ümmet
- 1776 Ne İblīs[ü]⁵⁸⁶ne Ādem bilür anlar

⁵⁸⁶ Eklendi

- Ne dünyā āhiret ğamı yer anlar
- 1777 Ne ʔamuyı bilürler ya ne uçmaḵ
Anı sevüp ʔamudan neyçü kaçmaḵ
- 1778 O yirlere güneş ay irmez aṣlā
Hemān kendüden aydınlıḵ o faşla
- 1779 Bular Hıaḵ emrile ma‘mur budur hāl
Nite fikr eyleyiser bunı aḵḵāl
- 1780 Anuñ bigi ulu hālıḵdur ol Hıaḵ
Neler halk eylemiş imdi oñat
- 1781 Resülullāh buyurmuş yine bir söz
Beyān idem tutarsañ ger ḵulaḵ göz
- 1782 Kaçan mü‘min oluban sine girse
Çün āhir menzil bu emre irse
- 1783 Aña göstere bir nūr Hıaḵ te‘ālā
Sin içindeki tā ol celle ve a‘lā
- 1784 Aḡaçların ve köşḵlerin görür dir
Ki uçmaḡuñ ‘ayan ola dir ol mır
- 1785 Gözi bir çiçege ʔuş ola anuñ
Teferruḡ ide ḵutı ola cānuñ
- 1786 Ayırmaya gözin andan ol ādem
Olur seyri anuñ aña demādem
- 1787 Ol uçmaḡuñ çiçeklerin bilüñ siz
Olur degmesi bir ev gibi nite biz

- 1788 Bu dünyā çiçegine aldanuruz
Sanuruz kim hemān bunda aluruz
- 1789 Yine bir çiçege gözi douna
Çiçek açıla çün bu nal oluna
- 1790 İçinde bir hūri göstere yüzün
Hemān ancak degül kim ide sözün
- 1791 Aña baa çü mü‘min göre anı
Fera bula ne yüzden anda cānı
- 1792 Eger yüz yıl yatarsa sīn içinde
Aña kuşluk adar gelmez o hīnde
- 1793 Aña bakmaa toymaya o mü‘min
Size de vire Ha pes diñüz āmin
- 1794 oyunca bakmadın opa ıyāmet
Var imdi hayr iŖe eyle iāmet
- 1795 Ölüm mü‘minlerūñ bil tuhfesidür
Velī fāsıqlarūñ eydüñ nesidür
- 1796 Ve hem tebrīkidür sindе olara
Teferrücgāhdur dir hem bulara
- 1797 ıyāmet bayramıdur hōd budur Ŗān
Aña biñ yıl gelür bu resme ān
- 1798 İŖit yatduça sīn içinde mü‘min
Ne yüzden geer gör anda yevmin
- 1799 Hemān mi‘racı gibidür o Ŗāhuñ

- Ya'nî peygamberüñ ol alnı māhuñ
- 1800 Bu kez mü'min ulu görmek gerekdür
Pes andan bu işe  olmağ gerekdür
- 1801 Kimine eyle ola kimine nār
Yana odlar içinde dağı kaynar
- 1802 Beden ka ran içinde  ala nārı
Aña yardım itmeye anda Bārı
- 1803 Z̄ira dūnyāda varmazdı namāza
'İbādet eylemezdi bī-niyāza
- 1804 Sakınuñ iy müsülmānlar ol işden
Ki dūnyā  ıkarur kişiyi başdan
- 1805 Yine biz geledüm tefsīr sözine
Kişi kendi ider  ahrı özine
- 59a
- 1806 Dağı dir  af tağı ardında anı
Yaratmış bir şehir Hāğ key nihānī
- 1807 İçi  olmuş anuñ da ādemi dir
Beni de çünkim anlar gördi bir bir
- 1808 Didiler biñkezin şükr iy Hūdāmuz
Ki  ıldıuñ müstecāb uşta du'āmuz
- 1809 Yüzün gösterüñ ol fahr-i cihānuñ
Habībüñ fahr-ı 'ālem Mustafā'nuñ
- 1810 Bu kez terk eylesek biz cism ü cānı
Ne ğam kim irdi dirlik cāviđānı

- 1811 Bunu her kim ki görse yaqmaya od
Hemân budur iki ‘âlemde maqşûd
- 1812 Didiler esselâm iy nûr-ı hazret
Sen olduñ pes iki ‘âlemde rahmet
- 1813 İmân ‘arz itdiler ol demde anlar
Velî key virdiler yolumda canlar
- 1814 Şerî‘at yolını öğretüm olara
Kamu erkânın itdüm âşikâra
- 1815 Su‘al itdüm ki sizler kimsiz eydüñ
Olup siz ‘ışk-ıla şaydı bu kayduñ
- 1816 Benî İsrâ’il’üñ kavmindenüz biz
Bu işden naql olınsun diñleñüz siz
- 1817 Bu resme virdiler anlar cevâbı
Didiler diñle Hâk kılsun şevâbı
- 1818 Sefer kıldı cihândan çünkü Mûsâ
Bile gitdi yed-i beyzâ hem âsâ
- 1819 Benî İsrâ’îlüñ fışk itdi halkı
Unutdılar kamu erkân-ı hulkı
- 1820 Fesâda döndi şol dem çünkü bunlar
İderlerdi fesâdı gice günler
- 1821 Pes öldürdi beni anda bular çok
Şunu işler ki haddi pâyânı yok
- 1822 Hem andan soñra yüz on iki ‘âbid
Ki olmuşlardı Hâk emrinde sâbit

- 1823 Bulara emr-i ma'rûf kıldı bunlar
K̄abûl itmedi h̄iç sözlerin anlar
- 59b
- 1824 Helāk itdi bular anları ol gün
Bu şerre göñlümüz pes nite döysün
- 1825 Nazar kılmaduğ artuğ biz bulara
Ara yirden çü çıçduğ bir kenāra
- 1826 Gelüp deryā kenārında oturduğ
H̄üdā'ya şükr idüben el götürdük
- 1827 K̄abûl itdi du'āmuz Tañrı gördük
Yarıldı yir hemān ka'rına irdük
- 1828 Yirüñ altında kalduğ bir buçuğ yıl
Virürdi rızķumuzı pes H̄aķ iy dil
- 1829 Hiç eksük kılmadı rızķı o sultān
Geçürürdük bu resme anda devrān
- 1830 Pes andan soñra bil kim bunda çoçduğ
Serencām çünki başa geldi çekdük
- 1831 Rivāyetdür ki K̄āfdan öte ol H̄aķ
Yaratmışdur cihān anca muħaķķaķ
- 1832 Ki dört yüz daħı kırk dördür cihān bil
İşit kim vüs'ati naķlinde tedbīr
- 1833 Bu dünyāca olur dört yüz ve kırķ dört
Olar her birisi vüs'atde key yurt

1834 Evet anda feris̄tehler olurlar

Olar tesb̄ihi bu yūzden oqurlar

LĀ İLĀHE İLLALLĀH MUḤAMMED RESŪLULLĀH

Mefāīlūn/Mefāīlūn/Feūlūn

1835 Olar bilmez gice gūneş ve ay yıl

Ya Ādem niçedür bilmez olar bil

1836 Görūñ Ḥaḵ nicedür vāsī' ve şun'ı

Daḫı nice olur vāsī' ve nef'i

1837 Olur ḵullara dā'im nice nice

Degül bunlar kim ola giçe hiçe

1838 Akıllar çāk olur 'ilminde anuñ

Görūñ imdi işin ol yūce şāhuñ

1839 Mūsā peygamber uş ḵıldı vaşiyet

Zehī ḵılmışıduk biz aña ḫizmet

1840 Didi sizler ki her ḵanḵı göz irse

MuḤammed yūzūni şol demde görse

60 a

1841 Kim ol āḫir zamān peygamberidür

Cemi'-i enbiyānuñ serveridür

1842 Anuñ ümmetlerin Ḥaḵ ḵıla mağfür

Ḷiyāmetde ola yūzleri şan nūr

1843 Olar çün ḫayr-ı ümmet didi Ḥādī

Yazıldı anlaruñ Ḷur'ānda adı

- 1844 Mübârek yüzün anuñ çün göresiz
Selâmuñ hâzretine irgüresiz
- 1845 Şükür ol Tañrı'ya irgürdi bizi
Ziyâret eyledük ol görklü yüzi
- 1846 Ne kim vaş itdi na'tuñ ol serfirâz
Ki her dem söyleyüp eylerdi 'âgâz
- 1847 Pes andan biñkezin artuğ siz iy şâh
Ne yaratmış gör ol Hâk bârekallâh
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün
- 1848 Gör kemâl-i kudretinden bizi insân eyledi
Luğ idüp îmân-ı Qur'an bunca ihsân eyledi
- 1849 Hem Muhammed kim habîbin gönderüp eyler mu'în
'Âleme rahmet ve ni'metdür ki yeksân eyledi
- TA'LİM-İ NEBÎ 'ALEYHI'S-SELÂM 'ALA BAHR-I TAVİL
Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün
- 1850 Dağı öğretdüm anlara 'ibâdet kılmak Allâh'a
Ki şavm u hem şalât iy yâr zeķâtın dağı virmege
- 1851 Ve hem cum'a namâzın ben bulara eyledüm ta'lîm
Didüm ki uş budur erkân niyâz eylen pes Allâh'a

⁵⁸⁷ Kavlühu te'âlâ küntüm hayre ümmetin uhricet li'n-nâsi sadakallah /Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. (Âl-i imran, 3 /110)

- 1852 İki bayram namāzın hem cenāze kılmak anlara
Şoru vü hem hisāb aşlın ne resme ola ervāha
- 1853 Kıla her kim ki bunları irişe Hakk'a canları
Ki siz de oluñuz sâlik iresiz yüce dergāha
- 1854 Oluñ her laḫza siz 'ābid olasız şera' pes sâbit
Ne zulm eylen yahud ta'did yarar ḫul budur Allāh'a
- 1855 Pes andan ben vidağ itdüm yola tā 'azm idüp gitdüm
Evet andan daḫı nitdüm diyem ḫaşd idüñ ol rāha

HAZĀ BEYĀN-I ALĀ BAḤR-İ ḲAŞĪR

60 b

Mefāilün/Mefāilün/Feülün

- 1856 Bu kez gördüm yok anlaruñ ḫapusu
Ḳapusız yapmış oların ḫamusı
- 1857 Eyitdüm neyçü yok ḫapusu sizde
Cevāb 'arz itdiler ol demde sözde
- 1858 Didiler cümlemüz ḫalbinde birlik
Anuñçün olısar bu resme dirlik
- 1859 Ziyān olmaz bize birbirimüzden
Uşağ u ger eger kim ĩrimüzden
- 1860 Pes andan gördüm ol mescidlerini
İraḫ yapmışlar andan evlerini
- 1861 Eyitdüm bu neçün anlar baña dir
İrakdan mescide varmaḫ eyüdü
- 1862 Bu yüzden mescide varmaḫ şevābın

- Girü Allāh bilür ancak hisābın
- 1863 Her adumçün şevâbı ondur anuñ
Velī hep dostluğına Mustafā'nuñ
- 1864 Yine gördüm bu kez bir nesne anda
Naşīhatdür bular pes sakla canda
- 1865 Güristanları evlerinde iy yār
Bu kez sordum olardan yine tekrār
- 1866 Didüm andan niçün böyle idersiz
Ki bu naqş üzre siz dā'im gidersiz
- 1867 Didiler 'ibret almaq-çündür iy cān
Ki tā her dem añavuz mevti el-ān
- 1868 Añaruz her sâ'at biz bil ölümü
Elümüz hazrete boş mı tolu mı
- 1869 Ne vech-ile varavuz anda ol gün
Niceler olisar havf-ile mecnün
- 1870 Dağı gördüm ki hergiz gülmez anlar
Didüm niçün gülüşmezsiz yaranlar
- 1871 Anuñçün gülmezüz kim göñlümüz ol
Qarārdur arturur 'isyānumuz bol
- 1872 Didüm ki hastalık sizlerde var mı
Bu halk ol emre hiç gāh gāh irer mi
- 1873 Didiler hastalık 'isyān içündür
Kefāretdür bilā-şek bu muqarrer

- 1874 Velî şükr ol Hüdâya bizde ‘işyân
İgen yokdur bil iy maḥbûb-ı sulṭân
- 1875 Günâh bizde az olur ey yüzi aḳ
Anuñçün ḥaste eylemez bizi Hâḳ
- 1876 Didüm andan ekin eker mi sizler
Cevâbında ekilür dîdi anlar
- 1877 Evet işmarlaruz ol Hâḳḳ’a anı
Budur pes bizde ‘âdet her zamânı
- 1878 Kaçan kim irişe anda varırüz
Ḳamusın bir araya divşirürüz
- 1879 Getürürüz gerek oldukça anı
Aña budur ki uş didük beyânı
- 1880 Ṭavarlar kim sizüñ var ḳanda olur
Şalaruz yabana yabanda olur
- 1881 Yine gördüm beñizleri sararmış
Su’âl itdüm ki niçün böyledür iş
- 1882 Didiler ḳorḳusun mevtüñ añarduk
Anuñçün cümlemüz böyle sararduk
- 1883 Ḥaber virdi bular bu resme iy yâr
Ki biñde birimüz iy vechi envâr
- 1884 Neler var Tañrınıñ ğayb ‘âleminde
Kimesne diyemez hiç sâliminde
- 1885 Yine kendüden artuk kimse bilmez
Bu ‘ilme ‘aḳl u idrâk daḳı irmez

- 1886 Budur pes bil haber uş naql-i tefsîr
İmām-ı Faḥri Rāzî söylemişdür
- 1887 Olur pes ‘ālem-i ğayb içre yirler
Deñizlerde daḥı tağlarda dirler
- 1888 Ve hem ‘arşı vü kürsî iy güneş var
Daḥı gökler yaratmış anda Settār
- 1889 Bu dünyā bil anuñ katında zerre
Yāḥud deryā içinde sanki kaṭre
- 1890 İşit kim naql idem bir hoş hikāyet
Ki peygamber kırupdur bir rivāyet
- 1891 Şaḥābından vefāt itmişdi bir er
Varup çünkim namāzın kıldı server
- 61b
- 1892 Kaçan döndi resül kaḥrinden anuñ
İrişdi sırrı arşa Muştafā’nuñ
- 1893 Gelüp irdi kaçan devletle ol nūr
Mübārek beytine bā-şevk-ı mesrūr
- 1894 Hemāndem ‘Āişe ol ümm-i ümmet
Ṭurup geldi resüle kıldı ‘izzet
- 1895 Elin peygamberüñ üstüne şaldı
Şanasın ol sâ‘at deryāya ṭaldı
- 1896 Libāsına elin sürdi anuñ çün
Didi kim yā resülallāh ne-y-içün
- 1897 Bu yağmurdan libāsıñ olmamış nem

- Olurdu h d eger yağsaydı her dem
- 1898 O gün h d yağmadı yağmur bil anı
Hem ndem bildi peyęamber nih nı
- 1899  zin pes ‘ iŐe’den yaņa dutdı
Cev bında işit kim ne eyitdi
- 1900 Didi kim baŐuņa söyle ne  rtd n
Ki t  sen bugün ol yağmurı gördün
- 1901 Eyitdi y  hab b-i hazretull h
BaŐumdaydı im meņ iy yüzi m h
- 1902 Sebeb oldur ki senden perde gitmiş
G z n t  ęayb yağmurunu görmiş
- 1903 Ki var ęayb ‘ leminde dağı yağmur
Bulutlarda anı ęaŐlar bilir dir

FAŞL-I F Ő ŞEYH K M L AL  BAĞR-  AĞ R

F il t n/F il t n/F il n

- 1904  mdi ęaŐ ol sen de al andan niŐ n
Ėanda irs n ol mağ ma serkeŐ n
- 1905 Yum g z n sen bu mez hir nakŐa uş
Hem Őaf -yı ęalb-ile ęoŐ eyle c Ő
- 1906 Key iriş  st d elin al ęıl s l k
 ren anlardur degül ehl-i m l k
- 1907 Eyleseņ bir dünye c z’inden ęaleb
 rmege eyler c nuņ ęaleb ęaleb
- 1908 G r kim  hir ol Ė d -yi b -naz r

Gönderüp bunca kelāmı hem nez̄ir

62a

- 1909 Hiç taleb yok irmege ol H̄ālīka
Bu bürüdet olmaz illā sābıka
- 1910 Ol huḍāvend-i muḳaddes pāk zāt
Nite kılsun ol seni bendden āzāt
- 1911 Sende yoḳdur aṣlā sa'y u cidd ü ceht
Kim huṣūsā eylemişsin anda 'ahd
- 1912 Yüri hey ğāfil yiter ol bī-şafā
'Ahd idüpsin 'ahdiñe eyle vefā
- 1913 Bil muḳaddesdür ḳamudan ol ilāh
Bī-zevāldür hem münezzeh pādişāh
- 1914 'Ālemi luṭfından izhār eyledi
Mülk anuñdur yoğiken var eyledi
- 1915 Hem türābı eyledi aḥsen cemāl
Viridi rūḥı bunlara āb u zülāl
- 1916 'Aczi yoḳdur ḳudrete ḳādir-durur
Bī-melāldür cümleye nāzır-durur
- 1917 Bī-melāldür hem hemīşe ol eḫad
Luṭfına olmaz nihāyet vaşfa ḫad
- 1918 Cümle zerrāt hep anuñla oldı var
Ḥaḳ ki ḳayyūmdur ebed ol bīr ü bâr
- 1919 Her vücūduñ şāni'i ol bī-gümān

- Aña olmaz hem nişān u hem mekān
- 1920 Yine qahr itmek anuñdur şöyle bil
Vaşfı[nı]⁵⁸⁸ şerh itmez anuñ cümle dil
- 1921 Hāl-ile bilen bilür andan eser
Yoħsa taşradan nite ola haber
- 1922 Kō bu ‘aql ehlin iriş hāl ehline
Hāl-ıla ‘irfān gerek ol biline
- 1923 Ol ki ‘irfānı anuñ hāl olmaya
Bil mu‘ayyen kim Hüdā’yı bulmaya
- 1924 Mağrūr olma ‘ilmüñe iy ehl-i kāl
Hāl-ıladur hāl-ıladur iş bu hāl
- 1925 Ol mücāhid sil gönülden pası sen
Tā olasın ol Hüdā’nuñ hāşı sen
- 1926 Andan ola saña bu ğayb āşikār
Hem kılasın döküp cemālinden şikār
- 62b
- 1927 Var şıfatlardan arın ol pāk-i zāt
Anı andan bilesin iy hoş nihād
- 1928 Ol kim anı bulmayup buldum şıfat
Niçe bulsun ol mülāyimden emān
- 1929 Olmadı bu iş yalıñuz biñ düriş
İrmek istersen yüri şeyhe eriş

⁵⁸⁸ Eklendi.

- 1930 Mürşid olmayınca olmaz bu işe
Diñle imdi eydeyin mürşid nişe
- 1931 Tā kıyāmet ger dinilse bu haber
Naql olunmaz eyle bil iy mu'teber
- 1932 Ger dilerseñ bulasın anda şafā
Vir şalavāt rūh-ı pāk-i Muştafā

BAĦR-İ MESNEVİ

Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün

- 1933 Benüm maqşūdum 'ālemde degüldür lākin illā hū
Bu benüm derdüme dermān olunmaz lākin illā hū
- 1934 Degüldür hūrī vü ğılman ne cennet köşk ya ne rıdvān
Bu benüm göñlüme sultān olunmaz lākin illā hū
- 1935 Kimesne yoqdurur ašlā kim anı görmeyem dostla
Baña bu cümle zerreden görünmez lākin illā hū
- 1936 Anuñ hüsni cemālinden cihān bir zerre olmuşdur
Nazar kılsañ o zerreden görünmez lākin illā hū
- 1937 Eger kimsene ger idrāk ider ki añla bu 'ilmi
Bu sırruñ sırrına kimse irişmez lākin illā hū
- 1938 İşit pes şeyh-i kāmil kim durur añlañ idem taqrīr
Ne yüzden olısar hālin anı feth itmez illā hū

FAŞL Fİ AHVĀL-İ ŞEYĦ-İ KĀMİL

Fāilātün/Fāilātün/Fāilün

- 1939 İmdi oldur şeyh olan añlañ yakīn
Getüre yirine her emriñ Ħaķ'uñ

- 1940 Olmaya kezzāb muḳallid bu işe
Zire şıǵmaz bunda bātıl endīşe
- 1941 Bulmuş ola Hāḳḳ-ıla bir dem vişāl
Feth ola hem sırr-ı vaḥdetden hişāl
- 1942 Mīm-i Aḥmed'den niḳābın ref'ide
Ḳalmaya aşlā ḥicāb ol perdede
- 63a
- 1943 Her şuhūduñ aşl u fer'in ḥāl ide
Kendüzin benlik yüzinden ḳāl ide
- 1944 Emr-i Ḳudret hem anı ma'mur ide
Ol degüldür kim nefes birle gide
- 1945 Kendi aşlın bulmayan nitsün seni
Kendüden ebter ider gütsün seni
- 1946 İşte ol şeyḫüñ kemālin naḳl idem
Virdügince Hāḳ bu rāza 'aḳl idem
- 1947 Ol yigirmi şart kim virmiş buña
Tā kim irşād ide ol öñden soña
- 1948 Eydür-isem olasın belkim mürīd
Ol murād içindedür ḥaḳ māturid
- 1949 Biri eksik olur-ısa iş tamām
Olmaya ikisi dahı ḳala ḥām
- 1950 Bil ki evvel şeyḫligüñ şartı nedür
Eydeyin sözüñ düzüp nazmına dür

- 1951 Şeyhüñ evvel şartı oldı i'tikād
Dīn evine i'tikād oldı 'imād
- 1952 Ol hāle bunlar nişān olmuş bilüñ
Cehd idüp siz de gönül levhin silün
- 1953 Pāk ola bid'at tozından sīreti
Muqtedī idine şer'ī sünneti
- 1954 Pes ikinci şer'ī 'ilminden bile
Tā mürīdüñ müşkilin āsan kıla
- 1955 'İlm-i bātın hod anuñ fenni ola
'İtikād içre dürüst sünnī ola
- 1956 'İlm içinde iki yara bir kılı
Uşlu ola gelse yanında delī
- 1957 Şeyh üçüncü şart-ıla 'āqıl gerek
Her ma'ānī şerhine nâqıl gerek
- 1958 Kim mürīde terbiyet tedbīrinī
Kıla yirlü yirine her birinī
- 1959 Ola dördüncü seḫāvet hil'ati
Tā mürīdüñ bite andan ḫāceti
- 1960 Çün mürīdüñ eksügi qalmaya hiç
Ta'atinde çüst ola olmaya giç
- 63b
- 1961 Oldı beşinci bahādırlık işi
Al-ıla başmaya anı her kişi

- 1962 Sehel işle yüzini döndermeye
Ol mürîdin reddile göndermeye
- 1963 Hâcetini her miskinüñ kılsın revâ
Uş buyurmuşdur resül-ı bâ-şafâ
- 1964 Her hasûdun fitnesine uymaya
Degme sözi kulağına koymaya
- 1965 Şarḫı altıncı ki şâbit-nefs ola
Şehvet anı egmeye sağı sola
- 1966 ‘Avrat-ile oğlana meyl itmeye
Tâ mürîdüñ i’tikâdı gitmeye
- 1967 Mübtedînüñ i’tikâdı süst olur
Rûzigâr birle biraz kuvvet bulur
- 1968 Andan ala her murâdından hişâl
Bir gün ola bula dost-ıla vişâl
- 1969 Hem yedinci yüce gerek himmeti
Hîç ola қatında dünyâ ni‘meti
- 1970 Malı halk virürse îşâr eyleye
Kendüzin yolda sebükbâr eyleye
- 1971 Meyli olmaya mürîdüñ malına
Barmağın banmaya dünyâ balına
- 1972 ‘Işq cāmından ḫarâb u mest ola
Yîdi çarḫ anuñ қatında pest ola
- 1973 Hem sekiz şart gerekdür şefқati
Her mürîde olmasun göñli қatı

- 1974 Varmaya dünyā için ol kimseye
Hakk-ıçün halkdan naşihat kesmeye
- 1975 Kuvvet-ile yük vura arkasına
Ol kadar urmaya kim arka sına
- 1976 Anuñla key müdāra eyleye
Her sözini şefkat-ile söyleye
- 1977 Kabz iderse başta getüre anı
Baş içinde zabı yitüre anı
- 1978 Gözlede her dem müridüñ hālını
Her ne ise bile bahs ü kālını
- 64a
- 1979 Aña her işde iriştüre meded
Hergiz önünde anuñ kalmaya sedd
- 1980 Toğuzuncı hilm ola aña şıfat
Güç götürmeklik idine hāşiyet
- 1981 Degme yil yaprakların depretmeye
Tağ gibi ola yirinden gitmeye
- 1982 Kaşımaya ol müride yok yire
Nefret-ile olmaya kim ırıla
- 1983 Kaşımak ola meger kim dīn-ıçün
Hadden aşup itmeye nefrīn için
- 1984 Şarḫ-ı ‘afv oldı onuncı işinüñ
Nite eksüklügi olmaz kişinüñ
- 1985 Ger müridüñ görse ‘aybın gāh gāh

- Olsa ol atında anuñ key günāh
- 1986 Bilse suı ‘afv idüp bağışlaya
Çok nařihātler virüp sağışlaya
- 1987 ābil olmazsa soñ ucu zecr ide
Zecr-ile ola ki ol ‘aybı gide
- 1988 Onbirinci hūsn-i hūlı bol ola
Hūl-ıla her bir gōñüle yol bula
- 1989 Ūrkmeye andan mūrīd ola avī
Cān u gōñlüni ıla mihri evi
- 1990 Tā mūrīdūñ gōñli řevkıyle ola
Andan ol görklü cemāle yol bula
- 1991 On ikinci şart īřār oldu yār
Yüregın yāre dir-ise yāre yār
- 1992 Kendü hāzzından geüp yār şını
Bitirüben gidere teřvīřını
- 1993 On üçüncü şartı kim saña direm
řeyhūñ ři dā’im olmadur kerem
- 1994 Ol keremdür kim kerāmet baş olur
Ol kerāmetde nieler aşy olur
- 1995 Ya’ni kim řeyhūñ vücūdından gelür
Cezbe-i Hā anlara tasīm olur
- 1996 Herbiri andan bulur ok mertebe
İrmek isterseñ gele bu mektebe

- 1997 ʻIşık dersinden okı ol şādıman
Her umūrda şāhid ol dutma gümān
- 1998 Oldı on dördi tevekkül ʻālemi
Ol maķāma adımuñ hiç ada mı
- 1999 Pes tevekkül şeyh olanlara gerek
Her murād biter anuñla tizirek
- 2000 Her ʻarafdan rızķın Allah'dur viren
Key saʻādet buldı bu yerde iren
- 2001 Ehl-i beyti ve mürīdi her ne var
Ol tevekkülde bula olmaya ʻar
- 2002 Rızķa herşeyün olupdur kıymeti
Kırk yıl öñdünden bil anuñ hikmeti
- 2003 Eyle olsa ğam nedür çeksün anı
Ol gerek dosta fida kılsun canı
- 2004 On beşincisi daķı teslīm ola
Kibr divinden selāmetlik bula
- 2005 Bunda teslīm aña ne ma'ni ola
Her işi Hāķķ'ıñ rızāsından bile
- 2006 Kātına kim gelse eksük gitmeye
Münkir olanlara nefrīn itmeye
- 2007 Herbirinüñ hāletince söyleye
Anca kez dürlü naşīhat eyleye
- 2008 Kābil olmazsa pes andan duta yüz
İllā evvelden diye ol niçe söz

- 2009 Ger mürīdi çoğ olursa gülmeye
Az olursa ğussa-yıla tolmaya
- 2010 Tālībi ahbāb olan kendin yıkar
Şol kimesne kim mürīd cem‘in bağar
- 2011 Anlaruñ oldugı vü olmadugı
Bir ola geldügi vü gelmedügi
- 2012 Oldı onaltıncı hem şeyhe rızā
Ola rāzı her ne kim ola kazā
- 2013 Anı kim yazmışdurur hükm-i ezel
Ođuyup anuñ-ıla ide ‘amel
- 2014 Andan irřād hidāyet Tañrı’dan
Ol mu‘āvındür ‘ināyet Tañrı’dan
- 65a
- 2015 Kābil olmayandan olmaya melül
Kıl u kāl andan Çalabdandur kabül
- 2016 On yedincisinde var oldı veđār
Her mahal ‘uzlet kıla ğalđdan i yār
- 2017 Hürmet-ile dirile her yār-ıla
Dā’im ağırbaşlu hem ayyār ola
- 2018 Tā mürīd olmaya küstāĥ iy dilīr
Yöresinde görmeye şeyĥi ğağır
- 2019 On sekiz řarđı anuñ bil ivmemek
İvmek-ile zāyi olur çok emek
- 2020 Tā mürīd işinde ta‘cil itmeye

- İvmek-ile işi ta‘til itmeye
- 2021 İş kemāle irişür tadrīc-ile
Hiç nesne hāşıl olmaz güç-ile
- 2022 K̄ara demürden olur kim āyine
Niçe kez elden geçer her āyine
- 2023 O da şuya girer ol kerrāt-ile
Andan alurlar anı elden ele
- 2024 On tokuz şartı budur şeyhüm dedem
Kim hemīşe ola şābit kadem
- 2025 Şābit olmayınca bitmez her kişi
Hāşıl olmaz hiç dilek birle işi
- 2026 Böyle buyurdu resūl-i kā’inat
Uş hadīsın gör anuñ it ‘itıkad

/589

- 2027 Kaşdı tedbīrinde key ola dürüst
Muhkem ola olmaya ‘ahdinde süst
- 2028 Uş yigirmi şartı heybettür temām
Tā mürīdi k̄orka andan şubh-ı şām
- 2029 Şeyhi görmek görmemekle bir ola
Reng-i şeyhi göricek tağyīr ola
- 2030 K̄orkusından nefis eriye cismile

⁵⁸⁹Kâlennebiyyi ‘aleyhisselam men sebete nebete/ Kim sebât ederse nebat eder(ondan hayırlar) biter.

- Yalınız bir şüret ola ismile
- 2031 Hiç fırsat bulmaya şeytân aña
Korkusundan bakmaya andan yaña
65b
- 2032 Bekçili bostana uğrı girmeye
İssili bāğa sovk el irmeye
- 2033 Gölgesinden şeytân ol şeyhüñ kaçır
Ger yavuzsa hod heman iki biçer
- 2034 Oldı sultân gölgesi Hâk sāyesi
Hem taleb ehlinüñ ol sermāyesi
- 2035 Kime kim ol sāye düşer şah olur
Ma'rifet gönlinde tolu mäh olur
- 2036 Şeyhi çün bu vaşfila mevşuf ola
Bāyezid u Şiblī vü Ma'ruf ola
- 2037 Aña iren tiz irişe devlete
Ġarķ ola varlık yerinde vuşlata
- 2038 Çün vesile olmaya iş bitmeye
Yalınız ġāfil bu yola gitmeye
- 2039 Hâc yolunda olmayınca kâfile
Yola girmeklik irişmez ġāfile
- 2040 Vâcib evvel yola yoldaş istemek
Bulıcak zāyi' degüldür hiç emek
- 2041 Pes kulağuzdur bu yolda şeyh-i mäh
Uymayanlar aña ide hayfa āh

- 2042 Țurfa bul kim irmez ayağ izleri
Kimsenüñ görmez bu yolda gözleri
- 2043 Anda dilsüz söylenür bilgil yakīn
Hem ayaksuz yürünür iy nāzenīn
- 2044 Hem dutar elsüz kulağsuz işidür
Anda giden bir vücüdsuz kişidür
- 2045 İş bu zāhir varlığından el yunur
‘Akl u nefis kalp u rüh hep mağv olur
- 2046 Pes te‘ayyün mağv olup elden gider
Pes ebed varlık vücüdın var ider
- 2047 Lā-mekān yolu nişānsuzdur yine
Yarağı ol yoluñ ayruksı dīne
- 2048 Hıket-i Hāđ şöyle kıldı iktizā
Rehnümāsız yola girmeklik hađā
- 2049 Bir sefer kim zāhiren egitsen i yār
Olmayınca kulaguz gitmez bir er
- 66a
- 2050 Gel bu yol gör kim görünmez gizlidür
Hem girenlerde de şanma izlidür
- 2051 Bī-delil olsaydı bu yol āşikār
Enbiyāyı virmeyeydi Girdigār
- 2052 Pes velī ilter sizi Hāđ yolına
İrmek isterseñ uyagör kavline
- 2053 Nā’ibīdür Muşafā’nuñ ol velī

- Muṣṭafā'dur hem vilâyet menzili
- 2054 Āfitab ol pertevdür evliyā
Gül özidür cüz velīdendür ziyā
- 2055 Muḳtedī oldur ḥaḳīḳat ḳamuya
Şeyḥ olanlar līki ayruḳsı uya
- 2056 Enbiyāya ma'niden uyar velī
Zāhirā gerçi gider toḡrı yolu
- 2057 Şer'i yolıdur ḥaḳīḳat ḥālidür
Hem ṭarīḳat şıdk-ıla a'mālidür
- 2058 Evliyāya oldı bil bu üç nasīb
Anuñçün bunları ögdi Ḥabīb
- 2059 Ümmetinden evliyādur ḥāşları
Her 'amelde buldılar ihlāşları
- 2060 Şeyḥligüñ şerḥinde kim şart oldı bu
Terbiyet kıldıḡı vaşfidur ḳamu
- 2061 Niçe ḥāli kim vaşfila gelmez dile
Ḥāl ehli añlar ancaḳ ḥāl-ıla
- 2062 Şeyḥüñ olmuşdur vücūdı kimyā
Her kişi ol kimyāyı bulmaya
- 2063 Şeyḥ didükleri bu şüret degül
Gerçi biter şüretā gülşende gül
- 2064 Şeyḥ yüzün görmeye bu ten gözi
Cān gözine görünür şeyḥüñ yüzü
- 2065 Ḳanı sīmurg ne yirdür kūh u Ḳāf

Dime sîmurğa iriştüm urma lâf

2066 Kim göreydi āfitabuñ özini

Luţf idüp göstermeyeydi yüzini

2067 Ƙanı yir ü Ƙanı dördünci felek

Bir ümīde nice irgürdi dilek

66b

2068 Şeyh cān oldı bu ‘ālem cismidür

İsm-i ‘āzam şeyh olanuñ ismidür

2069 Şeyh Ƙutub oldı bu ‘ālem Ƙavrına

Çarh bilmez şeyh kimdür Ƙavrı ne

2070 Bu kelāmı añlamaz illā şular

Kim hemīşe ‘ıŝıƘ-ı HıaƘ anda Ƙolar

2071 Gizlü yoldan gizlidür olan haber

Görmek isterseñ niƘāb aç iy peder

2072 Bu söze yoƘdur nihāyet nidelüm

Ger gerek biñ kez hikāyet idelüm

2073 Pes diyem andan mürīd olmaƘ nedür

Sen şadef ol kim saña ‘arz ola dür

BEYT

Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün

2074 NiƘāb açdı cemālinden yine cānān elinden yār

Ƙanı ‘āşık anı ister virür yoluna baş u cān

2075 Ƙanı er kim bu çevgānı şala meydānda Ƙoyup baş

Ƙanı ol Ƙalb-i hālis kim aña mihmān ola sultān

Fāilātün/Fāilātün/Fāilātün/Fāilün(Feilün)

- 2076 Çün vücūdum çeşmesinden aqdı ol āb-ı hayāt
Ölmiş-iken diri kıldı cānuma virür hayāt
- 2077 Bī-zamān u bī-mekān deryāsi mevcinden baña
Şaldı çün deryāya çekdi aldı beni ol Aḥad
- 2078 Açmışam hüsn-i cemālinden bu cānān perdesin
Kim hayāli gitmeyiserdür gözümnden tā ebed
- 2079 Bu maḳām-ı birlige kimki ḳadem başdıysa ol
Ol beḳā dirlik serāyında aña yok hiç memāt
- 2080 Ger açılıydı niḳābuñ görse bu cānān gözi
Cümle yirden pes görünen ol beḳā-yı nūr-ı zāt

FAŞL-I Fİ AHVĀL-İ MÜRİD

Fāilātün/Fāilātün/Fāilün

- 2081 Diyelüm kimdür mürīdūñ ḥālini
Başlayalum şerḥ-i vaşf aḥvālını
- 2082 Evvel aña key gereklü tevbedür
Kim şadef oldı ‘ameller tevbedür
- 2083 Tevbe ya‘nī dönmeḳ oldı Tañrı’ya
Yāvuz işden kim anī yoldan ḳoya

⁵⁹⁰Kavlühu te’âlâ innehu bi külli şey’in muḥitun/ Allah herşeyi ilmiyle kuşatandır, herşeyi bilir. (Fussilet, 41 /54)

⁵⁹¹ kaside ‘alâ bahri tavil ü tevhid ve kavlühu te’âlâ feeynemâ tuvellu fesemme vechullah /Nereye dönerseniz Allahın yönü orasıdır. (Bakara, 2 /115)

67a

- 2084 Çünkü bünyād oldu tevbe key düriş
Aşl-ı bünyād olmayınca bitmez iş
- 2085 Evvelinden çün işüñ ola h̄alel
Âhirinde bî-şebāt ola ‘amel
- 2086 Her maqāmuñ tevbesi var sālīke
Mülki koyup ĩrişince Mālīke
- 2087 Birine nisbet biri oldu günāh
Biri cān oldu ve biri oldu cāh
- 2088 Olur ikinci işi zühd ü şalāh
Tā bula varlık belāsından felāh
- 2089 Manşüb ile āleti terk eyleye
Şeyh-i-ile ‘ahdini berk eyleye
- 2090 İktişār ide libāsa loğmaya
Belki ol loğmaya dahı bağmaya
- 2091 Geldük üçünci işi taḥdīd ola
Ol mücerredlikde key tefrīd ola
- 2092 Māsivallāh fikri göñlinden gide
Her ne kim olur hicābı ref‘ ide
- 2093 Şeyḥ ola ancak mürīdüñ maṭlabı
Fikri zikrī kār u bār u mektebi
- 2094 Bir kıla bağı olursa bāğı var
Nefs elinden yüreginde tağı var
- 2095 Şeyḥ-ile hem-reng ola ve hem-şıfat

- Kesb ide tã şevk-i zevk-i ma'rifet
- 2096 Gözgü olup göstere şeyhi temâm
Vaḥdet andan şoñra olur ve's-selâm
- 2097 Cümle gözgünüñ şafası Muştafâ
Muştafâ gözgüsine ḥaḳdur şafâ
- 2098 Oldı dördünci ḥişâli iy hümâm
Ehl-i sünnet i'tikâdında tamâm
- 2099 Ehl-i sünnet i'ikâdında tamâm
Olmayınca olmaya iş ve's-selâm
- 2100 Sevmeye bir zerre ehl-i bid'ati
Bid'ate uyanuñ olmaz rif'ati
- 2101 Fi'li beşinci anuñ takvâ ola
Mütteḳılıkda igen aḳvâ ola
- 67b
- 2102 Loḳmasında ihtiyât ide ḳatı
Terk ide dünyâyı ve hem şehveti
- 2103 Likin igen daḫı ḥadden aşmaya
Şaḳına kim vesveseye düşmeye
- 2104 'Azmile işleye ḳoya ḥâşiyeti
Pâk ola her laḫza cism ü ḥilkati
- 2105 Şarḫ altıncı anuñ şabr oldı bil
Şabr iden şâḍ ola anı eyle ḳıl
- 2106 Çünkü şabrı cân içinde ḥoş ide

- Şeyhi ger aġu virürse nūş ide
- 2107 Emr-i nehyüñ yüküni hoş götüre
Her işi yirlü yirine yitüre
- 2108 Yarasına eke tã‘at tuzını
Göñlüne kondurmaya jeng özini
- 2109 Bu kilidüñ dili şabr oldu yine
Çün dili vardur ne-y-içün ġam yine
- 2110 Pes yidinci nefis-ile kılsun cihād
Dad alsun virmesün aña murād
- 2111 Nefs yumuşaklık bulursa şır olur
Bulmayınca yine yiri bīr olur
- 2112 Az kadarca tã‘at-ıçun vire küt
Çün muṭi‘ olmaz yenicek lem yefüt
- 2113 Nefsine uymayan açlıklar virür
Şeyh öñünde ġalvete anın girür
- 2114 Hem sekizinci bahadırılık işi
Irmaya yoldan anı hiçbir kişi
- 2115 Nefs atınuñ ura aġzına uyan
Süricek Ĥaġ yolına ola revān
- 2116 Heybet-ile nefisine urdı teber
Tā emīrū‘l-mü‘minīn oldu ‘Ömer
- 2117 Gāh melek gāh ins ü cin seyrin geçer
Gāh nebāt u kōndu gāh perrin açar
- 2118 Gāh olur kim sīmurġ-ı ‘anķā gāh meges

- Er gerek kim kıla bu ‘ilme heves
- 2119 İş bu kıurba řalıbüñ uğrar yolu
Aña irşād ide ger aşlın velī
- 68a
- 2120 Bir nefes eşyā-yı küllī seyr ider
Zīra kendi cüz’i cüz’inden gider
- 2121 ‘Aql eli almaz bu menzilden iy yār
Ger giderseñ ‘ışķ atına ol sūvār
- 2122 İy Hüseynī tap di vaħdetden ‘ayān
Tenbīh idüp ğāfile dirsın uyan
- 2123 Ser viren serverlige ‘arı nider
Şehriyārı isteyen şehri nider
- 2124 Toķuzuncısı dilin pāk ide ol
Tā aña her dem açıla toğrı yol
- 2125 Zikr-i tesbīhi dilinden gitmeye
Şol ‘avām itduğı işi itmeye
- 2126 Dā’ima şeyhinden ala ol sebaķ
Beñzede özün aña feth ide Hāķ
- 2127 Hem onuncı kim saħī ola müdām
Ol sehāvetden aña olmaz nedem
- 2128 Cān u başından u malından geķe
Şer’i içre haķķı bātıldan seķe
- 2129 Mülk-i ‘ālem anuñ olsa baķmaya
Su gibi her dem yabana aķmaya

- 2130 Onbirinci meskenet ola işi
Meskenetde buldı her bulan kişi
- 2131 Yir gibi alçağ olup yire bata
Gelmeye kalbine bātıl ya h̄aṭā
- 2132 Eylemeye ašlā bātıl endīşe
Zira bātıl hiç yaramaz ol işe
- 2133 Ger olursa dost çün mişl-i ğubār
Gör ki toz olan başa niçe konar
- 2134 Böyle olanlar bulurlar rif'ati
Rif'ati vü rahmeti vü re'feti
- 2135 On ikincisi yalandan şaķına
‘Ayb-ile bakmaya şeyhi h̄aķķına
- 2136 ‘Ayb gözi-y-le baķarsa ħor olur
Ma‘rifetden mertebeden dūr olur
- 2137 Toğrı baķmaya yüzine şeyhinüñ
Kim nazār kılmaz sözine şeyh anuñ
- 68b
- 2138 Ger ‘amel işlerse aĥsen hāl-ıla
Şeyh aña nazār ider çok el-ile
- 2139 On üçüncü toğruluğdur biline
Egrilikdür irmeyen dost iline
- 2140 Olmaya anda h̄iyānet aşla hiç
H̄izmete şalsa dimeye ir ü giç

- 2141 Dā'imā hizmet işin key gözleye
Yol içinde her nefes iz izleye
- 2142 Oldı ondördüncü anuñ himmeti
Yüce ola Hakk'a ide minneti
- 2143 İtikādın şeyhe şöyle ide ol
Bulmaya gönline inkâr aşlâ yol
- 2144 Biñ kişi bir yaña olsa egmeye
Kendüni aldurmaya ol degmeye
- 2145 Zira bu yolda harâmî çoğ olur
Ger uyarsa bil aradan yoğ olur
- 2146 Onbeşinci key melâmet gözleye
Yok muqallid gibi 'âdet gözleye
- 2147 'Âr-ı 'ırz⁵⁹²ınuñ sarâyın hep yıka
Bu degül kim şer'i yolından çıka
- 2148 Şüreti şer'i kâlinden sîreti
Bir olur ma'nide şırr-ı şüreti
- 2149 Nâm ü neng ü medh ü zem redd ü kabül
Bir ola katında olmaya melül
- 2150 Yile vire 'ışık içinde nâm u neng
Hakk(1)la şulh eyleye nefsile ceng
- 2151 Oldı onaltıncısı 'aql-ı selim
Key mürüvvet ehli hem ola halim

⁵⁹² Âr-ı 'ırz:'Arz. HM

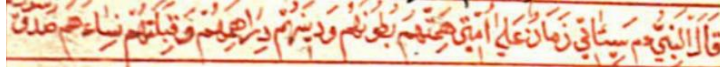
- 2152 Her mühimüñ 'aql-ıla şabrın kıla
Nitekim buyruğ gelür begden kıla
- 2153 Onyidinci şalibe hoşdur edeb
Şeyh elinden hil'ate budur sebab
- 2154 Bu ziyâ vü bu edeb Hâk nürıdur
Kimde kim varsa Çalab mestürıdur
- 2155 Yüzi 'Osmân'uß hayâ bünyädıdur
İki nür issi anuñçün adıdur
- 69a
- 2156 Pes edeble buldı kim buldı vişâl
Cehd idüp kendüñ edebden kıլ hişâl
- 2157 Şeyhden ayırmaya gönli gözini
Şormayınca söylemeye sözini
- 2158 Söylerise şeyhe key ta'zım-ile
Olmaya küstâh otura bım-ile
- 2159 Ger yañılup şeyhe kıatı söylese
Çok çok istiğfâr idüp özür eyleye
- 2160 Ne kıadar kim şeyhin ol ulu göre
Hâk nürıyla gönlini tolu göre
- 2161 Andan ol ulu görenler pırini
Şeyh gönlünde idüpdür ol yırini
- 2162 On sekiz şartı ki hulkı hoş ola
Kibr ü 'ucbından derünü boş ola
- 2163 Hâş ola ihlâş içinde yürüye

- Kul elinde neylesün kibr ü riyâ
2164 Olmaya da‘vide ma‘ni gözleye
 Dā‘imā ‘aybın özine yüzleye
2165 Hem naşîhat işide hem söyleye
 Tatlu diliyle kişiyi toylaya
2166 Kime kim bakarsa egri bakmaya
 Kimse’i zaḥmet odına yaḳmaya
2167 Hülk-ıla dirile cümle ḥaḳk-ıla
 Gire şeyḫüñ gönline hem ḥulḳ-ıla
2168 Ol gönülden göre maḳşüdü nedür
 Añlaya anuñla ma‘büdü nedür
2169 Pes geñez midür ol Ḥaḳḳ’ı sevmege
 Ol cemâl-i lâ-yezâle irmege
2170 Ger bir oĝlan sevse ya ‘avret kişi
 Ger yürür ger oturur oldur işi
2171 Cümle varlığın virüp yaĝma ider
 Her sâ‘at añdukça bil i‘mâr ider
2172 Gele gör sulṭānuñ oldur bî-zevâl
 Mülk anuñdur yoḳ şerîk hem lâ-mişâl
2173 Yiryüzünde cennet içre ne ḳadar
 Var-ısa añlañ güzellik ez ḳadar
69b
2174 Hürî de ĝılman da vildan da ḳamu
 Peri de insân da cin de iy ‘amu

- 2175 amusın bir yirde cem' itseñ anı
Bir kişiye virseñ iy cānum canı
- 2176 Niçe ola ya gūzellik anda uş
Yaħūd ħūsnin kim te'akul ide ħoş
- 2177 İmdi ol canlar cānı ol pādişāh
Ol Ĥūdā-yı dū-cihān u ol ilāh
- 2178 Ĥūsni atında gūzellikde i yār
Olmaya bir zerre deñlü şöyle var
- 2179 ur ağı yandı dutuşdı ol sā'at
İmdi niçe ta'bir olsun ol şıfat
- 2180 Severiseñ imdi anı sev de gör
Sevmesine cān u dilden ivegör
- 2181 Bunca ni'met kim virür yirsin anı
Aña layı şükriyle ā'at anı
- 2182 Biñ yıl itseñ ger 'ibādet sen i yār
Bir iim sudur hemān dir Girdigār
- 2183 Yā alan ni'met anı yok ħaddi ħi
Şıĥat-i 'ömrüñ o kim andan da gi
- 2184 Kendi lufidur ħabībüñ ħürmeti
Yoħsa biz neydük virür bu ni'meti
- 2185 On ouz şartı budur teslīm ola
Eli bağlu apuda bir ul ola
- 2186 Ĥa apusın beyle bil bu āpuyı
Ĥa-iün ide iderse apuyı

- 2187 İhtiyārın şeyhe vire her zamān
Tā ki bula halk ıavrından emān
- 2188 Şeyhe teslīm ola ıalmaya bilü
Nitekim ğassāl öñinde bir ölü
- 2189 Ger hilāfet irse şeyhinden hemān
Ol işe bel bağlaya andan hemān
- 2190 Mūsā ile Hızır işin zikr eyleye
Ol ezel ‘ilmin degin fikr eyleye
- 2191 Şeyhi-y-ile ‘itirāzı olmaya
Zira kim andan nedāmet bulmaya
- 70a
- 2192 İ‘tirāzuñ hāşılı fūrkat-durur
Fūrkatuñ sermāyesi hasret-durur
- 2193 Günde biñ kez ıovsa şeyhi gitmeye
Cevr-ile sevdüğini terk itmeye
- 2194 Kıblesinden dönmeye dīn isteyen
Şeyhin İblīs ide nefsin isteyen
- 2195 Bu belānuñ soñra balı var-durur
Her firākuñ bir vişāli var-durur
- 2196 Uş yigirmi hāşleti oldu tamām
İşi iş isine ıoya vesselām
- 2197 İşini işmarlaya küllī Hakk’a
Hāliş ide tātini muılaıa
- 2198 Aña tevfiż olsa her iş tez biter

- Olmaz ise h̄aşıl olmaz tez yiter
- 2199 Uş mürīd olmağ budur anlañ i yār
Yoħsa olamıdur ҡovasin bazār
- 2200 Dürlü dürlü ‘işret-i sevdā ile
Giçe pes günler ‘abes her āy ile
- 2201 Yirsin içersin yatarsın gāv-vār
Kıldı şeytān gönlüñ evin tārümār
- 2202 İşlerüñ cümle hevāyī reng ola
Nefs elinden rūh u ҡalbüñ teng ola
- 2203 Hırş u hem kibr ü h̄ased hem-rāh ola
İşbu yolda bil kişi gümrāh ola
- 2204 Nefs işinde key hüner-bendsin yaķın
H̄aķķ işinde kāhil āmā vü kin
- 2205 Dünyeyñ olmuşdur dinüñ ҡibleñ nisāñ
Key şaķın kim yavlaķ olmuşsin uşañ
- 2206 Yoķ şafā ҡalbüñde aşla bu yola
Pes mürīdlik sende var mı gör hele
- 2207 Yoķ mürīdlikden eser bu hiss-ile
Aç gözüñ H̄ayy göñlüñ aynasın sile
- 2208 Saña şeyhüñ ger ҡaķırsa şīşesin
Getürürsin ba‘zı kīn endişesin

70b

- 2209 Ol sâ'at inkâr idersin bil 'ayân
Cümle eylük başılır ol dem hemân
- 2210 Ger ki bir münkîr çeke şeyhi eger
Sen aña yoldaş olursın zî-hüner
- 2211 Zemmiderse bil ki gerçek diyesin
Ol budur İblîs yolına uyasın
- 2212 Ger bir iş işlerse şeyhüñ sen anı
Bilmeseñ şüretâ bilesin sen anı
- 2213 Yoḥsa ğayrılar söziñe uyasın
Ol sâ'at kendüñ bu yoldan yoyasın
- 2214 İmdi ol ḥaşlet kim evvel söyledük
Pes mürîd olmak nedür şerḥeyledük
- 2215 Çün mürîdüñ ol sıfatı bulına
Ol 'amelle gire ol dost yolına
- 2216 Şeyḥ elinden tîz berḥurdâr ola
Eyle olmasa şoñı murdâr ola
- 2217 Ol mürîd ire murâda lâ-cerem
Dimeye dâ'im 'acep kaçan körem

⁵⁹³ *Kâlennebiyyi seyye'ti zemânu ala ümmeti hemmehum butûnehum ve dinehum derâmihum kibletuhum nisâuhum sadaka resûl* /Öyle bir zaman gelecek ki ümmetimin dinleri para olacak, kibleleri kadınlar olacak, önem verdiği şey karınlarını doyurmak olacak.

- 2218 Şöyle teslīm ola ol H̄aḫḫ'a mūdām
Nesne görsem dimeye bil iy dedem
- 2219 H̄aḫ te'ālā anı bilmez mi ne dir
Kim diler teslīm olan böyle mi dir
- 2220 Tañrı ḫulḫıdur irādet bil yaḫīn
Ol dilekden ḫāşıl olmışdur enīn
- 2221 Her yaradılmış dilekdendür dilek
H̄aḫ yolunda cümle 'ālem bir siñek
- 2222 Cān elinden cümle cānı al-ıla
Ol dilek seyli getürdi bū ile
- 2223 Her gönül kim bu irādet adına
Lāyıḫ oldu irdi ol mūrādına
- 2224 Līk kibrit olmaz-ise söyünür ol
Odı kibrīd-ile od eyler ḫabül
- 2225 Şeyḫe ya'nī irmeyince bu mūrīd
Ḫalur eksüklükde olmaz ol mezīd
- 2226 Odunı söyündürür şehvet yelī
Şem'i olmayan gice varmaz yolu

3.1. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا, آ	A,a,Ā,ā,E,e
ء	ʾ
ب	B,b
ت	T,t
ث	Ṫ,ṣ
ج	C,c
ح	Ḥ,h
خ	Ḫ,h
چ	Ç,ç
د	D,d
ذ	Z,z
ر	R,r
ز	Z,z
ژ	J,j
س	S,s
ش	Ş,ş
ص	Ş,ş
ض	Ẓ,ẓ,D,d
ط	Ṭ,ṭ
ظ	Ẓ,ẓ
ع	ʿ
غ	Ġ,ğ
ف	F,f
ق	Q,q
ك	K,k
ل	L,l
م	M,m
ن	N,n
و	U,u,Ū,ū,Ü,ü,O,o,Ö,ö,V,v
ه	H,h
ی	I,i,İ,ı,Ī,ī,Y,y

SONUÇ

Hüseyin b. Ahmed'in hayatının sonunda ilerlemiş yaşında yazdığını anladığımız ve üzerinde daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlamadığımız *Câmiü'n-nesâyih*'in şekil ve muhteva özellikleriyle tanıtmak, şairin tasavvufî ve edebî yönü hakkında bilgiler vermek, nasihat türünde yazılmış eserler arasında bir yere sahip olduğunu ortaya koymak ve nasihat türündeki çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yaptığımız çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Çalışmamıza 70 varaklık bölümünü dahil ettiğimiz *Câmiü'n-nesâyih*, 311 varaktan oluşmaktadır. Müstakil besmeleyle başlayan eser, "Fasl" sözcüğüyle başlayan ana başlıklardan ve "Haza" sözcüğüyle oluşturulmuş olan alt başlıklardan müteşekkildir. Şair, "KASİDE VE NASİHAT" başlığı ile belirttiği 10 bölümde nasihat vereceğini hissettirir. Çalıştığımız 70 varaklık toplam 2226 beyit içinde, 6 farklı beyit, toplamda 32 defa mükerrer olarak kullanılmıştır.

Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin âheng içinde bulunduğu eserde şairin, sade ve akıcı bir dil kullandığı görülmektedir. Hitaplarındaki samimi hava da bu sadeliği destekler biçimdedir. *Câmiü'n-nesâyih*'te dinî ve tasavvufî düşüncelerini verirken nazmın etkili gücünden de istifade eden şair, en çok kullandığı cinas (tecnis) sanatının yanında, hüsn-i talil, iktibas, irsâl-i mesel, istifham, iştikak, mübalağa, nidâ, tecâhül-i ârif, nidâ, telmih, tenâsüp, tezat sanatlarından da yararlanmışır.

Çalışmamıza dahil olan 70 varaklık bölümde sadece 5 beyitte rastladığımız Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inden etkilenmeler, eserin diğer varaklarında "Velâdet", "Miraç", "Mücizât", "Vefât" bölümlerine yer verilerek açıkça belli edilmiştir.

Hüseyinî, çoğunlukla gazel ve mesnevi nazım şeklini kullandığı eserde kaside nazım şekline de yer vermiştir. Bu şiirlerinde tevhit, münâcat, na't, methiye nazım türlerini kullanmıştır. *Câmiü'n-nesâyih*'te iki bahir (Remel ve Hezec bahri) ve 5 vezin vardır.

Mücerred, mürdef, müesses, mukayyed kafiye yer verilen eserde tunç kafiye de çok kullanılmıştır. Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerden yapılmış redifler, kelime grupları, kelimeler ve eklerden oluşmaktadır. Bazı beyitlerde kafiye kullanmayan şair, âhengi rediflerle sağlamıştır.

Câmiü'n-nesâyah, şairin dinî ve ahlakî öğütlerini ihtiva eden nasihat türünde bir eserdir. Çalışmamızda şairin vermek istediği nasihatlar, acele etmenin zararları, âhîret hazırlığı, kulun Allah'a şükrü, Allah'tan korkması ve nefesine uyararak dünyaya aldanması, Allah'ın hidâyeti, Allah'ın kudreti, Allah'ı zikretmenin faydası, cenneti kazanmak için kulun yapması gerekenler, cehennem ehlinin özellikleri, Hak yolundan ayrılmamak ve gaflete düşmemek, hâl ehli olmanın özellikleri, kâmil bir şeyhin özellikleri, kendini bilen Rabbini bilir, kıyâmet gününün özellikleri, müridin özellikleri, şeyhin özelliği, Yâsin sûresinin özellikleri şeklinde 17 başlıkta inceledik. Şair vermek istediği bu öğütleri hikâyelerle anlatırken, âyet ve hadis iktibaslarından da faydalanmıştır. Eserin çalışmamıza dahil olan bölümünde 48 sûreden iktibas yapan şair, en çok Yâsin sûresinin âyetlerine yer vermiştir. Bu yönüyle eser Yâsin sûresinin manzum bir tefsiri gibi görünmektedir.

Vahdet-i vücûd inancı ve Muhammed aleyhisselâm'ın sevgisi üzerine oluşturulan Muhammediye tarzındaki *Câmiü'n-nesâyah*'te hikâyeler, Muhammed aleyhisselâm başta olmak üzere, Hz. İsa, Hz. İbrahim ve Hz. Musa gibi peygamberlerden başka çâr-yâr-ı güzîn, ehl-i beyt, Muhammed aleyhisselâm'a düşmanlık yapmak isteyen şahsiyetler ile bazı tasavvufî, tarihî ve efsanevî şahsiyetler üzerine kurulmuştur.

Tevhit inancını Allah'ın güzel isimleri ve sıfatlarıyla veren şair, Muhammed aleyhisselâmın sevgisini dile getirirken çeşitli benzetmelerden istifâde eder ve O'nu öven sıfatlar kullanır.

KAYNAKÇA

- AKSOYAK, İsmail Hakkı** , “*Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavil Ahmed Paşa'nın mıdır?*”, *Turkish Studies*, Volume 2, Issue 4, 2007, 84-97.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı**, “*Beyanî'nin Bahr-ı Tavil'i*” *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 2, S. 3, 2018, s. 230-242.
- ATEŞ, Süleyman**, “*Habîb en-Neccâr*”, *TDVİA.*, İstanbul 1996, C.14, 1996, s.373-374.
- BİLGİN, Azmi**, “*Osmanlı Şiirinde Ölmeden Önce Ölme Temi*”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, İstanbul 2007, sy. 142, s. 42-53.
- BİLGİN, Azmi**, “*Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın Mahiyeti*”, *Türkiyat Mecmuası*, 2014, C. 24/Bahar, s.1-13.
- BOKS, Abdullah**, “*Ebûkubey's*”, *TDVİA.*, İstanbul 1994, C.10, s.280-281.
- BURSALI, Mehmet Tahir**, *Osmanlı Müellifleri, I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftahü'l-Kütüp Ve Esâmi-i Müellifin Fihristi*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2000.
- ÇAĞRICI, Mustafa**, “*Emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker*”, *TDVİA.*, İstanbul 1995, C.11, s.138-141.
- CELEBİ, Süleyman**, *Vesîletü'n-necât*, (Haz. Mehmet Akkuş, Uğur Derman), İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2017.
- CELEBİOĞLU, Amil**, *Kanûnî Devri Türk Edebiyatı*, MEB. Yayınları, İstanbul 1994.
- CELEBİOĞLU, Âmil**, *Türk Mesnevî Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- ÇOLAK, Ali**, “*Melek İnancının Kur'ân Ve Hadis Temelleri*”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C.1, sy.1, s.35-71.
- DİLÇİN, Cem**, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

- DİLÇİN, Cem**, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- DÜZENLİ, Mesut Bayram**, “*Hüseyn B. Ahmed Sirôzi'nin Câmiü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eseri*” Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2014.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra**, *Dinî Lugât*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
- ELMALI M.Hamdi Yazır**, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Dağıtım Yayıncılık.
- ERAYDIN, Selçuk**, “Feyiz”, *TDVİA.*, İstanbul 1995, C.12, s.513-514
- ERUL, Bünyamin**, “Ümmü Eymen”, *TDVİA.*, İstanbul 2012, C.42, s.317
- FAYDA, Mustafa**, “Âişe”, *TDVİA.*, İstanbul 1989, C.2, s.201-205.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi**, “Ali”, *TDVİA.*, İstanbul 1989 C.2, s.375-378
- HARMAN, Ömer Faruk**, “İbrahim”, *TDVİA.*, İstanbul 2000, C.21, s.272-273.
- İSEN, Mustafa**, *Latifi Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- KANAR, Mehmet**, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2018.
- KANDEMİR, Yaşar**, “Hatice”, *TDVİA.*, İstanbul 1997, C.16, s.465-466,
- KANDEMİR, Yaşar**, “Ümmü Seleme”, *TDVİA.*, İstanbul 2012, C. 42, s. 328-330.
- KARTAL, Ahmet**, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, Doğu Yayınları, İstanbul 2013.
- KÖKSAL, M.Âsım**, “*Hz.Muhammed ve İslâmiyet-Mekke Devri*”, Şâmil Yay., İstanbul 1981.
- LEVEND, Agâh Sırrı**, “Ümmet Çağında Ahlak. Kitaplanımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1963, sy. 234, s. 89-115.
- LEVENT, Agâh Sırrı**, “Divan Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1973, sy.20, s.35-80.
- LEVENT, Agâh Sırrı**, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- NACİ, Muallim**, *Edebiyat Terimleri Istılahât-ı Edebiyye*, (Haz.Yekta Saraç), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2004.

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, C. II.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.

PARLATIR, İsmail, *Açıklamalı Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017.

SAMİ, Semseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifa Yayınevi, İstanbul 2016.

SARAÇ, M.A. Yekta, *Osmanlı Müellifleri*, Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara 2016. C.I.

SCHİMMEL, Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, Alfa Yay., İstanbul 2018.

TULUM, Mertol, *Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.

ULUDAĞ, Süleyman, “Beyazıd-ı Bistâmî”, *TDVİA.*, İstanbul 1992, C.5, s.238-241.

ULUDAĞ, Süleyman, “Sidretü’l-müntehâ”, *TDVİA.*, İstanbul 2009, C. 37, s.152-153.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

YAVUZ, Kemal, “XIII-XVI. Asır Dil Yadıgârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri,” *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1983, sy.27, s.2-32.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Fahredden er-Râzi”, *TDVİA.*, İstanbul 1995, C.12, s.89-95.